EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ

Punct culminant în creația lui Miroslav Krleža (n. 1893) — una dintre remarcabilele personalități literare ale secolului nostru — romanul *Întoarcerea lui Filip Latinovicz* explorează tema destinului intelectualității croate din ajunul dispariției Imperiului Habsburgic. Revoluționar și visător, Krleža este artistul care printr-o măiastră alchimie transformă materialul uman, de atîtea ori întunecat și sîngeros, într-o poezie luminoasă. În cartea sa ne tulbură și ne uimește amploarea ideilor, fraza densă, lirismul vizionar și sarcastic totodată, meditația adîncă ce abundă în imagini și sclipirile unei fantezii nobile și violente, evocînd monumentalele opere baroce ale Europei Centrale.

Lei 6

47

1968

M. KRLEŽA ÎNTOARCEREA LUI FILIP LATINOVICZ

CM

MIROSLAV KRLEŽA

ÎNTOARCEREA LUI FILIP LATINOVICZ

COLECȚIA MERIDIANE

CM

Fotografia copertei: *State Ion*

Miroslav Krleža
POVRATAK FILIPA LATINOVICZA
Sabrana Djela
Svezak Treći
Zora
Zagreb — 1962

Miroslav Krleža

Întoarcerea lui Filip Latinovicz

— *Roman* —

În românește de

VIRGIL TEODORESCU RADU FIORA

Editura pentru Literatură Universală

București — 1968

I

Mijea de ziuă cînd Filip coborî în gara Kaptol. Douăzeci și trei de ani încheiați trăise departe de locul acesta, dar nu uitase nimic : nici coperișurile putrede și susurătoare, nici bulbul turlei mănăstirești, nici clădirea sură cu etaj, lovită de vînturi, din fundul aleii întunecoase, nici capul de gips al Meduzei atîrnat deasupra ușii grele de stejar ferecat, cu clampa ei rece ca gheața. Douăzeci și trei de ani se scurseseră din dimineața cînd se tîrîse pe sub poarta asta ca fiul pierdut : elev în clasa a șaptea de liceu, îi șterpelise maică-si o hîrtie de o sută, băuse și benchetuise trei zile și trei nopți cu femei dezmățate, și cînd se înapoiase acasă, găsise ușa încuiată și rămăsese afară. Trăise de-atunci în stradă timp de mai mulți ani. În linii mari, nu se schimbase nimic. Se opri în fața ușii zăvorite, ostile și, ca în dimineața aceea de demult, i se păru că simte în căușul palmei atingerea rece a mînerului de fier greu și masiv. Știa cît îi va fi de dificil să urnească poarta din loc, știa cum foșnește coama de frunze a castanilor clătinată de vînt, auzi o rîndunea

luîndu-şi zborul deasupra capului său, întocmai ca-n dimineaţa aceea, şi i se păru că visează. Se întorsese atunci murdar de funingine, obosit, nedormit şi simţea că ceva îi umblă pe sub gulerul cămăşii : pesemne o ploşniţă. Niciodată nu va da uitării zorii întunecoşi din cea de-a treia şi ultima noapte de beţie, nici dimineaţa cenuşie, niciodată, pînă la sfîrşitul vieţii.

În colţul străzii, unde, copil fiind, se zbenguia cu iedul lui alb, se afla un şantier de construcţii împrejmuit cu un zid înalt cît un stat de om, plin cu reclame pentru corsete de damă şi sobe de tuci ; corsetele erau zvelte, strîmte în talie, iar sub o sobă de tuci pîlpîia flacăra focului.

Da, aici sub zid, chiar aici se oprise în dimineaţa aceea, incapabil să mai facă un pas. Îşi simţea inima bătîndu-i în gîtlej, în picioare, în încheieturile mîinii, în degete, între coaste, în carne, şi redus la starea acestei sumbre şi însîngerate inimi care zvîcnea într-una, se rezemă de perete sprijinindu-se să nu cadă. Stătu mult timp sub zveltele corsete, cu degetele pline de praf şi tencuială, căci zidul era vechi, mucegăit, cu pete verzi de salpetru. Trecu pe lîngă dînsul o calfă de brutar cu un paner plin cu franzeluţe calde ; simţi aroma pîinii calde şi auzi încă mult timp cum calfa îşi tîrîie galenţii pe pavaj.

Filip se opri lîngă vechiul zid şi îl atinse cu mîna, cum ai atinge un mormînt drag lăsat în părăsire. Ploaia şi vîntul şterseseră desenul corsetelor : de sub tencuială cărămizile îşi scoteau capetele din toate părţile ; într-un singur loc se mai vedea limba albăstruie a flacărei de cocs sub stativul sobei de tuci, pictată pe afiş ; zărind acest semn, de mult răposat, Filip simţi cum reînvie într-însul imagini depărtate şi moarte, şi avu impresia că se află absolut singur în faţa unor spaţii incomensurabile.

De după colţul străzii se auziră paşi. Calfa de brutar tocmai trecea cu panerul plin de franzeluţe calde ; aroma pîinii se risipi în aer şi multă vreme stărui tîrşîitul galenţilor pe caldarîm. Nimeni, nicăieri. Strada pustie cu vechiul turn cenuşiu în fundul aleii şi cu dulcile reflexe ale dimineţii blînde în geamurile ferestrelor închise, perdelele, ghivecele cu flori, lănţugurile, verigile, capetele de lei, pragurile de piatră şi plăcile de aramă cu numele locatarilor ; pe ici, pe colo un clopoţel de modă veche. În faţa clădirii cu etaj, un felinar, acelaşi care îşi arunca lumina peste culcuşul lui, pe vremea infernalelor crize din adolescenţă ; nopţi la rînd privise acest reflex portocaliu jucînd pe plafon, printre capetele dragonilor, glicinele şi liliacul mov ; flacăra becului ardea şi dansa neîntrerupt, biet peştişor bolnav între cei patru pereţi de sticlă ai unui vas murdar.

Totul era cenuşiu, iar casa părea întunecoasă, aproape neagră. Capul Meduzei de deasupra uşii parcă fusese cuprins de spasmele morţii, buzele îi erau umflate, viperele groase aţîţate, iar poarta enormă, straşnic ferecată, ca poarta unei cetăţi. Vîntul mîncase peretele dinspre nord, şi lui Filip nu-i venea să creadă că sub acoperi-

șul acelei case cu etaj, cenușiu-verzuie (odată, demult), își petrecuse copilăria dureroasă, și totuși acolo crescuse. Se mutaseră în clădirea asta cînd maică-sa devenise cocoană, adică atunci cînd își vînduse tutungeria din strada Fratarska și cînd canonicul Lovro venea în casa lor în văzul lumii să-și soarbă cafeaua și să joace o partidă de domino.

Parcă simțea clanța rece în podul palmei, împotrivirea grea și masivă a porții, vedea apoi coridorul lung și neaerisit vopsit în ulei cenușiu, treptele de lemn și fereastra mare, încadrată în alb, cu vederea spre grădină. Stînd așa în fața casei străine și zăvorîte, îi trăsni prin cap să intre. Se apropie încet de ușă, apăsă mînerul greu și rece care cedă ; ușa se deschise: nu fusese încuiată cu cheia. Închise fără zgomot ușa în urma sa și, tiptil, ca un hoț, cu pași de lup, ținîndu-și răsuflarea și călcînd în vîrful picioarelor, se strecură pînă la fereastra deschisă a palierului. Grădina era plină de dulcea lumină a zorilor. Nucul bătrîn, cu frunzișul verde, răsuna de ciripitul păsărilor. Grădina odihnea liniștită cu cele patru alei simetrice, pline cu trandafiri galbeni, înfloriți, cu globurile de sticlă, cu pitici și havuzul cu peștișori de aur ; odihnea liniștită, intactă, perfect îngrijită, stropită, dichisită, ca și cînd nu se întîmplase nimic și nimic n-o să se întîmple vreodată. Sub peretele căptușit cu viță de vie, după cetina deasă, se vedea acoperișul cotețului de găini. Trapezul pentru bătut covoare se afla în fața cotețului, același „trapez" pe

care se cocoțase Filip ca să aprindă focuri de artificii în preziua nunții Carolinei. Carolina locuia cu tatăl său în subsolul casei. Tatăl ei se pricepea să prepare păsări moarte, să le împăieze și să le umple ochii cu cioburi de sticlă multicolore, iar Carolina, o fată durdulie, era cu doisprezece ani mai în vîrstă decît Filip și spăla sticle la fabrica de bere.

Filip suferise din pricina acestei fete, cam prea trupeșe, trei ani în cap, zbătîndu-se fără speranță. Copil precoce, chinuit și dezechilibrat, deținător al unor sumbre complexe de înjosire morală, cu sîngele aprins în vine și urmărit de un obscur sentiment de persecuție, își dedica elanurile amoroase fetițelor naive de-o seamă cu el. Dar într-o zi Filip simți pe genunchii lui bucile groase și pline ale blîndei Carolina.

Lucrul ăsta se întîmplase la subsol, în bucătăria Carolinei, lîngă oalele care dădeau în clocot și plita înfierbîntată. Așezat pe scăunelul din bucătărie, se uita la Carolina care spăla rufe. Fata turnă o oală plină cu apă clocotită în albie, și, așteptînd să se răcească, se așeză pe genunchii lui Filip. Filip citea pe atunci „Nana" lui Zola, picta în acuarelă, dădea pe gît cu scîrbă primele pahare cu bere și vărsa regulat după a cincea țigară. Băiețașul acesta care juca șah și fotbal, atras încă de lucrurile copilăroase și naive, dar totodată hărțuit de vicii acerbe, simți fără veste, pe genunchi, turul gras, jilav, asudat și fierbinte al Carolinei. Acest gest cu totul întîmplător, inocent și lipsit de

orice intenţie al Carolinei, fu cea mai răscolitoare şi voluptoasă emoţie încercată în copilăria lui. De cîte ori nu contemplase palidele contururi ale viilor din Kostenjevéc, unde Carolina plecase cu bărbatul ei, paznic la o vie! Ziua alergînd după cîini, adunînd scoici şi privind cum se castrau cocoşii, visase, nopţi în şir, înfrigurat, neasemuita şi divina plăcere pe care o încercase atunci cînd Carolina i se aşezase pe genunchi. Şi cînd, urcat pe trapezul de bătut covoare, în ajunul nunţii Carolinei, făcea să ţîşnească în aer ultimul foc de artificii, se afla la un pas de sinucidere. În cursul acelei veri se aruncă în apă de pe înălţimea umărului, executat în stil baroc, al sfîntului Florian, chiar sub pod, aşteptînd ca unda să se împurpureze de sîngele lui. Circula o legendă printre elevi, potrivit căreia un morar care sărise în apă de pe umărul sfîntului Florian se mistuise în adînc şi nu mai ieşise niciodată la suprafaţă; numai apa care se închisese deasupra lui se înroşise de sînge.

Focul de artificii din ajunul nunţii Carolinei! Apa însîngerată sub pod! De cîte ori apa de deasupra lui se înroşise de sînge! Şi totuşi Filip izbutise să iasă la suprafaţă şi nu încetase să trăiască! În acei zori de zi cînd se întorsese acasă urcînd, tiptil, aceeaşi scară, pocăit, ca un hoţ care prăpădise sutarul şterpelit benchetuind cu damezele, în zorii aceia, cînd maică-sa, scîrbită, îl zvîrlise în stradă, apa tulbure şi mîloasă a destinului se închisese deasupra lui, înroşită de sînge. Se oprise, tremurînd, mai

mult mort decît viu, în faţa acestei ferestre, dar aşteptarea îi fu zadarnică. Noaptea trecută, cînd îi mai rămăseseră patruzeci de coroane, avea o scăpare: să plece cît mai departe. Ce noapte cumplită! Ce să mai vorbim de cele precedente! Forinţii se topeau unul după altul şi catastrofa se apropia cu o certitudine matematică, halucinantă, mortală. Dar mai trebuia să facă lucrul cel mai greu: să urce ultimele paisprezece trepte şi să sune la primul etaj, uşa din stînga. În dimineaţa aceea de demult, rămăsese la această fereastră, ca împietrit, mai bine de-un ceas, şi, dacă nu ar fi auzit deschizîndu-se o uşă, undeva la subsol, nu s-ar fi clintit din loc. I se păruse că cineva urcă spre el, la etajul întîi. Era o servitoare care se sculase cu noaptea-n cap şi ducea o strachină cu mălai pentru păsări. Aşa se pomeni în faţa uşii maică-si, o uşă cafenie îngălată în vopsea de ulei, cu clanţa de aramă galbenă şi un mic disc de sticlă cu margine de metal, care semăna cu un hublon în miniatură.

Pe uşă o plăcuţă încadrată în lemn.

Numele şi prenumele mamei sale — văduva — numele şi prenumele mamei sale, atît de familiare.

Aici locuia această cucoană îmbrăcată în negru, văduva, maică-sa, tutungioaica din strada Fratarska, al cărei fecior, elev în clasa a şaptea de liceu, se întorcea acasă de la bordel; şi nu era decît începutul.

Cum se încumetase să sune şi cînd?

Multă vreme nu se arătă nimeni ; totul părea liniştit, ca şi cînd viaţa dispăruse.

Sună din nou. Bateriile soneriei electrice nu fuseseră niciodată încărcate cum trebuie şi ţîrîitul ei se auzea întotdeauna înăbuşit. Cu atît mai bine ! Doarme, fără îndoială. Doarme adînc. Cu atît mai bine ; e mai bine, la urma urmei, să se întîmple cît mai tîrziu.

După ce mai sună o dată, lung, uşa camerei se deschise şi se auzi tîrşîitul papucilor pe duşumea. Era ea. Simţi privirea ei rece, neiertătoare în spatele micului disc de sticlă al cărui capac fusese ridicat. Apoi răsună un glas sever şi aspru întrebîndu-l ce doreşte. Îi vorbea cu „dumneavoastră".

„Ce doriţi ?"

„Sînt eu, deschide-mi !"

Acelaşi glas sever şi aspru răsună iar de după uşa zăvorîtă şi glasul acesta îl vesti că nu-l cunoştea şi că n-are decît să se-ntoarcă de unde venise. Acolo îi era şi locul. Îi vorbea cu „dumneavoastră" : „Acolo vă este şi locul".

Lui îi veni cu leşin, dar în tot timpul acestui dialog înăbuşit, dus prin borta prevăzută în canatul de lemn al uşii cu misteriosul inel de aramă, el îşi dădu foarte bine seama că sînt la mijloc obstacole de netrecut. Chestiuni decisive. Şi cînd capacul vizorului căzu şi auzi din nou tîrşîitul papucilor pe scîndurile podelei, apoi uşa camerei închizîndu-se, Filip înţelese că, în faţa lui, o uşă se-nchidea definitiv şi irevocabil.

Se înturnă, coborî scara şi rămase în stradă douăzeci şi trei de ani cu desăvîrşire singur.

Şi iată că acum, în această dimineaţă de primăvară, se întorcea în acest colţ pierdut de provincie ; iată-l din nou la primul etaj al acestei case străine, plină de igrasie, şi oricine l-ar fi văzut l-ar fi putut prea bine socoti un musafir nepoftit furişat aici în zorii aceştia cenuşii. În vîrful picioarelor, cu pas de lup, ţinîndu-şi răsuflarea, întocmai precum venise, Filip se strecură şi ieşi în stradă, unde sub coamele dese ale castanilor mai stăruia încă o pîclă verzuie.

II

Păsările, apele şi pajiştile nu erau decît o lină unduire de imagini matinale şi primăvăratice, un du-te-vino de umbre şi lumini fugare, ca într-un vis. Şi cu toate astea Filip nu putea să-şi alunge deprimarea, nici neînţeleasa tristeţe care-l strîngea de gît. Acceleratul sosise în gara Kaptol puţin după ora trei şi lucirea străvezie a proaspetei dimineţi de april începu să crească în jurul oraşului, umplînd de lumină holdele şi pajiştile. Adierile ca de mătase, norii albi şi leneşi, miresmele cîmpiei şi culorile depărtărilor amplificau şi orchestrau în surdină apariţia acestei dimineţi albastre. Departe, în cîmpie, răsuna, peste ogoare, dangătul clopotelor de bronz ; deasupra bulbului de aramă

verde-sur al bisericii Fratrilor capitolini se îngrămădeau nori grei şi albi, şi vrăbiile făceau mare zarvă în frunzişul platanilor, alarmate de apropierea ploii.

Da, în faţa ochilor lui Filip, în pacea dimineţii, se-ntindea Kaptolul, reşedinţa episcopului Panoniei superioare şi al Iliriei, cetate vestită, durată împotriva turcilor în secolul al XVI-lea, la hotarul smîrcurilor şi mlaştinilor Posavinei. În oraşul acesta, oraşul copilăriei şi adolescenţei sale, de care trăise despărţit atîţia ani, toate îi păreau în dimineaţa asta familiare şi totuşi străine, ca şi cum ar fi încetat să existe de multă vreme, şi întrezărea ca printr-un voal insesizabil şi vag contururile uitate ale obiectelor şi evenimentelor dispărute. Pe promenadă, unde înfloreau sub platani ronduri de lalele roşii şi galbene, se tîra printre şirurile de pomi o căruţă încărcată vîrf cu pulpe de vacă însîngerate ; un picior albăstrui de viţel se încurcase între spiţe, şi se părea că roata e gata să-l frîngă. Fascinat de acest picior albăstrui, jupuit, de viţel, Filip se luă după căruţa care traversă podul şi, după ce trecu de ograda mănăstirii cu zăplazul năpădit de muşchi, se trezi în strada Fratarska. În fund, între duzi, sub acoperişul ţuguiat al unei case lungi şi joase, chiar în dreptul primei ferestre de lîngă gardul cenuşiu, se afla o poartă de lemn înaltă şi verzuie, încuiată cu lacăt şi cu un drug de fier, prevăzută cu o placă de tinichea pe care se putea citi : „Debit regal de tutun *en detail*".

Aici se afla cîndva, demult, în urmă cu treizeci de ani, tutungeria mamei sale, doamna Regina, şi aici a şi rămas ca în vremea copilăriei lui, cînd se scurgeau apele prin zăplazurile ruginite, cînd, pe înălţimile din jurul oraşului, se auzea vaierul cocorilor în bezna nopţii. Treptele de cărămidă fărîmicioasă se mai aflau încă acolo, dar şobolanii roseseră pragul de lemn. La fereastră atîrna un stor tot atît de zdrenţuit ca şi cu treizeci de ani în urmă, iar după stor tot camera mucedă şi întunecoasă cu podeaua putredă, unde stătuse în genunchi de atîtea ori, în colţ, după soba de fier. Filip stă în genunchi în semiobscuritate şi este absolut singur în cameră, doar de afară se aud paşii trecătorilor de la dud la gard, de la gard la zid, apoi de-a lungul zidului, lîngă prima fereastră şi trecînd şanţul uliţei, cu apa stătută, împuţită, de un verde unsuros, plină de paie şi de fulgii păsărilor. Filip se uită lung la şanţul de sub podeţul de lemn, plin şi azi de paie, de gunoi şi de fulgii păsărilor. Sub puntea de lemn, o corăbioară din hîrtie de ziar, vaporul aventurilor copilăriei, s-a izbit de o cărămidă, şi, înmuiată, plină de apă e gata să se scufunde. Filip se pleacă să ridice din apa coclită (în faţa căreia visase de atîtea ori lungi călătorii pe mare,) micul vapor al copilăriei lui, aflat în primejdie, dar gestul lui i se păru stupid din cale-afară. Se opri în faţa ferestrei tutungeriei. Privirea i se fixă pe petele de murdărie de pe sticla mată a geamului şi rămase nemişcat, multă vreme.

Aici, în spatele zidului, se afla masa ovală lustruită a mamei sale, şi pe masă albumul de fotografii, îmbrăcat în catifea stacojie. Albumul îmbrăcat în catifea stacojie, carte preţioasă şi plină de mister, fusese legată în metal aurit, avînd pe copertă un herald în zale de cavaler ; ţinea în mînă o trîmbiţă de care atîrna un prapur împodobit cu doi vulturi uriaşi cu aripile desfăcute. Acel album de catifea decolorată, cu gornistul-cavaler pe copertă, era unul din lucrurile misterioase şi sacre, de care nu avea voie să se atingă. Sacrilegiul se pedepsea cu o lungă penitenţă în genunchi, după cuptor, unde duhnea a şobolan. Iar aici lîngă fereastră, de partea cealaltă a peretelui cenuşiu şi lepros, atîrna un tablou, de-o incomparabilă frumuseţe, înrămat în lemn de abanos : un nud de femeie măsurînd treizeci de centimetri. Dar pictura începuse să fie mîncată de mucegai : lumina gri-verzuie a nudului împrumutase culoarea supranaturală a unei stafii, care nu părea a fi zugrăvită de mînă omenească. Cît despre maică-sa, cel mai misterios fenomen al copilăriei sale, această tutungioaică căreia toţi îi spuneau Regina, deşi se numea în realitate Kazimiera, era poloneză de origină şi nu fusese niciodată în stare să înveţe ca lumea limba croată. Veghea cu străşnicie, ca pe o relicvă, misteriosul tablou cu ramă de abanos şi Filip nu izbuti să descopere nici ce reprezintă tabloul, nici de unde şi-l procurase maică-sa. Pictura aceasta îl chinuise ani de zile ; nu era, vezi bine, unicul secret din pricina căruia îşi

spărgea capul, şezînd aici, în faţa geamului murdar şi a storului prăpădit, ascultînd cum urlă vîntul în pod. Aici, lîngă fereastra asta, căzuse bolnav de moarte, în noaptea pîcloasă de octombrie, cînd caii englezi, porniţi spre cîmpul de luptă din Transvaal, străbăteau oraşul în lung convoi. Prin aburii calzi, ce se ridicau din coamele cailor, se auzea tropotitul copitelor pe scîndurile podului de lemn din colţul străzii Fratarska. Convoaiele se îndreptau spre mările Sudului, îndepărtate şi necunoscute, spre ecuator, unde scapără stelele misterioase ale emisferei australe. Nave negre unse cu catran, care se legănau scîrţîind din încheieturi, prin rada porturilor îndepărtate, aşteptau convoaiele de cai, să le înghită şi să le ducă undeva, foarte departe, pe unde mişună şerpii şi ţînţarii veninoşi. În acea noapte străbătuseră oraşul nenumăraţi cai englezi şi multă vreme se auzi bubuitul pădurii de trunchiuri negre şi suple ale picioarelor lor ce zvîcneau nervoase, semănînd mai degrabă cu nişte stranii labe de păsări potcovite decît cu picioare de cal. În noaptea aceea maică-sa nu dormise acasă. Orologiul din turnul Fratrilor bătuse demult miezul nopţii şi caii mai treceau în convoi. Treceau fără oprire, unul după altul — cozi, capete, copite, grămadă întunecată şi nesfîrşită de cozi, de coame şi de copite. O nelămurită masă de carne încomată şi de nechezat, care făcea să zornăie geamurile ferestrelor. Năucit de acest tunel ciudat, speriat de singurătate şi veghe, Filip se tîrî pînă la fereastră şi ridică storul soios şi zdren-

ţuit, dar numai atît cît să zărească burţile cailor. Pîndind după stor, fu luat de spaimă în faţa acestei vînzoleli sumbre şi de neînţeles, acestei harababuri de crupe, articulaţii, genunchi şi copite şi, un tremur dureros îl cuprinse, iscat de frică, de emoţia stranie, tulbure şi înălţătoare. Cu fruntea şi nasul lipite de geamul rece, Filip privea neîntreruptul convoi pornit spre Africa de sud; întunericul nopţii parcă se-ngroşase şi maică-sa nu se mai întorcea. Adormi cînd se crăpă de ziuă, şi cînd călugării porniră să tragă clopotele pentru slujba de utrenie. Cînd se trezi patul maică-si era tot gol.

Regina, tutungioaica, se înapoie acasă pe la opt, îi trecu mîna prin păr şi-i spuse să-şi puie costumul de catifea, ca să iasă în oraş. Îl mîngîie şi-l alintă zicîndu-i : „Zygmusik!" Era din partea ei o dovadă de rară duioşie şi atenţie să-i treacă mîna prin păr şi, mai ales, să-l cheme cu numele lui adevărat, iar faptul că-l îndemna să-şi pună costumul de catifea constituia (el singur) un eveniment neobişnuit de solemn. Îmbrăcat în hainele de catifea bătînd în albastru-închis, cu guler, manşete şi jabou de dantelă, Filip credea că are o înfăţişare sărbătorească şi nespus de distinsă, asemeni unui vînător medieval cu şoimi, împodobit cu horbote şi beretă de velur. Regina, tutungioaica, lipsită de orice sentiment de duioşie pentru copilul ei, ţinea, în primul rînd, la aspectul decorativ. (Astfel îi înfrunta pe cei din jur, şi-şi arăta sfidarea printr-un soi de rezistenţă socială, dîndu-le a înţelege sărăcanilor din curţile învecinate că ea nu e de teapa lor. Feciorul tutungioaicei era întotdeauna curat şi îmbrăcat în veşminte alese, iar gustul maică-si, pueril şi fantast, fu, mai tîrziu, pricina unor penibile conflicte între Filip şi tovarăşii lui. Mergea vorba prin tîrg că tatăl odraslei tutungioaicei n-ar fi altul decît episcopul şi povestea asta otrăvise amarnic şi fără scăpare copilăria lui Filip.) Călătoriră mult pînă să ajungă în oraş, în vagonul rece şi neîncălzit, şi cînd ajunseră, Filip fu părăsit de maică-sa într-o cafenea şi lăsat acolo în faţa unei mese de marmoră; maică-sa comandă pentru el o ciocolată şi-l rugă pe chelner să aibă grijă de băieţel, încredinţîndu-l că se va înapoia curînd. Cum stătea aşa în cafenea, Filip se simţi cuprins de fierbinţeală: toate liniile verticale se topeau într-una singură, prelungită la infinit, în vreme ce liniile orizontale roteau în jurul lui, într-o unduire sinuoasă, animată de o mişcare perpetuă. Maică-sa se întoarse abia după-amiază. Era trasă la faţă, avea ochii tulburi, obosiţi, umflaţi de plîns şi injectaţi. Sprîncenele păreau jumulite. Atunci, pentru întîia oară, Filip luă seama că obrazul maică-si e spoit tot cu pudră, ca al unui clovn şi că sub stratul acesta alb ca făina se ascunde o faţă tristă, palidă şi chinuită. Îşi bălăbăni picioarele, dădu pe gît a treia ceaşcă de ciocolată cu frişcă, şi maică-sa îl mîngîie iar, în cafenea, şi-i spuse, printre lacrimi, că vor merge împreună în vizită la o anume doamnă şi că în faţa ei trebuie să-şi dea silinţa să se poarte cît mai cuviincios.

„Tu eşti Zygmusik, băieţelul meu drăguţ şi bun, nu-i aşa ?"

Era drăguţ şi bun şi Zygmusik, şi, pe deasupra, băieţelul ei ! O, cît de neobişnuite şi de solemne i se păreau toate astea ! În clipa ceea băgă de seamă că maică-sa îşi pusese bijuteriile vechi de aur şi cerceii cu înflorituri pe care îi păstra în cutia căptuşită cu mătase, iar Filip nu ţinea minte s-o mai fi văzut vreodată gătită astfel. În rochia grea de mătase neagră şi împodobită cu bijuterii, maică-sa avea un aer foarte distins. Obrazul, din care-i fugise tot sîngele, se făcuse alb ca al unei moarte.

Era o după-amiază călduţă de octombrie. Ţinîndu-se după maică-sa, cînd trecură prin parc culese cîteva floricele şi, strîngîndu-le în mînă, calde şi ofilite, intră împreună cu ea într-o casă înaltă şi afumată, printr-o uşă de sticlă. Această uşă, în faţa căreia maică-sa se oprise să sune, era lăcuită şi strălucitoare, cu geamuri în carouri verzi şi roşii. Se ţinea ca o umbră de maică-sa ; simţea în palmă mănuşa ei de aţă şi mănuşa asta răspîndea o căldură stranie. Străbătură împreună o sumedenie de camere şi anticamere întunecoase ; călcînd pe covoare, văzu în jurul lui nişte obiecte ciudate, cocoţate pe socluri şi îşi dădu seama că sînt foarte multe camere, şi că totul e neobişnuit de înalt : uşile, sobele, mobilele, perdelele, ferestrele ! Covoarele groase, răsfrîngerile metalului şi ale porţelanurilor din vitrinele de cristal, tablourile cu iepuri şi căprioare de pe platourile de argint, velinţele grele, păroase, aşternute pe mese, fotoliile, toate acestea îl tulburară grozav şi Filip începu să crîmpoţească nervos, cu degetele asudate, bietele floricele sălbatice. Doamna care-i primi avea faţa aspră, blănoasă şi o chică de păr uriaşă, neagră cum e cărbunele, dinţi de aur, lornion de aur, şi degetele încărcate de inele cu pietre scumpe. Cînd îl luă de bărbie cu mîna ei osoasă, Filip simţi pe obrazul încins atingerea neplăcută şi rece ca gheaţa a aurului. Doamna asta cu părul negru îi dărui un baton de ciocolată învelită în staniol şi îl expedie în camera vecină zicîndu-i că are ceva de vorbit cu maică-sa, şi că pînă or sfîrşi de vorbit n-avea decît să se joace cu Faraon. Faraon era gaiţa închisă în colivia de aramă galbenă, şi cînd Filip trecu pragul, Faraon îl salută cu glas răguşit şi aspru : *„Bonjour, monsieur !"*

Pasărea asta vorbitoare îl sperie pe Filip : simţi că i se taie picioarele şi, abia suflînd, se sprijini de un imens jilţ de modă veche ; văzu cum degetele i se înfundă încet în hîrtia argintată şi ciocolata începe să se topească în palmă. Nu ştia ce să facă cu floricelele mototolite. Să le arunce-? Maică-sa plîngea în camera cealaltă, încetişor, dar plîngea, iar gaiţa nu-şi mai găsea astîmpăr în colivie, se tot răsucea pe stinghioară, cronţăia alune, îşi ascuţea ciocul de zăbrelele strălucitoare şi totul era dezagreabil, înăbuşitor, întunecos, încălzit peste măsură, totul era lipi-

cios ca ciocolata topită, totul mirosea urît ca pasărea uricioasă care cîrîia într-una: *„Bonjour, monsieur!"*

În noaptea aceea vîntul icnea şi urla, o dată cu prima zăpadă. Rupea crăci, năruia tencuiala hornului (chiar şobolanii din pod, înspăimîntaţi, se liniştiseră prin unghere), mînzul brutarului de peste drum îşi frînse un picior şi Filip fu toată noaptea hărţuit de coşmaruri în care se amestecau: caii englezeşti, gaiţa care vorbea franţuzeşte şi maică-sa, pe care o auzise plîngînd. În vis i se arătă maică-sa, moartă, într-o oglindă neobişnuit de strălucitoare, ca într-o vitrină, şi, în faţa ei, pe velinţa mesei, un teanc de bancnote, roşii-verzui, legat cu o panglicuţă; vedea limpede teancul de bancnote pe velinţa flocoasă, de lînă, în timp ce, din camera cealaltă, gaiţa ţipa, fără întrerupere: *„Bonjour, monsieur!"*

Vîntul care se răsucea prin horn, întunericul şi maică-sa plîngînd în întuneric! N-a îndrăznit niciodată s-o întrebe nimic pe femeia asta taciturnă, dar în noaptea aceea, simţind îmbrăţişarea morţii, o întrebă, cît se poate de firesc, de ce plînge?

Nici un răspuns. Suspine înăbuşite.

Se sculă şi se apropie de patul ei.

„Mamă, ce ai? De ce plîngi?"

Stătea lîngă patul maică-si, desculţ, în cămaşa lungă de noapte, şi se aştepta ca ea să-l trimeată la culcare, dar s-a întîmplat tocmai pe dos: femeia îi cuprinse mîinile şi începu să le sărute şi, astfel, (fără să-şi dea bine seama cum), se trezi în patul maică-si, simţind numai trupul ei rece şi iar lacrimile fierbinţi ca picăturile de ceară topită; a plîns şi el, atîrnat de gîtul ei, în timp ce, afară, vîntul urla, dărîma hornuri ducînd cu el păsări moarte şi frunze veştede. În noaptea aceea s-a îmbolnăvit grav de pneumonie şi s-a zbătut între viaţă şi moarte cît a fost iarna de lungă, şubrezindu-şi pentru toată viaţa bronhiile şi plămînul stîng.

Totul a început lîngă fereastra asta cenuşie şi soioasă, într-o noapte îndepărtată de octombrie, cu caii englezeşti.

„Drama unei tutungioaice din provincie. Gaiţa care vorbeşte franţuzeşte! Biletele de bancă de pe velinţa mesei şi baba cea nesuferită, cu perucă neagră! Dar în ce consta drama? Ce rost avusese misterioasa vizită în palatul acela întunecat? Ce mai rămăsese azi din toate întîmplările astea care se risipiseră ca ceaţa-n vînt?"

În faţa acestei ferestre murdare de la parter, lipit pînă-ntr-atît de geam, încît auzea undeva, dincolo de perete, tictacul ceasornicului, Filip simţi că cineva se mişcă în odaie, după perdea şi cînd sub storul numai găuri văzu răsărind un chip de om gălbejit, bărbos şi umflat de somn, Filip tresări şi se trase înapoi descumpănit şi tulburat; ieşi cu paşi mari în stradă şi merse pînă la biserica Fratrilor. Biserica era goală. O cerşetoare suspina cît o ţinea gura, în faţa altarului Preacuvioasei Fecioare, la picioarele regeştii statui în stil baroc, cu coroană pe cap,

înfăşurată într-o mantie purpurie de brocart, brodată cu crini de aur şi ţinînd în mînă un sceptru. În clădirea enormă era umezeală, frig şi mirosea a cenuşă jilavă şi a zdrenţe mucegăite. În spatele altarului mare, ca în culisele unui teatru, se puteau vedea boarfe vechi, lăzi, scînduri, o scară, pînze de păianjen, lămpi de gaz, o sticlă cu esenţă de terebentină, nişte cleşti. Spectacol perimat care-şi trăise traiul, dar continua încă fără ca nimeni să ştie pentru ce. Prapurii de pe altare, icoanele sfinţilor, îngeri de marmoră, penumbra umedă şi gîngăvitul stins al păsărilor din jurul clopotniţei. Afară, în preajma bisericii, mormintele năpădite de iarba înaltă, tipsiile înalte ale zidurilor albe, spălate de ploaie şi de vînt, presărate cu cuiburi de rîndunele şi urmele cuiburilor de vrăbii, iar la temelia zidului de cărămidă roşie, năruit şi învelit în cetină, mormintele fierarilor, meşteri vestiţi odinioară, şi ale nevestelor lor, mormintele domnilor abaţi şi canonici ai acestui Capitoliu panonic, împodobite cu titlurile sonore şi stemele medievale ale rangurilor ecleziastice. Sub lata lespede de granit, în umbra absidei zace unul din conţii Uexhuell-Cranensteeg, acela care, într-o bună zi, în spuma dantelelor, la modă pe vremea lui Ludovic al XV-lea, ajunsese călare pînă la graniţa turcă şi-şi găsise, apoi, mormîntul în clisa Panoniei, lăsînd în urma sa, la Kostanjevać, o sută douăzeci de camere goale, care zăceau de două sute de ani, mereu goale şi neatinse. Aici odihneşte pentru veci, sub un chiparos înalt, şi canonicul

Lovro, slujitorul Sfintei Fecioare, bun prieten cu Kazimiera, mama lui Filip, pe care, într-o vreme, băiatul îl bănuise că i-ar fi tată, iar mai departe, acolo unde drumul începe să urce spre aleea principală, se mai vede, năpădită de bălării, placa neagră, ovală, fixată pe crucea grea şi masivă de pe mormîntul tatălui legitim al lui Filip, servitorul şi valetul personal al Luminăţiei Sale Episcopul Silvestru, din pricina căruia, băiatul îşi schimbase, din proprie iniţiativă, numele mic botezîndu-se Filip, cu toate că la botez primise numele regelui polon Sigismund, nume pe care, de altfel, îl şi păstrase pînă cînd ajunse elev de liceu. Cînd Filip împlini doi ani taică-său îşi dădu obştescul sfîrşit, aşa încît copilul nu ştia bine dacă şi-l aminteşte într-adevăr sau îl cunoaşte pe omul ăsta numai din fotografiile ce îngălbeneau în albumul îmbrăcat în catifea. Tatăl lui Filip fusese, aşadar, servitorul şi valetul personal al episcopului, în slujba căruia intrase, chipurile, fiind recomandat de un conte maghiar; fotografia din albumul mamei sale îl înfăţişa într-o livrea încărcată de fireturi, ca pe un *valet de chambre,* purtînd pantofi de lac şi ciorapi albi de aţă, fixaţi sub genunchi cu jartiere de aur bogat împodobite. Faţa sa rasă ca-n palmă, palidă, cu două cute adînci în jurul gurii, semn al unui temperament pasional, cu dinţi sănătoşi, înfăţişa vederii un chip cu desăvîrşire lipsit de personalitate, cu privirea rece şi apatică de servitor înnăscut. Acest tată misterios planase peste copilăria lui Filip, ani la

rînd, ca o umbră care-l băga în sperieți. Defunctul, pe care Filip și-l amintea doar culcat pe catafalc, între dantelele și florile de hîrtie, începu să trăiască în închipuirea lui, enigmă din ce în ce mai tulburătoare și mai obscură. Și iată și azi încă, după patruzeci de ani, Filip n-ar fi știut să spună dacă în livreaua putredă de sub crucea de stejar se afla într-adevăr tatăl său, sau totul nu fusese decît o manevră a mamei sale, tutungioaica, pe seama căreia se vorbeau prin oraș vrute și nevrute, dar care, la întrebările lui insistente, nu-i dăduse alt răspuns decît cel aflat în documentele legale? Din aceste documente reieșea că servitorul contelui maghiar, Filip, se căsătorise cu Kazimiera, cameristă la hotel, care, făcîndu-și serviciul prin mai multe mari orașe din Europa occidentală, vorbea cîteva limbi străine, și că aici, în orașul Kaptol, fiind în slujba episcopului, după zece luni de la cununia lor se născuse un copil, botezat în baptisteriul aceleiași biserici a Fratrilor și primind numele de Sigismund-Kazimir.

III

Soarele pătrunsese prin coroanele teilor și ale duzilor, cînd Filip coborî înapoi strada Fratarska. Tutungeria era deschisă și se trezi în fața tejghelei; individul acela bărbos și dezagreabil îi turnă șlibovița în pahar privind încruntat și bănuitor la străinul palid care dis-de-dimineață se tîra pe sub ferestrele altora. Dădu de dușcă paharul cu șlibovița, apoi încă unul, își aprinse o țigară și se așeză pe un butoi înalt, gol, trăgînd în nări cascada de vechi arome familiare.

Aromele acelea de demult, neschimbate, mereu aceleași! Cămăruța de la parter era învăluită într-o fîșie orizontală de fum, care șerpuia în jurul dulapului și al raftului de răchită plin cu pîinișoare, asemeni unui lințoliu; din toate părțile emana un miros aspru și jilăvit de tutun. Totul era impregnat, îmbibat de mirosuri. Miros de țigări, mirosul bătrînelor ulcioare, mirosul acru al pîinii negre, al șliboviței, al lămpii cu petrol și al tutunului din pachețelele roz de pe ultimul raft al etajerei! Cîrnatul afumat atîrna ca și odinioară de același cui, pe scîndura exterioară a dulapului de sticlă, în tovărășia șireturilor de pantofi și a lumînărilor de seu. Privind aceste lucruri atît de familiare lui, Filip duse degetul la nas ca să verifice dacă nu cumva a rămas pe ele mirosul buretelui de școlar, umezit în apă, așteptîndu-se să audă scîrțîitul condeiului care luneca, greoi și nătîng, pe suprafața umedă a tăbliței. Aici, în spatele tejghelei, în fața dulapului de sticlă, lîngă stativele de răchită pentru pîinișoare, spînzura altădată de la un perete pînă la celălalt, o perdea roșie, fixată pe o vergea de fier cu belciuge de aramă, și care se putea deplasa, împărțind odaia în două: tutungeria propriu zisă și spațiul de după perdea, unde Filip învățase

să scrie primele litere. Umbra copilului, enormă, se profila pe perdea și se tîra pe tavan ca o stafie. Acum nu mai era nici o perdea, dar jilțul hodorogit, cîndva îmbrăcat în piele neagră, tot mai zăcea acolo răzimat de perete, ca un cal bătrîn, sub pătura putredă și infectă. Îi crăpase burta chiar de-atunci, cu treizeci de ani în urmă, și-i ieșiseră afară măruntaiele de chingi, de resorturi și iarbă de mare uscată, aspră și țepoasă ; acum nu mai era decît scheletul dezarticulat al unui bătrîn fotoliu, îndesat cu cîrpe, mascat de o cuvertură ordinară. Era încă acolo și masa veche, paradită ! Cu sertarul acelei mese bătrîne și jerpelite se jucase Filip șapte ani în șir. Îi era strict interzis să deschidă sertarul acelei mese mîncată de carii, atît de vie și plină de mistere, animată de pulsații invizibile sub placajul lustruit. Sertarul ăsta avea o putere stranie și se deschidea nespus de greu, ca o ușă secretă ; în penumbra acelui spațiu întunecos sclipea un cuțit de bucătărie, tăios și bine ascuțit ; privind tăișul lui lucitor, Filip avea senzația că trece pragul unei armurării medievale, întunecoasă și plină de pînze de păianjen. I se tăia răsuflarea și își auzea inima bătîndu-i în gîtlej de teamă ca nu cumva maică-sa de dincolo de perdea, auzindu-l, să spulbere într-o secundă toată cazna depusă de el timp de mai bine de o jumătate de oră ca să tragă sertarul binișor, fără zgomot, bîjbîind încordat cu degete tremurătoare.

Toate rămăseseră la locul lor în această criptă umedă. Un singur lucru lipsea : vechiul paravan ! Era un paravan englez, de modă veche, cu cinci panouri de acaju, îmbrăcate-n mătase care putrezise de tot. Cineva se apucase să lipească pe draperii vechi litografii decupate din revistele ilustrate, reprezentînd monarhi englezi cu gulere *à la* Maria Stuart, sclave goale, cavaleri, conți și contese, vînători, cerbi și generali. Negri și porturi din țările negrilor ; o mare care se-ntindea pînă-n zare, rostogolindu-și pe țărm valurile verzi și înspumate ; se vedea de asemenea un catarg și în vîrful catargului flutura în vînt pavilionul flotei iar el, Filip, purtînd pe cap o cască tropicală albă, pășește, plin de cutezanță prin Congo cel verde, urmat de alaiul sclavilor ; pădurea virgină respiră și se aud maimuțele schelălăind printre crengi. Afară e iarnă și ger. Firul dublu de telefon, care pleacă de pe acoperișul năpădit de mușchi și merge pînă în partea cealaltă a străzii, s-a îngreuiat, sub stratul gros de zăpadă jilavă ce cade într-una, monoton și neîntrerupt. O pasăre a atins cu bătaia aripii calde sîrma și zăpada udă s-a scuturat. Ninge, se vede prin partea de sus acoperită a ușii, și întreaga tutungerie cu aromele ei aspre, cu țigările, cu perdelele, și cu vechiul fotoliu, plutește ca nacela unui dirijabil, se-nalță în linie dreaptă și își ia zborul. Paravanul din fața sofalei crește, luînd dimensiuni ireale. La porțile orașului Ladysmith bubuie tunurile. Focul răbufnește din gîtlejurile de fier și miroase a praf de pușcă ; cei șase cai înhămați la baterie se opintesc din răsputeri silindu-se să miște din loc coșcogeamite tun ;

crupele păroase ale cailor, nările pline de sînge, cozile negre bătînd aerul, şuierul bicelor şi mutrele înspăimîntătoare ale călăreţilor, fum, văpaie, bubuitul tunurilor: asediul reşedinţei Ladysmith. Generalul de Wett, călare pe un uriaş armăsar negru, trece însoţit de escorta sa şi afară fulgii moi de zăpadă cad într-una, în timp ce, de undeva, din fundul străzii se aude hîrşîitul unei sănii. Filip, înfăşurat într-un pled vechi de lînă, ale cărui franjuri îi cad pe genunchi ca unui călător adevărat, călătoreşte şezînd pe scaunul lui, măsurîndu-i din ochi pe grăjdarii conţilor, pe şoimari, pe principese şi pe regi, priveşte fantomele în zale, care se topesc în semiobscuritatea amurgului. Din cînd în cînd se aude clinchetul clopoţelului la uşa tutungeriei : vreun căruţaş îşi scutură zăpada de pe cizme, cumpără o pîinişoară şi îşi bea ţoiul de rachiu ; sau poate e cineva care intră în fugă să cumpere o ţigară *Virginia* pentru domnul doctor ; miros de tutun, de rachiu, iar deasupra capului micului negru- în stil baroc, cu turban alb, pîlpîie flacăra mică albăstruie de aprins ţigarete, pentru cazul cînd vreunuia dintre distinşii clienţi ai doamnei Regina, tutungioaica din colţul străzii Fratarska, i-ar veni poftă să-şi aprindă ţigara pe loc. Aceste imagini de pe paravanul bătrînesc erau, de fapt, singurele imagini care-l mişcaseră cu adevărat în viaţa sa. Mai tîrziu Filip pictase, citise mult, şi chiar scrisese despre pictură, despre problemele tehnicei picturale şi, totuşi, undeva, în adîncul subconştientului său, simţise întotdeauna vag, că tablourile, pentru a fi tablouri adevărate, tablouri vii, ar trebui să vorbească măcar tot atît de clar cum îi vorbiseră, în lumina stinsă a unui amurg, chiar aici, în încăperea aceasta puturoasă, peticele acestea ciopîrţite şi cenuşii. Nicăieri, în nici un tablou, nu mai murise niciodată nimeni într-un chip atît de tragic ca Przemyslaw, regele polon, purtînd drept blazon un leu pe pieptarul de zale, aici, în această tutungerie, la lumina gălbuie şi afumată a lămpii de gaz. Mişcările, iuţeala tigrilor, strania frumuseţe a negrilor cu spinările bronzate, culegătorii de perle, coama zbîrlită a leului, bateriile burilor în faţa Ladysmithului, mareşalii, caii, femeile tinere, de o frumuseţe fără seamăn, visul acesta animat, clocotea pe paravan ca o otravă verzuie în retorta unui alchimist. Din dorinţa nestăpînită de a privi în sine şi de-a visa mereu numai la el însuşi, aici a început, spre nenorocirea lui, să se izoleze de realitatea înconjurătoare. De cînd pierduse contactul direct cu viaţa, şi asta se-ntîmplase de mult, de-atunci, de la început, de mai bine de treizeci de ani, încercase cu înverşunare să alerge după ea, dar n-o ajunsese niciodată din urmă.

O trăsură se opri în faţa tutungeriei. Un birjar intră înăuntru să-şi bea ţoiul de rachiu şi vocea lui spartă, paşii lui grei, îl făcură pe Filip să tresară. Se agita, ca şi cum cineva l-ar fi trezit din somn. Afară strălucea o dimineaţă de aprilie, cîinii lătrau peste drum şi se auzi un cocoş cucurigînd vesel şi provocator. Plăti paharul cu

rachiu şi se îndreptă spre promenada de sub zidurile vechii cetăţi, prin dulcea căldură a soarelui, în nări cu mirosul fumului umed.

IV

Cafeneaua de sub platanii promenadei era deschisă. În ajun avusese loc o serbare de binefacere şi se mai simţea încă mirosul vinului vărsat şi al mîncării înăcrite. O bătrînă gîrbovită, morocănoasă mătura stîrnind nori de praf şi bombănea strîngînd staniolul mototolit, serpentinele sfîşiate, oasele, rămăşitele de mîncare şi chiştocurile. Filip comandă un pahar cu lapte. Rupînd cu vîrful degetelor cel de-al treilea corn şi mestecînd fără poftă şi fără nici o plăcere, distrat şi absent, aluatul umed, moale şi fad, privea fix platanii din faţa ferestrelor cafenelei, răsadurile de lalele şi căruţa goală a măcelarului, care se înapoia, pătată de sînge, de-a lungul zidurilor mănăstirii Fratrilor. Privea faţa cenuşie cu obrajii supţi ai gheboasei care mătura podeaua, obraji cu pieliţă zbîrcită şi argăsită ca o piele de elefant, privea mişcările groteşti ale acestui trist personaj, şi se pierdea în detalii, incapabil să dea un înţeles mai adînc celor văzute.

În jurul lui nimic altceva decît detalii : cornul înmuiat, ciripitul vrăbiilor, zgripţuroaica bătrînă care stîrnea praful, zorii zilei şi oboseala din articulaţiile degetelor, din ceafă, din mîini, din gînduri, de pretutindeni. Nimic altceva decît detalii şi o extraordinară oboseală, cumplită, de neînţeles. Filip îşi dădea seama că, de cîtva timp, sub privirile lui obiectele şi impresiile se destramă-n bucăţi. În timpul războiului cunoscuse orele cele mai dezmăţate în mijlocul descompunerii generale, cînd nu percepeai altceva decît o imensă aglomerare de materii inerte şi cînd omul, el însuşi, nu era altceva decît o cantitate infimă, neglijabilă, da, în zilele acelea, cele mai sumbre şi mai solitare din viaţa sa, Filip se rătăci printre evenimente şi pierdu controlul asupra propriei sale existenţe. Iar în vremea din urmă tulburările creşteau, agitaţia lui devenise intolerabilă.

De pildă culorile, pentru el sursa vie a celor mai arzătoare emoţii, păleau şi se-ntunecau sub ochii lui ; înainte, culorile i se înfăţişau pline de forţă, ca izbucnirile unei cascade sau ca timbrul diverselor instrumente muzicale. În vremea din urmă, forţa culorilor se veştejea cu încetul ; i se părea că nu mai dau viaţă obiectelor, că nu mai sînt vălurile în care se înfăşoară manifestările vieţii, ci doar schiţele unor tipare, uniform şi zgîrcit colorate, ca desenele în acuarelă din caietele lui de şcolar, lipsite, ca şi ele, de relief, fără orchestrarea pastei şi fără nici un avînt. Înainte culorile erau pentru el simboluri ale stării, ale luminării, şi iată că toate aceste senzaţii colorate nu mai erau acum decît mişcarea dereglată şi insesizabilă a suprafeţelor colorate de pe străzi, sau de pe acoperişurile sure şi afumate : placa albastră, orizontală, de cobalt, a tramva-

iului, pata de un galben-întunecat a bluzei sergentului care dirija circulaţia, cămaşa de un verde-deschis a unui trecător şi pata acvamarină, palidă, a Oceanului Pacific pe o imensă hartă geografică în vitrina unei librării. Cobaltul, galbenul-întunecat, verdele-deschis, acvamarinul palid ca nişte pete, ca nişte petice, ca nişte evidenţe colorate, şi nimic îndărătul lor. Cobaltul, galbenul-întunecat, verdele-deschis, în opoziţie cu cercul gri-murdar al pneului roţii automobilului, care se-nvîrtea cu toată viteza, cu ţoalele *bois de rose* pe trupul unei fete, cu perdelele de un verde-întunecat ca nişte draperii, al vitrinei încărcată cu mobile lustruite ; raportul culorilor surprins într-o mişcare insesizabilă, fără viaţă, stupidă, neverosimil de goală, lipsită de acţiune, fără un conţinut emotiv : insignifiantă şi vană.

Oamenii trec pe stradă, feţele lor defilează pudrate, palide, capete de paiaţe cu urme stacojii de carmin pe buze, măşti mioape de femei în doliu, chipuri de cocoşaţi, maxilare inferioare, lungi degete ca de ceară cu unghiile vinete şi murdare. Cît de urîte sînt toate astea ! Chipuri respingătoare, mutre animalice, pecetluite de desfrîu şi năclăite, căpăţîni morcovii, buze umflate de negri, dinţi tari ascuţiţi de carnasieri, şi totul e cenuşiu ca negativul unei fotografii.

Filip s-a aşezat la o masă, în spatele vitrinei murdare a cafenelei ; priveşte mişcarea mulţimii de pe stradă şi visează la ultima lui aventură de colorist petrecută, cu un an şi jumătate în urmă, într-un orăşel meridional şi baroc, într-o toamnă

aurie şi liniştită, într-o vreme cînd nervii săi nu erau în halul în care se găseau azi. Toamna era liniştită, catifelată, plină de pace, daurită ; copacul din curtea de piatră a mănăstirii era de un brun-întunecat ca un brocart jerpelit, cavalerul de marmoră veghea în cuirasa lui de bronz, trei lumînări pîlpîiau în faţa unui tablou încadrat în aur şi biserica din cărămidă roşie era spoită în sepia şi spălată de ploaie. Între strane domneau contururile uşor aurite ale întunericului, plin de luciul unei inspiraţii binecuvîntate ! O lumînare se topea, sfîrîind, pe altarul de marmoră al bisericii şi ultimele ei pîlpîiri, asemeni lucirilor unei făclii care se stinge, se clătinau în largi unde clar-obscure, pînă în adîncul bisericii, îmbinîndu-se într-o ciudată armonie, intimă şi funebră, cu răsfrîngerile aurului de pe amvoane şi sunetul sandalelor monahale pe lespezile templului gol. Filip avu impresia că a pătruns în spaţiul verde-deschis al unui tablou proaspăt pictat, cu uleiul umed încă, şi în această biserică pustie, împins de emoţie, tulburat şi vrăjit de bogăţia noii palete care i se arăta ochilor, asemeni unui nestemat cufăr deschis, simţi nevoia să ridice braţele. În clipa aceea de exaltare, cu braţele ridicate, stînd în picioare pe lespezile de marmoră, semăna cu o misterioasă statuie din Delfi : cu picioarele masive şi ţepene pironite în podeaua de marmoră, se simţea plin de o vibrantă inspiraţie care prindea formă cu fiecare secundă şi nu-i mai rămînea decît să înmoaie penelul şi să înceapă a picta. În aşteptarea acestui nou tablou, a exaltatei ţîşniri spre noi

spaţii lăuntrice şi noi mijloace de expresie, toată toamna trecu într-o stare de dulce fericire, ca mîngîierea caldă a unei mîini de femeie. Halebardele negre de pe coşurile uzinelor, pridvoarele de bazalt cu stîlpii de marmoră, spectacolul linelor oglinzi alpestre, pădurile jilave, pline de aromele toamnei şi masivele înceţoşate ale gheţarilor, toate i se păreau „de cealaltă parte a împlinirii". Calda licărire a ultimelor după-amiezi de toamnă deasupra vechilor acoperişuri ale oraşului, mesele de marmoră din tihnitele hanuri de munte, rănile uitate ale vechilor chinuri pricinuite de oboseala sterilă, toate acestea păreau atît de definitiv depăşite, încît Filip se simţea mai bine aproape de neguri, de peşti, de munţi şi de merele roşii din livadă decît de tot ce era omenesc în el şi în jurul lui. De atunci trecuse multă vreme, şi n-a mai pictat nimic; după cele două-trei minunate zile de toamnă, nu i se mai întîmplă nimic vrednic de a fi trăit: se tîra prin cafenele, îşi ducea zilele printre aceşti bipezi, care-şi cărau umbrelele şi care, cînd vorbeau, vorbeau întotdeauna despre ceva palpabil, despre pîine sau carne, mişcîndu-şi fălcile şi danturile de cauciuc, şi totul era zadarnic, nimic nu te-ndemna să trăieşti. Filip stă în cafenea, la masă, priveşte oamenii care trec şi se gîndeşte la acest du-te-vino de pe străzi, atît de ciudat şi de enigmatic. Oamenii trec, ducînd în intestinele lor întunecate capete fierte de găină, ochi trişti de pasăre, pulpe de vacă, crupe de cal. Cu o zi înainte vietăţile astea dădeau vesele din coadă iar găinile cotcodăceau în ajunul morţii lor prin coteţe, şi acum iată-le ajunse în burţile oamenilor. Această mişcare, această hulpavă devorare se cheamă într-un cuvînt: viaţa în oraşele Europei occidentale, la asfinţitul unei bătrîne civilizaţii.

Mîinile. Cu ce anume seamănă grămada asta de mîini omeneşti care se deplasează pe străzile oraşului? Aceste mîini omeneşti înjunghie, fac să curgă sîngele altor fiinţe, fabrică maşini, împung cu acele, ţin maşini de călcat dogorind înroşite, lanterne, drapele, briciuri, unelte; oamenii le cară pe străzi şi nu ştiu ce să facă cu ele. Îşi saltă de pe cap pălăriile de fetru, învîrtesc bastoanele, duc felurite obiecte, ţigarete, cărţi, o mînă o ţine pe cealaltă în magnetismul contactului fizic: sînt calde mîinile oamenilor, jilave de sudoare, jupuite, rănite, îngrijite, cu unghiile făcute. Atîrnînd de capetele braţelor, bălăbănindu-se ca nişte zorzoane de carne, mîinile acompaniază cu mişcări uniforme balansul trupului în mers. Se deplasează pe străzi o dată cu oamenii, de-a lungul acestui drum omenesc, lung şi steril care curge şi se revarsă, asemeni unei ape, huind între zidurile oraşului. Iar oamenii îşi tîrăsc după ei mîinile, datoriile, dinţii stricaţi şi grijile, nevestele, copiii, picioarele obosite, trupul bolnav şi trist, îşi cară şoldurile şi încheieturile, deschid gura, vorbesc, strigă, şi cîteodată, rîsul le înfloreşte pe buze. Mai sînt încă destule păduri virgine, sîngeroase, în obrajii şi rîsul ăsta potrivnic naturii care răsare ici-colo printre oameni, rîsul acesta răsună ca un clopoţel de argint peste bezne; dar aproape toate feţele

omeneşti sînt obosite şi imobile: mai mult din lemn decît din carne. Şi sînt ciudate feţele omeneşti: ţepene, dure, ca cioplite cu dalta; lănţişoarele, stofele, blănurile atîrnă pe oameni ca nişte podoabe de prisos şi fustele, coamele, părul, sticlăria şi ochii se-ncîlcesc într-un talmeş-balmeş greu de descurcat, într-o urzeală meschină, obosită, maliţioasă şi plictisitoare. Leneşi şi cenuşii, ca şi cerul obositor, bleu-pastel, înnegrit de funingine de deasupra acoperişurilor, culoare murdară şi sură ca plumbul răsfrîntă de geamurile ferestrelor închise.

Din cafenea Filip privea la oamenii care treceau pe stradă şi se gîndea că toată această mişcare ar trebui fixată pe pînză şi pictată. Copitele cailor pe asfalt şi scîrţîitul osiilor, sub rostogolirea roţilor, bubuitul metalului pe granit, şinele, cum să opreşti toate astea pentru a le converti în ceva concret, dar superior! Totodată se simţea neputincios în faţa acestei îngrămădeli şi se pierdea pasiv în ea ca un atom strivit şi inapt. Cum ar fi cu putinţă să pictezi mirosurile astea risipite? De rumeguş, de benzină, de ulei, de praf, de fum de tabac, de glicerină şi pneuri în hărmălaia şi icnetul ăsta, în incomprehensibila linişte de-o clipă, cînd nu se mai aude nici zgomotul claxoanelor, nici zăngănitul tramvaielor, ca şi cum oraşul s-ar opri dintr-o dată sub talpa unui paralitic, care-şi tîrăşte pantoful mort pe asfalt. În ultimul timp orice excitaţie acustică mai puternică îl deranja pe Filip. Se frămînta gîndindu-se cum ar putea elimina totalitatea acestor impresii sonore şi picturale? Motivele acustice îl deranjau, din ce în ce mai mult; i se părea că n-ar mai putea începe să picteze decît dacă ar deveni surd. Într-un tablou, pe care şi-l reprezenta în minte, se întîmpla să se impună un efect acustic şi în clipa aceea survenea, în spiritul său, scurt-circuitul pictural. Sunetul îl conducea spre noi asociaţii şi el rătăcea pe deasupra tablourilor, în zbor planat, steril, pasăre răpitoare a cărei pradă dispare la orizont. Unele sunete neaşteptate, cum ar fi şuierul vîntului, îl puteau încînta; plutea atunci pe deasupra spaţiilor care se mistuiau într-un vid sterp şi negru. Şedea astfel nemişcat de ani de zile după vitrinele cafenelelor, îşi rodea unghia arătătorului stîng şi-şi spărgea capul căznindu-se să răspundă întrebării elementare: oare trebuia să picteze, şi dacă într-adevăr trebuia, atunci cum să picteze?

Iată, mulţimi de oameni străbat străzile oraşului şi dispar undeva în întuneric, fără să le pese de pictură. La urma urmei, ce nevoie au oamenii ăştia de tablouri? Se mai aude încă zăngănit de pinteni, flori artificiale se zăresc la butonierele jachetelor de damă, sînii femeilor ca nişte bulgări de ceară, se mişcă sub pînza albă; vocile sînt potolite; chipurile trec şi vorbesc şi, de ani de zile, ciuleşte urechea la conversaţiile de pe stradă, fără să fi auzit pe cineva vorbind despre pictură. Aceste mutre brutale şi dure de canibali îşi duc cu ele mizeria şi pentru ele pictura nu prezintă nici un interes, doar mizeria constituie o problemă. Oamenii avansează ca nişte manechine de ceară, se scarpină-n cap, mestecă

tutun, şi în urma lor miroase a fum de ţigare, a trup omenesc şi a tristeţe. Fiecare ins tîrăşte după sine imensele cercuri concentrice ale existenţei sale, măruntaiele lui calde şi măruntaiele altcuiva, din care a ieşit tîrîndu-se ca o omidă, şi continuă să se tîrască şi să meargă înainte ; cu acul lui otrăvit muşcă, împunge, mănîncă, devorează ; şi e devorat ; e înhămat, plesnit cu cravaşa peste obraz, şi jur împrejur totul se învîrteşte în cercuri de rezistenţă, de foame, de spaimă, iar pictura este un lucru ignorat şi de prisos.

În orice privire omenească Filip descoperea o tristeţe, asemănătoare cu a animalelor închise în cuşcă ; mişcările oamenilor seamănă cu mişcările hienei care se izbeşte de gratii pentru că zăbrelele răsar din toate părţile şi lumea e ferecată, înlănţuită, închisă-n cuşcă ; pictura e cu desăvîrşire inutilă. Măcar de-am putea opri aceste torente omeneşti în stradă şi le-am putea vorbi ca un pictor despre pictură ! Femeile poartă coliere de chihlimbar şi pantofi din piele de şarpe cu tocuri de diferite culori şi ochii lor sînt albaştri ca apele primăvara. Femeile visează blănuri, ciorapi de mătase, şi nu tablouri. Oamenii se tîrăsc pe străzi ferecaţi în lanţuri, spiţele roţilor se-nvîrtesc, copitele ţăcăne, feţele sînt terne şi au ceva de şopîrlă, de marionete ; toată lumea e obosită, toţi par mahmuri şi nedormiţi, şi în această mulţime cineva ridică bastonul cu măciulie de argint, avansînd asemeni unui tambur-major în fruntea fanfarei regimentului, ca şi cum ar şti încotro a

pornit. Cum ar fi oare cu putinţă să pictezi un trecător atît de neghiob, care păşeşte în fruntea mulţimii, cu jobenul pe cap ? Important e că seamănă cu un tambur-major, şi că ştie foarte bine încotro merge şi, o dată cu el, strada şi universul întreg, al cărui mers e tot atît de regulat ca al ceasornicului cu căpăcel de nichel din buzunarul unui trecător stupid. Totul dispare şi curge ca orele pe care le înregistrează bătaia ceasornicului.

Filip se rătăcea într-o sumedenie de observaţii bizare şi fantastice ; îşi dădea seama că încetase să contemple ca un pictor şi că observaţiile lui se disolvă lent şi fără folos într-o analiză a detaliilor, dar izvorul acestei manii de a descompune orice, origina acestor rătăciri continue se afla înlăuntrul lui şi izbucnea afară tot mai puternic şi mai imperios. Unul duce în mînă un pepene, altul îşi fumează pipa, o femeie clipeşte din ochi ca o vidră şi cu siguranţă că în noaptea aceasta va pescui în apă tulbure ; un bărbat parcă ar fi coborît dintr-un peisaj tirolez : poartă pantaloni scurţi din piele de căprioară şi ţine-n mînă o armonică. Rozătoare, termite, furnici, mărunţi mîncători de hîrtie, miopi, cu gulere de celuloid murdare, plini de fiere, care, în camere puturoase şi neaerisite, unde plîng lămpile cu gaz, se nimicesc reciproc graţie acidului veninos pe care-l distilează ; burduhane îndopate cu bere, roţi de bicicletă strălucitoare şi pieptănătura unei dame care te face să te gîndeşti la mumiile Egiptului, mîrîiala asta apatică şi flămîndă din priviri, sluţenia trupurilor, tris-

teţea cărnii, acest trafic imbecil, toate astea defilau incolor, cenuşiu, de neînţeles şi sinistru prin faţa lui Filip. Neliniştea lui, din ce în ce mai penibilă, îl cuprindea tot mai des.

I se întîmpla să-şi aducă aminte mirosul vechi, de mult uitat al cuştii cu lupi dintr-o biată menajerie, pe jumătate dărîmată, din mahalaua unui oraş de provincie, pe care o vizitase cîndva. Ploua. Dresoarea, îmbrăcată într-un dolman roşu de husar, galonat, mîngîia un şarpe uriaş care adormise sub o cuvertură de pînză vărgată, şi se auzea ploaia lunecînd pe coviltirul verzui al menajeriei, şi, undeva, ţîrîitul jgheabului de tinichea. Încercuit de imaginile care reprezentau viaţa lui în cursul ultimilor ani, prin fumul hanurilor mînjite de scuipat, la mesele pătate cu rachiu, pe aleile solitare şi înconjurat de absurdele dangăte matinale ale clopotelor oraşului, venind de departe, ca şi în nopţile albe de veghe, Filip simţea ca un sunet lugubru, ca o picătură de otravă, mirosul cuştii de lupi al murdarei şi jalnicei menajerii de provincie, şi toate deveneau pentru el din ce în ce mai sinistre şi mai înveninate. Sub impresia acelui dezgustător miros de lup, care impregnase spaţiul semiobscur de sub coviltirul verzui, spaţiu dinainte îmbîcsit de putoarea lămpii cu acetilenă şi a rumeguşului umed, el se oprea locului, ca şi cum o violentă migrenă i-ar fi anihilat jumătate din creier, şi, ajuns la capătul puterilor, se lua cu mîinile de cap. Nu izbutea să iasă din crizele astea decît cu ajutorul alcoolului. Să se îmbete şi să uite.

Se află undeva într-o mahala şi bea de două zile. Se înserează şi hanul e înecat în penumbră ; lîngă soba de gaz, pe sofa, un motan negru moţăie şi toarce. Cîrciuma este aşezată chiar sub pod ; pe sub arcul de piatră întunecat, se vede, prin geam, cum trece, prin ploaia uşoară de primăvară, cortegiul unei sărmane înmormîntări evreieşti : deasupra cosciugului negru, pe acoperişul dricului, urna de lemn se clatină caraghios şi barba rabinului e neagră-tăciune, creaţă, biblică, asiriană. Peste acest cortegiu de lungi redingote mototolite şi de umbrele, o reclamă albastru-deschis pentru laptele pasteurizat fîlfîie în bătaia vîntului : un sugaci enorm, cu ochii holbaţi, scoşi din orbite. Steagul albastru fluturînd peste strada cu case roşii de cărămidă, crîşmele, vitrinele negustorilor de vechituri, jalnicul cortegiu evreiesc şi mirosul uitat al cuştii cu lupi (duhoarea cărnii negre şi împuţite pe farfuria de tinichea din fundul cuştii), toate aceste imagini răsar în faţa lui Filip ca nişte detalii palpitante ale vieţii şi nu-i în stare să le lege dîndu-le sens şi interdependenţă. Forţa de coeziune necesară pentru a coordona aceste fragmente disociate, credea cîteodată că o găseşte în alcool, însă pericolul acestei neurastenii consta în faptul că a doua zi după beţie, cădea mai adînc în vid şi-n cenuşiu. În Filip viaţa se desfăcea în părţile sale componente : mania acestei analize distructive devenea din ce în ce mai îngrijorătoare. Agravîndu-se, acest proces îl tîra cu el, şi, de mai multă vreme, pentru el totul intra în disoluţie. Această desfiinţare (de ordin contemplativ) a

tot ce-i cădea în mînă sau în fața ochilor se transforma, încetul cu încetul, într-o ideie fixă care se intensifica din zi în zi. Reprezentarea pe care și-o făcea despre el însuși își pierdea orice înțeles. Propria lui viață se smulgea din rădăcinile ei, rătăcind fantomatic. Această stare de lucruri dura de mai multă vreme și devenea din ce în ce mai penibilă, din ce în ce mai istovitoare.

V

Filip locuia într-o clădire cu cinci etaje, unde totul mirosea a untură de gîscă, a lampă cu gaz și a urină de copil. Ascensorul era tot atît de lugubru ca un dric cu geamuri, pentru înmormîntările de clasa a doua: o cutie lăcuită în negru, garnisită cu perne de pluș roase, de culoare închisă. Să stea la fereastră și să-și lase privirea să rătăcească în amurgul ca de funingine: iată, în fond, viața lui Filip în cursul ultimilor doi-trei ani. Cît sînt de sumbre locuințele oamenilor! Mai degrabă vizuini infecte decît locuințe și de-a lungul zilelor ploioase, copii bolnavi, cu gîtul înfășurat în zdrente de flanelă, copiază desene stupide, ținînd mîinile ridicate deasupra capului. Hornuri, acoperișuri și, ca o perdea deasupra acestor ziduri întunecate, o pînză deasă de funingine și fiecare fărîmă lasă o pată, ca o urmă de ploșniță. Iar fumul suie, deasupra acoperișurilor, galben-cenușiu și murdar ca un cîine

de pripas, greu ca un sac cu ciment și verde ca o apă mîloasă. Coifurile hornurilor afumate de vînt, lira tramvaielor, străzile ude, de un gri-închis, vîscoase, penumbra. Filip stă la geam și-și zice că sobele de tuci, conductele de apă, gazometrele, atît de stupid îngrămădite într-un loc, n-au, la urma urmei, nici un rost: toate aceste aparate industriale sînt respingătoare ca niște closete și toate acele maldăre de excremente, de mărfuri și materii prime, ar trebui izgonite din locuințele omenești! Conductele de apă țiuie, robinetele și țevăria gazului susură, telefoanele și sîrmele de aramă de pe acoperișuri pîrîie, și ușile pocnesc, instrumentele muzicale răsună, cîinii latră, iar undeva în perete aceeași picătură cîntă monoton la intervale regulate ca tic-tac-ul unui ceasornic. Cîntecul picăturilor, ecoul pașilor omenești în culoarele prost luminate, vocile venind de departe, din interiorul imobilului cu cinci etaje, sughițul negrilor, înregistrat pe placa de gramofon și nervii lui Filip, vibrînd ca o coardă întinsă în acest infern sonor ce zumzăie și mormăie în jurul lui, scoțîndu-l din fire. Nu mai pricepe rațiunea de a fi a tuturor acestor lucruri, nu pricepe unde se află, în realitate, cauza neputinței de-a se smulge din mijlocul lucrurilor înconjurătoare, pentru a porni pe un drum nou, ca să-și refacă viața.

La picioarele sale, într-o pîclă de fum, imensa cetate înnegrită de funingine zace în crepusculul de februarie. Iată acea Europă atît de trîmbițată, țara binecuvîntată și prosperă, cu golfurile calde și albastre din Sud, unde înfloresc portocalii, cu

spăimîntătoarele orașe cețoase din Nord, unde copiii zac de anghină și fetele scrofuloase se tîrăsc pe străzile umede. Ce triste sînt Hygieele de gips prin vitrinele prăfuite ale farmaciilor ! Gesturile umane cu care încercăm să ne apărăm, ca în spatele unui ecran, de adevărurile și realitățile vieții, sînt tot atît de inconsistente ca și tinicheaua din care se fabrică jucăriile pentru copii ; sînt subțiri, transparente, inutile. Jucăriile pentru copii, ca și religia, stupidele și eternele Crăciunuri, idilele care întronează cultul minciunii pure în dosul căreia apare marfa : cumpărați margarină, ciocolată, portocale, vanilie, stofe, cauciucuri ! Oamenii au inventat tapetele, covoarele, parchetele, conductele pentru apă caldă, ușile de sticlă, cactușii, peștișorii de aur, și au instalat în locuințele lor adevărate galantare de cărți, pe care nimeni nu le citește. Oamenii au grămădit sub acoperișurile lor majolică chinezească, acuarele, fețe de masă de damasc, ciorapi de mătasă, blănuri și giuvaere. Oamenii își fac unghiile cu lac, ca levantinii pe vremuri, se scaldă în băi de marmoră, se plimbă în mașini încălzite, sorb aperitive amare, dar au oare habar ce înseamnă viața reală și își dau seama cum ar trebui să trăiască ?

Tot mai des și mai insistent se gîndea Filip c-ar trebui să se smulgă din funinginea și duhoarea asta și să se-ntoarcă acasă, în Panonia, pe unde nu mai fusese de atîta vreme. Să-și petreacă acolo, la maică-sa, în podgoriile din Kostanjevec, măcar o toamnă, bogată, liniștită, fecundă !

O fîneață cosită, de culoarea cernelii, un palid clar de lună, o noapte călduță și, departe în vale, jocul luminilor. Coroanele negre ale stejarilor la răspîntii, urzeala înstelată, mișcătoare, aburoasă a norilor, și un pocnet de pușcă solitar în podgorii, răsunînd prelung în văiugi și pierind în șanțul de lîngă moară, ca un tunet îndepărtat. Pe cîmp — liniște. Ici, colo o frunză de porumb clintită sună uscat, ca și cum o femeie cu juponul scrobit, trecînd pe potecă, ar fi atins în treacăt o buturugă. Apele mocirloase se rostogolesc, clipocind pe sub poduri, un trup răstignit atîrnă sub un plop, mut, metalic, adăpostit de un mic acoperiș de lemn, cu flori de hîrtie sub un glob, ca într-un coșciug de sticlă. În ungherul acesta un orb s-a jeluit cu armonica toată după-amiaza, dar acum e liniște deplină și nu vezi țipenie de om. Panonia doarme : nu mai e nici funingine, nici goana nebună, nici nervi. Și nopțile sînt calme ca o pipă stinsă, nici lumină, nici fum, nici funingine. Doar cîinii trec furiș noaptea pe lîngă zăplazuri, cu coada între picioare, cu spinarea îndoită, sprijinindu-se pe labele dinainte, gata să sară, cu ochii sticloși, tovarășii zăplazurilor și ai carpenilor, în plasa de mirosuri și urme proaspete : ici miros de opincă, dincolo de oase putrede, mai departe, și dincolo de gard o rățușcă în coteț.

Așa se zbătea Filip de multă vreme în reveria lui plină de funingine, cînd, într-o noapte, simți că a sosit ceasul s-o pornească la drum. Deasupra unui nor de funingine, în gara năpă-

dită de fum, se rotunjea un cadran luminos de orologiu ; arătătoarele negre lunecînd încet pe placa de sticlă portocalie treziră în el noţiunea timpului ; simţi cum trece vremea şi înţelese că trebuie să plece. Porni la drum şi iată-l şezînd aici în cafeneaua asta de pe Kaptol unde, asemeni volutelor de fum ale ţigării din care trage, frînturile gîndurilor lui obosite rotesc în juru-i: vremelnicia omului în spaţiu şi timp, contrastul dintre viaţa reală, incomensurabilă, şi acest fenomen atît de fugitiv, care se cheamă subiect şi cîteva mici amănunte, cu totul neînsemnate, inexistente în afara subiectului, dar constituind totuşi domeniul său propriu de cunoaştere, care nu e nici el decît un detaliu într-o serie de detalii, căci totul se reduce la un soi de mişcare imensă, plină de tristeţe şi oboseală.

Unde se află dovada că «eul» nostru durează, că „noi" sîntem întotdeauna „noi", în chip constant şi permanent, şi unde ne este, de fapt, măsura ? Este el oare subiectul care a părăsit definitiv ambianţa de murdărie şi ignoranţă, atunci cînd, cu unsprezece ani în urmă, pentru ultima dată, s-a aşezat la o masă în cafeneaua asta împuţită aşteptîndu-şi trenul ? Pe un scaun de lîngă el îşi pusese calabalîcul învelit în jurnal şi legat cu sfoară: o cămaşă şi periuţa de dinţi. Cămaşa se rupsese de mult, periuţa de dinţi se uzase, dar carnea, trupul lui, întreaga lui componenţă fizică se schimbase şi ea, de multă vreme. Cum s-ar putea dovedi că rămăsese acelaşi, că era la fel cu cel care, cu unsprezece ani în urmă, pradă zguduirii nervoase, aştepta momentul să părăsească totul ?

Numele şi prenumele, condiţia legată de un nume şi prenume anumit, nu sînt decît semnalmente exterioare, cu desăvîrşire superficiale ! Măsuri convenţionale burgheze, de cinci parale ! Ce argument, ce garanţie absolută l-ar putea convinge pe «el» că era vorba, într-adevăr, de el ? Înfăţişarea ? Dar înfăţişarea lui se schimbase cu desăvîrşire ! Mişcările ? Mişcările lui de azi aparţineau unui alt om ! Permanenţa corpului său ? Nu mai exista în el un singur atom din cel care fusese cu unsprezece ani în urmă.

În faţa lui Filip, pe perete, o oglindă enormă, cu ramă de aur, iar la dreapta şi la stînga acestei oglinzi, pe consolele aurite şi ele, două cariatide, stil *Empire*, ţineau pe creştet două vase elenice umplute cu pene verzi de păun şi rămurele de palmier. Sala, cu cele două paralelograme de postav verde ale biliardului, femeia gheboasă care mătura biletele de tombolă găurite, serpentinele de hîrtie, calfa de brutar, cu capul gol, numărînd cornurile pe discul de marmoră al mesei ca să le predea chelneriţei adormite, toate acestea apăreau în perspectiva amalgamului mat de cositor şi argint viu, în profunzimea enigmei argintate. Iar aici, în prim plan, în faţa geamului cenuşiu şi tulbure, un om palid, cu părul înspicat, cu obrazul boţit de nesomn, cu cearcăne adînci în jurul ochilor, cu ţigara aprinsă în colţul gurii, enervat, agitat, tras la faţă, îşi sorbea laptele călduţ reflectînd

asupra identităţii «eului» său. Omul acesta se îndoia de identitatea propriei sale existenţe, cu toate că abia sosise în dimineaţa aceea şi nu mai intrase în cafeneaua asta de unsprezece ani.

Ce ciudăţenie! „Cineva" care nu se născuse niciodată se află aici în oglindă; îşi zice lui însuşi „eu", şi poartă în el, de ani şi ani de zile, acest „eu" indecis şi nesigur. Fumează, dar fumatul îl scîrbeşte, simte cît e de penibil, simte că i se strînge inima, că-l doare capul, ciudate inele verzi rotesc într-una întunecîndu-i vederea, şi totul în juru-i e atît de imprecis şi de tulbure, atît de nesigur, de nedefinit, de şovăielnic: să fii subiect şi să simţi identitatea propriului tău „eu"!

Înaintea imaginii răsfrînte a necunoscutului palid care fuma şi care în noaptea asta ajunsese fără-ndoială la a cincizecea ţigară, Filip duse mîna la chiştocul lipit de buză şi aruncă în scrumieră hîrtia aprinsă cu gust de gudron. Abia acum simţi cum nicotina se prelinge în piept ca smoala şi-l usturǎ limba de reziduul infect şi rău mirositor. Mai sorbi o înghiţitură de lapte, şi se pierdu iar, tîrît de un val al gîndurilor contradictorii, care-i năvăleau în minte pentru a contrabalansa un crîmpei al personalităţii lui şi a se împotrivi neliniştii ipohondrice; aspiră o gură din acest val, care, asemeni proaspetei adieri a dimineţilor de primăvară, traversase norul gros de fum, de vin vărsat şi de terebentină.

Fără-ndoială, identitatea unei fiinţe nu poate fi determinată nici de înfăţişare, nici de grimase, nici de semnalmentele exterioare. Figura,

trăsăturile fizionomiei, mişcările corpului nu sînt decît trăsăturile şi mişcările corpului său de acum unsprezece ani, dar continuitatea «eului» său există totuşi, undeva, ascunsă în adînc, confuză, reală însă şi intensă.

O constituie vrăbiile din frunzişul bătrînului nuc aflat în curte, trapezul de bătut covoare al Carolinei, mirosul puturos al tutungeriei din strada Fratarska, livreaua valetului care putrezeşte în cimitirul Fratrilor, epava corăbioarei din hîrtie de jurnal naufragiată în rigolă, sub fereastra cenuşie a casei scunde, de unde privise caii englezeşti! Această incomprehensibilă identitate pulsa aici, sub stofa englezească a costumului său, sub acest înveliş exterior, de sub care se auzea tic-tacul ceasornicului ascuns într-un clin al jiletcii, sub carnea asta, în degetele agitate, tremurînd cu fiecare bătaie a inimii, şi ale căror perniţe mai resimţeau contactul rece al tăbliei de marmoră. Sub reţeaua asta vivace, sub vălul prin care se străvăd ţesuturile, sub această ininteligibilă plasă, se afla îngropată identitatea sa, misterios ascunsă undeva, şi nu era vorba de o stafie, ci de carne, de cafeneaua asta, de paharul cu lapte, de realitatea dimineţii proaspete şi a întoarcerii. Stofa hainei împrumutase căldura corpului, simţea răceala apei pe smalţul dinţilor, picăturile de apă în podul palmei, şi lucrul ăsta îi făcea bine. Ceasul bătea mai departe în jiletcă şi arcul mecanismului său se desfăşura mai departe. Filip bea din paharul de celuloid sorbind laptele călduţ

şi simţea moliciunea cămăşii cumpărată cîndva din Paris...

În timpul celor unsprezece ani din urmă se schimbaseră multe, aici. Cînd se aşezase, ultima dată, în cafeneaua asta incomodă, în jurul lui şi-n el circumstanţele erau mult mai triste ca în dimineaţa aceasta. Se despărţise din nou de maică-sa, de data asta în mod definitiv; pornea spre necunoscut, flămînd, în veşminte uzate, cu stupida lipsă de experienţă a tinereţii, un om care nici nu ştia bine ce vrea; azi, în adevăr, nu mai era acelaşi «eu» de atunci. Un alt chip îl privea din adîncul oglinzii. În locul tînărului aventurier zdrenţăros, ofticos, turmentat şi încrezut în sine, din ingenuitate, stătea acum un domn îmbrăcat într-un costum de stofă englezească, îngrijit, încărunţit, care călătorise cu vagonul de dormit, şi-şi lăsase la coletăria gării geamantanul din piele de porc cu husă din piele de căprioară. Dar între aceste două înfăţişări: cea a ofticosului răvăşit de băutură neavînd drept bagaj decît o cămaşă şi periuţa de dinţi, şi cea a domnului care avea împăturită în portmoneu radiografia plămînului său stîng (executată într-un sanatoriu scump din Elveţia italiană), exista totuşi o punte invizibilă alcătuită din imaginile şi obiectele aflate în juru-i. Oglinda încadrată în aur cu cele două cariatide şi penele de păun, acest ungher noroios din Panonia, clădirea tristă de pe Kaptol cu lalelele şi veveriţa închisă în colivie, în mijlocul rondului, sub felinar; felinarul şi jalnicul clopot al mănăstirii care de atîţia ani

vărsa lacrimi sterile peste podurile pustii şi peste hornuri! Se întorsese, chiar în dimineaţa aceea, într-un vechi tablou neterminat, printre neliniştile şi grijile de odinioară; iată de ce era atît de trist în sufletul lui şi se simţea sfîrşit ca şi cum s-ar fi trezit în propriul său mormînt.

În faţa cafenelei, sub zidurile vechi ale cetăţii imperiale şi princiare, cîţiva castani, cei dintîi, dăduseră floare. Cărămizile roşii ale zidurilor fortăreţei, printre plantele agăţătoare de un verde-intens sînt singurii martori ai gloriei acestei bătrîne citadele, bastion al culturii occidentale, spre lauda căreia, pe vremuri, poeţii Europei compuseră hexametrii. Domnul primar şi starostele pompierilor semănaseră pansele şi amenajase ronduri de flori în jurul chioşcului pentru muzică şi pe casa curelarului Boltek, pe toată lăţimea zidului, sta scris cu litere majuscule, uriaşe: *HUMANIC*. Casa cu două etaje a doctorului în drept Siebenschein, prevăzută cu o fereastră pe colţ, cum au clădirile din Nürenberg, rămăsese pînă în ziua de azi singura casă cu etaj de partea asta a promenadei şi şoseaua plină de glod ducea la Kravodar, apoi la Bikovo, pe urmă, trecînd prin Lisjak şi Jama, în satul Kostanjevec, acolo unde se ducea şi el să-şi vadă pe doamna maică-sa, tutungioaica Reghina, care stăpînea, pe undeva, prin ţinutul acela, o casă, o vie, un teasc şi care îl chema de atîţia ani trimiţîndu-i scrisori monotone. Iată-l în sfîrşit hotărît să plece, şezînd aici sub oglinda asta spăimîntă-

toare și așteptînd surugiul și toate astea erau la drept vorbind, jalnice, obositoare, inutile. Dar mai jalnic decît toate era femeia de marmoră de sub platanii din mijlocul rondului, plecată deasupra urnei, ca un monument funerar, și nefiind totuși un monument funerar, ci statuia Victoriei, care depune o ramură de palmier la picioarele Măreței Epoci, 1914—1918. Cineva încercase să răzuie de pe soclul de beton inscripția, „Măreața Epocă", și această Victorie, scăldată-n lacrimi și înfășurată în văluri, tînjea după inscripția patetică. Atunci cînd se dezvăluise monumentul, Filip stătea țeapăn în dublul șir al gărzii de onoare, încins cu curele și cartușiere, strîngînd cu toate cele cinci degete lipite de stejarul ferecat în oțel patul puștii, în timp ce un domn, în redingotă, comenta celebra frază a Mariei-Tereza, rostită la Pressburg și toba mare bubuia răgușit, ca și cum i-ar fi crăpat pielea.

Contemplînd-o pe această femeie de marmoră, plecată, operă de diletant, într-un „modern-stil" întîrziat, de-o desăvîrșită mediocritate, Filip se lăsă în voia gîndurilor. Constată evidenta inutilitate a artei de circumstanță, în special a sculpturii de circumstanță, mai ales în parcurile de provincie, unde se înalță soclurile monumentelor degradate, ridicate întru proslăvirea acelor faimoase vremuri ; lipsite azi de orice urmă de măreție și devenite mărunte statui mediocre, mai mult schițate cu buretele ud decît sculptate cu mîna, păcăleală de artizan și marfă proastă. Vulturii și inscripțiile astea, zdrăngăneala poleită și de prost gust, unde bronzul monumentului ține loc de sabie și statuia de editorial din timp de război, trebuiesc privite retrospectiv, adică așa cum erau privite cu zece, cincisprezece ani în urmă. Interval scurt și cu toate astea perspectiva se schimbase complet. Stătuse aici un om țeapăn, într-o armură de curele și plumb, un om care azi nu-și amintea mai nimic din ce fusese atunci. Ba da : ploua și toba mare bubuia răgușit, ca și cum i-ar fi crăpat pielea. Pîcla panoniană, grea, deasă și sură, le înghițise pe toate.

VI

Cum se întîmplă de obicei în asemenea situații, nu era de găsit nici o birjă. Una plecase cu domnul de la cadastru numit într-o comisie ; cît despre cealaltă, Filip găsise într-o cocioabă spoită în verde-spălăcit, în fața vetrei, o bătrînică știrbă molfăind un corn pe care-l tot muia într-o oală mare roșietică, și bătrînica îl asigurase că moșul ei trebuie să se înapoieze după-amiază, dar cînd anume, asta n-ar fi știut să-i spună. Mai era o posibilitate : să telegrafieze în Kostanjevec după trăsură și să doarmă peste noapte în hotelul de pe Kaptol așteptînd sosirea surugiului. Istovit, nedormit, iritat de călătoria lungă de două zile, înspăimîntat la ideea camerei de hotel respingătoare

şi plină de ploşniţe, deprimat, Filip avea un singur gînd: să părăsească, şi asta cît mai repede, cuibul ăsta de coţofană. Se tîra pe străduţele cenuşii şi gîrbove din jurul promenadei, privea hambarele închise, grămezile de balegă, stogurile de fîn şi de păpuşoi de pe cîmp, şi i se părea că s-a rătăcit într-o idilă matinală plină de larmă, fiind incapabil să ia o hotărîre. De peste drum glasul nicovalei răsuna în ograda potcovarului unde fusese adusă la potcovit o iapă grasă de Podravina, sătulă, prea bine hrănită, năzuroasă, cu panglici albastre împletite în coamă. Potcoavele sfîrîiau şi mirosea a cărbuni şi a copită arsă.

În ogradă, o birjă vopsită în galben: poate se ivise prilejul aşteptat! Era vorba de surugiul din Biškupec, Joža Podravec, care cu o seară înainte o dusese pe guvernanta preotului parohiei Biškupec la rapidul de Viena; se înapoia la Biškupec în dimineaţa asta, cu un sac de ciment. După multă tîrguială, Joža Podravec se arătă gata să-l ia pe „domnul" pînă la Biškupec şi, dacă „domnul", cum s-ar zice, n-avea nimic împotrivă, se putea folosi de prilej să meargă cu Joža pînă la Biškupec, ba chiar şi pînă la Kostanjevec, „numai dacă, bineînţeles, cum s-ar zice, domnul n-avea nimic împotrivă", mai ales că, dacă o iei de-a dreptul prin livezile din Turcin, nici nu-i atît de departe: „hai să zicem ca la vreo două ceasuri de drum." Pînă la urmă s-au înţeles şi, după ce Miţa fu potcovită, porniră spre Löwinger să ia sacul cu ciment şi o albie de tinichea, încărcară geamantanele lui Filip lăsate la gară şi astfel, aşezaţi deasupra sacului cu ciment şi a geamantanelor enorme, cocoţaţi pe capra cu arcuri a birjei lui Joža Podravec, porniră, în sfîrşit, în josul străzii Fratarska, cotiră pe uliţele Ilirska şi Krajiška, în direcţia vămii, aproape de calea ferată, la marginea oraşului. Şoseaua lată era mărginită de şirul de plopi bătrîni, şi casa scundă din apropierea vămii avea trase cu grijă, pînă jos, storurile grele de pînză la cele şase ferestre ale faţadei.

— „Domnişoarele!"

Joža Podravec se suci pe capră, îi făcu şmechereşte cu ochiul domnului, schiţînd cu luleaua un gest de dispreţ, în direcţia casei scunde, ferecată şi ascunsă de storurile groase: „nici vorbă, «domnişoarele» dorm încă!"

Ce cuvînt scandalos: domnişoarele.

Şi totuşi! Cîte taine adînci, îngropate în cuvîntul ăsta atît de vulgar, pe care surugii panonieni îl rostesc adunîndu-şi scuipatul sub limbă cu o strîmbătură de scîrbă şi de suveran dispreţ moral! Tainele unei copilării îndepărtate şi nefericite, cînd cuvîntul ăsta plana pe deasupra grijilor infantile ca o misterioasă maşină zburătoare pe care cineva o zărea o dată, dar nimeni nu ştia unde ar fi putut să aterizeze! Aici, pe undeva, după gardul viu, trebuie să fie tufa de măceş unde Aurel al veterinarului, văzuse într-o după-amiază o „domnişoară" despuiată tolănită sub o umbrelă roşie. După acest eveniment camarazii lui răscoliră împrejurimile pînă la malul rîului, cercetînd gardurile vii şi

rîpele, dar nimeni nu află nici o urmă a „aventurii" domnişoarei. Găsiră doar o panglică de un albastru-deschis, decolorată, agăţată de un păducel, şi o „spelcă de metal", dar aceste obiecte aparţinuseră oare într-adevăr aventurierei, care se tolănise pe iarbă, sub măceş ? Nimeni nu putea să verifice ! Ca nişte cîini cu coada între picioare liceenii dădeau tîrcoale casei cenuşii şi posomorîte în care parcă nu trăia nimeni, unde totul era zăvorît şi ferecat ; se vorbea totuşi că „domnişoarele" îşi luau cafeaua la umbra nucului.

În clasa a şasea, după o luptă aprigă de un an de zile cu el însuşi, punînd la bătaie întreaga lui existenţă morală, Filip porni spre casa „domnişoarelor". Era într-o zi de iulie, la amiază. Raţe bălăcindu-se prin băltoace la umbra duzilor, pîlnii albastre de zorele tremurînd pe sforile agăţate de-a lungul streşinilor, pleoştite de soarele vertical şi la toate casele storurile trase. Proiect îndrăzneţ, dar logic. Miezul zilei era desigur momentul cel mai prielnic : nimănui nu i-ar fi trecut prin gînd să se ducă la „domnişoare". Oraşul se golise de-a binelea, şi lui Filip îi era frig, de parcă trecea printr-o pivniţă întunecoasă. Cerul albastru, gardurile, macul înflorit prin grădini, plopii, teii din faţa bisericii ; un cîine trecu în goană strada, sări greoi peste gard, şi dispăru printre straturile cu roşii şi pătrunjel. Filip înainta anevoie, ca sub efectul unui narcotic, pradă unei letargii interioare, amorţit, dar împins înainte de o forţă irezistibilă, furibundă, şi mai degrabă ar

fi murit pe loc decît să se lase oprit din drum. Pe stradă, nimeni, nicăieri. El singur traversa piaţa Episcopiei. Se simţea prost : i se părea că e arătat cu degetul, stigmatizat, transparent ; i se părea că toată lumea ştia încotro a pornit şi că după fiecare stor un ochi cunoscut îl priveşte pe el, fiul tutungioaicei, îndreptîndu-se spre bordel, unde, de fapt, îi era şi locul, dat fiind că mediul din care venise nu era de fel mai breaz. Pe caldarîmul din faţa bisericii episcopale, o pisică albă îi tăie drumul, iar prin uşa deschisă a cofetăriei din colţ se auzea cum cineva bate frişca într-un castron.

Îmboldit de nelinişte, de ideea fixă a unei nelinişti amestecată cu groază, Filip avansă bîjbîind ca un lunatic, cu mîinile reci ca de ceară, cuprins de spaimă, cu genunchii tremurători, în josul străzii Krajiška, spre înspăimîntătoarea casă cenuşie din vecinătatea vămii, cu cele şase ferestre ale faţadei, acoperite cu obloane şi vergi de oţel ruginite de vînturi şi ploi. Pătrunse în curtea pavată cu cărămizi, în care plutea un miros de găinaţ de la găini şi porumbei. Părea totul idilic la umbra nucului uriaş, dar pustiu şi mort. Uşa casei, albă, cu geamuri, era întredeschisă, ca şi cum te-ar fi invitat să intri. În anticameră, o oglindă cu ramă aurită, perdele roşii de stofă şi, pe măsuţa de marmoră din faţa oglinzii, o negresă de porţelan, purtînd pe creştet un urcior aurit, conţinînd trandafiri de hîrtie şi mătase. Linişte. Un iepuraş veni săltînd din coridorul prost luminat, adulmecă urma lui Filip şi dispăru

în întuneric. Misterioasa apariţie a ghemului întunecos de blană făcu să-i bată lui Filip inima în gîtlej : crezuse că e un arici ; dar iepuraşul pieri cum venise şi totul deveni iarăşi liniştit şi mort, nemişcat. Din spatele unei uşi pătrundea zăngănit de oale şi tăvi ; parcă cineva închisese brusc uşiţa unei sobe. Filip se apropie şi bătu îndelung în uşă — tocmai se gîndea să se înapoieze în stradă — cînd o femeie bătrînă, cu şorţ albastru şi ochelarii pe frunte, deschise uşa bucătăriei şi, continuînd să mestece mălaiul într-o oală neagră de tuci, îl măsură cu coada ochiului şi-l întrebă în silă ce dorea şi pe cine căuta.

Apoi puse oala pe masă, îşi şterse mîinile şi, tîrşindu-şi papucii de pîslă prin întunericul coridorului, dispăru după o draperie. Uşa bucătăriei rămăsese deschisă : pe plita sobei un ochi fusese lăsat descoperit şi prin rotundul plin de funingine răzbătea o flacără de un roşu-întunecat, pîlpîind sinistru ca flacăra unui rug. De după draperie se auzea scîrţîitul uşilor, cineva vorbind, parlamentînd şi pufnind în rîs ; urmărit de privirile neîncrezătoare şi dispreţuitoare ale mătuşii cu vederea slabă, Filip se îndreptă plin de îndrăzneală, mai mult orbeşte decît conştient, spre uşa pe care ea i-o arătă cu degetul.

Într-o cascadă de izuri umede şi acrişoare, ca orbit după strălucirea tare a soarelui de vară, bîjbîind prin întuneric, Filip desluşi la lumina care abia pătrundea prin uşa deschisă, lighene, spătare de scaune pe care zăceau veştminte femeieşti aruncate la întîmplare, cîteva glastre cu muşcate pe pervazul ferestrei, cărţi poştale ilustrate pe pereţi, şi, din întunericul impenetrabil, un glas chemîndu-l să se apropie de pat.

Aici, luminat de snopul de raze, care pătrundea prin deschizătura oblonului, văzu culcată o femeie, cu pîntecul gol, enorm şi alb ca o pîine proaspătă pe lopata brutarului. Iată imaginea care i s-a întipărit în minte, vie şi de neuitat : un pîntec enorm, umflat, moale şi fleşcăit ca aluatul sub degete, cu buricul în mijloc, semănînd cu pîinea crudă de pe lopata brutarului.

„Domnişoarele" ! Unde-s îndepărtatele vremuri ale ciudatelor secrete, cu „domnişoarele", pîntecul alb semănînd cu o pîine crudă şi cu buricul în mijloc ?

Bălăbănindu-se pe capra birjei lui Joža Podravec, Filip se adînci în gînduri, încercînd să afle forma concretă care ar putea soluţiona acest motiv, din punct de vedere pictural.

Alb şi negru ?

Prea slab. Prea simplu. În evenimentul de atunci esenţialul era lumina care cădea peste lucrul acela moale, umflat, enorm, peste lucrul acela misterios, feminin, care ar trebui redat în maniera lui Toulouse-Lautrec, dar pătruns totuşi de o anume lumină bolnavă, nefirească, de carne intrată în putrefacţie. Acest pîntece ar trebui fixat pe pînză răscopt, ca un *camembert* prea fermentat şi nu prezentat ca o secţiune simplă, banală a vieţii de bordel. Acest pîntec ar trebui să fie obosit, enorm, pîntecul unei

bătrîne matroane, istovită, serioasă, tristă, slăbită, care a încetat să fie damă de consumaţie pe Kaptol, pentru a deveni simbolul condiţiilor de viaţă ale femeii de azi, ascuns ca un sanctuar de adolescent şi îmbălat de scuipat ca o scuipătoare, care provoacă scîrbă chiar şi unui Joža Podravec. În jurul acelui pat ar trebui înfăşurate toate acele văluri invizibile: lascivitatea secretă şi arzătoare, teroarea spaimei nevinovate în aşteptarea unui lucru supranatural şi care n-a fost revelat încă. Totuşi nu fusese decît o rece penumbră, duhnind a oţet! Pîntecele femeii ar fi subiectul, dar un subiect deşucheat, periculos: nuditatea feminină, care ar trebui odată fixată fără falsă ruşine şi în toată sinceritatea, cu extazele cele mai senzuale, accentuînd pe faţă, deschis, fără nici o reţinere elementul carnal. Ar trebui pictat un trup alb, morbid, posedat, pervers, cufundat într-o lumină a spaimei, a febrei, a terorii adolescenţei, a obscurităţii, a miasmelor, a mirosului bîhlit de bordel cu perini îmbibate de sudoarea acră, cu maşina de spirt şi ceştile slinoase în care se-nmoaie o bucăţică de pîine, în timp ce o muscă verde zumzăie, inoportună, în întuneric, plesnindu-se de oglindă.

Cu gîndul la întîmplarea petrecută demult, sub acoperişul vechi, rămas după plopii de dincolo de calea ferată, Filip simţea cum se lărgesc în el cercurile asociaţiilor. Creşteau pînă la marginea furtunii, pînă la vuietul strident al lucidităţii cambrate şi extreme, a cărei intensitate nimicea, de obicei, germenii creatori, încă

embrionari, aflaţi în el; pictura n-are la îndemînă decît un singur limbaj pentru a se exprima pe pînză. Imposibil să pictezi sunetele şi aromele. Dar e oare de închipuit un tablou într-adevăr împlinit, lipsit de sunete şi de arome? Interiorul acelei camere mirosind a acru, clar-obscurul de lupanar, ar trebui să fie pline de vibraţii vocale, de un contralto glorios, răguşit, de un glas sifilitic care se-nvîrteşte-n gîtlej ca şuierul spart al unui fluier uzat, o voce tot atît de cenuşie ca sacii peticiţi din culcuşul femeii. Unul din elementele esenţiale ale evenimentului fatal a fost acel contralto răguşit al femeii: vocea asta umpluse tabloul îndepărtatei amiezi de iulie, atunci cînd băietanul necopt, înspăimîntat de goliciunea pîntecului femeii, fugise din cameră ca un hoţ, cu inima bătîndu-i atît de violent ca şi cînd, din pat, un animal vorace şi flocos şi-ar fi întins spre el labele.

Femeia îi spusese să se apropie. Şi el s-a apropiat.

Să stea pe pat. Şi el s-a aşezat.

Iar cînd l-a luat de mînă şi află din gura lui că nu-i altul decît feciorul Reghinei, ea începu să-i vorbească despre tutungioaică într-un fel şi pe un ton atît de familiar, ca şi cum ar fi fost vorba de o femeie întru nimic deosebită de femeile care zăceau acolo, în odăile întunecoase.

„De ce? Pentru că se culca cu canonicii, cu episcopul? Ca şi cînd canonicul tutungioaicei, domnul Lovro n-ar da şi pe la ele,

ca și cînd nu s-ar plînge fetelor că Reghina îl costă și ochii din cap !"

Vocea răgușită și spartă venind din semiobscuritatea cu miros acrișor, din norul sur ca plumbul, care nu era altceva decît cearceaful jegos și pernele umede, vocea care-i vorbea de maică-sa, pîntecul de femeie de sub palma lui, imens, revărsat, crud, alb ca drojdia de bere, duhnind a săpun ieftin, și capcana de neînțeles din casa aceea odioasă, apoi sumbra și misterioasa dramă din debitul de tutun, toate se prăvăliră peste Filip ca o perdea grea, umedă și împuțită. Duhoarea îl făcu să se smulgă din năzărirea palidă și băiatul ieși în fugă din cameră, fără a uita să-i arunce femeii un florin de argint ; auzea încă și-acum zăngănitul banului pe sticlă.

A plîns toată după-amiaza prăbușit pe taluzul căii ferate, ca și cum i-ar fi murit cineva scump.

VII

Monotonia bordeielor și a colibelor panoniene acoperite cu paie, iepele și vacile de prin lunci și pășuni, cîmpiile arate și porcii, moleșeala posacă avură darul să-l arunce pe Filip într-o stare de melancolie, adîncă și de ne-nțeles : un fel de anxietate care-i era familiară și care venea întotdeauna întru întîmpinarea celor mai fericite realizări ale concepțiilor sale artistice.

Albinele roiesc, porcii grohăie, vacile fată prin grajduri, și viţeii nou-născuţi fac bale la gură, vîntul susură în coamele proaspete și tinere ale carpenilor și stejarilor, nourii grei de primăvară plutesc peste păduri, și Filip își vede de drum îndreptîndu-se spre via din Kostanjevec, după unsprezece ani de hoinăreală prin orașele Europei, și visează la noua sa pînză : un pîntec de femeie în lumina obscură a morbidei și lamentabilei sale aventuri de adolescent.

Profanările primare ale simțurilor noastre sînt singurele realități creatoare : omul vede doar atunci cînd zărește ceva ! Pictura nu este și nici n-ar trebui să fie nimic altceva decît proiectarea lucidă a spațiului în fața noastră, căci altfel n-are nici un rost. N-ar fi decît o înnădire, o cîrpăceală de tablouri binecunoscute și demult pictate : reproducerea cantitativă a lucrului deja văzut ! Plicticoasă ocupație rezervată copiilor pe care-i zărea iarna lipind imagini decupate pe hîrtie și mînjindu-le cu degetele lor umede de salivă. Mîzgăleala și cîrpăceala asta sînt curentele, direcțiile și școlile picturii. Dar ce-i pasă de toate astea lui, căruia nici prin gînd nu-i trecea să devină adeptul vreunei mișcări, sau vreunei școli ? Iată pentru ce se cerea eliberată imaginea acelui pîntec gol, despuiată de balastul ei psihologic, acustic sau olfactiv. Trebuie să-i împrumute și acestui pîntec o tendință criminală amintind de Kraft-Ebing : trebuie să se simtă că sub pîntecul acesta gol fusese pîngărit un biet suflet de copil !

Porcii grohăie, vacile mugesc, roiurile de muşte zboară pe deasupra grămezilor de gunoi cald: pe suprafeţele semănate cu grîu, fîşii albe de diferite nuanţe — reflexele norilor de aprilie, luminoşi şi palizi, plutind pe deasupra cîmpiilor; şi Joža Podravec, surugiul, moare de urît pe capra trăsurii. Pipa i s-a stins, iepele, cuminţi, cunosc drumul mai bine decît surugiul, şi insul acesta ciudat aşezat lîngă el, pe capră, tace cu atîta încăpăţînare încît ai crede că l-a prins somnul. Dar nu doarme, se vede bine, domnul îşi sparge, fără-ndoială, capul gîndindu-se la cine ştie ce. Are o sumedenie de geamantane, ar putea fi saltimbanc sau ghicitor. Sau poate vreun jidov care-şi cară marfa în lădiţele astea. Or fi cordele şi piepţeni sau poate basmale de mătase pentru femei!

Ca să rupă tăcerea prelungită, cînd începură să coboare la pas rîpele din Kravoder, Joža Podravec porni să vorbească despre sine, despre ai săi de acasă, despre lucrurile-i din juru-i şi toate cîte i se întîmplaseră! Că fusese de două ori în America, dar că America asta nu-i cine ştie ce scofală, ducă-se pe pustii, acolo unde se află! Nişte bătrîni lupi de mare care se pişaseră mult şi bine în apa asta lată, îi spuseseră să caşte ochii, căci va vedea cerbi sălbatici înotînd pe lîngă vapor. Stătuse două zile şi două nopţi pe punte, fără să-nchidă un ochi: aştepta să vadă cerbii sălbatici ieşind din apă, dar nu văzuse picior de cerb sălbatic! Pînă pe la mijlocul apei vaporul fusese întovărăşit de nişte păsări albe („ăsta-i adevărul curat, le-am

văzut cu ochii mei"), apoi nişte păsări negre americane („noi ziceam că-s negre ca dragonii") i-au ieşit întru întîmpinare, şi atunci marinarii de pe vapor au ştiut că se află exact la jumătatea drumului!

Joža Podravec fusese ulan. Îşi făcuse armata în regimentul chesaro-crăiesc de ulani din Tolna, Austro-Ungaria; în anul nouă sute cincisprezece căzuse prizonier în apropiere de Dobra Noc, şi în clondirul metalic îi mai rămăsese o jumătate de litru de rom! Fusese la Teheran şi la Tiflis, unde nu găseşti decît turcoaice, şi la Taşkent, unde făcuse negoţ cu peşte şi luptase călare pe cămilă, sub generalul Dutov, împotriva moscalilor roşii. Se-ntorsese în Biškupec („cum s-ar spune — slavă Domnului") rănit de două ori, de două ori „bolnav pe moarte"; acum era zdravăn şi sănătos, nu ducea lipsă de nimic, iar baba lui avea „maşină *Singer*" şi putea să tragă şi festoane la maşina ei de cusut.

Ascultîndu-i povestea vieţii, monotonă şi goală, Filip simţi pentru Joža Podravec o nespusă înstrăinare şi indiferenţă. Sînt mai bine de două sute de milioane de surugii asemeni lui, ca cioplîţi în lemn, ducîndu-şi viaţa prin cîmpiile astea, de la Oceanul Pacific la mlaştinile panoniene: leiţi la chip, cu aceleaşi mîini, cu aceleaşi destine.

Şi el, el pictează în gînd un pîntec imaginar topind într-o singură trăsătură colacii de carne moale şi crudă din jurul şoldurilor şi de deasupra coapselor, în timp ce insul ăsta poves-

tește că „dacă te ușurezi fără să tragi vînturi e ca și cum te-ai spovedi fără să te grijești" !

Joža Podravec posedă o mașină de cusut și de brodat festoane, iar el, Filip, rezolvă lucrurile în chip simbolic: jucîndu-se cu suprafețele colorate cum s-ar juca cu niște formule, rezolvînd, în fond, problemele unei aritmetici abstracte, cu totul imaginare. Cîtă deosebire și cîtă distanță între el și surugiul acesta din Panonia ! O distanță pur și simplu de neconceput ! Ca și între el și monumentul „modern-stil" înălțat în parcul de pe Kaptol. Și aici se poate vorbi de două lumi. Și bisericuța barocă galbenă, colo-n fîneață, bisericuță sătească dintr-o provincie de frontieră, este și ea o lume aparte. Răsare ca o citadelă din clisa aceasta panoniană și le vorbește de sute de ani panonienilor despre proiecte și rezoluții esențiale fără un rezultat deosebit: felul de a gîndi al acestor surugii nu s-a schimbat întru nimic, cu siguranță, de cel puțin două milenii. Omul care stă acum pe capră, lîngă el, e probabil mai aproape de tipul primitiv panonian decît de Matisse. Un crescător de vite, în sensul literal al cuvîntului, și cîtă distanță între aceste palme bătătorite și senzația țesăturilor de mătase între degetele lui Filip ! Doi oameni stau alături, aici, pe capră: un surugiu și un maniac, un om bolnav de nervi, pictor sectar, relativist, fovist, colorist; vorbesc aceeași limbă, dar sînt în realitate două graiuri și două continente ! Și femeia de marmură colo, pe alee, cu un *Weltanschaung*, e și ea un continent aparte. Și

toată această „Măreață epocă" plutea și ea, printre lucruri, ca un sloi de gheață, de sine stătător: a spintecat o lume și a făcut-o să se scufunde. Iar această frumoasă citadelă de pe Kaptol, celebrată de Bakać, și palatul episcopal, și defunctul său tată, valetul vlădicii, și maică-sa, Kazimiera Valenti, care, din motive necunoscute, își luase numele de Regina, și care ținuse un debit de tutun, toate sînt, acum, rînduite în spațiu ca o succesiune de fapte revolute și totul e disproporționat, împrăștiat și incoerent ! Distanța nu-i prea mare între unul și altul dintre aceste fenomene și totuși ele trec unele pe lîngă altele, fără putință de a se întîlni vreodată, dezordine absurdă, sinistră și demonică încurcătură. Omul ăsta, care stă pe capră, lîngă el, a fost ulan și ostaș în așa zisa „Măreața Epocă". S-a iubit, la Teheran, cu turcoaice goale, s-a bătut, călare pe cămilă, prin nisipurile Asiei, a zărit focurile de tabără ale acestui nou Valmy, despre care s-a vorbit atîta și s-a întors acasă, aici, în Biškupec, străbătînd un drum lung de douăzeci de mii de kilometri. Surugiul ăsta nu e nici catolic, nici regalist, nici prizonier la ruși ! Nu e nici patriot, nici cetățean, nu crede nici în Dumnezeu, nici în biserică, a uitat graiul croat, n-a învățat niciodată rusa, n-are nimic sacrosanct în sensul romano-catolic al cuvîntului, n-are nici lege, nici credință, e plin pînă-n gît de păcate de moarte de toate felurile, a fost fără-ndoială ucigaș, sperjur, desfrînat, și se teme de un singur lucru pe lumea asta: de datorii. Și totuși, ca niște șobolani

otrăviţi, două ipoteci chiţcăie sub coperişul casei sale. Îl cheamă Podravec, are patru iepe şi un armăsar de Oldenburg, nevastă-sa îi face plăcinte cu brînză şi „festoane", cum s-ar zice, „la maşina de cusut", stă pe capră, trage din pipă, scuipă şi aşteaptă cerbii de mare. Două sute de milioane de surugii asemeni lui aşteaptă cerbii de mare şi se rostogolesc în căruţele lor de la Don la Blatna şi de la Volga la Liao-Yang şi toate iepele astea se deplasează înhămate, toate se-ndoapă cu fîn, excretă gunoi şi în cărţi lucrul ăsta se cheamă: „economia naţională". Două sute de milioane de vizitii, asemeni lui sînt, pe scurt, adepţii mişcării suprarealiste, în înţelesul cel mai înjositor al cuvîntului. Trăiesc în spaţiu, fenomen primitiv, lipsit de raţiune, şi de lumină, iar ei înşişi nu sînt decît un fenomen obscur şi ultra-primitiv! Fără durată în timp, fără o dinamică internă, adică fără nici un ţel! Durata materiei ca atare... Există printre lucruri şi evenimente. Li se tot spune că sînt făcuţi după chipul şi asemănarea Domnului şi mai-mai să-i pună în încurcătură pe empiricii ăştia, cu povestea despre originea lor supranaturală. Într-o parcelă a existenţei lor, cea de surugiu, de precupeţ, de gospodar ei sînt încurcaţi şi respectă rînduiala lucrurilor mai mult sau mai puţin, dar numai pînă la un anume punct. Pe de altă parte, păgîni lipiţi de smîrcurile Panoniei unde putrezesc de cîteva mii de ani fără să se clintească, aceşti Joža Podravec vorbesc cu patimă despre armăsarul lor de Oldenburg, ca despre un semizeu. Pentru ei, ca

şi pentru indieni, sau cei din Congo şi de la tropice, forţa de prăsilă a armăsarului e un lucru foarte simplu şi întru totul firesc, tot atît de firesc cum respiră fetele mic-burgheze din Europa mireasa florilor ceea ce echivalează, în sensul moralei catolice, cu un atentat la pudoare. Trandafiri îmbobociţi în vaze, pe mesele fetelor: simbolul sexului etern. Joža Podravec vorbeşte despre sex cu o simplitate biblică, neprihănită, şi pentru el sămînţa armăsarului înseamnă esenţă scumpă, pe care o strînge cu degetele de frică să nu piardă o singură picătură, şi pe care o vinde apoi cu cîştig bun, cum vinde nevastă-sa smîntîna.

Ce monstruoasă distanţă între el, cel care, ca băietan de şaptesprezece ani, începuse să privească femeile în felul lui Toulouse-Lautrec (fără să aibă, de altfel, habar de Lautrec) şi ingenua candoare a surugiului! Ce înseamnă această îndepărtare şi acest salt? Unde şi-a luat deci zborul această fărîmă desprinsă, care-i el însuşi, cînd s-a despărţit de mediul ei, de condiţia şi de baza ei? Care o fi această cale-ntoarsă şi unde ajungem urmînd-o? La o psihoză periculoasă? În realitate toate şi-au pierdut semnificaţia primordială. Cînd eschimoşii sau negrii, mănîncă slănină de rinocer sau de focă sîngerîndă şi caldă încă, ei muşcă şi înghit firesc, asemeni unor animale sănătoase. Dinţii negrilor rup carnea sîngerîndă cu totul firesc, căci masticarea slăninei crude de rinocer e pentru ei un lucru la fel de natural ca poligamia, în timp ce oamenii de la oraş înghit ca nişte

pisici bolnave: au dinţi stricaţi, mor de cancer, şi scriu cărţoaie groase despre viscerele lor. Tot ce ţine de oraş e bolnav şi plin de plăgi. Aste două sute de milioane de surugii au prins gust de oraş! Oraşul înseamnă, fără-ndoială, îndepărtarea nesănătoasă de la firesc, de la temelia elementară a vieţii simple neprefăcute! Dar unde se află, de fapt, rădăcinile acestei vieţi simple şi există oare ceva care ar putea fi simplu şi neprefăcut?

Împresurat de imaginile lente şi adormite, care zumzăiau ca nişte ţînţari veninoşi în juru-i, Filip fu cuprins de groază la gîndul care-i răsărea, în ultimii doi ani, din cînd în cînd, în minte: infernul realităţii. Ideea (de-a dreptul infernală şi nesănătoasă) că fenomenele vieţii sînt lipsite de logică şi de o legătură lăuntrică rezonabilă. Evenimentele vieţii se situează unele lîngă altele şi se dezvoltă simultan ca în infernalul simultaneism al viziunilor lui Hieronymus Bosch sau Brueghel: unul într-altul, unul lîngă altul, într-o hărmălaie, un delir şi o agitaţie care durează de la origini. Imensele clopotniţe sure, capetele de dragoni, streşinile spoite, bucile de marmoră şi trupeşa Carolina, caii englezi, *bonjour monsieur* — glasul gaiţei din colivie — toate se topesc ca ciocolata din hîrtia de staniol, toate se tîrăsc lent ca şi căruţa lui Joža Podravec, toate sînt stupide şi mlăştinoase aidoma Panoniei! Burţile dezgolite, dramele ascunse, maladivele copilării, care ţin toată viaţa, se întrepătrund ca aburii norilor în infinite variaţiuni, şi, pe urmă, toate se risipesc

ca ceaţa şi se evaporă ca mirosul puturos al closetelor: totul nu e decît uriaşa revărsare a ceva răspîndit în spaţiu care, încolăcit ca un şarpe sătul, se devorează, vomită, se împrăştie în smoală şi în putoare! Mişcare sfîrtecată, divergentă, confuză fermentaţie de materii, lipsită de fundament şi de semnificaţie; totul umblă şi curge de la sine, în sine, se iscă, se topeşte şi curge din nou ca lăturile, ca hrana. Se taie, se mestecă, se digeră, se elimină; se înghite, se voiajează prin intestine, pe străzi, prin rîpe, pe apă. În timp ce într-un punct începe ofilirea, în altul totul încolţeşte ca buruiana pe o grămadă de gunoi; totul e infernal, dar cărnos şi imposibil de smuls. Nici urmă de unitate sau de construcţie coerentă, nimic altceva decît încîlceala asta de pădure virgină, de smîrcuri panoniene, obscure şi fără ieşire.

De-o parte tablourile lui Filip, cărţile, eseurile lui despre pictură, problemele culorii, impulsurile creatoare ale luminii, şi dincolo — stupii şi colibele de paie şi vagoanele de dormit ale acceleratului! Aici, ideile lui morbide asupra feminităţii, şi dincolo, foarte aproape de el, surugiul ăsta aşteaptă cerbii de mare. Înalte feţe bisericeşti, vlădici rotofei, roşcovani şi astmatici, în odăjdii de mătase violetă, care, ajungînd amanţii debitantelor de tutun, îşi pricopsesc slugile turnîndu-le copii nelegitimi — mici evenimente de fiecare zi, cu efecte dezastruoase. Peste tot furnicare răscolite, acoperişuri putregăite şi mîncate de viermi, mor-

minte mucede. Filip se simţea zdruncinat, gîndurile-i fierbeau ca oxidul de carbon într-un pahar cu apă gazoasă în contact cu oxigenul. Proces zgomotos, spumos şi odihnitor pentru nervi : să gîndeşti în imagini şi să te-mbeţi cu multipla, neîntrerupta lor primenire.

VIII

Străbăteau vacarmul matinal din Kravoder : miros tare şi acru de amoniac răspîndit de bălegarul din gropi şi din grajduri, mugetul vacilor şi pocnetul copitelor boilor pe şoseaua jilavă, gîgîitul gîştelor prin ogrăzi, uşa birtului scîrţîind din balamale, în prag, o căpăţînă bucălată înfiptă într-un grumaz osînzos, prevăzută cu pipă şi căciulă, curioasă să vadă : „cine se plimbă pe Kravoder ?" Pentru ochii aceştia urduroşi de porc, ce eveniment extraordinar : într-o birjă un străin cu o sumedenie de geamantane !

„Un agent de comerţ sau noul grefier al districtului Jalžabet ? Sau poate o iscoadă, un spion ? Nu poţi şti niciodată, astăzi multe se-ntîmplă-n lume !"

Ardeii roşii de anul trecut spînzură la ferestre, în sidilele agăţate de parii gardurilor se zvîntă brînza, cocoşii cîntă, găinile îngrozite trec strada strecurîndu-se printre roţi şi printre

copite ; e o dimineaţă de aprilie jilavă de rouă şi soarele cald străpunge victorios norii. Mînzocul murg cu coama deasă unduioasă şi grumaz graţios, nechează vesel alergînd pe lîngă iapa lui Joža, apoi, ajungînd pe izlaz, se desprinde fără veste de brişcă şi porneşte peste cîmp într-o goană nebună. O ia spre fîntînă unde cîţiva flăcăi îşi adapă caii. Apa scînteiază în jgheaburi, se aude pocnetul ciuturilor, amestec de glasuri şi galopul mînzocului murg care piere într-un nor de praf ; totul e plin de mişcare, vioi, dinamic.

Cînd să iasă din sat, mai să dea cu brişca peste două maici.

— Of' lua-le-ar dracu ! zise Joža Podravec prinzînd grăbit între degete un bumb al hainei. Asta ne mai lipsea !

Cuvioasele maici duceau fiecare un paner plin vîrf cu ouă ; dînd cu ochii de domnul din birjă, îl salutară cu respect şi adîncă supunere, căci putea fi vorba de un reprezentant al autorităţilor publice, iar în faţa autorităţilor e mai cuminte să te pleci din proprie iniţiativă. Iată mai bine de două milenii de cînd biserica duce panere, — pline vîrf cu ouă — şi, între timp, s-au prefirat sumedenie de autorităţi prin oraşele şi harabalele de provincie. Politica imediată a politeţii mărunte n-a dăunat niciodată, nimănui.

Aceste femei cernite, pe-a căror glugă scorţoasă şi scrobită se răsfrîngea soarele, în costumul lor de Toledo, trezîră, iar, în Filip imagini

în legătură cu paralelismul întîmplărilor: călugăritele, cu fustele, șiragul de mătănii și ciudatele lor moturi albe, ca doi papagali bizari și fantastici, răsăriseră din clisa acestui Kravoder ca două sinistre simboluri. Veacurile pot viețui alături, unele lîngă altele, ca două specii ciudate închise în aceeași colivie, ca de pildă: papagali și maimuțe! Aceste două femei în negru se tîrăsc prin cocioabele murdare, cotrobăiesc prin cotețele văcarilor și ale birjarilor, le înhață ouăle și, umplîndu-și coșurile, le cară în furnicarele lor. Panonia înfundată-n glod și de cinci ori milenară, uite-o ici, cu porcii care grohăie, caii care nechează și acești papagali antipatici, furînd ouăle locuitorilor ca niște dihori, fiecare avîndu-și, drept patron și ibovnic celest, cavalerul și sfîntul ferecat în zale!

Lumi mergînd una lîngă alta, la distanțe imposibil de străbătut. El, un paranoic occidental, un ateu, un om cu nervii zdruncinați, hărțuit de neliniști, decadent, hurducat acum de trăsura lui Ioža Podravec din Kravoder; și totuși e dimineață, și în juru-i totul se frămîntă, înflorește, îmbobocește, se învîrte întocmai ca roata scîrțîitoare de sub el, și-și sapă un făgaș nou, rostogolindu-se peste atîtea urme, atîția pași presărați pe drum, pașii nesfîrșitelor mulțimi care au pierit în negura vremii. Într-un cuvînt: un haos lipsit de orice înțeles!

Ca sunetul pur al unui topor de argint, și ca vibrarea stridentă a discului metalic scăpărător și tăios de fierăstrău circular cu aburi, în vibrarea superioară și supranaturală a vremii noastre, care taie, asemeni unui brici, obiectele și ideile, scoțînd un sunet înalt și limpede ca un „la" emis de diapazon, — un huruit de elice izbucni, semeț și victorios, sus, deasupra capului lui Filip și se risipi ca ecoul trîmbiței cerești! Două lumi: Londra-Bagdad-Bombay în trei zile, și cîrciumile din Kravoder cu maicile, ducînd panere pline cu ouă! Zloata panonică și civilizația viitoare!

Pe deasupra cocioabelor de porcari și pe deasupra duzilor, ghitara de aluminiu argintată, cu aripile de pînză întinse, instrument muzical zburător, trecu pe deasupra bordeielor de porcari, pe deasupra duzilor și a birjei lui Joža Podravec, încărcată cu saci și cu geamantanele lui Filip. Deasupra acestei lumi statice, amorțite, legată de pămînt — imense cercuri albastre de lumină, de soare, de seninătate! Deasupra acoperișurilor, deasupra copacilor, a paratrăsnetelor, a turlelor și căruțelor tîrîndu-se prin glod ca niște melci, cu scîrțîitul lor antediluvian, fără să avanseze, un fulger măreț curgea din soare! Privind luciul metalic luminos, care se mișca deasupra cîmpiei ca o linie de argint trasă pe bolta cerului, Filip simțea nevoia să-și scoată batista și să o fluture, în semn de salut, spre această mașină zburătoare, să-i facă el, naufragiatul, un semn acestei nave albe și însorite, care naviga cu o exactitate matematică spre un port scăldat în lumină, pe deasupra noroiului cleios și posac al realității.

IX

Trecuseră două luni de cînd Filip se înapoiase la via din Kostanjevec, și în văi teii și salcîmii începuseră să înflorească. Viața clocea în rîpele astea mocirloase din jurul Kostanjevecului, coclea ca o apă stătută, tulbure și plină de gunoaie.

În Blato, Mica Trebarčeva, după ce slobozise copilul îi tăiase buricul cu o seceră ruginită, apoi se infectase și-și dăduse sufletul în chinuri cumplite și cei din Blato ziceau că numai bătrîna Mikleuška poartă vina acestei năprasnice morți. Într-una din seri, cînd Mišco, netotul satului, mîna spre casă porcii din pădure, îl zări pe Șchiop sărind gardul bătrînei Mikleuška și luînd-o la fugă pe șosea. Miško-porcarul nu știa să spună dacă era potcovit sau nu, dar nu mai încape îndoială că baba îi fiersese în noaptea aia o ulcică de colici diavolului, căci toată nopticica din hornul Mikleuškăi urcase-n văzduh o trîmbă de fum verde. Și chiar în noaptea aia Mica Trebarčeva închisese ochii. Iar copilul murise a doua zi, lăudat fie Domnul. Era limpede ca ziua : bătrîna Mikleuška îi făcuse farmece răposatei Mica, pentru că nu voise să-l ia de bărbat pe Frajno, ăl chior, pricopsitul ei de fecior ! După aia careva s-a apucat de-a pus foc la grajdul Mikleuškăi și cînd grajdul s-a aprins, zău, chiar în clipa aia, vaca vecinului ei, Boltek, a crăpat. Nu mai încape îndoială că baba făcuse vrăji. Veterinarul a cercetat vaca

lui Boltek, a sucit-o, a răsucit-o, și cică-ar fi zis : dalac. Jupînul nu poate s-o aducă în fața judecății, că n-are cum, dar, la urma urmei, ce tot îndrugă veterinarul verzi și uscate, de vreme ce atunci cînd femeia lui Boltek a stins tăciuni în apă și cînd i-a aruncat în lighean a văzut limpede mutra Mikleuškăi, cum te văd și mă vezi ? Orișicum, lucrurile ar trebui lămurite odată, nu de alta, numai să știm și noi de partea cui e dreptatea !

În Jama trei lupi se năpustiseră asupra vacii lui Ribar Lojza, sfîșiind-o și înfulecînd-o cît ai bate-n palme, chiar într-o sfîntă zi de duminică, la amiază. Veniseră tăind de-a dreptul peste izlazul satului, lucru care nu se mai întîmplase de nu se mai ține minte ! Din anul opt sute șaizeci și șase, cînd măritul arhiduce Franț pornise cu război împotriva prusienilor, din anul ăla, nu se mai iviseră lupii în Jama, ziua nămiaza mare. Se prevestea ceva. Vestea trecu din gură-n gură și de la un sat la altul, se pitula lîngă uluci la căderea nopții, sărea peste șoseaua glodudoasă, șușotea pe sub streșini o dată cu ploaia și iacă așa zvonul că se apropie ani răi de foamete și de sărăcie creștea și se lățea. Ca niște călăreți ai Apocalipsului spintecînd norii de catran se vor ivi anii de secetă și foamete : în cîrca mîrțoagelor negre și costelive, purtînd în mîini coase ascuțite și lumînări de mort însoțiți de trăsnete, cutremure, secetă și ciumă ; așa vin cumpliții ani de foamete. Și iacă, războiul stă, poate, gata să-nceapă și se arată pretutindeni grozave semne ! La Krivoput, mînzul bălțat al

popii şi-a frînt piciorul şi au fost nevoiţi să-l împuşte, iar pe la Turcinova şi în Hasan oamenii vorbesc că l-au văzut alergînd prin sat! L-au văzut păscînd, sănătos şi teafăr la Svetian, pe izlazul satului! În Kolac un cîine turbat sau poate lup (fie blestemat) a năvălit în curtea şcolii, s-a repezit de-a muşcat copiii, mai pe toţi, după care a pierit fără urmă. Cică s-ar fi arătat şi clopotarul Jura; răposatul a fost văzut, într-o noapte, stînd de strajă la bisericuţa din Batima. Era lună plină şi se auzea desluşit cum scîrţîia uşa criptei izbită de vîntul nopţii. N-ar fi rău să i se stropească mormîntul cu vin! Gropile se deschid, se iscă nelinişte, zvonurile sporesc; într-o bună zi, dis-de-dimineaţă, Jura, feciorul lui Perek, pe care toţi îl credeau mort şi îngropat, de acu zece ani, s-a întors din Ţara rusească; pe la şezători se povestea că înviase din morţi întocmai ca Lazar. Oamenii se tem de el. Într-o seară cică ar fi pătruns în crîşma lui Siebenschein, şi, punînd mîna pe-o sticlă i-a crăpat ţeasta lui Stijef Brezovačk, numai aşa ca să-i facă dovada că nu e mort! Iar Matei ăl şchiop din Blato a întîlnit acu cîteva nopţi, lîngă podul de peste Bistriţa, o caleaşcă neagră, ca noaptea. Scăpăra de-ţi lua ochii, nu alta, şi avea toate patru felinarele aprinse: două dinainte şi două dinapoi. Pe capră nici urmă de surugiu, iar, la spate, pe scaunul aurit, stătea falnic un general cu găietane poleite cu aur şi nădragi roşii. Şi cine credeţi că-mi era?

Apăi Rudolf! Prinţul moştenitor în carne şi oase!

Numa că Matei ăl şchiop atîta s-a-nspăimîntat de huiet şi larmă (trăsura zbura pe podul de peste Bistriţa ca săgeata), că nu-şi mai aduce aminte să-l omori, dacă la ham trăgeau patru telegari ori nu, dar cică i s-a părut că trăpaşul din stînga loitrei n-avea cap.

„Zău aşa, cică pune mîna-n foc că în trăsură, nu era altul decît răposatul, Luminăţia Sa prinţul Rudolf, de trecea ca o săgeată de la Blato către Krivi Put, ducîndu-se pesemne la palatul episcopal din Toplice! Nu, zău, se vestesc, cum s-ar zice, vremuri grele!"

Apăi nici cu grînele, în vara asta nu-i mare pricopseală, iar ovăzul a prins rugină din pricina negurii. Boleşniţele de tot soiul dau năvală, erizipelul, vărsatul de vînt, cufureala, născociri drăceşti care te bagă-n groapă cu zile, şi p-ormă codrul din Kaptol a luat foc netam-nesam şi pălălaia a ţinut trei zile şi trei nopţi încheiate. Cîţi stînjeni s-or fi mistuit în văpaie, dar ia să cuteze vreunul să-şi potrivească o codirişcă la bici, că pădurarul din Kaptol l-a şi ochit şi pînă să zici „mamă" i-a şi fărîmat oscioarele. Acuma, iacă, s-a mistuit tot codru-n foc pînă la rădăcină: bine măcar c-au avut şi copiii o bucurie.

Un ins gălbejit şi tras la faţă trecea mai acum cîteva seri prin Kostanjevec. Cîinii i-au adulmecat călcătura care mirosea a pucioasă. Nu-i de joacă cu drumeţii ăştia gălbejiţi şi traşi la faţă care se ivesc în fapt de seară! Ăştia sînt ori tîlhari, ori ghicitori, ori se ţin de vrăji! P-ormă mai sînt şi strigoii: îi vezi că păşesc

pe drum aidoma unor oameni vii, numai că, să-mi fie cu iertăciune, au, cum s-ar zice, în opinci laba piciorului ca o copită de capră ! Au stropit cu vin mormîntul răposatului Simun Vugorek şi i-au înfipt trei ţăruşi de păducel la căpătîi, dar el tot mai dă de-a dura barabulele, cît e noaptea de lungă, în pod, acasă la nevastă-sa. În codrul Kostanjevec a fost găsit spînzurat un om din Kranj, dar de ale trei sute de forinţi din punga lui nu s-atinsese nimeni. Ce s-o fi petrecînd ? Că iacă pretutindeni numai potere, ordine de arestare, mereu îl caută pe cîte unul la telefon : mişună răufăcătorii şi tîlharii ca viermii în carnea împuţită. Nu scapă nimeni de bănuială, şi e foarte bine că-i aşa, pentru că orice om, cum s-ar zice, e hoţ şi tîlhar din născare.

Să-ţi duci viaţa laolaltă cu iepele şi cu mîţele, cu zvonurile care dau ocol satului, să simţi limba aspră a viţelului în căuşul palmei, să te uiţi cum răsar ierburile din zi în zi mai verzi şi mai pline de sevă, însuşindu-şi cu exactitate matematică maximum de lumină şi de soare, iată atîtea şi-atîtea leacuri tămăduitoare pentru neurastenia lui Filip. Trăind unsprezece ani în şir cu surogate de mazăre, fructe, apă, carne, după unsprezece ani de silnică îndepărtare de la mazărea adevărată şi carnea adevărată, despărţit de realitatea imediată a vieţii prin foaia subţire şi rece de tinichea a cutiei de conserve (fiind el însuşi într-o cutie de conserve inconfortabilă, lipsită de clorofilă şi de oxigen), orice om simte cum creşte în el dorinţa de-a lua

contact cu lucrurile adevărate : cît de bine trebuie să fie să culegi mazăre verde, mazăre adevărată, de-a dreptul din grădină, să desfaci păstăile parfumate, ca de mătase, să-ţi înfigi unghia în bobul lăptos de mazăre, să mănînci o cireaşă culeasă cu mîna ta din pom şi un ou care miroase a fulgi de găină şi nu a var şi să te culci pe urmă, să dormi la nesfîrşit, s-auzi strigătul cocoşului urcat pe coperişul coteţului, şi nu vocea hîrîită a discului de ebonită, jeluindu-se dincolo de zidul afumat.

Fenomenele din jurul lui Filip erau atît de imediate, atît de adevărate şi de vii, încît îl subjugau prin simpla lor prezenţă. Trăia într-un spaţiu albastru larg deschis, plin de o lumină adevărată şi de arome autentice. Zborul bîtlanului, barza care clămpănea din cioc pe hornul casei vecine, oamenii care-i răsăreau în faţă, cenuşii ca şi cum ar fi ieşit din mîl, toate astea treceau pe dinaintea lui ca un spectacol ciudat, fantastic. Oameni duhnind a baligă şi noroi plini de paie şi de fîn, de iarbă, de mărăcini, care n-au habar de structura internă a trupului şi a inimii lor ; pentru ei totul este exterior, carnal, palpabil, moale sau tare. Abrutizaţi, imenşi, cu caii şi căruţele lor, cu vinul lor care pare să curgă dintr-o butie fără fund, aceste fiinţe pe jumătate bete, trăind în eterna obscuritate dintre beţie şi teamă, la depărtări insurmontabile de tot ce este citadin şi urban (dar totuşi într-o stupidă legătură cu ultimele invenţii şi aparate citadine), toate astea îi păreau lui

Filip asemeni harababurii dintr-un mușuroi de furnici strivit.

„Furnicarul există cu forța și mișcarea lui invizibilă, cu ordinea lui superioară și aspirațiile lui de neînțeles, dar o labă enormă îl strivește și iată-l cuprins de groază, de panică și dezordine. Ce-i de făcut cu furnicarul ăsta rural călcat în picioare? Cum să ți-l apropii? În ce chip, din ce parte?"

Meditînd la condițiile vieții sătești, Latinovicz se rătăcea, firește, în utilitarismul cotidian: n-ar trebui, oare, să folosești îngrășămintele artificiale, silitra sau salpetrul de Chile? N-ar trebui să ari cu ajutorul tractoarelor, să sudezi, să contopești, ca în Canada, pămîntul ăsta îmbucătățit, în suprafețe întinse, raționale, așa încît acest al XII-lea secol să salte cu douăsprezece veacuri? Să electrifici totul? Să faci împrumuturi? Să înființezi bănci de credit și cooperative?

Luă seama că unii indivizi erau mai dezghețați decît alții, că se măcinau și se consumau într-o luptă stearpă cu cooperativele, în odăi igrasioase și cenușii, unde de obicei nu exista nimic altceva decît un sac de silitră, un cîntar cu două mici tipsii galbene de aramă, pe care se cîntărea sarea și sulfatul, precum și un registru de contabilitate cu sigilii groase, pe care oricare producător îl putea controla cînd îi dorea inima. Duminica după-amiază și-o petreceau țigănindu-se, ciondănindu-se pentru cei doi-trei dinari, pe care li se părea că-i băgase-n buzunar casierul. Comitete? Lupta împotriva analfabetismului?

De optsprezece milioane de ani mergem pe picioarele de dinapoi, și sîntem încă, mai toți, patrupezi! Și ce mare lucru că știi să citești și să scrii, cînd scriem cu siguranță, de mai bine de cincizeci de mii de ani, și cînd abia la o sută de ani o dată se naște un om care știe într-adevăr să scrie, dar pe care nu-l cunoaște și nu-l citește nimeni?

Să se organizeze un congres al pompierilor? Locuitorii din Kostanjevec se pregătesc să ia parte la solemna serbare a pompierilor, iar comandantul pompierilor din localitate, curelarul și podgoreanul Hrustek, posedă un coif aurit, împodobit cu o coadă roșie de cal. N-ar putea oare și el, Filip, să le dea o mînă de ajutor celor din Konstanjevec, cu pînzele sale colorate, pictate potrivit celor mai moderne teorii fauviste? Cel mai neînsemnat gînd la pictură, oricît de vag, în situația în care se afla, i se părea ridicul.

Marile orașe sînt pline de pictori care-și întind pînzele lor prin îmbulzeala urbană, ca niște pînze de păianjeni: vînează dolari în zarva și talmeș-balmeșul de bani și mărfuri. Aici, în Kostanjevec, ai putea vinde cergi pentru cai, oale și lămpi de gaz — și asta cu chiu, cu vai — dar să te ocupi cu pictura, n-ar avea, într-adevăr, nici un rost. Să pictezi pentru cine? Și pentru ce? Fauvism aici? Nebunie curată!

De altfel, n-a mai privit lumea cu ochi de pictor de multă vreme. Ideea tabloului cu pîntecul dezvelit de femeie (care-i venise în minte cînd trecea în trăsură prin fața ferestrelor „domnișoarelor") trezise în el ultima emoție pic-

turală, imaginile întîrziau să apară şi el înregistra, în mod raţional, toate impresiile : o frunză de un verde neobişnuit tremura undeva clintită de vînt, sau lumina se împrăştia pe un perete murdar, siniliu, făcîndu-l diafan şi transparent, ca un gobelin, iar el privea fără pic de emoţie, netulburat, îmbinările suprafeţelor de lumină ca pe nişte figuri geometrice. Ziarele veneau, în fiecare zi, dar nu le citea. Nimic nu-i părea mai inutil ca gazetele de la oraş : poveşti cu pălării, cu fotbal, cu spectacole, cu expoziţii ! Zgomot şi lucruri inoportune care dau oraşului aspect de oraş : ce absurde disproporţii ! Ceea ce se petrece apoi prin oraşe, stupida îngrămădeală de mărfuri, dezordinea şi confuzia provocate de vehicularea mărfurilor, îngîmfarea stupidă şi gălăgioasă a posesorilor temporari de maşini, săpun, lămpi, strigătele, sîngele, gîlceava stîrnită de maşinile astea, — cum ar putea un om demn de acest nume să-i spună acestei harababuri viaţă ? Pofta nestăpînită plutind în jurul buzelor obosite ale femeilor bătrîne, frunzişul copacilor, negru de funingine străpuns de litere luminoase, hîrtia de ziar murdară, şi sfîrşeala lui de ani de zile în mijlocul bîlciului ăstuia. Cum rîcîie vrăbiile în grămada de gunoi sau baligă de cal, femeile din marile oraşe rîcîie gunoiul actualităţii ; ici o modă, dincolo un venit lunar, brocarte, vase de sînge contaminate, saxofoane, alcool, — şi pretutindeni vid şi funingine.

În timp ce aici domneşte o linişte constantă, albastră, senină, adierea vîntului clatină o frunză

de păr, pe urmă o lungă, o nesfîrşit de lungă tăcere.

Faţa de masă are dungi albe şi albastre, iar ceştile vechi Louis-Philippe, colorate în roşu-intens, au o rumeneală lăcuită. Soarele se reflectă în samovar ca sunetul primei viori (puţin prea dulce) şi o albină zumzăie deasupra farfuriei cu cireşe : natură moartă impresionistă. Ceaiul fierbinte înţeapă plăcut buzele, cînd se amestecă cu primele înghiţituri amare de fum şi e bine să stai întins în *chaise-longue*, odihnit, îmbăiat, îmbrăcat într-o haină de mătase moale, sub blînda adiere a vîntului dimineţii. Iarbă verde, puf de păpădie adus de zefir, acoperiş înverzit de muşchi, viţă-de-vie sălbatică, trandafiri, toate sînt proaspete şi plăcute ca o cupă de rouă. Totul este plin de polen şi miroase a pămînt jilav ; tihnă, linişte, cer albastru, monotonie. A ieşit la iveală că maică-sa avea, de fapt, două case în Kostanjevec. Jos în piaţă, în faţa primăriei, o casă cu etaj în stil modern, în care farmacia ocupa parterul şi inginerul hotarnic apartamentul de la etaj. Pe urmă casa în care-şi instalase locuinţa, pe un deluşor de lîngă Kostanjevec, şi de unde, mergînd în pas de voie pe serpentinele unei poteci uşor de urcat, mărginită de un gard viu, făceai nu mai mult de şapte minute pînă la biserica parohială.

Această casă bătrînească, durată din bîrne de stejar înnegrite de vreme şi năpădite de mîzgă verde, cu acoperişul ţuguiat, vechi şi

afumat, rămăsese goală după moartea lui Letovanečki, boiernaş şi notar în Križevac, şi maică-sa, destul de pricepută în afaceri, o cumpărase pe un preţ de nimic. Amenajase pentru folosinţa lui Filip două camere, chiar sub acoperiş, pe care le botezase : camerele de la etaj. Sub stîlpii aceştia seculari, unde toţi din neamul Letovanečki îşi aprinseră, de-a lungul vremii, unul altuia lumînarea, în spaţiul acesta restrîns şi confortabil, prevăzut cu patru ferestre de unde puteai vedea podgoriile şi dealurile albastre desfăşurîndu-se-n zare, Filip se simţea liniştit şi mulţumit. Teiul de sub fereastra lui înflorise şi era plin de ciripitul rîndunelelor, iar în camera unde dormea se afla mobila veche din salonul lor, îmbrăcată în pluş, masa ovală şi vestitul album legat în catifea. Cartea asta cu ferecătură de metal aurit şi clampă de modă veche, era plină de chipuri ovale, bălaie şi necunoscute : polonezi dinspre partea maică-si, toţi din neamul Valenti. Mai ales una din pozele aflate-n album şi-o amintea foarte lămurit, fotografia unui domn cu joben şi baston de abanos care-şi lăsase mîna dreaptă să se odihnească pe speteaza unui fotoliu de catifea, împodobit cu horbote şi ciucuri. Mai era în camera asta un tablou în ulei pe care Filip nu-l cunoştea, datînd din anii patruzeci : o femeie tînără înveştmîntată în alb, ţinînd în mînă panglica de un albastru-viu a pălăriei de pai, cu boruri late. Camera în care maică-sa îi spusese „aci poţi lucra", era mobilată cu o garnitură de salon tapisată în albastru şi

încrustată-n sidef, care aparţinuse bătrînului Letovanečki, fusese cumpărată o dată cu casa, şi avea ca cea mai de preţ podoabă, un tablou cu ramă aurită, reprezentînd Dieta de la 48 cu banul Jelačić drept personaj central. «„Banul" Jelačić şi Dieta lui», tablou deplasat şi de prost-gust, îl incomodă teribil pe Filip, chiar din prima zi, dar nu fu în stare să-i ceară maică-si să-l mute din cameră : i se părea o mojicie. Evita, cu mare băgare de seamă, conversaţiile inutile. De altfel toate aveau un aer grotesc, dar de loc dezagreabil ; o vitrină cu ceşti albastre, porţelan „bleu-ciel" cu bordură aurie — şi oricît ai fi căutat nu găseai pete de culoare nepotrivite în acest spaţiu. Era foarte plăcut să-ţi odihneşti privirea pe petele de culoare cu tonuri ofilite de pastel, şi, pe jumătate adormit, să asculţi zumzetul albinelor care venea de afară şi susurul vîntului jucîndu-se cu perdeaua agăţată de cornişă. Se crapă de ziuă şi habar n-are cît e ceasul. O muscă a dat ocol camerei şi a dispărut, planînd în linie dreaptă, prin fereastra deschisă şi undeva o găină cotcodăceşte fără grabă. Totul e lapidar, totul se sprijină pe ceva, are temelie, rădăcini, totul are trei solide dimensiuni. Trăind în felul ăsta, chiar şi omul va ajunge pînă la urmă tridimensional : ar merge de-a-ndaratelea pînă la Euclid, s-ar dezvolta făcînd cale-întoarsă pînă la realitatea lucrurilor şi s-ar preface el însuşi din nou în materie !

Într-o noapte o femeie palidă şi necunoscută i se arătă în vis şi parcă mergea cu femeia asta

palidă pe o stradă povîrnită care s-ar fi putut afla undeva departe, în Sud. Şi totul era cenuşiu, lipicios, greu de desluşit, abia luminat de becuri sîngerii, zvîrlind o lumină portocalie, care parcă se stingea în globuri de sticlă. O mulţime de stîlpi negri, proaspăt unşi cu catran, răspîndeau un miros înecăcios. Trecătorii gălăgioşi şi asudaţi împingeau o maşină blindată, un fel de tanc, în susul acelei străduţe abrupte din Sud ; o maşină inertă şi grea cît un mamut. Mîinile oamenilor, enorme, cu vinele umflate, se încleştau de spiţele roţilor ; nişte hamali de port, pe jumătate goi, trăgeau plăcile blindate de fier fixate pe roţi, asemeni unui cazan de vapor demontat, din care ţîşneau flăcările benzinei aprinse care pîrjoleau carnea, părul şi feţele oamenilor şi carnea sfîrîia ca pîrpălită pe jeratic ; şi deodată începură cu toţii să urle ridicînd braţele, şi cazanul monstruos porni de-a berbeleacul la vale : Filip avu impresia că brăzda ca un plug oraşul aşezat pe terasă şi că dobora la pămînt tot ce-ntîlnea în cale. Cazanul afumat se prăvălea la vale ca o avalanşă dezlănţuită. Şi chiar în clipa cînd izbucniră strigăte de groază i se păru că femeia necunoscută era atît de aproape de el, încît n-avea decît să-ntindă mîna şi s-o culeagă ca pe o portocală din pom. Monstrul care se rostogolea şi urletele gloatei omeneşti îl smulseră din toropeală ; un junghi îi fulgeră trupul şi se trezi de-a binelea. Prin ochiurile gemuleţelor ferestrei, pale de lumină stacojie se desprindeau

din întuneric şi pătrundeau în cameră : reflexul flăcărilor juca pe chipul banului Jelačić, personaj central al tabloului care reprezenta Dieta din '48, şi parcă banul, ţeapăn pe picioare şi rumenit de văpaia focului, rostea ceva, adresîndu-se nobililor şi demnitarilor croaţi. Ardea undeva.

„Foc !" „Foc !" se auzea strigînd în întuneric. „Foc !" Cuvînt uitat, dar care avu darul să trezească în Filip sentimentul viu care-l lega de pămîntul ăsta. Fără să-şi dea seama de ce, simţi în clipa aceea forţa subiectivă care-l lega fără scăpare de solul acesta : era acasă.

Şi, ca şi cum lucrul ăsta ar fi fost cît se poate de firesc, într-un elan de solidaritate, împins de certitudinea că aparţine Kostanjevecului cu trup şi suflet, se îmbrăcă în grabă şi ieşi, gonind prin întuneric. Ardea la Hitrec, picherul, chiar acolo, sub vie, pe şosea. Şopronul, grajdul, şirele de fîn şi casa fuseseră cuprinse de flăcări. Vitele scăpaseră, doar taurul rămăsese închis în grajd. Hitrec scotea răcnete deznădăjduite chemîndu-şi taurul. Zicea că nu fusese asigurat şi că trebuie neapărat scos din grajd, şi că taurul e toată averea lui.

Grinzile acoperişului fumegau ca nişte torţe aprinse şi peste o clipă totul era să se prăbuşească în flăcări ; bulumacii şi bîrnele de lemn s-ar fi mistuit arzînd ca paiele. Avea ceva pervers clipa aceea. Să stai în faţa grămezilor infernale de grinzi şi scînduri cuprinse de flăcări şi să simţi cum creşte propria ta forţă şi hotărîre : aci, în faţa întregului Kostanjevec în-

spăimîntat, să te arunci în foc și să scoți din grajd taurul lui Hitrec care nu fusese asigurat!

Mai tîrziu Filip analiză evenimentul, pînă în cele mai mici amănunte: efectul atît de misterios și de blînd al cuvîntului scump, familiar și uitat: „Foc!“; visul obscur, întrerupt și agitat, cu cazanul monstruos plin de funingine, care se rostogolea ca o avalanșă la vale, — si care nu era în realitate decît vacarmul, răcnetele și dangătul de alarmă al clopotelor în subconștientul său — căutarea subiectivă, în vălmășagul neliniștilor lui, a unei vagi baze concrete, iată care erau, fără îndoială, componentele faptei sale nebunești. Și totuși, n-ajungea să afle ce-l împinsese într-adevăr să se arunce în flăcări și să salveze taurul lui Hitrec. Și-a pus o pătură în cap și a sărit în grajdul cuprins de vîlvătaie. În lumina focului ce pocnea aruncînd snopi de scîntei care te orbeau, asurzit de vacarmul și învălmășeala glasurilor, îi răsări deodată în minte gîndul că taurul ar putea să se repeadă asupra lui și să-l sfîșie. Ce s-ar întîmpla atunci cu cele două tablouri de Modigliani? Nu se gîndea la tablourile lui, ci la cele două pînze ale lui Modigliani: ce s-ar întîmpla cu ele dacă taurul lui Hitrec, care, după spusele stăpînului său, nu fusese asigurat, s-ar repezi să-i spintece burta? Dar taurul simți din instinct panica generală și porni docil după Filip, ca un copil mic. Din Turcinovo pînă la Lolac și Batina, din Mraěni pînă în Krivi Put și hăt-departe pînă în Jama, Filip deveni celebru peste noapte. I se

duse buhul ca de popă tuns și în gura poporului deveni „domnul“ care salvase de la moarte sigură buhaiul lui Hitrec.

X

Dar tocmai maică-sa, prin firea ei sucită, răscoli iar sufletul lui Filip atît de dornic de tihnă. Se dovedi că e o greșeală de neiertat să-ți închipui viața bătrînilor o idilă naivă care dă strălucire vechilor răsfrîngeri, o depănare molcomă de amintiri sub lumina blîndă și-nvăluită a lămpii. Această femeie bătrînă, care trecuse de șaizeci de ani, ținea mai mult ca la orice la aspectul său fizic, se cerceta tot timpul în oglindă și vorbea despre „sa belle mine“, ca o sărmană fecioară cu mintea rătăcită. Trupul uzat i se fleșcăise, carnea-i era moale ca un burete, dar în vinele ei ruinate continua să curgă un sînge nepotolit. Se plîngea c-o dor încheieturile, noaptea se oblojea cu cîrpe și flanele, dar ziua se plimba în costum de mătase naturală și în rochii albe, învîrtind cochet pe umăr o umbrelă de culoare portocalie. Încheieturile ei reumatice și corpul ei obosit nu închinaseră steagul: răzbea încă din trupul ăsta fleșcăit o forță vitală surprinzătoare, o dorință de viață care-și afla însă bucuria în mărunțișuri — lucruri străine pentru Filip și incompatibile firii sale. Îi făcea plăcere să cumpere o sumedenie de lucruri cu desă-

vîrşire lipsite de importanţă : luminări, nasturi, stafide, vanilie, ciocolată. Oricît ar părea de stupid, idealul vieţii ei erau lăzile cu marfă adăpostite în prăvălia din piaţa Primăriei, şi livrată în pacheţele ambalate anume şi cu mult dichis. Abia aştepta să facă excursii, să se instaleze în trăsură şi să organizeze praznice. Îşi petrecea vara organizînd prînzuri la iarbă verde în tovărăşia ilustrului şi nobilului domn Liepach de Kostanjevacki şi a surorii sale, nobila doamnă Eleonora Rekettye de Retyezát, văduva consilierului banului, unul mai stupid decît altul. Ţinea evidenţa tuturor praznicelor şi aniversărilor, ştia pe de rost zilele patronilor bisericii, ziua de hram a Sfîntului Roco, patronul localităţii Kostanjevec, a Madonei din Turcin, ştia să-ţi spună cînd cade ziua fiecărui sfînt şi a fiecărei sfinte. În timpul celor şaptesprezece, douăzeci de ani, cît Filip nu se mai aflase în preajma femeii ăsteia, niciodată mai mult de cinci-şase zile, ea se schimbase radical ; Filip şi-o amintea din frageda-i copilărie ca pe o femeie tăcută, morocănoasă, închisă, încruntată, inaccesibilă, măcinată de un rău lăuntric, care-şi tăinuia boala, fiind prea mîndră s-o dea în vileag. Palidă, îmbrăcată în negru, cu chipul supt şi obraz ca de ceară, cu cartea de rugăciuni în mînă, se ducea, dis-de-dimineaţă, la utrenie, iarna ca şi vara, făcîndu-şi un titlu de onoare să fie mereu prezentă ; îngenunchea în biserică pe lespezile reci, şi rămînea aşa, rigidă şi impasibilă, fiind capabilă să-l tortureze pe Filip pînă

la demenţă. El se plictisea — picioarele îi înţepeneau stînd în genunchi, şi se simţea îngheţat ca lespezile bisericii, i se făcea foame — dar femeia asta rămînea îngenuncheată ore întregi mută şi imobilă, cu privirea fixată, undeva înaintea ei, fără măcar să-şi mişte buzele. Într-o vreme vindea în debitul ei de tutun brînză, salam şi sardele (pentru domnii din tribunalul judeţean şi din consiliul de administraţie), şi dacă nu-i oferise niciodată lui Filip o îmbucătură, nici ei nu-şi făcuse niciodată parte. Dar acum, în casa asta din Kostanjevec n-auzeai toată ziua altceva decît zăngănitul castroanelor de metal în care se bătea frişcă, plăpumile erau umplute pînă la refuz cu puf de gîscă, totul în casa asta era moale, capitonat, aromea a vanilie şi a mirodenii, căci ea ţinea foarte mult la calitatea bucatelor. Îl pisa pe Filip de dimineaţă pînă seara cerîndu-i părerea în alcătuirea meniului : ce i-ar place : cegă cu maioneză sau brînză de Emmenthal înăbuşită-n unt ?

Din primele zile Regina începuse să-l sîcîie cu bizarul ei gust pentru aromele puternice, cu apa de toaletă, pomada şi parfumurile. Sticluţele cu apă de colonie şi săruri rînduite pe placa lustruită a meselor de toaletă şi a noptierelor, accesorii ale bătrîneţii şi produse cosmetice : peruci, cîrlionţi, moaţe şi spelci, unsori, uleiuri, vopsele pentru păr şi sprîncene, începuseră să-l scoată din sărite. Bătrîna se îmbăia de două ori pe zi, iar trupeşa Carolina, care, rămînînd văduvă, intrase în slujba ei, îi făcea masaj după

baia de dimineaţă timp de-un ceas. Pungile pentru încălzit patul, scăunelele pentru rugăciune, mătăniile, icoanele, apa sfinţită, claie peste grămadă — cu jurnalele de modă, cîrpele colorate, crîmpeiele de stofă rămase de la croială şi, culmea stupidităţii în casa asta aiurită : termoforul de producţie franceză care menţinea în pat o temperatură constantă de 14° Réaumur ; toatea astea i s-au părut lui Filip ciudate chiar din primele zile şi i-au dat de gîndit. Sub acoperişul ăsta viaţa semăna mai degrabă cu a unor manechine de ceară decît cu a unor fiinţe omeneşti. Observînd ciudatul fel de viaţă al mamei sale, el îşi dădu seama că torturile pe care le-ndurase altădată, în iadul debitului de tutun, se datorau unei stări de spirit infernale care convertea totul în suferinţe imaginare, în timp ce azi totul se convertea în plăceri la fel de imaginare.

Din prima zi, din prima seară, ea, care nu suflase o vorbă despre viaţa pe care o dusese cu taică-său, îi vorbise timp de două ceasuri povestindu-i romanul prealuminatului Liepach Kostanjevečk, fost mare jupan şi castelan pe moşia contelui Uexhuell-Cranensteeg, cu atîta ardoare, încît în colţul buzelor îi jucau baloane de salivă : îi vorbi de precara stare a inimii lui Liepach, aducîndu-i la cunoştinţă că medicii din Viena nu mai trag nădejde s-apuce Crăciunul, că avea o arterioscleroză avansată şi zahăr în sînge, că se scurseră trei ani de cînd erau împreună şi că acum nu ştiu ce-l apucase că-i bate capul „să facă nunta înainte de Sfînta-

Marie" ! Dar ea nu vrea să se sfîrşească atît de repede. Mai întîi de toate, e vorba de starea sănătăţii lui şi p-ormă mai e şi soră-sa, Eleonora, — o cunoştea ea bine pe doamna asta — pe urmă „îi spusese ei cineva" că trăgeau nădejde, că ea, Regina, o să pună pe numele fetei Eleonorei casa cu două caturi, ceea ce, e lesne de-nţeles, nu-i trecuse prin minte nici în vis !

Aşa află Filip, că pe lîngă casa cu două caturi din oraş de pe strada care luase numele unui iezuit raguzan, mai avea în mahalaua din Kaptol o casă fără etaj, înconjurată cu grădină, a cărei valoare crescuse, dat fiind că o companie petroliferă, care voia să clădească prin apropiere o staţie de cale ferată, se arăta dornică s-o cumpere.

Apoi începu să-l sîcîie cu portretul ei.

Nobilul domn Liepach citise o carte a lui Filip despre pictură (încercase şi ea, dar nu fusese în stare să citească mai mult de trei pagini) şi ea le spusese tuturor că atunci, cînd feciorul ei se va înapoia din străinătate, o să-l roage să-i facă portretul, că, de altfel, e foarte firesc ca un fiu să facă portretul mamei sale („dacă nu din motive artistice, cel puţin din motive de familie, pentru a-i rămîne amintire"), iar el nu-i poate refuza lucrul ăsta ; aşa că, pînă la urmă, şi-a întins pînza şi şi-a pregătit paleta. Începea cazna.

Ca să picteze acest papagal cu conci şi cu perucă de mandarin, cu cozi opulente, împletite artistic, cu spelci strălucitoare de argint, mutra asta hulpavă, devorată de pofte, cu

falca superioară proeminentă, această mască senzuală care-l adusese pe lume, fără ca el să știe nici pînă-n ziua de azi cu cine-l făcuse, ar fi trebuit să facă portretul unei dame de bordel parvenite, așezată în fața lui cu pulpele întredeschise, cu degetele încărcate de inele, cu lornion și dantură de aur, cu spelcile, unsorile și pungile de încălzit așternutul ; ar fi trebuit să fixeze pe pînză o caricatură psihanalitică, și nu un portret agreabil pentru gustul 1880 al jupanului, nobilul domn Liepach de Kostanjevečk ! Și pe urmă unde să-i situeze portretul ?

Afară, în plină natură ?

Îmbrăcată în mătase albă, purtînd pe cap o pălărie de pai cu panglică verde, cu umbrela în mînă, la umbra mărului în grădină ? Lîngă măsuța de ceai, cu fața de masă albă-albastră, sub umbrar, cu samovarul alături ! Sau în jalnicul ei salon, stil Louis XV, în interiorul acela imposibil, care semăna cu galantarul unui negustor de mobile de provincie ?

Astfel începură tatonările caracteristice și meschinele meditații în jurul lucrului în sine, temerile de estet, fricos și decadent înainte de a lua contact cu obiectul care trebuia fixat pe pînză. Avea despre ea o imagine personală foarte limpede, dar nicidecum convențională : neputînd să-i facă o caricatură, i se părea că albul era cel mai nimerit, din pricina contrastului dintre părul vopsit în negru și culoarea pielii ; el ar fi preferat să-i facă portretul în fața oglinzii de toaletă într-un capot de noapte

alb, demodat, dar ea, firește, nici nu vroia să audă de așa ceva. Ținea morțiș s-o picteze îmbrăcată în mătase neagră.

Altădată, cu mulți ani în urmă, viziunea acestei femei îmbrăcată în mătase neagră, în ciudata cafenea poleită cu aur, îl izbise în mod violent, atunci cînd o așteptase o zi întreagă. Atunci pentru întîia oară, femeia asta i se păruse obosită și bătrînă, și azi, după treizeci și patru de ani de la acea întîmplare, i se părea că era el mult mai obosit și bătrîn decît ea. Și oricît de puțin ar fi corespuns realității prezente, impresia de altădată, obrazul de clovn, alb, ca tăvălit în făină, căpăta formă și expresie sub penelul său pe măsură ce portretul avansa. Felinele încolăciri de pisică, fandoselile, amabilitatea impusă, rîsul fals, artificial, prefăcuta ei cucernicie și mincinoasa ei smerenie catolică, aparținînd celui de-al treilea ordin, erau straturile spirituale în care pătrundea pictînd, ca și cum masca acestei femei în mătase neagră din fața sa ar fi fost o mască mortuară. Cu prima trăsătură a pensulei, făcu din masca asta palidă un punct de plecare pentru un personaj clovnesc și gălbejit, îmbrăcat în mătase neagră cu o broșă bătrînească la gît. Brazdele din jurul buzelor, pătimașe, ochii mari, vii, înfundați în orbite, plini de foc, iar sub acești ochi întunecați cearcănele de oboseală ca niște umbre ale viciului. Și dincolo de toate astea un chip istovit, nefiresc, artificial, prefăcut, un obraz ca de maimuță cu o expresie ciudată. Cît timp acest obraz rămăsese ascuns sub vălul primelor tușe,

în incertitudinea primelor trăsături de penel, sub masa culorii nediferenţiate, cît timp nu se distingea decît un contur tulbure şi s-ar fi putut crede că distanţa convenţională fusese păstrată, bătrîna se arătă mulţumită şi-şi da în vileag entuziasmul în fraze vecine cu delirul. Dar cînd penelul din mîna fiului său începu să pătrundă mai adînc, sub piele, cînd sub firele aspre de păr epiderma se deschise ca tăiată cu bisturiul, cînd culorile se diluară sub acuitatea privirii, în faţa acestui personaj îmbrăcat în mătase neagră prinzînd viaţă pe pînză sub mîna pictorului, ea fu cuprinsă de o nelinişte care creştea văzînd cu ochii. Pe măsură ce penelul, muiat în terpentină, curăţa obrazul de tot ce era drăguţ, împrumutat, artificial, construit, jupuindu-i, totodată, stratul gros de suliman întins peste misterele pielii şi obrazul tăinuit ieşea la iveală, uzat şi parcă scalpat cu bisturiul, nemulţumirea ei sporea. Imediat după-masă se plîngea c-o doare capul, devenea nervoasă, nu-i mai poza, sub pretext că are de-n-deplinit diferite treburi şi, la urma urmei, într-o dimineaţă, cînd, pregătindu-se să înceapă lucrul, Filip, fumîndu-şi ţigara, se concentrase asupra pînzei care începea să-l atragă şi uitase cu totul de maică-sa, — ea dădu să-i spună ceva, dar după primele cuvinte izbucni într-un hohot de plîns convulsiv, sincer.

Filip încercă să afle ce i se-ntîmplase. Îi vorbi despre elementul creator subiectiv, dîndu-şi seama că frazele lui sună fals, dar ea nu

izbuti să se stăpînească, răspunzîndu-i cu glas rănit şi frînt.

„Dacă un fiu poate să-şi vadă mama aşa cum unicul meu fiu mă vede pe mine, asta-i o adevărată nenorocire."

Îşi aşeză penelurile în cutie, cără pînza începută în camera lui, o întoarse cu faţa la perete, în spatele dulapului, şi lucrurile se opriră aici.

XI

Tovărăşia nobilului domn Silviu Liepach, castelanul din Kostanjevec, devenea din zi în zi mai stînjenitoare. Oamenii ăştia veneau sub acest acoperiş din Kostanjevec ca în propria lor casă. Bărînul mare jupan, şi soră-sa, Eleonora, fiica ei, Medika, şi nepotul lor, doctorul Tassillo, nobil de Pacak Krištofi, nepot deopotrivă şi al episcopului din Koptal, Silvestr Krištofi, la care tatăl lui Filip slujise ca valet. Filip îi privea mestecînd cu dinţii lor de porţelan, vorbind despre ultimele tratamente homeopatice, despre veronal, despre muzică, despre spiritism, despre antropozofie, şi uneori i se părea că visează. Cum de nimerise, dintre cincizeci de mii de acoperişuri, tocmai sub acoperişul ăsta putred, şi cum se nimerise ca tocmai acoperişul ăsta putred să fie aşa-zisul „cămin părintesc" !

Castelana din Kostanjevec, nobila doamnă Rekettye, vădana consilierului, era un spirit con-

servator în accepţia anilor opt sute nouăzeci : lumea ei rămăsese cea a corsetelor demodate cu balene şi a vaselinei ca unic unguent şi mijloc de înfrumuseţare. Cu figura ei hămesită şi falca de jos spaniolă, lălîie şi înaltă peste măsură, cu ciorapi albi, aşa cum se purta în tinereţea ei, nobila doamnă circula sub bolta cerului ca o fantomă senilă şi neputincioasă într-o lume compusă din ficţiuni : lumea eternei frumuseţi, a unui Dumnezeu atotputernic şi de nepătruns, şi a regelui Bavariei, Ludovic, care galopa noaptea ca un turbat prin păduri, însoţit de ceata lui de făclieri. Se fîţîia prin lume şi vorbea de Casals, de insomnii, de bizare şedinţe de spiritism, dar, la drept vorbind, o înspăimînta de moarte ideea fixă că era roasă de cancer. Bărbatul ei, consilierul banului, nobilul domn Rekettye, murise minat de cancer cu trei ani în urmă ; în ultimii cinci ani ai convieţuirii lor nevastă-sa stătuse veşnic la pîndă, încercînd să descopere cum evoluează procesul maladiei. Cancerul devorase ţesuturile domnului consilier şi ea îşi dădu în sfîrşit seama că acel întreg, format din dinţi, intestine, gaze şi bătăile inimii, nu era altceva decît un cancer cumplit şi de neînţeles care devora şi se devora el însuşi de la începutul veacurilor. Atinsă de calviţie, după erizipelul de care suferise cu un an în urmă, doamna consilier purta o bogată perucă neagră ca pana corbului şi în jurul gîtului o panglică tot neagră, de catifea. Lălîie şi lungă cît o prăjină, trecea dintr-o cameră în alta ca o sperietoare de vrăbii. Semăna cu o cioară bătrînă, mestecîndu-şi doctoriile, şi nu

scăpa prilejul să le dea de ştire tuturor celor din preajma ei că în scurt timp va muri de cancer. Ştia prea bine, le spunea ea, că zilele îi sînt numărate, vedea că unghiile i se învineţesc şi că, pe zi ce trece, cancerul face ravagii. Totul în jurul ei era o păcăleală cumpărată cu bani, toată lumea o trăgea pe sfoară, doctorii şi servitorii, — (doar pisicile rămîneau singurele creaturi simpatice din lumea asta). Se prăpădea sub ochii lor, dar nimeni nu vroia să recunoască adevărul. Se înţeleseseră să joace cu toţii aceeaşi comedie, dar ea nu se lăsa înşelată, ştia prea bine ce-o aşteaptă.

Înălţimea sa, marele jupan Liepach Kostanjeveck îşi trăise zilele cele mai fericite pe vremea cînd imperiul vienez se aflã în culmea gloriei şi de-atunci visa necontenit „la neuitatele vremuri de altădată care n-au să se mai întoarcă nicicînd."

Minunatele desfătări de odinioară fuseseră înghiţite de epoca noastră antipatică, dezgustătoare, democratică, materialistă, şi cu toate astea nimeni nu se simţea mai bine, iar sublima cultură franţjosefină zăcea în ruină, ca un templu antic într-un tablou de Böcklin.

Depiîngînd cu accente elegiace oribilul curs pe care-l luaseră evenimentele, Înălţimea Sa se tînguia pe ruinele amintirilor sale, dintre care cea mai măreaţă fusese o invitaţie încadrată în aur la un august prînz al curţii, cu prilejul augustului popas al Majestăţii Sale Regale şi Imperiale în capitala noastră şi a întregului regat, în luna

octombrie, anul opt sute nouăzeci şi cinci. Păstra cu grijă un articol pe care-l tăiase din „Gazeta poporului", numărul apărut în ziua de paisprezece octombrie, unde fuseseră tipărite numele persoanelor prezente la solemnul prînz de la curte, şi unde, printre conţi, prinţi, înalţi demnitari şi episcopi, figura şi marele Jupan Silviu, nobilul Liepach Kostanjevek, în calitatea sa de persoană marcantă ; păstra peticul de hîrtie îngălbenit ca pe o preţioasă relicvă, alături de alte giuvaeruri de acelaşi fel, într-o besactea căptuşită cu catifea vişinie. Amintirea împărătescului prînz din marea sală a palatului banului rămăsese întipărită pentru totdeauna în creierul lui Silviu Liepach şi memoria sa păstra pecetea acelei întîmplări fantastice, precum ceara păstra augusta parafă a celor trei litere ale Majestăţii Sale Imperiale.

La stînga Majestăţii Sale, şedea Alteţa Sa prinţul Leopold Salvator, în uniformă de colonel de artilerie împodobită cu însemnele Lînii de aur, apoi Marele Şambelan, nobilul căpitan de cavalerie, Szabadhegyi, pe urmă Excelenţa Sa baronul Banffy, Preşedintele Consiliului de Coroană al Ungariei, după care venea contele Pejacsevich, consilier privat, Maestrul de ceremonii al palatului ; la dreapta Majestăţii Sale se afla Înălţimea Sa baronul ban Kluen-Hédéşvary, apoi baronul Fejérvary, consilier privat, ministru şi general de artilerie ; în strălucitul alai, printre consilierii curţii şi cavaleri ai Lînii de aur în ilustrul cerc al episcopilor şi preşedinţilor Curţilor supreme, în acest glorios mănunchi de membri

ai ilustrei Mese a magnaţilor şi corpurilor legislative, acolo, la prînzul imperial, în faţa tipsiilor de aur şi a cristalelor scăpărătoare, se afla şi el, marele jupan Silviu Liepach Kostanjeveck, al patruzeci şi şaptelea în rang, aşezat între preşedintele căilor ferate regale maghiare, von Ludwig şi contele Wurmbrandt, general de brigadă, reprezentantul fidelei şi lealei Adunări departamentale din Koran-Glina şi avînd în faţa sa pe marele intendent al bucătăriilor regale, preastrălucitul conte Wolkenstein.

Între două vînători regale, după ce împuşcase o sută şaizeci şi doi de fazani, şaptezeci şi trei de iepuri, trei porci sălbatici şi o căprioară la Konopište, împăratul făcuse un scurt popas în Marcǒ Trg, înainte de-a se înapoia la Ischl, unde doborî patruzeci şi trei de cerbi şi şaptesprezece ciute ; deşi putea fi socotit ca un semizeu sau un fenomen suprauman, el i-a întins totuşi mîna, propria-i mînă augustă şi vie Înălţimii sale Silviu Liepach, nobil de Kostanjevec, şi atingîndu-l cu dreapta lui santificală, unsă cu sfîntul mir la Ierusalim, spiritualizase şi sfinţise pentru toată viaţa pe muritorul acesta cu sînge albastru.

Domnul Liepach, nobil de Kostanjevec, şade în faţa besactelei cu căptuşeală de velur vişiniu şi-şi triază scumpele şi nepreţuitele sale relicve. Numărul din „Gazeta poporului" cu avansarea sa la rangul de secretar al cancelariei judeţene, clasa întîi : „Banul Regatului Croaţiei, Slavoniei şi Dalmaţiei a binevoit să înalţe pe domnul Silviu Liepach Kostanjeveck, doctor în drept, la rangul de secretar al cancelariei judeţene".

Iată un fragment dintr-o vreme îndepărtată, moartă, din vremea cînd tînărul secretar al cancelariei judeţene, nobilul Silviu Liepach bătea la poarta vieţii prin care trecuse apoi ca printr-un şir de camere luminoase ; acum îşi frunzăreşte scrisorile şi tăieturile din ziare îngălbenite de vreme, şi toate astea au rămas în urma lui, ca amurgul în urma călăreţului. În aceeaşi zi, la douăsprezece iulie o mie opt sute optzeci, „Gazeta poporului" anunţa la rubrica faptelor diverse, că un copil nou-născut, de sex feminin, murise nebotezat, că maică-sa, pe nume Cerie, era o slujnică de pe strada Măcelarilor, iar doctorul municipal, avînd bănuieli că fetiţa murise sufocată, slujnica Maria fusese arestată preventiv, — şi acest fapt divers constituia singurul eveniment din capitala regatului. Contele Uexhuell-Gyllenband-Granensteeg, general de cavalerie, sosise în oraş şi trăsese la „Hotel imperial", în timp ce, printre contribuţiile indirecte, impozite şi pomeni, un tînăr secretar al cancelariei judeţene se pregătea pentru o lungă şi strălucită carieră. Iar cînd fu numit mare jupan, „Gazeta poporului" publică un articol festiv cu titlul : Cariera nobilului Silviu Liepach Kostanjeveck, doctor în drept".

„Marele jupan al judeţului Koran-Glina, de curînd numit, nobilul Silviu Liepach, doctor în drept, s-a născut la trei august 1856 la Zagreb şi este fiul nobilului Silviu Liepach, mare moşier. Terminîndu-şi studiile în ştiinţele juridice la Viena, unde şi-a luat şi doctoratul, tînărul doctor în drept a fost numit, în anul 1879, subsecretar

adjunct al cancelariei plăşii Zagreb, în serviciu politic, după ce-şi împlinise stagiul militar de un an de zile, ca voluntar în regimentul al V-lea regal şi imperial de cavalerie din Virovitice. În acelaşi an a fost numit secretar de plasă şi un an mai tîrziu asesor la tribunalul judeţean. În anul următor a fost avansat la rangul de secretar de cancelarie judeţeană, clasa întîi, delegat pe lîngă guvernămîntul regal al Croaţiei şi Sloveniei. De atunci încoace n-a încetat a sluji guvernămîntul regal al Croaţiei, fiind avansat secretar clasa întîi al Adunării guvernamentale şi în anul 1889 consilier guvernamental. A ocupat această înaltă funcţiune pînă la moartea tatălui său, fie-i ţărîna uşoară, mare proprietar în Kostanjevec, cînd raţiuni de familie îl determină să renunţe la postul său de funcţionar al statului şi să se consacre administrării întinselor sale domenii, reprezentînd o avuţie importantă. Prin decretul din luna octombrie a aceluiaşi an demisia nobilului Silviu Liepach a fost acceptată. Cum însă în urma săvîrşirii din viaţă a eminentului domn Lentulai, abate şi deputat al judeţului Lonjsko Polje, rămăsese vacant un loc de deputat în Adunarea Naţională, domnul doctor în drept Liepach primi să-şi depună candidatura, şi la alegerile electorale din 2 decembrie 1894 a fost ales în unanimitate deputat în Dieta Regatului Croaţiei, Slavoniei şi Dalmaţiei. În calitate de deputat (ales prin voinţa poporului, în unanimitate de cei şaptesprezece electori, preciza autorul articolului,) s-a alăturat, în mod firesc, Partidului Naţional în al cărui club a jucat un rol

foarte important, distingîndu-se în mod deosebit în timpul discuţiilor purtate în legătură cu bugetul acelui an. Încă din timpul funcţiunilor sale administrative se bucura de faima binemeritată a unui excelent administrator, deosebit de corect şi de conştiincios. Fu numit apoi mare jupan al judeţului Koran-Glina, ca persoană de încredere a Excelenţei Sale Banului, care prin acest act a dovedit încă o dată că are mînă bună în alegerea principalilor săi colaboratori. Prealuminatul domn Liepach, nobil de Kostanjevec este încă în puterea vîrstei şi prin tactul său, prin zelul său neobişnuit, ca şi prin devotamentul arătat în înalta funcţie ce o deţine, va face cinste poporului pe care îl slujeşte şi ţării care l-a onorat acordîndu-i încrederea."

„Distingîndu-se în acel an, în mod deosebit în discuţiile purtate asupra bugetului", această frază din „Gazeta poporului" era bagatela care decisese la urma urmei strălucita carieră de mare jupan a domnului Liepach. În legătură cu acele dezbateri asupra bugetului, „Pester Lloyd" publicase un articol semnat l. p. ceea ce voia să însemne : un mare proprietar din Lonjsko Polje — „von einem Grossgrundbesitzer aus l. p." Lucrul ăsta nu se spunea nicăieri, dar se ştia că articolul semnat „l. p." fusese scris de un nobil din Kostanjevec, care în urma acestui articol, pe lîngă epitetul măgulitor de „administrator cu înaltă calificare", obţinu indirect şi titlul de „autoritate recunoscută în materie de drept constituţional". În articolul acesta, devenit faimos după ce fusese tradus în ziarele opoziţiei, marele

moşier domnul Liepach îşi dezvolta ideile sale „ştiinţifice privind constituţía" în felul următor : „Politica noastră de azi se întemeiază pe pure ficţiuni. Denumim Croaţia o ţară care în realitate nu e Croaţia şi care a fost botezată astfel abia la sfîrşitul secolului trecut ; denumim Slovenia o altă ţară care nu e Slovenia, dar care, de cînd există regatul Ungariei, este în aceeaşi măsură pămînt unguresc ca şi Bihorul sau Szabolcs : o parte integrantă a regatului Ungariei. Şi cu aceste ţări care poartă nişte nume de împrumut duceam tratative de la egal la egal, însuşindu-ne aserţiuni a căror valabilitate ştiinţa a infirmat-o demult, cărora li se opun documentele şi legile şi împotriva cărora se revoltă convingerile noastre de oameni cinstiţi, fundate pe dovezile autorităţilor recunoscute în materie de drept constituţional."

Astfel, „distingîndu-se în mod deosebit" prin acest articol nesemnat din „Pester Lloyd" marele proprietar Liepach din Lonjske Polje şi Kostanjevec fu numit mare jupan avînd uşile deschise spre cele mai înalte situaţii. Nu ajunsese viceban numai din pricina purtării nesăbuite a nevestei, Eleonora, care, cu ocazia augustei reuniuni a balului civil de la „Şoimul Croat", refuzase în mod ostentativ s-o salute pe nevasta banului, Luminăţia Sa băneasa, Marghita Khuen Héderváry, ofensată de eticheta acestui cerc august care o neglijase plasînd-o cu şapte locuri mai departe decît s-ar fi cuvenit, după părerea ei, să fie plasată soţia unui nobil jupan, ea însăşi de spiţă nobilă, născută Samsich de Gáldovo şi

Turacz. În strălucitul alai al preacinstitelor și prea nobilelor doamne, care trebuiau să reprezinte elita societății noastre în fața Majestății Sale, doamna Samsich fusese plasată pe locul douăzeci și patru și nu pe locul șaptesprezece cum s-ar fi cuvenit, și cînd s-a înfățișat preaînălțimii Sale, contesa Khuen, încercînd să-i explice — ea, băneasa — că la mijloc nu poate fi decît o neînțelegere, aceasta nu-i dădu nici un răspuns și se purtă, ca și cum reclamația n-ar fi fost formulată. Lucru lesne de înțeles. Căci soția banului, contesa Khuen Héderváry, contesă de Khuen, din anii 1361, contesă de Lichtenberg și baroneasă de Neu-Lembach din anii 1573, stăpînind Nustra, Hédervár și Vicze, născută contesă de Teleky, doamnă de onoare la curtea regală și imperială, scoborîtoare dintr-o nobilă stirpe maghiară, recunoscută de către regele Sigismund cu cinci sute de ani în urmă, stătea rezemată de balustradă avînd alături pe baroneasa Inkey, născută Ludmila, Theodora, Maria Gabriela, contesă de Deym, fiica contelui ceh Franț de Paul, Maria, Zaharia, Anton, Wenzel Deym, pe contesa Maria de la Fontaine și D'Harmoncourt-Uverzagt, pe contesa Juliana Dräskovic-Erdödi, soția stăpînului din Trakosćan, doamnă a marelui ordin al Crucii cu stea și pe fiica preacinstitului comandor, *ad honores* al ordinului Sfîntul Gheorghe de Bavaria, Erdödi de Stakorovec, — și iată că vine la ea, nechemată, — *so eine hergelaufene Schlawoniterin, und spricht sie an, in einer Art und Weise*"[1] — așa încît, băneasa nu putea face altceva decît să nu-i răspundă. În primul rînd: ordinea după care trebuia să se desfășoare această recepție nu fusese fixată de Înălțimea Sa, ci de marele maestru de ceremonii al curții, iar în al doilea rînd: *Was will diese Person, wer ist sie eigentlich, und was ist eine Obergespansgattin? Lächerlich!*"[2].

După „cercle", cînd băneasa își lua rămas bun de la doamnele prezente, ajungînd la „cea de a douăzeci și patra", și întinzîndu-i mîna, această anonimă, cea de a douăzeci și patra, refuză să dea mîna cu contesa Marghita, și astfel a izbucnit un scandal mai mare decît acela provocat de arderea drapelului maghiar.

„Eu am fost al patruzeci și șaptelea, și tu nu te mulțumești să fii a douăzeci și patra", se enervă Silviu Liepach discutînd evenimentul cu nevastă-sa și presimțind, pe bună dreptate, naufragiul său iminent.

Înălțimea Sa Banul, care, numindu-l mare jupan pe prealuminatul domn Liepach „dăduse dovadă că are mînă bună în alegerea colaboratorilor săi intimi", făcu tot ce-i stătu în putință, după această scenă, să scape cît mai repede de colaboratorul său intim: marele jupan Silviu, nobil de Liepach, se înapoie de sărbătorile Cră-

---

[1] O slovenă nepricopsită și o deranjează cu fasoanele ei imposibile... (germ.).

[2] Ce dorește această persoană; cine este ea și ce crede ea că înseamnă să fii soția marelui jupan? Ridicol! (germ.).

ciunului la Kostanjevec și de-atunci nu se mai clinti din Konstanjevec. Aici îi fu dat să îndure, în urma unei crize de apendicită, de Rusalii, în preajma războiului, moartea neașteptată a soției sale, Eleonora de Somsich. Îi supraviețui unicului său fiu Silviu, locotenent în regimentul V chezaro-crăiesc de ulani, căzut pe cîmpul de onoare, în vestitul asalt al cavalerilor de la Rawa, petrecut în anul 1915. Apoi, într-o noapte de octombrie, îi fu dat să vadă, pe jumătate dezbrăcat, numai în cămașă și izmene, cum „niște pușlamale" puneau foc sub acoperișul casei sale din Konstanjevec și cum „niște ațîțători și șnapani democrați" împărțeau unor canalii pentru sute de jugăre din pămîntul lui cel mai rodnic; trăia de azi pe mîine și trăgea pe dracul de coadă în Konstanjevec, înglodat în datorii, și cu frica-n sîn ca nu cumva într-o bună zi Iacob Steiner să-l dea afară din casă și să-și sfîrșească zilele într-un șanț ca un om fără căpătîi. Bănuiala mamei lui Filip, potrivit căreia „alde Konstanjevec puseseră ochii pe casa ei cu două etaje" din strada care împrumutase numele unui iezuit raguzan, nu era deci cu totul lipsită de temei.

Silviu de Liepach de Kostanjeveck nu mai era capabil să se regăsească printre evenimente și lucruri, căci nu mai avea destulă putere să înțeleagă sensul evoluției vieții. Plecat peste relicvele și titlurile sale de rentă, cu gîndul la vremurile de altădată, privea hîrtiile de rentă austriece de un albastru-deschis și obligațiile de credit austriece ca pe niște cărți de joc fantastice, străvechi și de mult date uitării: toate acele lucruri atît de importante altădată nu erau acum decît niște jucării stricate și fără valoare și nu mai avea ce face cu peticele astea de hîrtie pline cu semnăturile guvernatorilor, miniștrilor și demnitarilor unui imperiu care spînzura în dulap, pus la naftalină ca șuba sa îmblănită de magnat ungur! Ce nu făcuse și cît se ostenise încercînd să pună oarecare ordine în aparatul administrativ al jupanatului prin anii optzeci! Unde pierise gloata de sateliți, lingușitori, slugi, arivişti, aspiranți, candidați, care defilau prin anticamerele sale? Unde, în ce beznă neagră se cufundaseră vremurile acelea, cînd peste traficul regal, rețeaua de căi ferate, șosele și cancelarii se revărsa șampania banului, cînd se puneau temeliile noului aparat administrativ al Convenției și cînd niște „idealiști într-adevăr dezinteresați" încercau să ridice nenorocita noastră „turmă de țărani"?

„Ciumă și mlaștini, și revărsări de ape cum nu s-a mai pomenit. Recunoștința acestor vite și acestor canalii? Au năvălit în conac și au dat foc acoperișului! *Eigentlich unfassbar!*" [1]

Cînd era încă un tînăr gentlemen, doctor în drept de la Viena, prin anii optzeci, ținea foarte mult la garderoba sa. *Chesterfield*-ul lui cu revere brodate, îi cădea fără cusur în trei pliuri, strîns pe talie, purta pantaloni în carouri, pantofi suedezi cu bot ascuțit, joben, toate, lucruri de primă calitate, ieșite din mîinile celor mai buni croitori din Viena, și care atrăgeau pri-

---

[1] Într-adevăr de neînțeles! (germ.).

virile tuturor asupra tînărului aristocrat — foarte distins, dar de o distincţie discretă, dovedind un rafinat gust vestimentar. Şi azi încă paltonul negru de pe vremuri e piesa cea mai solidă din garderoba sa ; fracurile, Walescavelac-ul din ţesătură de lînă fină, jacheta din Pesta, spînzurau, ticluite cu grijă, în dulapuri, de unde erau scoase regulat la aerisit, o dată la două săptămîni ; totuşi printre boarfele astea erau unele de care nu se-atinsese de patruzeci şi mai bine de ani.

Venea în vizită aproape în fiecare zi la prietena sa, doamna Latinovicz-Valenti — mama lui Filip, — purtînd sacou gri-deschis, jambiere crem, baston de abanos, cravată albă, guler şi manşete strălucitoare. Semăna cu un manechin tăvălit prin cenuşă, scos dintr-un ciudat album de pe vremuri. Spălat, şi dichisit, cu părul alb proaspăt bărbierit, vioi încă, nu era de loc o apariţie antipatică, dar Filip nu se putea împăca în nici un chip cu prezenţa lui. În primul rînd bătrînul rostea numele mamei sale, Latinovicz-Valenti, foarte răspicat, ceremonios şi lungind silabele, ca şi cînd ar fi rostit un nume deosebit de ilustru şi foarte de vază în societate, apăsînd asupra cuvîntului Valenti, — numele Feldmareschall-ului — locotenent Valenti din Viena, fratele doamnei Latinovicz, pe care, pe vremuri, îl cunoscuse personal şi căruia îi apreciase larga ospitalitate. Pe lîngă asta Filip avea impresia că bătrînul o cunoştea pe maică-sa încă din zilele sinistre cînd se ţinea cu vlădica şi că, ştiind despre ea mult mai multe ca dînsul, o privea dintr-o perspectivă necunoscută lui. Bătrînul se

păstrase destul de bine graţie pomezilor şi unsorilor, dar mîinile lui păreau osîndite la o moarte fără scăpare. Extrem de senzuale, mereu neliniştite din pricina cupidităţii şi a egoismului inveterat, mîinile acestui *bon-vivant* se întindeau lacome spre toate lucrurile, ca şi cum, de-acolo, din anticamera întunecoasă a cimitirului unde se aflau, ar fi vrut să se agaţe de viaţă şi să nu-i mai dea drumul : felul în care îşi încălzea avid palmele, din care-i fugise tot sîngele, de pereţii ceainicului fierbinte de porţelan, felul necuviincios în care atingea mîinile Reginii — chiar în prezenţa altora, voluptatea cu care-şi răsucea ţigările, lingîndu-şi buzele, în timp ce le introducea în portţigaretul de fildeş, i se păreau lui Filip enervante şi respingătoare. Tot ce se petrecea în casa asta din Kostanjevec începu să i se pară fantomatic : un joc deasupra mormintelor şi în jurul mormintelor, un joc surd şi viclean, tulbure şi dăunător. Aluziile la casele cu două caturi, glumele vieneze de prost-gust, ceaiurile, dineurile intrigile, se urzeau într-un joc ascuns şi convenţional, plesnind ca smalţul unui vas vechi, din care se scurgea încet o pasiune umană bolnavă şi purulentă. Bătrînul venea pe înserate, cînd ceaiul era încă cald, şi rămînea după cină, pînă noaptea tîrziu. Se vorbea despre evocarea spiritelor despre supunerea faţă de bunul Dumnezeu, despre o anume resemnare superioară şi senilă în ochii căreia orice pasiune şi strădanie omenească pare ridicolă. Se vorbea despre zilele tinereţii şi rătăcirile de altădată, despre cîini, pisici şi slujnice, despre îmbrăcă-

minte, bucătărie şi concerte. Despre cîini, mai ales, despre importanţa digestiei la cîini şi despre ingratitudinea servitorilor! Despre maladiile de urechi şi de gît, despre ciudăţenia bolilor de inimă, despre cataplasmele cu nalbă şi regimuri. Toată bolboroseala asta, plină de ipocrizie şi falsă politeţe disimulată, se scurgea monoton şi fără sfîrşit şi, o dată cu căderea nopţii, cei doi bătrîni rămîneau singuri în camera Reginii, pe sofaua de pluş, şi o lungă tăcere împietrită inunda încăperea. Înapoindu-se într-o seară, pe neaşteptate acasă, Filip trecu pe lîngă fereastra maică-si, şi prin perdeaua clintită de adierea vîntului, o zări, în întunericul care se lăsase, pe maică-sa stînd pe genunchii moşneagului. Îl apucă greaţa şi voi să-şi facă bagajele chiar în aceeaşi noapte şi să plece. Încerca să se stăpînească; de altfel timiditatea sa în legătură cu contactele fizice — chiar şi atunci cînd era vorba de propria lui persoană — i se păruse întotdeauna maladivă. Era nevoit mereu să se stăpînească şi să raţioneze înainte de-a atinge cu mîna trupul femeii al cărei amant devenise; contactul în public i se părea o nemaipomenită necuviinţă.

„Ce tîmpenie! Viaţa moşnegilor, ca viaţa tuturor organismelor, nu e nici ea altceva decît o manifestare a corpului. Instinctul care ne împinge să perpetuăm viaţa! Să dureze! Să continue, să dureze! A osîndi astfel de instincte la cei bătrîni e lipsit de logică, de vreme ce nu le osîndim la cei tineri!"

Era lesne de înţeles, dar pe de altă parte, în forul său interior, nu se putea decide să-l suporte pe moşneagul ăsta. Bătrînul însă, care mirosise că noul venit ar putea deveni un rival incomod, se arăta, dimpotrivă, faţă de el plin de o afectuoasă încîntare. De două luni încoace îl tot invita la castelul său din Kostanjevec ca să-i arate cărţile, colecţia de arme, portretele de familie, care trebuiau neapărat restaurate, numai că el nu se pricepea la treaba asta, — şi timp de două luni Filip refuză să răspundă la invitaţie.

Bătrînul poseda, pare-se, o copie a lui Palma Il Vecchio, de mare preţ şi cum găsise prilejul s-o vîndă, îl rugă din nou pe Filip să vină s-o evalueze. Atunci, pentru prima dată de la înapoierea sa, izbucni o ceartă violentă şi nelalocul ei —între el şi maică-sa, apoi el cedă şi a doua zi după-amiază porni spre castel.

Aşa-zisul castel din Kostanjevec era o clădire cu un singur cat, simpatică, în stil baroc, durată pe vremuri, la marginea pădurii pentru a-i servi de locuinţă administratorului moşiei lui Cranensteeg. Kostanjevecul lui Cranensteeg, clădire imensă cu peste o sută de camere, se găsea la vreo trei kilometri depărtare de casa lui Liepach, ridicat pe un deal ca o fortăreaţă, solitar, cu puntea care se lăsa şi se ridica după voie şi turnul de veghe, de unde se vedea pînă departe, în zare. Strămoşul lui Liepach cumpărase clădirea asta, aproape o ruină, în 1875, dar renovînd-o şi sădind în jurul ei plopi şi mesteceni, izbuti să-i dea acestei paragini o înfăţişare destul de

decentă : cu peronul pentru trăsuri și terasa de la etaj, casa părea o vilă de țară, înconjurată de parc. Bătrînul Liepach îl aștepta pe Filip plimbîndu-se printre rondurile din fața castelului ; îl primi cu brațele deschise, bucuros, ca pe un prieten scump, care acceptîndu-i invitația, îi făcuse o deosebită cinste, și totodată un neprețuit serviciu. După ce străbătură încăperile de la parter (împodobite cu sipete vechi, cu perdele de brocart și cu sfeșnicare) urcară pe terasă. Aici, Dominic le servi ceaiul cu cremă de smîntînă, tort de ciocolată garnisit cu frișcă și felii de pepene. Servitorul bătrîn, în livreaua uzată de culoarea cafelei cu lapte, cu mănușile albe, uriașe și turtite ca niște broaște, față în față cu celălalt bătrîn în sacou gri-deschis, care-l tutuia, în timp ce Dominic i se adresa cu Înălțimea Voastră, ceaiul, frișca, feliile de pepene, toate astea erau de o stupiditate intolerabilă. Palma Il Vecchio, se afla bineînțeles, într-o stare deplorabilă, și portretele de familie fără vreo valoare deosebită : lucru ieftin, după gustul anilor opt sute optzeci, executat în așa fel, încît să pară că neamul Liepach se trage dintr-o stirpe cît mai veche cu putință. Biblioteca era cu desăvîrșire impersonală și lipsită de interes, avînd ca unică raritate numerele pe trei ani ale revistei *Ephemerides politico-statisticae Posonienses,* legate în piele. Cu un gest puțin exagerat, aproape solemn, bătrînul Liepach luă unul din volumele legate în piele de porc ale „Gazetei din Pressburg", și îl deschise, patetic, la pagina marcată printr-o zăloagă grea de moar roșu : dacă Filip dorește să vadă un lucru într-adevăr rarisim, să-i îngăduie lui Liepach să aibă onoarea și plăcerea de a-i atrage atenția asupra unui document „importantissime" pentru stirpea sa : textul publicat în „Gazeta din Pressburg" dovedind, fără putință de tăgadă, că neamul Liepach a fost înnobilat în anul opt sute optsprezece.

Într-adevăr ! La data de cinci decembrie 1818 se putea citi aici următoarele : MAJESTAS SSMA D. ANTONIUM LIEPACH AD EXC. CAMERAM HUNGARICO AULICAN RATIONUM CONSULTOREM OB PRAECLARA ULTRA 40 ANNORUM IN REGEM ET PATRIAM MERITA UNA CUM FILIO ITIDEM ANTONIO BELLICO CONCIPISTA IN NUMERUM R. HUNGARIAE NOBILIUM REFERRE DIGNABATUR. [1]

Pe prima pagină a „Gazetei din Pressburg", sub gravura cenușie care reprezenta, în chip simbolic, o femeie pe jumătate goală, plutind printre nori, ținînd în mînă o carte, cu aripi pe umeri, se etala semnătura caligrafică a primului nobil din stirpea Liepach, executată cu pana de gîscă, și evidențiind trăsături energice și foarte pedante : *Antonius Liepach, nobilis in Monarcham et Patriam meritissimus.* Deasupra, cu creionul, și abia vizibil, o mînă de femeie, se pare, în-

---

[1] Domnului Antoniu Liepach, Consilier al ilustrei Curți Aulice de conturi a Ungariei, pentru merite deosebite în slujba regelui timp de mai bine de patruzeci de ani, Majestatea Sa a încuviințat a i se acorda cinstea ca, dimpreună cu fiul său Antonie, grefier militar, să se numere, de azi înainte, printre nobilii regatului Ungariei (lat.).

semnase : *Flossman : Tombola Gymkhana, Seitz : Die Hexe von Boissy.*

„Prostii, ca şi această *Tombolă Gymkhana,* gîndea în sinea lui Filip privind textul decolorat prin care se acorda neamului Liepach titlul de nobleţe şi nu ştia ce să-i spună bătrînului cavaler cu sînge albastru, pe care soarta i-l hărăzise maică-si printre ultimii curtezani.

Deasupra bibliotecii, într-o ramă aurită, sub sticlă, era agăţată pe perete un soi de litografie în patru culori, reproducerea faimosului tablou al lui Benczúr : *A milléniumi Hédolat,* omagiu adus în sala barocă a palatului din Buda de statele şi ordinele regatului Ungariei, Croaţiei, Slavoniei şi Dalmaţiei Maiestăţii sale Regelui Ungariei, cu prilejul aniversării a 1000 de ani de la întemeierea Regatului maghiar. În mijlocul acestei mulţimi de magnaţi în ţinută de gală se afla cavalerul Lînii de aur, contele Khuen-Héderváry, stegar al curţii regale, iar reflexele violete ale sfintelor în care erau învestmîntaţi prelaţii şi episcopii, purpuriul odăjdiilor de brocart şi al mănuşilor cardinalilor, violenta fluturare a steagurilor, steguleţelor şi jobenelor, scoteau şi mai mult în evidenţă chipul palid al răposatei împărătese Elisabeta, îmbrăcată în negru şi plasată sub un baldachin, iar la picioarele ei, desfăşurat în falduri, drapelul croat, ca un mişcător omagiu adus suveranilor.

„Acest domn senil are în biblioteca sa un Benczúr şi vrea să discute cu mine despre pictură", a fost singura impresie prezentă într-un

compartiment depărtat şi nedeterminat din creierul lui Filip ; în starea asta de spirit a răsfoit *Ephemerides Posonienses,* a cercetat picturile în tempera de pe plafon, negăsind nimic ce să-i spună moşneagului limbut, care-l bombarda cu fraze emfatice şi-l ridica în slavă, povestindu-i că citise una din cărţile lui, că auzise de marele lui succes de la Londra şi că nu e lucru de nimic să fii desenator angajat al unei gazete din capitală, să-ţi croieşti soarta cu propriile forţe, să te faci cunoscut în străinătate ajungînd la situaţia de invidiat pe care o avea Filip.

L-a lăsat, aşadar, pe bătrîn să-ndruge verzi şi uscate, a îndrugat şi el ceva, ca şi cum i-ar fi vorbit unui străin, apoi s-a ridicat brusc, şi-a luat rămas bun de la Liepach — şi totul era atît de stîngaci şi de stupid ! Mergînd spre casă, simţea în gură un gust neplăcut, ca şi cînd ar fi mîncat o bucată de carne stricată şi plină de zgîrciuri.

„Cum de-au descălecat tocmai aici în Kostanjevec ?" se întreba Filip gîndindu-se la cei din neamul Liepach, în timp ce cobora fără grabă cărarea care ducea din pădure la via din marginea cîmpiei, scăldată în lumina amurgului de vară. Prin ce se deosebea mental un biet bătrîn ca ăsta de picherul-şef Hitrec, de pildă ? Picherul Hitrec are în camera sa, agăţat sub grindă, un tablou similar, în trei culori şi ramă aurită, intitulat : *Aus meiner Dienstzeit.* Da, ulanul ăsta călare pe iapa albă, în tunică albastră, ulanul ăsta cu fotografia chipului său lipită de

tablou, acest brigadier din regimentul K. u. K. de ulani nr. 12 din Tolna, acest picher-şef călare pe iapa lui cabrată, cu sabia lui de cavaler scoasă din teacă, sub stemele şi steagurile imperiale şi maghiare, este un manechin frămîntat din acelaşi aluat ca şi prealuminatul mare jupan posesor al unui Benczúr cu rama aurită, reprezentînd scena istorică din sala barocă a palatului din Buda. Toate nu duc decît la beznă completă. Şi pentru a risipi bezna asta ar trebui cel puţin cascada Niagarei şi legiuni de noi personaje imaginare, care nu pot fi de alde Liepach, nobili din anii opt sute optsprezece. Aceştia gravează pe amintiri „Tombola potpourri" ca un eveniment muzical şi artistic, sînt stăpînii vreunui bătrîn Dominic în livrea, şi-şi joacă rolurile, ca şi cînd nimic nu s-ar fi întîmplat în lumea asta.

Toată seara i-au stăruit în urechi vorbele bătrînului Liepach care-i povestea că pe vremea lui se foloseau *aromatische Karbol-Essenz* — esenţă de carbol aromatizată — ca mijloc universal de dezinfectare, că zacherlina dispăruse din comerţ, că sistemul maghiar de administraţie judeţeană era cel mai bun sistem administrativ din lume, atît de bun, încît pînă şi englezii l-au introdus în coloniile lor — cu voia dumneavoastră. Şi Filip se chinui mult pînă să adoarmă. Abia cînd se crăpa de ziuă şi soarele îşi trimitea întîile raze deasupra pădurii, iar prepeliţa îşi înălţa piuitul ţîşnind din holdele de grîu, Filip aruncă ultima ţigară.

XII

Era o noapte caldă de vară, cu lună plină. Filip, care întîrziase pînă la miezul nopţii în cafeneaua „La Coroana" din piaţa primăriei, răsfoind *Daily Mail* şi magazine ilustrate din străinătate, dădu de duşcă al cincilea coniac cu sifon şi, după ce făcu plata, porni, sub lumina verde a lunii, drept înainte. Se simţea uşor, călca sprinten, şi-ar fi vrut să meargă departe, să tot meargă aşa, în liniştea deplină care-l înconjura. Simţea nevoia fizică să fugă de tot ce era omenesc, să fie singur cu crengile tremurătoare ale arborilor, cu spaţiile depărtate şi calme. O dată, demult, trecuseră de atunci douăzeci şi trei de ani, într-o noapte de vară, mergea tot aşa singur, pe stradă şi roua strălucea de o parte şi de alta a drumului ca sticla pisată. Era o noapte caldă de vară şi mirosea a fîn cosit, băieţii dansau cu fetiţele gingaşe şi bălane, care miroseau şi ele a fîn cosit. Toţi erau ca beţi : din pricina nopţii de vară, a cobzelor, a întunericului şi a fetelor cu mijloc mlădios. Tinereţe, limpede ca un strop de rouă, ea însăşi asemeni cu roua unei nopţi şi uşoară ca adierile vîntului prin frunzişul nocturn. Zările erau verzi, transparente, fluide, iar bolta înstelată scăpăra, fosforescentă, atît de aproape, că-ţi venea s-o atingi cu mîna. Hohotele de rîs, glasurile fetelor, siluetele întunecate ale celor care-şi păzeau odraslele şi se ţineau în umbră, toate rămăseseră departe în urma lui : orăşelul cu balcoane şi turle împodobite cu mere de aramă şi ferestrele deschise la

care fluturau perdele albe. Se deplasa în spaţiu, la atingerea unui trup cald, în legănarea clarului de lună lăptos, întovărăşit de susurul pîrîului, de şoapta frunzişurilor negre din care creştea bătaia aripilor tefere. Era un şomoiog aprins de senzaţii fizice, saturat de muzică, tulburat de calda apropiere a unui trup de fată, copil încă el însuşi, în extazul lui pueril. În noaptea aceea rupsese odgoanele şi pornise pe drumul inevitabil al suferinţei lui, atunci începuse romanul stupid cu gîsculiţa de provincie, din pricina căreia făcuse praf suta de coroane a maică-si şi îşi prăpădise tinereţea.

„Cît e de stranie mişcarea asta oarbă dinlăuntrul nostru şi cît de mult seamănă trupul omenesc cu misterioasele pile galvanice ! Şi cum ne mişcăm cu toţii după nişte legi ascunse şi insesizabile ale cărnii noastre ! Aşadar, încolţise ceva în mucosul de şaptesprezece ani cu caş la gură şi o pisicuţă plină de pistrui ; o fetiţă plată şi mărginită la minte îi hotărîse soarta pe care o va tîrî după el toată viaţa ca pe o piatră de moară !"

Cufundat în gînduri părăsise drumul, şi mergînd de-a lungul pîrîului, prin valea întunecoasă şi jilavă, nimeri într-un luminiş, la marginea pădurii de stejari. Acolo, în rarişte, la umbra uriaşilor molifţi întunecaţi, se afla o colibă acoperită cu paie, albă ca o fîşie de pînză întinsă pe o pajişte luminată de lună plină ca spoită de var.

Se opri locului. În jurul lui tăcere şi nemişcare.

Întunericul nopţii şi bătăile inimii pe care le simţea urcîndu-i-se în gîtlej, aţîţate de mersul precipitat. Prin liniştea desăvîrşită, împietrită şi verde pe care o răspîndea bordeiul acoperit cu paie şi care din pricina uriaşelor turte de porumb, a oalelor şi a fumului de sub streaşină duhnea a acru, răzbătea tic-tacul unui ceasornic. Mişcarea domoală şi monotonă a mecanismului de lemn cu lănţugul, la capătul căruia atîrna, în loc de ghiulea, o ghindă de brad ruginită, modelată din fier.

Tic, tac, tic, tac.

Liniştea şi curgerea binefăcătoare, înţeleaptă şi decadentă a timpului, ca gîlgîitul unei clepsidre. Pătratele albe ale pereţilor sub acoperişul de paie, murmurul îndepărtat al pîrîului şi bătaia aripilor unei păsări, care se trezise în frunziş, erau aici, înaintea ochilor lui Filip, cuprins de o monumentală şi infinită emoţie. Acolo, în urzeala verde şi scăpărătoare a nopţii pîrguite de vară, luminile cereşti îşi vedeau de drum şi Filip respira liniştit şi slobod avînd certitudinea că sîngele îi circulă prin trup şi carnea lui, invadată de căldură şi prospeţime, n-a fost încă secată de viaţă. Simţea cum învinge încetul cu încetul delăsarea şi neputinţa cuibărite în el şi cum se-ntoarce în el puterea emotivă. Azi, după multă vreme, pictă din nou. La amiază, cînd pornise de la rîu spre casă, zărise, în faţa unui perete proaspăt tencuit, un copil întors cu faţa spre soare, a cărui umbră se profila pe tencuiala zidului. Copilul ridicase amîndouă mîinile-n sus şi îngîna cu glasul lui plăpînd de copil sunete

abia articulate. Îngrozitor spectacol : şi-a dat numaidecît seama că bietul copil este surdomut, şi strigătele lui nearticulate erau nişte groaznice strigăte animalice. Cu ambele mîini ridicate în sus, copilul surdomut imita, mai mult cu glasul decît cu auzul, vocea preotului oficiind în faţa altarului. Întindea mîinile ca pentru binecuvîntare, şi umbra braţelor lui, proiectate pe perete semăna cu nişte şerpi ciudaţi şi fantastici, tîrîndu-se şi săltînd ca nişte fiinţe de sine stătătoare, suple, ca un joc de umbre magice ; copilul urla disperat, ca din gură de şarpe, posedat, smintit, pîrjolit de soare, ca într-un delir de insolaţie. Şi totul părea mai degrabă un spasm nervos, o criză de epilepsie decît un lucru real. Şi glasul animalic al copilului surdomut tremura, vibra în lumina puternică, propagîndu-se prin unde chinuite, lărgindu-se-n cercuri în faţa peretelui luminat de soarele strălucitor, deasupra aleii şi se-nălţa la cer ca aburii stîrniţi de zăpuşeală şi dogoare. Filip intră în casă stăpînit de această infernală viziune, şi pictă copilul urlînd sub soarele amiezii, în faţa zidului alb. Glasul micului surdomut, bîzîia deasupra pînzei sale ca un clopot dogit dar trupul murdar, convulsiv, pipernicit, luminat de soare, spasmul de groază al acelui lucru obscur şi surdomut dinlăuntrul nostru şi din preajma noastră, vibraţia coardelor vocale, roşii, din gîtlejul copilului, le-a pus pe pînză cu atîta spontaneitate a expresiei că s-a speriat şi el după aceea de puterea demonică a propriului său penel. Gîtlejul surdomut cu bucăţica de limbă roşie şi cărnoasă, mişcarea băloasă a buzelor şi a mucoaselor, gesticulaţia oarbă şi necontrolată a mîinilor în plin soare, acolo, în faţa peretelui alb ca o bucată de brînză, era un motiv de Daumier, dar mult mai dur decît la Daumier ! A renunţat la masa de prînz şi a continuat să picteze pînă la ora gustării de seară şi acum, la lumina lunii, în spaţiu, între stele, păsările nopţii şi foşnetul frunzelor simţi fiorii emoţiei : culorile mai curgeau deci din tuburile sale, nervii nu-şi pierduseră, aşadar, vigoarea, nici sîngele puterea de a se mişca. Trăieşte şi simte : ce bine-i să trăieşti !

XIII

Emoţiile reveneau, se-ntorceau, una cîte una, ca păsările migratoare, în stoluri zgomotoase.

Spre sfîrşitul zilei, Filip — aşezat într-un fotoliu de răchită, pe verandă, privea, în crepusculul verde, zborul rîndunelelor din jurul streşinilor, în curbe abrupte şi îndrăzneţe şi se gîndea că viaţa nu e, în realitate, decît o înlănţuire de crime sălbatice şi sîngeroase.

„Această idilică pasăre atît de dragă oamenilor, al cărei cuib de sub streaşina casei, se zice că aduce noroc, şi despre care copiii scriu poezii pline de entuziasm în caietele lor de şcolari, această mică pasăre cu aripi negre, nu se deosebeşte întru nimic de rechin. Ciripitul ei, atît de familiar şi drag, răsunînd, în verdeaţă, la căderea

serii, nu-i altceva decît un semnal de spaimă în lumea musculiţelor, căci sînt vietăţi care tremură de frică la bătăile aripilor ei, repezi ca săgeata, aşa cum pe noi ne-ar apuca groaza dacă am auzi răcnetul tigrului într-o pădure virgină. Pretutindeni : în păduri, pe uscat, pe apă, sub apă, în văzduh, oricît de straniu ar părea, fiinţele se devorează unele pe altele. Rechinul devorează lacherda, lacherda se hrăneşte cu peşte mărunt, peştele mărunt înghite muşte, rîndunelele hăpăie ţînţarii, ţînţarii aduc molime şi totul trece de la unul la altul şi muşcă în virtutea unor legi ciudate, stupide ca într-o fabulă de Esop scrisă pentru uzul copiilor. Ciupercile răsar la rădăcina bătrînilor stejari şi oamenii mănîncă ciupercile, pe urmă se zvîrcolesc cîte trei zile în chinurile otrăvirii, întocmai ca Anka, fiica cizmarului, care s-a otrăvit joia trecută şi nu se ştie dacă va scăpa cu viaţă. Iar vacile au splina bolnavă şi totul e răpciugos, aftos, plin de limbrici, nămolos, clocește şi putrezeşte în mlaştină, totul e cornut, păros, flocos, blănos. Dar omul, în mijlocul acestei faune, e gol, marmorean ca un monolit helenic, şi-şi face potrivit frumuseţii trupului său şi frumuseţii fizice din juru-i imagini invizibile, inexistente în natură. În jurul acestui om gol vibrează, cu toate astea, sfera sacră şi impenetrabilă a unei metafizici interioare, şi, dacă putem considera lucrurile dintr-un singur punct de vedere, de la cauză la efect, în cercuri de imagini care se nasc unul din altul, ca atunci cînd am aruncat o piatră în apă, le putem considera, în aceeaşi măsură, independente de realitate, întocmai ca

bătrîna clopotniţă din Kostanjevec care mai îngînă şi azi străvechiul său cîntec din Renaştere despre cardinalii şi bisericile romane. Mai e, pe urmă, şi clisa panonică şi, deasupra ei, linia aeriană Londra-Bombay şi în centrul tuturor acestora Sigismund Latinovicz, pictor diplomat al Academiei de Arte Frumoase, care şi-a luat numele de Filip, dar care semnează *Philippe* şi care a venit aici s-o vadă pe maică-sa, tutungioaica, iar colo Mišco, nătîngul, mînă taurul picherului-şef Hitrec, Sultan, pe care el, Filip l-a scos afară din staulul cuprins de flăcări, salvîndu-l de la pieire şi toate sînt destul de confuze şi de complicate ; dacă există totuşi ceva clar în toate astea, atunci lucrul acesta se cheamă emoţie artistică, stăpînirea formală a materiei în transpunerile emotive.

Stînd aşa la asfinţitul soarelui, Filip asculta barza care, pe acoperişul casei vecine, clămpănea din cioc ca din castaniete, glasurile păstorilor care veneau pînă la el de pe malul pîrîului unde-şi adăpau turma, rîndunelele rotind în jurul hornurilor, vorace ca păsările de pradă şi simţea înlăuntrul lui, vie şi plină de avînt, năvala acestor manifestări ale vieţii. Imaginile roteau ca nişte păsări în jurul lui, în jurul tristeţii sale macabre şi depresiunilor sale intime, roteau în jurul viilor, al holdelor şi al pădurilor ce se pierdeau în verdele catifelat al damascului vechi şi dispăreau în urzeala brună a depărtării.

Pe drum, de cealaltă parte a gardului viu şi a împrejmuirii, treceau podgorenii cu aparatele de pulverizat în spinare, şi unuia dintre ei

luleaua îi sclipi, o clipă, în penumbra serii, ca o scînteie țîșnind din amnar și chipul i se făcu dintr-o dată stacojiu, ca și cum cineva i-ar fi jupuit pielea de pe obraz. În tăcere și fără zarvă, se mistuiră și podgorenii în lumina fumurie a înserării, în veștmintele lor grele, stropite de noroi și înverzite de sulfatul de cupru, ca turnați în aramă. Veștmintele verzui ca de acioaie coclită ale trecătorilor, carele cu fîn învelite-n umbre sure, și reflexul roșu al lulelelor: iată, un nou tablou ce se înfățișa ochilor lui Filip. O acuarelă un pic prea edulcorată, în nuanțe cam feminizate, dar de o rară bogăție coloristică, plină de o lumină tandră, și totuși focoasă. Totul în jurul lui se transforma în imagini picturale: cele trei piersice date-n pîrg din farfuria cu chenar de floricele cîmpenești albastre, așezată pe masa acoperită cu un ștergar în dungi vinete și roșii, rumenite de ultimele raze ale soarelui-apune: fecundă paletă de culori stinse și poleite de aurul amurgitului. Holdele de grîne pîrguite unduiau în bătaia vîntului, ca o imensă pînză cu urzeala întunecată, săltînd în vibrații orizontale, nespus de line și potolite. Pești sîngerii, cu branhiile roșii ca jeraticul, lîngă un perete, pe o tavă de zinc coclită de vreme, acoperiți cu o foaie bălțată de jurnal, mototolită și gălbejită, pe care hieroglifele lățite de umezeală, verticale, negre abia se mai puteau desluși; frunzișul, crengile copacilor, perspectivele de dincolo de perdele cu falduri adînci ale zilelor însorite, cicluri vitale respirînd liniștit pe fețele de masă purtate,

mișcarea chipurilor pale și suferinde, luminile și tăcerile înserării văratece — în toate palpita pitorescul și prin toate, ca printr-un văl țesut în aur și în argint, se simțea prezența unor ochi de femeie, nespus de albaștri și nespus de ageri. Filip adulmeca femeia aflată dincolo de acerba lui neliniște, cu simțurile veșnic treze; bănuia că această răscoală de emoții fusese stîrnită în el de femeia cu degete nervoase, cu talia suplă, cu privirea ciudată, insondabilă și pătrunzătoare.

De la început, din anii fragezi ai tinereții, femeia îl aruncase pe Filip în cea mai neagră descurajare, în cel mai uluitor extaz, și din extaz zănatec în deznădejde neagră, tîrîndu l pe marginea sinuciderii, istovit, zdrobit, strivit în picioare, ca un melc fără casă, bălos și tăvălit prin noroi. Liturghiile de dimineață, spovedaniile și împărtășaniile din zilele îndepărtate și demult apuse, de pe Kaptol, erau invadate de visuri traversate de enigmatice femele, așa cum albumele fetelor sînt îmbibate pînă la refuz de parfumul cosițelor și al panselelor. Spovedaniile și împărtășaniile de altădată fuseseră primele sacrilegii și primele ipocrizii, căci ele treceau sub tăcere păcatul capital: visarea mult dorită, mereu vizitată de femelă, dorința vinovată și smintită a contactelor fizice și a desfătărilor oprite pe care aceste misterioase ființe le ascund în sîn, ca pe un măr rumen. Și serviciul divin și binecuvîntarea, cînd micii slujitori ai Domnului, copilașii din cor, agitau cădelnița de argint și purtau aerul de mătase aurită și pra-

purul, toate se-mpleteau cu visările lascive şi tulburi, rotind în jurul marilor taine ale trupului ; ca nişte şerpi veninoşi, aceste teribile taine se tîrau macerînd filele primelor cărţi, icoanele sfinte şi conversaţiile intime, se furişau prin unghere, după pereţi, făceau popas în paiele din ieslele grajdului. Biserica episcopală şi sinistrele ei umbre, turlele din Kaptol şi dangătul clopotelor de-a lungul sărbătorilor, de la Postul Mare pînă la zilele de harţi, deasupra şesului gras şi glodos, înţesat de boturile vitelor din cirezile Preaînălţimii sale boierului şi răscolit de huietul oborului de vite ; şi prin învălmăşeala asta sălbatică, elevii liceului se strecurau în mînă cu poze decupate din calendarele clandestine şi cărţile de liturghii secrete : ici o Veneră de aur ieşind din retorta lui Faust, sau un nud de toată frumuseţea, în trei culori, şterpelit din nu ştiu ce scrin ţinut sub cheie ; dincolo, o zeiţă visătoare, cu desăvîrşire goală, culcată alene printre lebede, cu braţul îndoit sub buric, într-un chip nespus de ademenitor.

În prisosul de belşug al cîmpiei populate cu ţărani barbari, printre grămezile de căpăţîni de varză, dovleci, mazăre, peşte, carne şi slănină, lîngă stivele cu carne de porc grasă şi sîngerată, peşti mari, graşi şi unsuroşi, verdeţuri, carne de miel, seu, unt, ouă şi păsări, îşi ducea viaţa un elev de liceu cu caş la gură, care răscolea zile-ntregi nisipul de pe malul rîului, nădăjduind că poate norocul îl va ajuta să găsească şi el în mîlul cărat de şuvoiul apei vreo statuetă romană de bronz a Afroditei, strîngîndu-şi cu un gest arcuit al braţului plin cosiţele grele. Un coleg al lui Filip găsise o Afrodită romană, fără pic de veştmînt, în nisipul de pe mal şi acesta fusese cel mai important eveniment din analele liceului episcopal în cursul ultimilor cincizeci de ani. Ambianţa debitului de tutun era nesănătoasă, mai ales din punct de vedere senzual ; adăugată la imensa şi obscura lume carnală, interioară, a unui copil predispus din fire la aberaţiunile simţurilor, trebuia să-i accentueze, în mod fatal, receptivitatea şi vulnerabilitatea, provocîndu-i tulburări acute. Problema fundamentală, atît de delicată, şi de o imensă importanţă, care-l chinuise toată viaţa şi pe care n-avusese niciodată curajul să o privească în faţă, adică întrebarea : cine era adevăratul său tată ? — rămăsese fără răspuns. Dezagreabila duhoare de tutun din tutungeria de pe strada Fratarska învăluia raporturile ciudate şi confuze dintre maică-sa şi diversele persoane ce se perindau pe sofaua din spatele perdelei şi paravanului. Aceste raporturi rămase necunoscute, şi de neînţeles, împrumutau însă tot mai mult mister tainelor trupului. Ochii întregului tîrg, ochii inchizitori şi meschini aţintiţi asupra debitului de tutun obscur şi cenuşiu, asupra maică-si, dar mai ales asupra lui, rodul desfrîului şi al păcatului, această stare de lucruri improprie, dezvoltase la Filip înclinaţii ciudate şi maladive pentru tot ce era carnal şi senzual, deşi fuga meritorie din casa de toleranţă aflată la capătul străzii Krajiska însemna, la drept vorbind, o violentă manifestare a unui

caracter viguros care, din sfidare, nu se sfia să se murdărească în fața tuturor. În jurul bisericii și orașului episcopal se tîrau umbrele clericilor, călugărilor și călugărițelor : stafii negre apăreau și dispăreau pe trotuarul episcopal, și maică-sa, Regina, sta după tejgheaua tutungeriei și vindea țigări și pîinișoare de grîu. Intrau în tutungerie canonici, ofițeri, funcționari, surugii și se întrețineau cu maică-sa într-un fel profund jignitor pentru Filip care nu-și da seama dacă toate bîrfelile care circulau pe socoteala maică-si erau născociri diabolice sau purul adevăr ?

Pe urmă în timpul anilor de post și foamete, cam prin clasa a cincea de liceu, în orfelinatul Episcopiei, într-un culcuș mizer năpădit de ploșnițe, însetat și cu gîtlejul iască, petrecuse multe nopți de nesomn, zvîrcolindu-se în așternut și aiurînd. Pereții spoiți în verde, afumați, zăbrelele groase de la ferestre, crucifixele negre, lăcuite, cu chipul roz-alb al Mîntuitorului, șiragul sfinților ciopliți în lemn din coridoare (sfinți bondoci în stihare de un albastru-spălăcit și glugi roșii, ținînd în mînă flori de hîrtie) și Filip țintuit în așternut, privind pîlpîitul plicticos și monoton al candelei pe tavan și visînd la Rezica. Singura ființă binevoitoare din casa aceea groaznică, năpădită de spaimă și de ploșnițe, era Rezica. Cu pulpele tari și pline, cărnoase și roșii, cu fîșîitul juponului ei și mîinile ei masive, cărămizii, crăpate, dezgolite pînă deasupra coatelor, Rezica era regina visurilor întregului orfelinat ; cei care-și luaseră bacalaureatul cu un an înainte lăsaseră să se

înțeleagă că Rezica nu respinge dragostea și că, oricum, cine încearcă n-are ce pierde. Era, e drept, și ceva risc la mijloc : trebuia să te strecori în sala de mese și de aici să cobori, urmînd un drum plin de pericole în camera Rezicăi. Iată-l deci dîndu-se jos din pat și furișîndu-se fără zgomot, cu tălpile goale, pînă în sufrageria de la parter, unde, lîngă ușa de la intrare, pe o consolă de aur, Sfîntul Iosif, nălțîndu-și dreapta, binecuvînta pe internii orfelinatului episcopal. Sufrageria era goală, friguroasă și întunecoasă, cu mese din lemn negeluit, și fețe de masă murdare și pătate cu sos de mîncare cu mazăre și supă îngroșată cu făină, cu solnițe ciobite și interminabile șiruri de farfurii, pregătite pentru a doua zi. Un scaun lovit din neatenție se prăvăli pe podea ca o strană răsturnată în biserică, cu un bubuit de tunet, surd și prelung. Liniște. De afară, din depărtare, se auzea pufuitul unei locomotive oprită undeva pe linia ferată. Șiruri lungi de mese acoperite cu fețe de masă albe asemeni unor sicrie, și ascensorul închis cu cheia. Prin crăpăturile cutiei de lemn pătrundeau fîșii de lumină : călugărițele se sculaseră și pregăteau în bucătărie gustarea elevilor.

Se lumina de ziuă. Cît de stupide și sterpe sînt melancoliile unei inimi înflăcărate de copil zăvorît în hărăbaia cenușie și plină de miasme ! Drept hrană : carne de vacă fiartă (de cîte ori n-au găsit în farfurii guzgani și zdrențe de ciorapi), apoi imensele suprafețe ale zidului care împrejmuia curtea spălată de ploaie, jghea-

burile paradițe care plîngeau toată noaptea, petele de umezeală și mucegai tîrîndu-se pînă sub bolțile claselor de la parter, unde lămpile cu petrol soioase fumegau răspîndind o lumină gălbuie ; și iată că el rămăsese pînă-n ziua de azi la fel ca și atunci cînd visa la glasul fetelor, la gesturile lor, la pălării, la cosițe, și la nemăsurate depărtări. Toate elanurile lui fizice fuseseră ireale și în general nerealizate ! Putea visa la femei în singurătate, în culcușurile calde, dar în fața contactului fizic real, Filip avea senzația neplăcută a deșteptării din somn : se trezea parcă într-o cameră rece și neaerisită, cu ochii grei de somn, dezbrăcat, obosit, țopăind pe piatra goală și vîntul șuiera toată noaptea în jurul clădirii, dincolo de ziduri, zgîlțîind sîrmele și paratrăsnetele. În aburul supei cu tăiței, sau deasupra albiei de spălat rufe, fugară ca o vedenie și imposibil de atins, dar vie, prin vălul visului tulbure, Rezica cea caldă, era acolo, lîngă el, dar îl trezea realitatea : coridoarele lungi îmbibate de mirosul rînced al supei, blestemata supă îngroșată cu făină și pîinea neagră tare ca piatra în diminețile triste cînd gerul îngheța cîmpia și cînd Filip era obligat să ia parte la liturghia de dimineață, în biserica rece, unde respirația se prefăcea în aburi și părul din nas se făcea sloi ca și apa din cristelniță. Trebuia să stea îngenuncheat în strana rece, apoi picotind de somn după o noapte de veghe, să copieze exercițiile la matematică, cu degetele amorțite de frig, la lumina luminării de pe altar. Secretul cărnii, teribilul secret al cărnii în trupurile impure ale copiilor ! Afară cad fulgi umezi de zăpadă. Mai mult ca sigur că-l așteaptă corigența la matematică !

XIV

Bătrînul Liepach dădu un dejun în cinstea scumpei sale prietene, contesa Orcyval, la care Kazimiera Latinovicz și fiul său Filip fură rugați să participe. Spre uimirea maică-si, Filip acceptă invitația. Știa că la această reuniune a elitei din Kostanjevec fusese invitată și doamna Xenia, casieriță la „Coroana" sau cum o botezase Steiner, proprietarul cafenelei „Econom", Bobočka Radajeva, despărțită de soțul său, ministrul Pavlinić, și care se angajase casieriță la cafeneaua lui Steiner, cu vreo cîteva luni în urmă. Doamna Xenia, cu părul ei argintat, cu vocea ei joasă de contraltă și ochii acvamarini, limpezi și senini ca de fecioară, îl făcuse pe Filip să-și amîne plecarea din Kostanjevec de la bun început. Auzise atîtea lucruri rele despre femeia asta, oamenii îi aruncau în spinare atîtea fapte urîte și scandaloase — precum că, din pricina ei, pare-se, cîteva bănci dăduseră faliment, că-și ruinase și-și nenorocise bărbatul, ministrul Pavlinić, că dacă ultimul ei amant, avocatul Baločanski, înfundase pușcăria, tot ei trebuia să-i mulțumească, și că, tot din pricina ei nevasta lui Baločanski se aruncase de la etajul

al doilea — încît misterioasa casieriță, îmbrăcată totdeauna în negru, începu să-l intereseze. Căută prilejul s-o cunoască, şi-i făcea plăcere să vină la „Coroana" să stea cu ea de vorbă despre micile evenimente din fiecare zi şi să respire în prezența ei. Blînda ei privire acvamarină îi făcea atît de bine, încît devenise pentru el o necesitate să intre în fiecare zi la „Coroana" să se aşeze la o masă, cît mai aproape de casă, să-şi aprindă o ţigară şi să răsfoiască *Daily Mail*. Despre prînzul dat de Liepach în cinstea bătrînei Orcyval, mătuşă după mamă a Xeniei, în linie colaterală — îi vorbise chiar Bobočka şi-l rugase să vină neapărat, adăugînd că, venind s-o întîlnească în acel loc îi face un mare serviciu. Se aflau acolo o mulţime de oameni pe care Filip nu-i cunoştea, şi cei mai gălăgioşi dintre toţi erau nepotul dinspre frate al lui Liepach, Tassillo, şi nepoată-sa, Medika, fiica Eleonorei, văduva unui maior de artilerie. Medika nu pierdea ocazia să le arate tuturor, în mod ostentativ, că se înrudeşte îndeaproape cu Luminăţia Sa jupanul Liepach, nobil de Kostanjevec, fiindu-i unchi dinspre partea maică-si, şi ea nobilă din născare : lucru totodată ridicul şi jenant. Să te numeri printre descendenţii neamului Liepach i se părea un lucru extraordinar, ca şi cînd această înrudire i-ar fi garantat o securitate blindată, ca şi cînd sub protecţia numelui Liepach te găseai în afară de orice pericol, trăind la umbra enormă şi protectoare a caselor de bani duble, ferecate cu şapte lacăte şi burduşite cu aur. Nu prea înzestrată de fire, vegeta,

în umbra mamei sale, doamna Eleonora, în ochii căreia situaţia neamului Liepach nu suferise nici o schimbare din anii optzeci încoace : digestia mergea strună — începînd cu stăpîni şi sfîrşind cu pisicile şi cîinii — nu se ivise nimic deosebit la orizont, via rodea din plin, hornurile fuseseră desfundate şi curăţate de funingine, iar pivnitele erau pline ! Cafeaua neagră se fierbea după toate regulile artei, în cafetieră, Dominic pregătea cărţile şi dominoul pe masa cu placă de marmoră neagră, copiii se năşteau avînd cu toţii ochii albaştri ai neamului Liepach, în curînd începeau nunţile, iar tînărul Silviu, şeful cancelariei judeţene, avea toate şansele să devină baron. Puteai să-ţi doreşti perspective mai frumoase ?

Contesa Orcyval, persoană de vază în Kostanjevec, căreia, sub acoperişul lui Liepach, toţi îi spuneau, nu se ştie de ce, *verişoară* — scoborîtoare din neamurile Fontaine-Orcyval şi Doga-Ressza şi la Fontaine de Žabokrečk, era o doamnă de aproape şaptezeci de ani, dar care se păstrase atît de bine, încît nimeni nu i-ar fi dat mai mult de cincizeci ! Pe vremuri stăpîna maioratelor Galgócz Tarián, Szóllósmonyorö-Krečk şi Sárga-Somlovár, precum şi a castelelor şi moşiilor Zabokrečk, Pesniĕk şi Grabar, moştenitoarea castelelor Kisasszony-Fabarany şi Donii Varazdin, această babă isterică nu-şi găsea o clipă astîmpăr şi umbla de colo colo, fiind nelipsită la recepţii, discutînd cu Steiner-cafegiul şi cu tutungioaica Regina, de la egal la egal, cu toate că, în sufletul ei, se afla la o depărtare

de o sută de leghe de murdăria asta, fiind izolată de vulg prin drepturile sale asupra domeniilor Kisasszony-Fabarany şi prin blazonul glorios şi secular al casei Fontaine-Orcyval.

Filip primi pe neaşteptate scrisori din New-Orleans. (Cu un an în urmă, trimisese nişte crochiuri pentru vitraliile unei catedrale ; îl vesteau că-i acceptaseră sugestiile. Trebuia să răspundă imediat.) Ajungînd la recepţie cu oarecare întîrziere, fu martorul unei scene mîrşave şi cu totul de neîngăduit.

De mai multă vreme ţăranii din Kostanjevec şuşoteau că bătrînul conte Uexhuell-Guillenband-Cranensteeg dă tîrcoale castelului şi că în ultima vreme fusese văzut în preajma locuinţei lui Liepach. Jaga, o codană de nouăsprezece ani, pe care Liepach o folosea la grădinărie, zicea că îl văzuse noaptea trecută dînd ocol serelor. Contesa Orcyval pusese s-o cheme, dorind să-i povestească şi ei întîmplarea. O interesa în mod deosebit, căci stafia contelui mai sus pomenit era propriul său„ oncle". O aţîţa gîndul că răposatul unchi i-ar putea istorisi prin gura slujnicei întîmplări de dincolo de mormînt ! Filip sosi tocmai cînd toată lumea se prăpădea de rîs bătîndu-şi joc, care mai de care, de sărmana Jaga, care, înconjurată de nobilii domni şi preacinstitele doamne, zăpăcită, ca vai de ea, cu obrajii ca para focului, abia îşi stăpînea plînsul, cuprinsă de ruşine şi ciudă neputincioasă. Cu ochii în pămînt, răsucindu-şi şorţul între degete, Jaga repeta într-una că ea nu ştie nimic, dar poate

să pună mîna-n foc că-l văzuse pe conte, că nu ştie să spună altceva decît că-l văzuse pe domnul conte cu ochii ei.

Man müsste sie fragen, wo sie ihn gesehen hat ! Sie soll uns genau angeben, wo sie ihn gesehen hat[1] rosti cu glas piţigăiat şi strident de pui, căruia-i suceşti gîtul, bătrîna nepoată a răposatului conte Guillenband-Cranensteeg.

Iar Tassillo de Pacak, nepotul gazdei, neîntrecut jucător de tenis, cuceritor fără pereche, dansator şi partizan al aripii stîngi, îşi asumase, în întîmplarea asta hazlie, rolul tălmaciului între mediumul zăpăcit şi bîlbîit — Jaga şi înalta societate din juru-i. Şi, ca să-i uşureze răspunsurile, venise lîngă Jaga şi-o apucase, gingaş, de mîna stîngă.

— Rogu-vă, Jaga, ţineţi-vă firea ! Am vrea să ştim unde l-aţi văzut pe Excelenţa Sa, aflată pe lumea cealaltă. Spuneţi-ne, măcar cu aproximaţie, în ce loc vi s-a arătat ? În apropierea serei, lîngă capelă, în curte sau poate în vestibul ?

Jaga era incapabilă să precizeze în ce loc anume îl văzuse. O ţinea una şi bună :

— Să-mi fie cu iertăciune, Înălţimea Voastră. L-am văzut pe Luminăţia Sa domnul conte cum vă văd şi mă vedeţi, dar altceva mai mult nu pot spune. Cum anume trebuiesc cercetate duhurile, eu, iacă lucrul ăsta nu-l pot şti. Poate s-o pricepe altu, că pe mine nu mă duce capul.

---

[1] Ar trebui întrebată, unde l-a văzut ! Să ne indice exact locul unde l-a văzut ! (germ.).

— *Was sagt sie, ich verstehe sie kein einziges Wort,*[1] se auzi iarăşi vocea contesei, iar mărul lui Adam îi săltă sub cordeaua neagră de catifea, ca şi cum o vietate i-ar fi zvîcnit sub piele. *Sie kann nicht wissen, sagt sie, wie man Gespenster schaut! Sie hat den seligen Grafen gesehen, aber wie man Geister eigentlich schauen soll, für das sollen sich kümmern, die solche Sachen besser verstehen!*[2]

— Poate ar fi bine să ne descrie costumul răposatului conte, zise soţia medicului comunal, o doamnă cîntărind 107 kg, care se înroşise ca racul de emoţie că participă la un eveniment atît de *spiritual.*

— Jaga, ascultaţi-mă, rogu-vă, doamna ar vrea să ştie cum era îmbrăcat Luminăţia Sa, rosti iar Tassillo de Pacak, şi, plecîndu-se spre Jaga, o apucă, drăgălaş, cu două degete de bărbie.

— Avea un surtuc lung cu mîneci roşii ca merele pîrguite.

Cu gesturi neputincioase şi forţate, Jaga încerca să se sustragă zelului lui Pacak, neştiind ce să facă.

Contesa iarăşi nu pricepu o boabă:

— *Ich verstehe sie kein Wort!*[3]

---

[1] Nu pricep o boabă din ce spune! (germ.).

[2] Dînsa zice că nu poate şti cum ar trebui cercetate stafiile!

Dînsa l-a văzut pe răposatul conte, dar cum ar trebui într-adevăr cercetate spiritele, să se îngrijească aceia care se pricep mai bine la lucrul acesta (germ.).

[3] Nu înţeleg nici o iotă! (germ.).

Şi glasul ei strident de om cu auzul slăbit o zăpăci şi mai mult pe Jaga. Era limpede că Jaga începea să se simtă vinovată că nu ştie nemţeşte.

— *Ein Art granatapfelroten Mantel hätte er gehabt mit Ärmeln, Gräfin*[1], zise Tassillo răsucindu-se spre contesă cu o mişcare impertinentă, demnă de un maestru de dans, provincial, încît Filip, care la început privise scena cu destul sînge rece, fu cît p-aci să iasă de după tufişul de liliac şi să-i tragă netotului ăstuia două zdravene perechi de palme. Şi bătrînul Liepach începu să-şi piardă firea.

— Apoi bine, Jaga, bine, dar asta ne-ai mai spus-o. Am vrea să ştim acum, cît de cît, cam unde s-a petrecut întîmplarea. În ce loc l-aţi văzut pe Luminăţia Sa, răposatul conte?

— Asta nu pot şti, Înălţimea voastră. L-am văzut pe Luminăţia Sa cu ochii mei, şi apoi, năpristan s-a făcut noapte în jurul meu, ca şi cînd vreun arhanghel sau vreun zmeu ar fi trecut în zbor p-acolo, dar dacă stau să chibzuiesc bine, parcă era în dreptul bostănăriei.

— *Wenn wir nur wüssten, was eigentlich dies unglückliche „vugorišče" bedeuten solle*[2] zise Medika Liepach Reketty de Retyezát, rotindu-şi ochii bulbucaţi de crap, ca şi cum se năs-

---

[1] Ca şi cînd ar fi avut un fel de manta roşie, de culoarea mărului pîrguit, contesă. (germ.).

[2] Dacă măcar ne-ar putea spune ce înseamnă nenorocitul ăsta de „vugorisce" (germ.).

cuse şi crescuse cine ştie unde şi pentru prima dată în viaţa ei auzea rostit cuvîntul *bostănărie.*

— *Eine dumme Gans! Von der werden wir nicht gescheiter,*[1] se enervă acum şi vorbitorul principal, tălmăcitorul acestei şedinţe spiritiste, Tassillo de Pacak.

— Jaga, ştii ce eşti dumneata: o gîscă albă şi proastă, pe care zmeul rău a făcut că n-a luat-o cu el în lumea cealaltă. Ne-ai spus că era roşu, că venea din lumea cealaltă şi că zbura; dar pe unde zbura, asta vrea să afle contesa, nu-înţelegi ?

— Cam prin dreptul bostănăriei, Înălţimea Voastră.

Filip nu se mai putu stăpîni. Dîndu-şi seama cît ar fi de deplasat să se amestece în trăncăneala acestor papagali fără minte, numai de dragul fetei ăsteia, roşie de ruşine şi leoarcă de sudoare, se hotărî, totuşi, să intervină. Sări de după tufa de liliac şi apariţia lui neaşteptată împrumută intervenţiei sale mai multă îndrăzneală şi hotărîre decît ar fi dorit.

— Cred, domnilor, că e cel puţin absurd să chinuiţi de pomană pe biata fată! În definitiv, nu-i vina ei că domniile voastre mai cred în duhuri! E dificil să faci un proces-verbal în legătură cu apariţiile din lumea cealaltă, ca şi cum ar fi vorba de un text poliţienesc şi interogatoriul la care o supuneţi, mi se pare cu totul deplasat.

[1] Gîscă fără minte, de la asta nu se poate afla nimic. (germ.).

Mai întîi uluiala îi năuci, apoi începură cu toţii să se foiască, pe urmă să-şi facă semne cu mîna şi să scoată exclamaţii de surprindere, apoi să se încline, după care începură să se prezinte şi să-şi strîngă mîna şi toată lumea căzu de acord cu bătrînul Liepach că — *dass diesse Menschenquälerei wirklich schon genug wäre, und dass es allerbeste wäre das Mädel wegzuschicken!*[1]

— Mă bucur, scumpe maestre, că m-aţi salvat din situaţia asta neplăcută! Mi-aţi făcut „un mare serviciu", rosti bătrînul Liepach, întinzîndu-i amîndouă mîinile; apoi îl prezentă doamnelor care nu-l cunoşteau şi îl duse de braţ la doamna Xenia, fina lui, slăbiciunea lui, pe care o ţinuse la botez „în propriile-i braţe" pe care „o iubea ca pe propriul său copil" şi iată cum Filip se trezi lîngă Xenia. Cu toate astea, întîmplarea de mai înainte lăsă asupra lui o impresie penibilă.

— Dragă Jaga, n-am aflat nimic de la dumneata! O să te conducă Dominic. Îţi mulţumim, dar de la dumneata nu poate scoate omul nimic! Du-te cu Dominic şi vezi-ţi de treabă!

— Mulţumesc din inimă Luminăţiilor Voastre şi le sărut mîinile cu evlavie. V-am spus tot ce ştiu. Adică v-am spus ce-am văzut, că altceva nu mă taie capul. Sărut mîinile şi rămîneţi cu bine!

Urmărind-o din ochi pe Jaga, care pieri după tufele de liliac, întovărăşită de Dominic, bătrînul Liepach îşi aminti acea teribilă noapte de octombrie, cînd, ascuns în şanţ, numai în izmene şi

[1] Într-adevăr au chinuit-o destul pe fata asta şi cel mai cuminte lucru ar fi s-o lăsăm în pace (germ.).

cămașă, auzea cum „pușlamalele" îi doboară ușa casei, cum geamurile sar în țăndări, și vedea țîșnind de sub streașina casei pălălaia incendiului. Își amintea de cîteva ori pe zi acest penibil spectacol.

— *Ja, ja, das ist unser „liebes", „gutmütiges" und „intelligentes" Volk !*[1] Iar cînd se reped cu coasele și cu topoarele asta se cheamă că luptă în numele „libertății" și „democrației" ! *Zu blöd eigentlich, wo man leben muss !*[2]

Nepotul lui nobilul Tassillo de Pacak, se simți amenințat în liberalismul său o dată cu intrarea lui Filip în scenă. În ochii celor de față se bucura de faima unui revoluționar social, aventuros cu vederi de stînga. Socoti, așadar, că e absolut necesar să-l pună la curent pe străinul ăsta cu punctul său de vedere „social".

— Desigur, e destul de greu să vorbești despre asemenea lucruri folosind un limbaj academic, nu-i așa, dragă unchiule ? Și la drept vorbind, ținînd seama de Weltanschauung-ul ei, această Jaga nu este chiar atît de netoată, cum ni se pare nouă. În orice caz, trebuie să reținem un fapt incontestabil : ne-a vorbit ca unor străini. *Eigentlich zwei Welten und zwei Sprachen, die nebeneinander reden !*[3]

---

[1] Da, da, ăsta e „iubitul", „bunul" și „inteligentul" nostru popor ! (germ.).

[2] Oricum, e stupid să fii condamnat să trăiești aici, unde ne aflăm. (germ.).

[3] „De fapt, două lumi și două graiuri, care n-au nici o legătură între ele (germ.).

— Așa este, *das hast sehr gut gesagt ! Zwei Welten und zwei Sprachen !*[1] Și tocmai lucrul ăsta, vedeți, domnilor, tocmai lucrul ăsta nu-mi intră în cap și n-o să-mi intre cît oi trăi : că eu, de o pildă, aș putea fi pus pe același plan cu toanta asta lăsată de Dumnezeu ! Egalitate ! Ce fraze tîmpite se rostesc în numele egalității ! *Was für ein demagogischer Schwindel !*[2]

Contesa Orcyval crezu de cuviință să spună și ea ceva, după o pauză :

— *Ich meine, das alles über meinen seligen Onkel hat sie ausgedacht !*[3]

— Se-ntîmplă tocmai pe dos ; poporul vede stafii ! Plebea mai trăiește în secolul al XV-lea ! Pe vremea aceea oamenii trăiau în bună tovărășie cu duhurile ! În ce mă privește, sînt absolut sigur că fata asta l-a văzut pe răposatul conte. Dar e incapabilă să se exprime în fața noastră ! Între noi și ea sînt cel puțin patru sute de ani și această distanță de la un mal la altul mi se pare a fi destul de apreciabilă.

Ascultîndu-l vorbind pe snobul ăsta „despre popor"și rostind într-un anume fel cuvîntul „plebe", Filip simți cum i se urcă sîngele la cap

În fond avea și el despre „plebea" asta o părere aristocratică ; constata în fiecare zi că între el și această „plebe" e o distanță mai mare chiar de patru sute de ani, și iată că, dintr-o dată, se simți rușinat și încurcat : la naiba, cum e cu pu-

---

[1] „...ai zis foarte bine! Două lumi și două graiuri! (germ.).

[2] „Ce șarlatanism demagogic ! (germ.).

[3] Eu cred că tot ce a spus despre răposatul meu unchi e o scorneală de a ei ! (germ.).

tinţă să aibă în chestia asta aceeaşi părere ca snobul din faţa lui? Nu se simţea, fireşte, separat de Jaga pe plan social, el nu atribuia cuvîntului „plebe" o semnificaţie socială, dispreţuitoare, s-ar putea să fie vorba aici de două soiuri de snobism, — vai — două soiuri întru totul asemănătoare! Simţea cum i se urcă sîngele la cap şi cum stropii de sudoare răzbesc pînă în vîrfurile degetelor. În faţa lui se căscă un abis!

„Doctorul", doctorul miop şi stupid, continua să susţină, cu vocea lui guturală de bariton, că povestea asta n-are nimic supranatural şi e foarte firesc că Jaga n-a observat nimic.

— Alaltăieri s-a împlinit un an de la moartea contelui, şi slugile, se vede treaba, au vorbit despre lucrul ăsta: avem de-a face cu o asociaţie tipică, nimic mai mult! La urma urmei Jaga e incapabilă să spună ceva concret! Nu ştie să spună nici *unde* s-a întîmplat, nici *cum* s-a întîmplat!

Spre deosebire de „doctorul" Tassillo de Pacak, el era convins că Jaga îl văzuse într-adevăr pe conte! Că era vorba de o asociaţie de idei sau de ceva material, lucrul ăsta n-avea importanţă. Îşi da perfect de bine seama: că dacă un simplu muritor s-ar întîmpla să-l vadă pe răposatul conte plimbîndu-se prin parc, ar închide ochii şi-ar lua-o la fugă! Simplii muritori nu pot să stea de vorbă cu conţii plecaţi în lumea cealaltă! Ca cineva să poată conversa cu un conte mort şi îngropat ar trebui să fie cel puţin abonat la Almanahul Gotha!

— *Sie machen immer dumme Witze, Herr von Patzag,*[1] zise contesa care simţi din nou nevoia să intervină, auzindu-l pe domnul de Pacak amintind de Almanahul Gotha.

— *Das sind keine Witze, Gräfin! Mein heiliges Ehrenwort!*[2] Cred cu toată sinceritatea că Jaga l-a văzut pe răposatul conte! Contele Uexhuell nu este pentru Jaga un cetăţean obişnuit de la care ar putea cumpăra şaptezeci de iugăre de pămînt arabil; dacă Jaga, sau altcineva asemeni ei, ar vedea un Uexhuell, şi-ar acoperi capul cu năframa şi ar muri de frică. Pentru oameni ca Jaga — din nenorocire, conţii Uexhuell nu sînt simple şotii! Timp de cinci sute de ani conţii Uexhuell le-au tăiat urechile oamenilor de soiul Jagăi! *Dass muss man verstehen, meine Herchaften!*[3]

— Şi atunci, pesemne tocmai tu eşti cel chemat să aperi oameni ca Jaga în faţa istoriei, nu? — îşi ieşi din sărite prealuminatul mare jupan, stăpînul casei, domnul Liepach, cuprins de mînie, simţind cum i se urcă sîngele la cap şi-i zvîcneşte în vinişoarele tîmplelor, bătînd ca un ciocan, Nu, zău aşa! Pe tine, tocmai pe tine te-a ales istoria să-i fii Jagăi avocat, nu? *Du bist der einzige, der die Arme vers-*

[1] Domnule Pacak, dumneavoastră faceţi mereu glume nesărate. (germ.).
[2] Pe cuvîntul meu de onoare, contesă, astea nu sînt glume! (germ.).
[3] Iată ce trebuie să înţelegeţi, domnii mei! (germ.).

teht?[1] Dintre toţi tu ai fost cel mai arogant cu ea. Fata vorbea normal, pînă nu te-ai apucat tu să-i pui beţe-n roate. Cînd e vorba de discuţii eşti întotdeauna gata să te împăunezi cu democraţia ta de doi bani, iar în practică năvăleşti asupra oamenilor şi-i bruftuluieşti, de m-apucă sila. *Geh, ich bitte dich!*[2] Dominic, de exemplu, mi se plînge de mai multă vreme că i te adresezi cu „domnule doctor". *Und das ist auch vielleicht nach deinem demokratischen Rezept, was?*[3]

— Pardon, să mă ierţi, dar şi Dominic mi se adresează mie cu „domnu' doctor", cu toate că l-am rugat de o mie de ori să mă scutească de acest „stupid doctorat". Eu nu sînt nici un fel de „doctor", titlul meu civil nu este cel de „doctor"! *Das hat Adolf Loos sehr gut bemerkt, dass dieses ins achtzehnte Jahrhundert passende Doktortitulieren gerade so blöd ist, wie wenn man einen Schuster mit: habe die Ehre, Herr Schuster, begrüssen würde!*[4]. Toate astea-s fleacuri, domnii mei!

— *Der Loos, der ist ja ein verrückter Kerl!*[5] se indignă contesa de la Fontaine şi Orcyval.

[1] Numai tu poţi s-o înţelegi pe biata fată! (germ.).
[2] Lasă-mă, rogu-te! (germ.).
[3] Şi asta, pesemne, tot după reţetele tale democratice, nu? (germ.).
[4] Adolf Loos a observat foarte bine, că felul acesta de a atribui titlul de doctor, care convenea de altfel secolului XVIII, este tot atît de stupid ca şi cînd ne-am adresa unui cîrpaci cu formula: supusa voastră slugă, domnule cizmar! (germ.).
[5] Acest Loos, pare să fie nebun de-a binelea. (germ.).

auzindu-l citat pe Loos cu atîta autoritate. Era probabil singura dintre cei de faţă care auzise de numele acestui „*verrückter Kerl!*"

— Dominic se supără pe bună dreptate că-l tratezi cum îl tratezi, dragul meu! Slugile n-au venit pe lume ca să-şi bată oricine joc de ele!

— Mie nu-mi place Dominic tocmai pentru că e o slugă desăvîrşită! N-am ce face, şi te rog să mă ierţi, iubite unchi, dar mie slugile nu-mi plac în general! Sînt în discordanţă cu caracterul meu!

— *Dominik ist kein Sluga, er ist mein guter Freund und ich hab ihn sehr lieb! Er ist ein netter und ehrlicher und sympatischer Mensch!*[1] zise contesa Orcyval sărind în apărarea lui Dominic.

În centrul gălăgiosului duel oratoric în faţa selectei adunări din Kostanjevec, domnul doctor Tassillo de Pacak se simţea ca un hidalgo la rampa operei, luminat din toate părţile de reflectoare, ţinînd în mînă tăioasa spadă a spiritului său superior. Începu, aşadar, să-i explice contesei cu glas sonor că între ea şi cameristul Dominic se înalţă peretele de fier al Almanahului Gotha, şi că dacă ea, contesa de la Fontaine şi Orcyval, ar coborî pînă la Dominic şi ar primi să-i fie prietenă binevoitoare, i-ar face lui Dominic *allerdings*[2] prea mare onoare. Cînd

[1] Dominic nu este slugă, îmi e bun prieten şi îl iubesc foarte mult. E un om de treabă, cinstit şi simpatic. (germ.).
[2] Oricum. (germ.).

o contesă Orcyval binevoieşte să-ntindă prietenos mîna unei slugi în livrea ca să i-o sărute, e un eveniment tot atît de simbolic, ca şi cînd leoaica heraldică, zugrăvită pe cîmpul albastru al blazonului ei de Orcyval, ar întinde laba ei leonină să i-o sărute un vulgar trecător plebeian. Dar noi, ceilalţi simpli muritori, care n-avem norocul să ne curgă în vine şampanie în loc de sînge, aidoma conţilor, avem dreptul să fim insultaţi de lacheii servili, căci noi, prin natura noastră, sîntem mai aproape de servilitate decît conţii înnăscuţi.

Terminînd răfuiala cu contesa, domnul Tassillo Pacak îi acordă o deosebită atenţie lui Filip, aducîndu-i la cunoştinţă că îl ştie din spusele unui prieten de-al lui, sculptor, entuziasmat de talentul său interesant, mult deasupra obişnuitului, ba, s-ar putea spune, chiar neobişnuit. Că oameni ca el, de clasă europeană, sînt apariţii excepţionale, rare din toate punctele de vedere şi de o extremă importanţă pentru dezvoltarea culturii noastre generale, avînd în vedere mai ales trista noastră stare de înapoiere în acest domeniu, şi, în special, în domeniul artelor plastice. În ce-l priveşte, se simte nespus de fericit că a avut cinstea şi norocul să-l cunoască personal pe ilustrul maestru !

Cu elocinţa lui facilă, naturală în aparenţă şi neafectată, Tassillo de Pacak îşi impunea alocuţiunea folosind o sumedenie de nume, citate, locuri comune şi date ; în două minute, asemeni unui vînzător dintr-un magazin de ţesături care întinde stofele pe tejghea în faţa clienţilor, etală

în faţa lui Filip întregul depozit de mărfuri, plin cu probele erudiţiei şi excepţionalei sale formaţii literare. Aminti de Plehanov şi doamna Rolland-Holst, spunîndu-i că, de curînd, la îndemnul unei prietene din America, făcuse cunoştinţă cu textele cele mai moderne în legătură cu psihanaliza şi cercetase problemele vieţii de dincolo de moarte. Teozofie, antropozofie, Hodgson, William Crookes, William James, Sir Oliver Lodge : *The survival of man !* Mediumul în contact !

Măsurîndu-l din ochi pe flecarul ăsta din faţa sa cu ghetre deschise la culoare şi cu monoclu, Filip avea impresia că se află în faţa unui levantin pe jumătate sălbatic care-i bate capul încercînd să-i vîndă marfă de bîlci, farafastîcuri şi mardale. Dar el nu venise aici să cumpere mărgele de sticlă pestriţe fabricate pentru oameni pe jumătate sălbatici, şi n-avea nici o poftă să stea de vorbă, ca la tarabă, cu vînzătorii de prăvălie. Cu ce drept individul ăsta din faţa lui îl plictiseşte ? Nu-i citeşte în ochi că trăncăneala lui îl scoate din sărite şi c-ar trebui să-i dea pace ? Filip slobozea nervos rotocoale de fum din ţigară, fără să-şi mişte buzele şi fără să clipească, în timp ce celălalt toca din gură vorbindu-i de logica interioară a formei în arta plastică a negrilor, de expresivitatea contemporană în raport cu realitatea activistă, atît de modernă azi, şi colectivismul în artă ; cită din nou pe doamna Rolland-Holst şi pe Zamiatin, aşa încît, la un moment dat, atmosfera deveni de-a dreptul irespirabilă. Toate privirile erau îndreptate spre Filip

și toți așteptau să-l audă vorbind, să spună și el ceva. Dar Filip tăcea ; fuma, scotea din țigară rotocoale de fum și, din cînd în cînd, privea în ochii doamnei Xenia. Toți oamenii aceștia semănau cu niște manechine plămădite din carne și unse cu sulimanuri. Doar ochii ei aveau strălucirea limpede a acvamarinului, iar genele erau atît de dese, atît de negre, atît de lungi, încît Filip crezu că sînt artificiale. Aceste gene negre și lucitoare se ridicau, din cînd în cînd, lăsînd să se filtreze azurul de dincolo de ele, ca și cînd în adîncuri se năștea aurora și toți ceilalți ochi din jurul acestei femei erau șterși și orbi, placizi ca ochii de găină.

„Oamenii sînt un fel de manechine instalate în diferite civilizații ca în vitrinele magazinelor", își spunea Filip privind elita care se fîțîia pe terasa lui Liepach. Și în spatele vitrinelor, decoratori invizibili îmbracă manechinele mereu în alte straie, altfel croite, împrumutîndu-le alte năravuri, iar lucrul ăsta se cheamă — nimeni nu știe de ce — „progres". Dacă prin absurd, vreuna din bunicile celor prezenți aici ar găsi cu cale să se înfățișeze cu găteala ei de dinainte de război, purtînd cuiburile de horbote și de carton presat, cireșele, ciorchinii de struguri și piersicile date cu lac, panglicile, cusinetele, volanele și falbalalele, toată lumea ar izbucni în hohote de rîs ; și dacă după vreo zece-cincisprezece ani, una dintre aceste *girls-imitation* din Kostanjevec ar veni la vreun ceai, pe cap cu o pălărie cum se poartă azi la Hollywood, ar muri iarăși toți de rîs. Aceste maimuțe omenești rîd singure de ele cînd se privesc cum arătau cu cincisprezece ani în urmă ! Nu mai înțelegi nimic ! Printre miile și miile de manechine se mai găsește din cînd în cînd unul care, cine știe din ce ciudate pricini, nu seamănă cu celelalte. De pildă femeia asta, în rochie neagră, cu păr cărunt și ochi acvamarini, nu este un manechin ! E cu certitudine o ființă vie, cu sînge în vine ! Fumează ca un om și mișcările ei sînt omenești ! A fost soție de ministru și a dus de rîpă cîteva bănci. Se zvonește că ar fi nimfomană și că din pricina ei un om a-nfundat pușcăria. Cînd cineva nu e un manechin într-o vitrină, celelalte manechine n-au niciodată o părere bună despre el ! Închisori, crime, desfrîu, case de bani golite, sinucideri, adulter, infidelitate, — ce prejudecăți stupide de mic-burghezi ! Are curajul să fie casieriță într-o mizeră cafenea din gaura asta scîrboasă de provincie și un pușcăriaș care și-a ispășit pedeapsa, paralitic, bolnav, istovit, se tîrăște după ea ca o umbră ; dacă n-ar fi fost nevastă de ministru, nici una dintre aceste neveste de funcționari din Kostanjevec nu i-ar fi adresat cuvîntul acestei „domnișoare de la casă" ; acum toate o vorbesc de rău și totuși stau pe scaun alături de ea numai și numai pentru că a fost nevastă de ministru !

Bătrînul Dominic, tîrîndu-și după el picioarele plate de pinguin, nevasta doctorului, lingînd hulpavă frișca rămasă pe lingură, bătrîna nevastă a consilierului, doamna Eleonora, pisînd-o pe nevasta veterinarului cu plicticoasa poveste a cancerului ei celebru, toți ăștia deveniră pentru Filip de nesuportat. Simțea că trebuie să se ridice și

să plece. Copiii geometrului alergau pe terasă, fugărind un păun şi astfel, vorbind cu ei strigîndu-i, prefăcîndu-se că intră în jocul lor de-a prinselea, dispăru după tufele dese de liliac şi porni prin parc spre pădurea bătrînă de stejar aflată în spatele castelului.

Se opri într-un luminiş, într-un loc unde copacii fuseseră de curînd doborîţi, se aşeză pe o buturugă şi-şi lăsă gîndurile să zboare în voie. Jos, lîngă picioarele lui, un furnicar strivit de copita unei vaci. Sub trunchiul de stejar putregăit, ars, doborît de trăsnet, muşuroiul de furnici defunct, pietrificat, inconsistent, poros şi liniştea mormîntală plutind deasupra clădirii negre, lipsită de viaţă — în care nu se zărea nici o mişcare, revărsau asupra-i o blîndă melancolie. Aici fusese cîndva livada de pomi fructiferi a lui Cranensteeg ; un măr bătrîn şi puternic mai rămăsese în dumbravă, cenuşiu, mîncat de viermi, cu frunzişul verde şi des ciuruit de merele rumene, semn al toamnei timpurii. Merele rumene prin verdele crud al frunzelor semănau cu ceştile de cafea rosii ale Reginei. Între rugii bătrîni de mure, un păianjen îşi ţesea pînza şi cobora la intervale regulate, în linie dreaptă, ca suveica unei invizibile maşini de cusut, şi pretutindeni stăpînea liniştea. În adîncul pădurii, răsuna glasul de soprană al păstoriţei şi sunet de toacă. Sub poiană, în vale, şerpuia Blatnja în albia-i adîncă, printre vii şi livezi, iar în depărtare, prin boarea cenuşie a amurgului de vară, creşteau şi se desluşeau limpede contururile coastelor muntoase, albăstrii şi diafane ca într-un desen japonez. În stinsa lumină a zilei în declin, sălciile se-nşirau, una după alta, departe-n cîmpie, plastice, parcă umbrite în cărbune de desen, iar culorile se contopeau într-o monomonie orizontală deasupra căpiţelor de fîn şi a holdelor de un verde-întunecat. Plutea în luminiş frumuseţea amară şi sumbră a solitudinii. Trăgînd în piept boarea umedă a pădurii, Filip se gîndea cît e de bine şi de înţelept să-ţi alungi toate gîndurile şi să respiri boarea asta jilavă a pădurii. Nimic altceva decît să te cufunzi cît mai adînc, cu tot trupul, în apa amurgului şi a aurorei. Să simţi în jurul tău şopotul izvorului şi mireasma ierbii şi să nu te gîndeşti la nimic. Să respiri.

Aplecat asupra furnicarului strivit, cu capul în mîini, se simţi mîngîiat de o adiere caldă. Xenia răsări în faţa lui, palidă, cu părul argintiu, în rochia ei neagră. Şi ca şi cum nimic n-ar fi fost mai firesc, se aşeză pe buturugă lîngă el şi rămaseră aşa multă vreme, fără să scoată o vorbă.

XV

Cînd Filip o cunoscu pe Xenia Radajeva, femeia asta avea toată viaţa în urma ei. Se cununase de două ori, două căsnicii nenorocite şi fără sens, după care urmă tragedia cu Vladimir Baločanski, un om pentru care Xenia nu simţise niciodată nimic. Împinsă de o compasiune pe care nici ea n-o înţelegea, se purtase cu Baločanski într-un

fel cu totul straniu ; condusă de această compasiune greu de definit, jucase un rol nefast în viaţa acestui nefericit. Cu primul ei bărbat, avocatul Pavlinic, fost ministru, Xenia Radajeva se măritase cu sînge rece, din interes şi calcul, aşa cum procedează destule fete din burghezie. Dar datorită firii sale nestăpînite, spre deosebire de multe alte fete burgheze de vîrsta ei — capabile ani de zile să împace capra cu varza în patul conjugal, ea refuză să prelungească acest trist compromis şi renunţă la căsătorie, fără vreun motiv precis, mai mult din capriciu decît din necesitate. Cum divorţul ei se nimerise să aibă loc tocmai cînd Cooperativa de credit — unde soţul ei era preşedintele consiliului de administraţie şi unul dintre principalii acţionari — dădea faliment, se stîrni zvonul că ea fusese cauza principală a dezastrului financiar, şi că, prevăzînd catastrofa, se retrăsese la timp. Cum însă nimeni nu fu în stare să-i dovedească vinovăţia, totul se rezumă la zvonurile care treceau din gură-n gură pe la ceaiuri şi serate, pierind după o vreme aşa cum dispar petele de grăsime stătute de pe cîrpele vechi.

Avocatul Vladimir Baločanski, fiul fostului director de minister Baločanski, o iubea pe femeia asta cu naivitatea şi candoarea unui şcolar. De la bun început mai mult o plictisea decît o amuza, dar dacă l-ar fi ţinut la distanţă sau l-ar fi respins pe omul ăsta slab din fire, i-ar fi dat lovitura de graţie. Se putea spune, pe drept cuvînt, cum, de altfel, vorbea şi lumea de pe stradă, că ea l-a distrus. Din cauza ei Baločanski ajunsese să aibă serioase încurcături băneşti. Puse la cale un furt

în stil mare, falsificînd semnăturile de pe poliţele de plată, iar cînd fu descoperit şi băgat la-nchisoare, şi pe deasupra nevastă-sa se aruncă pe fereastră — mai mult pentru că nu putuse îndura ruşinea decît din alte motive — căzu pe capul Xeniei ca o jalnică moştenire : într-o bună zi îi sosi acasă ca un colet trimis din închisoare. La uşa ei bătu un om cu barbă căruntă, sfărîmat, bolnav, miop, care-şi pierduse ochelarii, un om sfîrşit, într-un haveloc prăpădit, pe cap cu o pălărie soioasă şi ea nu ştiu ce să facă cu el. Să-i dea casă şi masă, să fugă să se ascundă undeva, sau să-l dea afară pe omul ăsta care „din cauza ei" mai fusese o dată zvîrlit în stradă ? Iată cum Baločanski se mută la dînsa, şi, mai tîrziu, după ce au cheltuit toţi banii, s-au retras aici, la Kostanjevec, unde ea mai avea o falce de vie şi o căsuţă. Şi cînd viişoara şi casa îşi schimbară proprietarul şi trecură în mîinile lui Steiner, ea luă cu chirie cafeneaua lui Steiner din Piaţa comunală şi rămase casieră acolo. Locuia mai departe cu Baločanski, incapabil să mai facă ceva, şi trăia din mărinimia cafegiului Steiner din Kostanjevec, căruia, făcîndu-i-se milă de ea, o lăsase să locuiască mai departe în căsuţă. Baločanski petrecuse trei ani în închisoarea din Lepoglava şi-n timpul ăsta Xenia Radajeva se cununase cu un politician îmbogăţit de război şi trăise din plin, aruncînd pe fereastră banii acestui mare industriaş ca pe nişte confeti ; cine ştie dacă în timp ce-şi irosea de bunăvoie şi-n neştire banii, nu încolţise în mintea ei gîndul sinuciderii, smintit şi tulbure, şi dacă nu din pricina asta se deda plăcerilor uci-

gașe, care aveau s-o ducă într-o zi la pierzanie și s-o bage în groapă ? Pe vremea cînd Baločanski văzuse în femeia asta încarnarea destinului său, Xenia, căreia toată lumea îi spunea Bobočka, împlinise douăzeci și șapte de ani. Avea un cap lunguieț și delicat de ogar rusesc, un trup plăpînd și subțirel. Avea părul blond, ochii adînci și strălucitori și își mișca nervos și cuminte buzele sever tăiate, subțiri și caste : delicata ei mucoasă, umedă și roză, rostea la fel de bine minciuni înveninate sau șoptea vorbe pline de cel mai pur lirism. Trupul Bobočkăi, încărcat din belșug cu pasiuni profunde și tulburi, nu era încă împlinit, trupul pur al unei codane în pragul primăverii dintîi. Se deschidea ca o floare gingașă și puțin galeșă ; parfumul ei cu mireasmă de fîn jilav și putrezit de ploaie, țigările ei stropite cu opiu, vocea ei joasă de contraltă, învăluită în fumul des, toate astea ardeau mințile parveniților din prima și din a doua generație, ca un acid corosiv și misterios. Secretul Bobočkăi sta în puterea ei de-a împrumuta gesturilor urîte și lingave farmecul aventurii amoroase, de-a învălui lucrurile respingătoare și tulburi în vraja sîngelui ei albastru, de-a înșela, prin magia acestui sînge albastru, burghezii, bancherii, proaspeții căpătuiți, golindu-le lăzile de fier masive și casele de bani blindate.

Bobočka era o aristocrată. În trupul ei fragil ca de porțelan, curgea un sînge albastru și diafan, la fel de diafan ca smaraldele colierului ei. Acest sînge fierbinte, violet ca cerneala cu care-și scria epistolele ei fatale, firea ei ciudată, carnea neli-

niștită, închipuiau un tablou încadrat într-o ramă de aur veritabil, și, dupa spusele lumii, două bănci, Cooperativa de credit a ministrului Pavlinic și „Societatea anonimă iugoslavo-olandeză p. a." acceptară, prin bună învoială, să lichideze cu treizeci la sută în detrimentul sumei investite, numai și numai din pricina Bobočkăi și a exigențelor sîngelui ei literalmente albastru.

În primul stadiu al divorțului intentat ministrului Pavlinic, Bobočka ținea un apartament cu nouă camere la etajul întîi al unui hotel particular din centrul cartierului Donji-grad, pe perdelele căruia juca reflexul verde al aleii parcului municipal și unde prin ușa balconului se auzea murmurul havuzului, iar la asfințit se strecura rumoarea promenadei. Aceste nouă odăi erau mobilate într-un stil Empire discret. Bobočka susținea că mobilele fuseseră aduse din castelul strămoșesc al Radajevilor, dar, în realitate, mobila fusese cumpărată de ministrul Pavlinic la Viena, destul de ieftin, cînd fusese scoasă la licitație moștenirea nu știu cărui bogătaș vienez. Încă din vremea lui Verböczy, Radajevii își disputau, „ținînd seama de tradiția familiei", „drepturile regatului", dar imaginea sublimă a patriotismului lor era străbunicul Bobočkăi, Radaj Ambroz care (laolaltă cu cei din Turopolje), cîntase ceardașul și „Marșul" lui Rakocz de bucurie că ilirii fuseseră înfrînți după restaurația din 1847. Potrivit „tradiției familiei", cei din neamul Radajev, luptaseră întotdeauna împotriva poporului și de la Rauch încoace, de la primul guvern al înțelegerii austro-ungare, și de la contele Khuen pînă în

vremea nobililor de rînd, Czuvay și Tomassich, Rakodzay și Szkerbecz se găsise mereu cîte cineva din neamul Raday pentru a fi numit în postul de prim consilier maghiar. Se tăia în carne vie și carnea se vindea cu bucata străinilor, dar cei din neamul Raday fuseseră întotdeauna socotiți buni patrioți, consilieri și curteni ai stăpînilor străini, și potrivit „tradiției de familie", se spunea că „apără interesele și drepturile *Regni C. S. et Dalmatiae*"...

Bobočka avea în apartamentul ei un altar autentic în stil baroc, suflat cu aur, care aparținuse capelei regale din castelul strămoșilor familiei Raday; acest altar fusese transformat în bufet și adăpostea sticlele cu whisky și vin pe care le servea musafirilor. Deasupra patului ei atîrna pe perete portretul unui Raday, în festiva ținută pontificală a episcopului Szekesfehervar, iar salonul era dominat de portretul unei doamne misterioase, executat de Makart, îmbrăcată în mătase galbenă, după spusele unora o dansatoare vieneză, din cauza căreia un *von* Raday s-ar fi împușcat. Toate erau orînduite în locuința Bobočkăi aidoma ca pe o scenă de teatru; luminile policandrelor raguzine scînteiau pe polițele lustruite stil Empire, mobilele erau acoperite cu saluri de cașmir, iar în penumbra decorativă se fuma, se bea și se mintea cu nerușinare nopți în șir. Se mințea vorbindu-se de muzică; de la Schumann la Honegger și Milhaud, și toate numele erau reduse la simpli termeni de conversație goală și stupidă în jurul paharelor cu ceai sau șampanie. Se mințea vorbindu-se de cărți, de poezia lirică,

de gusturi, de modă; despre Frumos se vorbea, ca și cînd Frumusețea ar fi fost o copertă în trei culori a vreunei reviste de modă. Trăncăneau și mințeau, cheltuind lunar cam șaptezeci de mii; și astfel au fost aduse la ruină trei căsătorii și două bănci, făcute una cu pămîntul, în timpul conversațiilor anodine despre Frumusețe, Gust, Eternitate și bunul Dumnezeu.

XVI

Cînd abia împlinise treisprezece ani și locuia încă la Buda, pe vremea cînd se lua la bătaie cu băiețandrii cu părul buclat și dinții sănătoși, Bobočka descoperise tainele trupului, imense ca toate tainele cărnii.

Era într-o vacanță: Bobočka își petrecea vara la mătușa ei. Era într-o duminică: mireasma molifților și dangătul clopotelor din Buda, Bobočka, gingașă și blondă, ușoară ca fulgerul, cu picioarele goale, cu genunchii tari și încheieturi delicate, rămăsese culcată, lăsată în grija baronului Reményi, unchiul mătușii sale, baroneasa Reményi, care se măritase cu un *von* Raday, înalt funcționar la prezidiul de la Buda și locuia în cetate deasupra Cîmpiei Sîngeroase. Era o dimineață minunată, cu cer senin. După o noapte cu furtună, aerul era transparent ca sticla și văzduhul umbrit de zborul hulubilor și clătinat de zvonul clopotelor. Nu era nimeni acasă. Plecaseră cu

toţii la slujbă. Unchiul şi Bobočka, rămăseseră singuri. Ea se da în leagănul din grădină, iar baronul (un pierde-vară bătrîn şi cartofor) citea ziarul. O verigă a leagănului în care se da Bobočka se desprinse de la locul ei şi fata căzu, spărgînd un pahar pe care cineva îl uitase în iarbă. Se răni şi se umplu de sînge. Accidentul părea inexplicabil şi ea uitase amănuntele : ştia doar că se prăbuşise şi cioburile de sticlă îi tăiaseră genunchiul care sîngera din belşug. Bătrînul baron o dusese, plină de sînge, în casă, şi după ce-o culcă pe sofa, îi şterse sîngele cu o bucată de vată muiată în alcool. Atunci totul pieri în ceaţa unui straniu delir, despre care Bobočka citise în cărţi, dar că vîrtejul acesta semăna cu o beţie care urcă la cap şi că trupul se-nalţă în aer ca un avion, deasupra tuturor lucrurilor reale şi materiale, n-avusese habar pînă la aventura aceea memorabilă. Această dimineaţă duminicală, cu oarba dezlănţuire a trupului, cu extazul instinctelor şi misterioasele beţii ale voluptăţii infantile, rămase pentru Bobočka amintirea cea mai intensă din vremea fragedei sale copilării : storurile trase, penumbra din cameră, dangătul clopotelor, undeva departe, mirosul alcoolului îmbinat cu al sîngelui cald care-i păta genunchiul, mîinile asudate, văpaia din creier şi din membre, leşinul dulce cînd plînsese şi se lipise de pieptul unchiului ei care o ridicase pe braţe şi o culcase pe sofa, mîngîindu-i piciorul plin de sînge cu degetele-i subţiri, mirosind a tutun şi a spirt.

În clasa a VII-a de liceu, îmbolnăvindu-se grav de bronşită, plecă cu maică-sa în Taormina. Era

o noapte caldă de primăvară ; pe puntea vaporului un *bel esprit* berlinez, feciorul bancherului împărătesc, un pierde-vară şi expert în chestiunile amoroase, îi vorbi Bobočkăi despre stilul gotic şi porţelanul, despre colecţia lui de pahare şi despre stele. Printre otgoane, sus, la prova vaporului alb, sub bolta înstelată, acolo în faţa Taorminei, Bobočka, bolnavă grav de bronşită, şi într-o stare de surescitare febrilă, se lăsă cucerită de acest tînăr necunoscut. Berlinezul era doctor în drept, un tip blazat si decadent care-şi făcea sprîncenele cu creionul ; timp de două zile se plimbase pe punte sub braţ cu niste cărţi legate în piele, cu muchiile foilor aurite. De cînd părăsiseră Genova, îi tot vorbea Bobočkăi cu inteligentă, ca un om priceput în materie, despre sticlăria de preţ şi tehnica specială a gravurii pe sticlă, îi spunea de asemeni că viaţa nu-i decît un lanţ de plictiseli, dacă nu e trăită liber şi inteligent, cam aşa cum îşi trăiesc viaţa maimuţele în pădurile tropicale. Două suflete gemene se-ntîlniră astfel la prova unui vapor şi, discutînd despre „Banchetul" lui Platon, despre dragoste şi nuvelele lui Bang, tot ce era tulbure, mincinos, ţinut ascuns şi intens, tot ce fierbea în sufletul fetei de vreo trei-patru ani încoace, făcu irupţie în noaptea aceea cu o violentă irezistibilă şi elementară. Umbra amăgitoare, decadentă, plină de mister si de searbădă pudoare, care se tîra în gîndurile Bobočkăi, sursă de spaimă şi nelinişte, dispăru din sufletul ei, şi ea se înapoie în cabină ca cineva care zvîrlise departe de sine „ultimul balast al unei educaţii stupide, medie-

vale și pline de prejudecăți". Trecînd prin fața ferestrei luminate a salonului, unde maică-sa juca bridge, un gînd nebunesc încolți în mintea Bobočkăi : să-i mărturisească maică-si tot ce i se întîmplase. Dar picioarele i se făcură dintr-o dată de plumb și gîndul ăsta i se păru atît de bizar și de dăunător, încît porni mai departe, spre cabina ei de sub punte.

„Morbiditate !"

„Dar la urma urmei, ce e într-adevăr sănătos în viața asta ? Fraze, nimic mai mult ! Și tînărul sibarit berlinez ar putea să aibă dreptate ! Maimuțele din pădurile tropicale trăiesc în modul cel mai inteligent !" Vîntul de sud șuiera lovind otgoanele și vaporul începu să se legene încet și parcă în silă, clătinîndu-se uniform și monoton ; Bobočkăi i se făcu greață. Răul de mare ținu pînă la Taormina. Maică-sa jucă bridge pînă-n zori, iar cînd veni în cabină, Bobočka se prefăcu că doarme, cu gura amară, ochii tulburi și injectați. Prin fereastra deschisă a cabinei pătrundea mirosul sărat al valurilor și vuietul mării. Era o dimineață de iunie, iar în ovalul de aramă galbenă al hublonului goneau insule cenușii și farurile se stingeau rînd pe rînd.

XVII

Vladimir Baločanski, sau, după cum semna tatăl său : Ballocsanszky, era slăbiciunea maică-si, un copil model, curat și cuviincios. Maică-sa,

onorabila doamnă Patricia Balloczanszka, nevasta unui director de minister, își consacrase întreaga viață educării desăvîrșite a unicului său copil, care deveni premiantul clasei, elev eminent, deținătorul celor mai mari calificative. Înzestrat de natură, cu mintea ageră, deschis la suflet, amabil, politicos, pe scurt, fiul unui eminent personaj alcătuit din eminente superlative. Înclinarea spre pictură, mai presus de simplul diletantism, impecabilul său accent anglo-saxon, pantalonii impecabil călcați, cravata perfect înnodată, compozițiile scrise, desăvîrșita ordine care domnea în dulapuri și pe masa de scris, studiile în străinătate și examenele pe care le luase aproape jucîndu-se, toate acestea lăsau să se întrevadă că acest băiat de familie și de caracter fusese destinat unei strălucite cariere.

Vladimir Ballocsanszki împlinise douăzeci și patru de ani, și era locțiitorul șefului plășii Križanovac cînd se logodi cu domnișoara Vanda Dvoržak-Agramer, fiica faimosului chirurg Dvoržak-Agramer, proprietar de imobile și unul dintre cei mai bogați oameni din Lika. Născut în 1881, Vladimir, în calitate de secretar al guvernului la departamentul afacerilor interne, plecă în prima zi cînd se declară în 1914, mobilizarea, la Virovitica, unde se afla regimentul de cavalerie din care făcea parte ; tată a trei copii, rămase în Galiția pînă pe la mijlocul anului 1917, cînd se înapoie pentru a-și lua în primire funcția civilă, după ce fusese decorat și avansat căpitan de cavalerie. Grija de care se bucura din partea

mamei sale, onorabila doamnă Patricia, care de treizeci de ani îi veghease cu străşnicie gîndurile şi cărările, căsnicia fericită şi fără nori cu Vanda Agramer, cariera de funcţionar, o viaţă familială şi socială închisă, iată elementele care se interpuneau între Vladimir Ballocsanszky şi realitatea înconjurătoare ca nişte pereţi de carton ciudaţi şi neverosimili. Închis, ca într-o cutie francată şi împachetată după toate regulile educaţiei, avînd o viziune funcţionărească asupra lucrurilor, nervii, înclinaţiile şi temperamentul bine dresate, călătorise prin lume, fiind un model de respectabilitate, căci, oriunde s-ar fi aflat, gîndirea lui funcţiona potrivit mecanismului pus la punct al obişnuinţei şi aşa-ziselor convingeri. După război înfiinţă un birou de avocatură, investi toată zestrea neveste-si în industrie, se aşeză la mesele cu postav verde ale Consiliilor de administraţie şi trăi confortabil, în ordine şi curăţenie. Ballocsanszky Vladimir şi soţia sa Vanda erau oameni perfect fericiţi. Copiii lor — Vladimir, băiatul cel mare, şi cele două fetiţe, Dagmar şi Alis — casa lor cu unsprezece camere, cu trei servitori şi un valet, vizitele onorabilei doamne Patricia, vacanţele obligatorii la Lovran sau Bohinj, şi o dată la trei luni voiajul la Viena („să mai răsufle un pic după viaţa asta închisă de provincie"), o solidă clientelă industrială şi o gospodărie bine organizată („optsprezece mii lunar"), toate funcţionau zi după zi, an după an, potrivit unui program tot atît de exact ca mersul trenurilor. În această cutie lustruită şi pusă la

punct, toate jucăriile erau la locul lor. Puteai să găseşti cu ochii închişi partiturile sonatelor lui Beethoven, sau catastiful cu socoteli, se ştia ce spusese guvernanta, cînd doamna mare Patricia trimisese o carte poştală ilustrată din Salzburg, se ştia ce ar mai trebui luat pentru farmacia familiei, ce anume lipsea din garderoba copiilor, ce se întîmpla cu măseaua Alisei ori cu lecţia de limba greacă a favoritului casei, tizul tatălui său. Aceşti bravi oameni îi cunoşteau pe clasici care li se păreau plictisitori şi înălţători, ca busturile de gips şi medaliile de aur ţinute sub sticlă ; cunoşteau şi muzica, procurîndu-şi abonamente la agenţiile de concerte şi teatre. Cumpărau chiar tablouri după gustul Vandei, care reprezentau mări vinete răscolite de furtună, singurele furtuni pe care această doamnă rezonabilă şi prudentă se aventura să le contemple după ce cînta seara la pian cînd, după ora unsprezece, aştepta să audă paşii bărbatului ei şi scrîşnetul cheii în broasca uşii de la intrare, dacă, din motive neprevăzute, conferinţele sau convorbirile de afaceri se prelungeau.

Apoi liniştea aceasta compactă fu sfîşiată de şuierul vîntului. În viaţa aceasta netedă şi lustruită, cu ceasornice care repetau fără greş orele, cu odăi închise pline de covoare groase, se strecurară tiptil minciuni fără importanţă, abia vizibile la început, care cu o insistenţă periculoasă, asemeni cu a termitelor, începură să roadă acest calm idilic de carton presat şi lă-

cuit. Vladimir Ballocsanszky o cunoscuse pe Bobočka, şi pentru întîia oară în viaţa lui se îndrăgosti de-o femeie, fără să se mai gîndească la nimic şi fără să-şi facă vreo socoteală, urmînd legile trupului şi numai legile trupului, cum li se-ntîmplă băieţilor care n-au împlinit încă şaptesprezece ani : „fără condiţii şi fără rezerve".

Xenia Radajeva, femeia care dezlănţui nenorocirea, exista mai de multă vreme ; la început pe planul al doilea, ca un personaj convenţional, ca un client în devenire, apoi începu să figureze printre invitaţii la partidele de cărţi, în lojă, amică intimă la supeurile de la restaurant.

Raporturile ei cu Vladimir Ballocsanszky începură o dată cu intervenţia acestuia în procesele sale de divorţ. Procesele erau extrem de încurcate, căci domnul ministru ameninţa să prezinte, drept probe de adulter, cîteva scrisori ; se descoperi mai tîrziu că acele scrisori nu erau decît un vulgar truc avocăţesc.

— Doamna Boba te-a căutat azi la telefon, pe la patru şi jumătate.

— Bine ! Mulţumesc ! Mi-a telefonat la birou !

— Încă n-a terminat cu divorţul ? Tekla mi-a spus că s-a dat decizia !

— Da ! Dar a făcut apel la instanţa superioară ! Divorţurile astea sînt nişte chestiuni foarte încurcate : dreptul matrimonial are un punct de vedere, dreptul canonic, altul. Iar procedura este demodată, parcă anume făcută să creeze dificultăţi. Crezi că totul s-a terminat şi dintr-o dată, din motive fără nici o importanţă, afacerea revine la primul ei stadiu. Teribil de complicat !

— Nu ştiu de ce, dar femeia asta mă scoate din sărite ! N-are inimă !

Tăcere. Fum de ţigară. Plimbări mute de la fereastră la pian. Pauză. Schumann : *Fantezie*.

Sau :

— Unde te duci ?

— Am o conferinţă la *Palace !* „Societatea jugoslavo-olandeză !" Discuţii preliminare !

— Parcă doctorul Klanfar a telefonat că în seara asta partida are loc la el ! Nu te duci ?

— N-ai înţeles bine ! În seara asta are loc conferinţa pentru Amsterdam. De altfel, e vorba de afaceri. Klanfar se poate să fi telefonat ! Lui puţin îi pasă ! Klanfar nu e decît un figurant în povestea asta. La revedere, Bibi. Eu m-am dus. Noapte bună. Culcă-te liniştită, nu-i nevoie să mă aştepţi !

— După conferinţă nu te-ntorci acasă ?

— Nu ştiu, puişor ! Dacă va trebui să le ţiu companie acestor domni, s-ar putea să mă întorc destul de tîrziu. Noapte bună !

Şi astfel o neînţelegere venea după alta !

— Am comandat maşină şi iată că tu le răpeşti copiilor şi această unică plăcere, ca şi cum ar fi un lucru de nimic. În ultima vreme copiii abia mai apucă să te vadă. Treburile astea care îţi iau tot timpul nu-mi plac de loc. Te rog să mă ierţi, dar nu mă pot opri să ţi-o spun.

— Pardon, am fost de acord cu excursia asta, făcîndu-mi toate rezervele. Ce-s eu vinovat, că am de lucru ? Exagerezi, crede-mă. Elocinţa ta e de prisos, draga mea !

— Mă abţin cît pot, dar cînd e vorba de copii...

— La revedere!

Mici certuri şi neînţelegeri, loja a fost reţinută, da sau nu, de comun acord, nu-l totuna dacă vine s-o caute pe Vanda şi pe copii după *Tosca*, în loc să caste în timpul reprezentaţiei? Făgăduise pentru că nu ştiuse, pentru că uitase, pentru că crezuse, căci n-are de unde şti cu precizie, e om de afaceri, trudeşte ca un cîine pentru alţii toată ziulica, are şi el dreptul la partida lui de cărţi, are şi el dreptul să bea o cafea, doar asta nu-i cine ştie ce. Şi astfel o gelozie măruntă strecurată printre vorbe, suspiciunea, fumul de ţigări, alcoolul. Prea mult fum şi prea mult coniac şi whisky şi, ceea ce pînă atunci nu se-ntîmplase, crize de beţie şi o dată cu beţia — violenţe, brutalităţi. Zvonurile din oraş, bîrfelile la adresa Bobočkăi şi la adresa lui Vladimir. Că fusese la o serată în casa Bobočkăi şi ea dansase pe masă în costum de spaniolă! Că fusese văzut cu Bobočka şi cu şleahta ei la cabaret, chiar în seara cînd refuzase să meargă cu Vanda la concertul unui pianist francez! Că nu s-ar fi dus pentru afaceri la Viena, ci la Opatia, unde Bobočka cumpărase o vilă luxos mobilată! Că pierde la cărţi şi că aruncă banii pe fereastră! Că cheltuieşte enorm şi că nu-şi mai poate respecta obligaţiile financiare! Că tot ce se întîmplă cu el nu miroase a bine! Nelinişte şi neîncredere! O nelinişte care sporea mereu şi o neîncredere tot mai adîncă, gînduri

noi, necunoscute, logice şi cu totul negative, lucruri care nu existaseră pînă atunci.

Trecînd dintr-o neînţelegere în alta, Vanda începu să facă unele aprecieri şi să descopere în bărbatul ei un alt om, cu totul diferit de cel pe care-l cunoscuse. Îşi dădu seama că e un om lipsit de voinţă, că umblă cu minciuni, că pentru el nu contează decît forma exterioară, că îndrugă, ca un papagal, un rol învăţat pe de rost, că e un om fără suflet, gol, nestatornic, egoist şi chiar crud. Şi că ea nu e nimic altceva decît mamă de copii.

Se consacră aşadar îngrijirii copiilor, cu gîndul de a păstra nepătată cinstea familiei şi totodată onoarea ei. O biată victimă, trecută cu vederea, ca şi cum n-ar fi fiinţă, ci un obiect oarecare. O cantitate neglijabilă, atîta tot.

Vladimir Ballocsanszky se lăsa stăpînit tot mai mult de pornirile trupului. I se părea că-şi petrecuse viaţa într-un sanatoriu de nevropaţi, unde, în interesul bolnavilor, n-aveai voie să faci nimic. Fumatul oprit, interzise băutura, jocul de cărţi, dragostea, nebuniile, plăcerile, interzis de-a gîndi! Nimic nu era îngăduit şi trebuia să trăieşti în limitele unui regulament riguros, ca într-o casă de sănătate. Pe lîngă monotonia regimului sanatorial care ţinea de atîţia ani, pe lîngă ocupaţiile zilnice fixate de program şi exasperante, supunere faţă de obiceiurile prestabilite, reguli şi principii, pe lîngă docilitatea de bolnav închis ca într-o chinovie, cu ce se alesese pînă acum, la drept vorbind, în viaţa lui? Somnolenţa voinţei, resemnare

zilnică, aparenţa unei fericiri imprecise, care nici nu era, de fapt fericire, ci o lîncezeală ucigătoare, doborînd, încetul cu încetul, tot ce era pozitiv într-însul.

Sincer vorbind, ce lucruri grozave se petrecuseră în viaţa lui? Suferise de bronşită şi de anghină, băuse ceai de nalbă. Îşi scrîntise piciorul de Rusalii, într-a cincea de liceu, şi stătuse în gips patru săptămîni; iată evenimentele capitale din viaţa lui! Singura emoţie într-adevăr senzaţională şi autentică din copilăria sa fusese călătoria nocturnă, în trăsură, cu răposatul lui tată, la via din Bozjakovac. Legănarea misterioasă a felinarului birjei care-şi plimba lumina pe rotunjimea lucioasă şi păroasă a crupelor şi pulpelor cailor, iată singura mare aventură a copilăriei lui. Bobočka rosteşte adevărul cînd spune că cea mai mare nenorocire a vieţii noastre moderne este această sistematică nimicire a tot ce e în noi spontan, adînc şi fantast! Ar trebui să trăim în deplină libertate, aşa cum trăiesc maimuţele în pădurile tropicale! Ar trebui să trăim independenţi de intelectualul balast european. Ruşinos, dar adevărat: singura femeie pe care o cunoscuse şi cu care trăise nelegitim, fusese o prostituată. Se-ntîlniseră în Roznatov, Galiţia, în anul 1916, în timpul războiului Mondial, după ce luptase timp de doi ani ca ofiţer de cavalerie; nu-mplinise încă treizeci şi trei de ani.

Şi iată că femeia asta neobişnuită, Bobočka, îi apăruse ca o revelaţie! Cînd era cu ea se scutura de plictiseală, de tot ce era banal şi cotidian, descoperea culori mai luminoase şi o viaţă interioară intensă, necunoscută lui pînă atunci!

Şi frazele idioate cu care îi împuiau urechile, în legătură cu „datoria de soţ şi tată de familie"? Toată viaţa n-auzise decît fraze stupide despre „datorii". Şi guvernanta, cu inepta ei *occupation quotidienne* [1], şi maică-sa, care-l tiranizase timp de treizeci de ani cu dragostea ei nesăbuită, şi şcoala, şi examenele, şi profesiunea — pretutindeni numai opreliști și bariere! Omul aleargă ca un cal înhămat între hulubele trăsurii şi cineva îi strigă dinlăuntrul trăsurii, că iată, asta îi e „datoria de soț și tată de familie", că are obligaţii de fiu unic care-a primit o educaţie aleasă, şi că trebuie să alerge mai departe, să alerge mereu, cu aceeași viteză, pînă în ceasul morţii, cînd va fi scos din casă cu picioarele înainte și dus la cimitir, unde va fi așezat pentru vecie în mormîntul său de primul rang, cumpărat şi pregătit cu mult înainte, pentru orice eventualitate. Foarte bine: el o să-şi țină angajamentul! Să i se permită numai să se oprească o singură dată, să-și tragă sufletul! Să i se îngăduie un scurt răgaz în tortura asta fără sfîrşit!

„E moale ca ceara, n-are pic de voință, se lasă-n voia soartei, pune în joc fericirea copiilor!"

Prostii! N-are voinţă! Dar ce-i voința? Maimuțăreala anumitor mișcări absolut obișnuite. El

[1] Ocupație zilnică. (franc.).

are alt fel de voinţă : „să vrea" şi el o dată un lucru ieşit din comun. Pînă acum n-avusese pic de voinţă, da, chiar aşa, n-avusese pic de voinţă şi iată că, pentru întîia oară în viaţa lui, descoperise sensul exact al formulei burgheze : „a avea voinţă" şi sensul cuvîntului „a vrea". Şi ceea ce „vrea" el, nu dăunează nimănui ! „Vrea" un intermediu puţin mai luminos pentru el în această sură monotonie, vrea şi să plece în excursie fără să fie întovărăşit şi supravegheat. Doar o să se-ntoarcă înapoi, ce rost are această nelinişte ? Nici o grijă, se-ntoarce el ! La ce bun atenţia exagerată acordată persoanei sale ? E treaba lui şi nimeni n-are dreptul să se amestece ! Oamenii sînt indiscreţi din cale-afară şi lipsiţi de scrupule. Mai ales doamnele din înalta societate şi mai cu seamă atunci cînd sînt mame ! Munceşte, cîştigă, le dă de mîncare şi-i ţine pe banii lui pe indivizii ăştia indiscreţi şi impertinenţi. Cui foloseşte neliniştea de prisos şi toată zarva asta zadarnică ?

XVIII

Vladimir Ballocsanszky stă la o masă, într-un bar şi priveşte continua mişcare, transferul culorilor, al stofelor şi al cărnii de femeie. Umerii goi ai femeilor se mişcă de colo colo, stofele şi draperiile se mişcă de colo colo, figurile se mişcă parcă după o muzică anume, şi tot acest talmeş-balmeş saltă şi se bîţîie după ritmul unui cîntec

de negri, barbar şi tulbure. Ballocsanszky stă într-o lojă, bea un cocteil, după el un altul şi se uită la Boba care evoluează pe parchet în tovărăşia unor indivizi pe care el nu-i cunoaşte.

„Cine sînt tinerii ăştia antipatici, cu umerii smochingului dinadins umflaţi cu vată, ca şi cînd o nestăvilită vigoare atletică ar bomba stofa neagră şi plastroanele ? Cine sînt aceşti tineri anonimi cu părul des, năclăit de pomadă, cu dinţii puternici de sălbăticiune şi care-ţi strîng mîna ca englejii ? Aceste specimene de sportivi care-şi povestesc romane tîmpite, care se duc în timpul iernii la Bernina, sorb cantităţi enorme de ceai, şi profitînd de întuneric, printre flori, trăncănind de una de alta, de cărţi şi muzică se-nfig s-o sărute pe Boba ? Se zbânţuie cu ea nopţi la rînd, şi el, stă la masă, dă pe gît pahar după pahar şi aşteaptă să-i doboare în sfîrşit oboseala, aşteaptă să sosească în sfîrşit zorile, să se aşeze lîngă ea, în maşină, şi s-o conducă acasă. Imoral, nedemn, dezgustător, smintit şi, pe deasupra costisitor ! Să te chinuieşti aşa fără nici o noimă, să aştepţi nopţi la rînd, să nu-ţi găseşti astîmpăr, să fii înjosit, istovit fiziceşte, dar să simţi că un trup de femeie e mai presus de toate celelalte trupuri femeieşti, să te laşi chinuit de trupul ăsta şi să fii totuşi fericit. Aici prostimea ţopăie pe parchet hîrjonindu-se cu Boba. Femei decăzute, de cea mai josnică speţă, zbiară şi rîd, muzicanţi beţi pocnesc în neştire clapele de ivoriu şi suflă ca nebunii în clarinete, băieţi de prăvălie cu mîini umflate şi asudate, pe degete cu inele de plumb, se-mbulzesc şi se-nghesuie unii într-al-

ții ; aici se dansează între codul penal și scandalul public, iar în ciuda tuturor, și mai presus de toți, Boba dansează veselă și nevinovată ca o fetiță. E teribil de cald, duhnește a săpun ieftin și a unt de cacao, chelnerii pășesc în hainele lor strînse pe trup, aidoma unor manechine. Oberchelnerul poartă o brățară de aur la încheietura mîini și pe deget un inel cu piatră de topaz, transparentă ca un vin vechi. În pantofi de lac, pudrați din belșug, chelnerii servesc în acordurile ghitarei, legănînd prin aer tăvi de argint, pe dezmățații ăștia beți criță, și în fiecare noapte cavalerii servanți ai Bobei îl costă pe puțin un miar.

„Și Boba e nimfomană !"

„Nu, Boba este femeia cea mai sinceră și mai nevinovată din lume ! Nu i-a ascuns nici un amănunt din viața ei ! I-a vorbit și de ofițerașul maghiar de husari, afemeiat și dezmățat, căruia i-a căzut victimă inocentă la optsprezece ani ai ei. Un aventurier, o pușlama și un șantajist, amant și dresor, care a și părăsit-o pînă la urmă, cum își părăsise toate amantele și s-a cununat cu alta ! Îl chema Németh ! Von Németh ! Apoi căsătoria ei cu Pavlinic, un arivist nesuferit, care constituise pentru ea un dezastru din punct de vedere moral. Nu. Ea nu-i ascunsese nimic. Nici aventurile întîmplătoare, destul de numeroase, nici nopțile petrecute prin cîrciumile sordide, unde-o pîndeau ochii scăpărători și animalici ai derbedeilor amețiți de vin, puțind a murdărie și sudoare, cu părul cîrlionțat plin de paiele și fînul culcușului unde dormiseră cu o noapte înainte. Cu un netrebnic din ăștia, un individ care-și încingea

pantalonii cu o bucată de sfoară și purta în loc de pantofi niște galoși ferfenițiți, se-mbătase odată și rămăsese să facă dragoste cu el toată noaptea, pe undeva, într-o mahala, într-un grajd de vite. Dar toate astea își aveau izvorul în deznădejde și singurătate. Da. El era capabil s-o-nțeleagă !"

„Erau însă și lucruri, mai greu de priceput ! De pildă : piticul Mukhija, și maimuța Bibi care se plimbau, ca la ei acasă, prin camerele Bobăi ; piticul făcea pe măscăriciul regelui : înalt de nouăzeci și șapte de centimetri, îmbrăcat în smoching, cu pielea mîinilor mititele zbîrcită ca pielea unui foetus păstrat în alcool, piticul Mukhi sălta prin apartamentul Bobočkăi ca un mărunt și bizar animal domestic. Își zornăia clopoțeii, se hîrjonea cu maimuțica Bibi, își punea pe cap o bonetă roșie de arlechin și se îmbăta cu șampanie. Izbutise să-l îndepărteze pe Mukhi ăsta, dar mica viespe, Eleonora cea cocoșată, copil minune, bolnavă de piept, pierită la față și tot timpul bolnavă, rămăsese mai departe sub directa oblăduire a Bobăi. Iată un lucru tulbure și greu de priceput !"

„Și mutrele de la seratele și ceaiurile Bobočkăi, indivizii ăștia suspecți și asta-i greu de înțeles ! Excentrici, care sorb vinul din cranii omenești, escroci, care n-au decît o singură grijă : homarii și sparanghelul, mai ales atunci cînd nu e sezonul homarilor și al sparanghelului. Oameni care trăncănesc cît e ziulica de mare vorbind de cravate și pomezi, ca pînă la urmă să te coste și ochii din cap, pentru că sparanghe-

lul, anghinarele şi homarii îi plăteşte din buzunarul lui. Dineul siamez organizat de Boba în cinstea prietenului ei din copilărie, Lorris, artist liric, care sosise în oraş într-un Rolls-Royce proprietate personală, acest dineu siamez îl costase o groază de parale. Lumînările chinezeşti, porţelanurile de Malaezia, ouăle putrezite-n pămînt, peştii fezandaţi, pepenii muraţi cu maioneză, mirodeniile iuţi şi îmbătătoare, fumul de ţigară, toate astea le-a plătit — pînă la urmă — Ballocsanszky, şi cît fusese totul de plictisitor, de inutil."

„Nu. Dintre toţi oamenii ăştia care se învîrtesc în jurul Bobei nimeni nu-i e pe plac şi nimeni demn de stimă ! Contesa Orcyval, baba asta ţicnită, prea îi dă tîrcoale Bobei. De ce-o fi venind atît de des în vizită, din Szent-Miklos, şi pentru ce rămîne aci săptămîni la rînd ? Iar doamna Angelica Benito-Benitzka, femeia asta cu trup de efeb, nevasta unui trişor notoriu, pe care-l ştie tot oraşul, prea e compromisă din toate punctele de vedere, ca o femeie cumsecade să se arate în public în tovărăşia ei ! Vezi însă că Boba o ia în loja ei în fiecare seară pe Angelica, parcă dinadins ! Prin salonul Bobei defilează într-una misterioşi negustori de parfumuri şi ciorapi din Paris şi Londra, joacă nopţi întregi pocher, sau *chemin de fer*, pierd ori cîştigă ; drumeţi suspecţi cu titluri sforăitoare şi posturi înalte prin consiliile de administraţie. Şi toţi sînt antipatici ! De pildă, doctorul Kyriales. Cine-o fi georgianul ăsta problematic, şi de unde ia banii de cheltuială ? Şi tipul ăsta cu două feţe,

Krizovec, avocatul lui Klanfar, care ţine morţiş să-i facă lui vînt din combinaţia cu Amsterdamul ? Pe urmă verişorul ei după mamă, cavalerul Urban, consilier al consulatului din Sanct Petersburg, care-a ajuns atît de rău că a început să scrie la gazetă sub semnătură proprie ! Zilele trecute Boba a invitat la cină pe un chiromant din Cairo, Muharem-Ali-bei, şi ce s-a petrecut a rămas pentru el o enigmă pînă în ziua de azi ! Colierul de perle al Bobei nu era de găsit nicăieri. A doua zi dimineaţă, cînd nu se mai îndoia nimeni că într-adevăr dispăruse şi că vinovat de dispariţia lui nu putea fi altul decît chiromantul din Cairo, Boba înlătură cu hotărîre bănuiala de netăgăduit. Începu să scîncească ca o isterică atunci cînd el i-a spus că va anunţa poliţia ! Şi iată că ieri zări, din întîmplare, pe măsuţa ei de toaletă o hîrtie prin care se adeverea că lăsase amanet colierul de perle la Muntele de pietate din Viena ! Ce taine or mai fi şi astea ? Colierul de perle i-l oferise Bobei „de Paşte" cu un an în urmă, la Milano. Trei sute douăzeci de bilete de-o mie ! Vila de la Opatia : opt sute patruzeci şi două de mii. Numai nota de plată la bodegă pe luna trecută, adică şampania, icrele şi alte mărunţişuri, îl costase douăzeci şi şapte de mii ! Unsprezece mii abonamentul la teatru pentru el şi pentru Boba pe ultimul trimestru, — pe ăsta îl uitase ! Şi acasă e în restanţă cu vreo optsprezece-douăzeci de mii, banii pe luna trecută, că pe luna asta nu vărsase nimic. Vanda nu i-a suflat o vorbă despre asta ! Apoi călătoria la Viena, şi pe urmă toaletele din ultimul

timp, taxa şcolară pentru mica Eleonora, care, după părerea Bobei, e un mare talent, un copil-minune, un fenomen muzical !

Şi Boba e, de fapt, o femeie fără suflet ! Nu rareori se strîmbă cînd el dă să-i spună ceva, parcă ar fi la teatru ! Şi nu rareori dă dovadă că-i lipseşte cuviinţa elementară. Cînd o rupe cu cineva, dintr-un motiv sau altul, femeia asta se schimbă într-un sloi de gheaţă şi distanţa dintre ea şi oamenii care-i sînt indiferenţi, fiziceşte vorbind, nu e numai inumană, ci de-a dreptul interplanetară ! Într-o seară au ieşit împreună la operă, iar doctorul Pavlinic, care avea loc la parter, o privea cu interes pe fosta lui soţie afişîndu-se în lume cu noul ei cavaler. Un gest lipsit de discreţie din partea acelui Pavlinic, o dovadă de proastă creştere, dar ura din ochii Bobei, cînd l-a înfruntat pe Pavlinic, era de-a dreptul bestială !"

Şi totuşi povestea asta cu Eleonora, fetiţa ofticoasă, ce e altceva dacă nu o dovadă de milă şi compătimire ? Fetiţa zace zile întregi în pat, iar Boba o îngrijeşte ca pe o fiinţă de esenţă divină, Boba veghează la căpătîiul acestei mici cîntăreţe gheboase nopţi în şir, stoarce lămîi şi pregăteşte limonadă, cîntă cu ea, o acompaniază la pian, într-un cuvînt, o îngrijeşte, ca şi cînd i-ar fi mamă bună. Cum se cheamă lucrul ăsta, dacă nu bunătate !

Nobilul domn Ballocsanszky stă la masă în bar şi-o priveşte pe Boba dansînd. Umerii femeilor, stofele şi picioarele goale, chipurile legănîndu-se în ritmul muzicii, trupurile săltînd, zgîlţîite de

furia unui cîntec de negri, şi nobilul Vladimir Ballocsanszky, aşezat în lojă, dînd de duşcă pahar după pahar, fără s-o scape o clipă din ochi pe Boba care evoluează pe parchet.

XIX

Vladimir Ballocsanszky se topea ca o floare de ceară în mîinile Bobei, iar din gogoloiul trist pe jumătate putred nu rămaseră decît două-trei peceţi, sigiliile tribunalului care-i sechestrase lucrurile : casa de bani, biroul de avocat şi, pe deasupra, strălucita lui carieră, pentru care fusese atît de invidiat. Cînd lucrurile s-au înrăutăţit, soţia lui Vladimir, Vanda de Ballocsanszky, a încercat în cîteva rînduri să-i vorbească bătrînei şi respectatei doamne Ballocsanszka, venerabila şi imperturbabila ei soacră, despre Bobočka, spunîndu-i că : „femeia asta criminală îşi pusese în cap să nimicească viaţa ei şi a copiilor ei ", adăugînd c-ar trebui întreprins ceva concret şi, după părerea ei, „aceasta ar fi de datoria doamnei Ballocsanszka, ţinînd seama că Vladimir îi e fiu !"

Între Vanda şi bătrîna Ballocsanszka existase întotdeauna o distanţă de nestrăbătut şi bătrîna doamnă, căreia nu-i fusese niciodată nimeni drag, şi care n-o avusese la inimă pe noră-sa de la bun început, păstrase în timpul acestei convorbiri — cînd s-ar mai fi putut întreprinde ceva în

interesul feciorului său — o răceală de gheață, pe deplin consecventă, de altfel cu atitudinea sa pasivă și distantă. În timpul acestor scene niciodată zgomotoase, cînd Vanda îl acuza pe Ballocsanszky, pe bună dreptate, bătrîna juca rolul unei soacre demne, care apără reputația fiului ei față de această femeie, cu desăvîrșire străină prin sînge și educație.

— Lacrimile nu ajută la nimic, copila mea, Vladimir e la vîrsta cînd și tatăl său începuse să manifeste o înclinație oarecare pentru femeile *minderwertig*[1]. Pînă acum n-am remarcat această înclinație la feciorul meu ! Trebuie să avem răbdare. E singurul remediu !

— Dar, pentru Dumnezeu, mamă, ține de prea mult timp ! Și eu am crezut că vremea va rezolva acest lucru, dar iată că durează de doi ani încheiați. De n-ar fi fost Dagmar, știam eu ce-mi rămîne de făcut, dar sînt legată de mîini și de picioare și de aceea cred că dumneata ai fi cea mai nimerită să iei inițiativa ! Aseară a fost aici Tereza și ea mi-a spus că se vorbește în oraș de falimentul lui Vladimir ca despre un lucru iminent. Dar el refuză din principiu să stea de vorbă cu mine în această chestiune !

— *Die Männer sind schon so !* Nu se poate face nimic ! *Schön ruhig weiter Tee trinken und weiter warten.*[2]

---

[1] Ușuratice. (germ.).
[2] Așa sînt bărbații !... Să continuăm să bem ceaiul în liniște și să așteptăm ! (germ.).

— Dar dacă aceste zvonuri privitoare la faliment sînt adevărate, ajungem cu toții la ruină, și eu și copiii !

Și tragedia era expediată, în cîteva cuvinte, între șapte jumătate și opt, la apusul soarelui, în fața ceaiului care se răcea.

Și el lipsea iarăși. Telefonase că e prins cu treburile, că are de încheiat o afacere, iar azi-dimineață, cînd l-a ajutat să-și lege cravata, era atît de absorbit, că nici n-a fost în stare să-și înnoade papionul, iar cînd pe ea au podidit-o lacrimile, el a mîngîiat-o pe păr, numind-o bătrîna lui guvernantă plictisitoare.

În febra acelor ultime zile, Ballocsanszky simțea cum îi fuge pămîntul de sub picioare ; avea sentimentul nedefinit, dar intens, că totul e pierdut. Aventura cu Bobočka îi arătase cu brutalitate, că viața lui fusese pînă atunci o prostie și o minciună, o înșiruire de iluzii stupide. I se părea că femeia asta semăna cu un bolid care pătrunsese pînă în cele mai adînci straturi ale ființei lui și acolo, în adînc, făcuse explozie. Toată viața se tîrîse printre lucrurile comune ca un copil timid, neliniștit și fricos, iar acum, cînd pentru prima dată descoperise un drum și era pe cale să-și trăiască viața, acum se lovea de cruda realitate. Codul penal. Niciodată nu se încumetase să recunoască unele adevăruri elementare în legătură cu minciunile vieții sale fizice, și acum, cînd începuse să dea în vileag cu glasul pe jumătate, somnolent încă, și catastrofele se prăbușeau asupră-i. În ultima

vreme o ducea numai într-o beţie în tovărăşia piticilor şi-a fetiţelor cocoşate, pe palmele mîinilor calde de femeie ; în jurul lui bărbaţi beţi sărutau pantofii auriţi ai femeilor, mîncau peşte împuţit, ouă stricate, fumau opiu, prizau cocaină, şi bestia monstruoasă, vîscoasă, băloasă dinlăuntrul lui simţi nevoia să se întindă ca o enormă dihanie, antedeluviană, să trăiască, să uite, să rupă-n dinţi gîtlejul cuiva. Nu se întîmplase încă nimic şi iată că totul se sfîrşea. Mandatul de arestare împotriva lui fusese semnat cînd el continua să-i explice Vandei cu un surîs detaşat şi superior, că lucrul ăsta n-are nici o importanţă, că are de făcut o călătorie urgentă în Olanda şi că toate aceste mărunţişuri le va aranja la momentul oportun. Aşa l-au şi găsit portăreii, în mijlocul dezordinii din camera lui, înconjurat de dosare împrăştiate, scrisori rupte şi geamantanele pe jumătate făcute. Deschizînd uşa unui dulap bătrînesc de dimensiuni uriaşe şi aşezîndu-se în el, ca pe pragul uşii casei sale, privea cu ochi rătăciţi dezordinea de pe podea şi din odaie. Ţinea în mînă jartiera de argint a Bobei şi rîdea mut. Dulapul în care se ascunsese era dulapul în care se împuşcase bunică-sa : intrase în dulap, închisese uşa după ea şi o găsiră a doua zi dimineaţa, moartă, fără ca cineva să fi auzit detunătura armei. Încă din frageda copilărie acel dulap îl atrăgea pe Ballocsanszky, aidoma unui mormînt adînc şi sigur.

După aceea a fost tîrît în faţa tribunalului, prin spitale, prin balamucuri, prin închisori, iar într-o bună zi s-a întors la Bobočka şi acum vine

în fiecare seară la „Coroana", se aşază pe un scaun aproape de casă şi citeşte ziarele. Joacă şah, scrie poezii şi discută cu Filip despre pictură şi creaţie artistică.

XX

Însorita şi arzătoarea lună august se apropia de sfîrşit. Obosit şi nedumerit, Filip sta întins la umbra nucului, în asfinţitul zilei, incapabil să se smulgă din golul, din ce în ce mai sumbru, pe care-l simţea cum creşte în el în ultimul timp. Vara e pe sfîrşite, se-apropie toamna, perele prea coapte cad cu zgomot din pomi ; iată a mai căzut una, s-a izbit de acoperişul chioşcului şi s-a rostogolit în tufele de coacăze, rupînd cîţiva lăstari, şi frunzele moarte au trosnit surd sub lovitura rodului greu. Porcii grohăie după zăplaz, iar mica porcăriţă Anica a plîns înfundat, fără oprire, potolit, toată după-amiaza : a înţepat-o o viespe în picior, s-a umflat piciorul şi plînge, şi n-are cine să-i dea o mînă de ajutor. Răzbesc, de undeva, glasuri de oameni aduse de palele vîntului şi se aude zgomotul ritmic al batozei : în Kostanjevec a început treieratul grînelor. Prin frunzişul pomilor, dincolo de vălul arşiţei, se zăresc unduind lanurile de sub vii : pămînt întins, surd şi mut, sub velinţa cenuşie a înserării. Panică printre puii din poiata de lîngă casă, cotcodăcit, piuit

zgomotos şi deznădăjduit, zbateri nervoase de aripi, şi din nou linişte. Mirosul fumului de sub acoperişurile năpădite de muşchi se strecoară printre pomii livezii, gîrbovi sub povara norilor fierbinţi şi grei de august şi în izul pătrunzător, tare şi aspru al fumului umed se simte nemişcarea greoaie a cîmpiei şi a satului cu acoperişuri de întuneric. Filip stă înfundat în fotoliu, cu capul dat pe spate ; ţine în mînă o Europă minusculă de bronz, călărind un taur furios, jucărie sau podoabă funerară în Panonia de altădată, de multă vreme prefăcută în pulbere. Văcarul surdo-mut, Miško, o găsise pe cîmp şi i-o dăduse lui Filip : lucru migălos, de mare preţ, modelat după gustul decadent, cel mai rafinat, al plasticii miniaturale, păstrînd totuşi în compoziţie o simplitate grandioasă.

„Pe tot întinsul acestor cîmpii se înălţase cîndva Panonia cezarilor, cu oraşe de marmoră, cu turnătorii şi cu făurării pentru lucrarea aurului unde, din mîinile meşterilor dăltuitori, ieşiseră opere admirabile. Oraşele clocoteau de viaţă, făcliile pîlpîiau în teatre, pretutindeni aplauze, vin, ovaţii, entuziasm. Actorii îl jucau pe Plaut şi pe tragicii greci şi iată acum Anica, fetiţa asta, scînceşte şi porcii grohăie deasupra vechilor morminte. Porcii grohăie, şi amurgul coboară, şi totul se cufundă în beznă, ca furnicarul strivit şi mort din luminişul pădurii ; bolţi, clădiri, apeducte, borne de piatră, statui şi o decădere în care nimeni nu mai e în stare să plămădească o jucărie atît de desăvîrşită, cu care se jucaseră

odată morţii aceştia decadenţi, aci, sub picioarele noastre."

Fidel ideii romantice a continuităţii culturii europene, Filip se simţea răscolit la vederea figurinei de bronz, pe care o învîrtise între degete toată după-amiaza.

„Cîndva scăpărau pe aici mări calde, se pîrguiau portocalele în arborii seculari, sub fericita pace a cerului senin şi tihna veacului de aur, închis în sine. În porturile prospere, corăbii cu pînzele întinse spre toate vînturile pe apele albastre ; scîrţîiau luntrile sub povara scorţişoarei, a grîului, a bananelor, ananasului şi strugurilor : o viaţă tihnită, foarte bine figurată de această Europă romană, care se scălda în golfuri liniştite şi străbătea lumea călare pe taurul de bronz : toate culorile ard proaspete ca în frescele din Pompei. Azi, deasupra mormintelor, se ridică acest Kostanjevec, plin de glod, sat de ciobani şi de văcari şi cel mai de seamă lucru care s-a petrecut în acest blestemat Kostanjevec în ultimii treizeci de ani, este faptul că paracliserul a sădit un păr în ogradă. Au săpat în ziua sf. Martin o fîntînă nouă şi au cumpărat din tîrg un lighean smălţuit şi o lampă de gaz. Şi deasupra acestui Kostanjevec sînt mari turnătorii roşii, o enormă forjă neagră europeană hăuie din nicovalele şi ciocanele ei, traversele, şinele, roţile fierbinţi, fusele încinse scapără, cărbuni se aprind în noapte, iar Kostanjevec se afundă în amurg cu porcii care grohăie şi totul putrezeşte aici ca într-un furnicar strivit !"

De cîtăva vreme se simţea din nou atras de magnetul oraşelor negre de funingine; ar fi vrut să simtă în nări mirosul metalului şi auzul lui tînjea după huruitul maşinilor. Pe străzile întunecate din Apus domneşte o mişcare intensă şi o nouă piatră filozofală aruncă asupra lor, ca într-un laborator, o lumină verzuie şi stinsă. În oraşele acestea se îngrămădesc piei, vînat, ţesături, veştminte, mătăsuri, săpun; potcoavele aurite ale teatrelor îmbrăcate în catifele strălucesc sub lumina palidă, se instalează exaltante şi lungi tăceri, răsună vorbe omeneşti şi, pe deasupra tuturor, duduie forjele mînjite de funingine, în timp ce curelele negre zbîrnîie fără oprire. De ce oare s-a împotmolit în glodul Panoniei şi ce oare aşteaptă de nu se clinteşte din loc?

Neliniştea se strecura în fiinţa lui Filip şi devenea tot mai intensă! Se simţise din totdeauna un solitar, ermetic închis în cercul emoţiilor sale; ştia din lunga lui experienţă cît e de greu să-i mişti pe oamenii din jurul tău, să-i faci să simtă intensitatea propriilor tale sentimente. Fiecare om trăieşte ferecat în lumea lui închisă, îşi are o frumuseţe a lui, propriile lui excitaţii nervoase, intense şi uneori seducătoare, chiar de-o autentică frumuseţe — dar e nespus de greu, imposibil aproape, să transmiţi altora autenticitatea propriului tău extaz. Da, de-a dreptul imposibil!

„Oamenii sînt nişte animale calde, încăpăţînate şi egoiste! Oamenii trăiesc în general în duhoarea propriilor lor emanaţii, şi în timp ce se complac în duhoarea proprie, tot ce vine dinafară li se pare că pute."

Să baţi, să te apropii, să-ţi frecventezi semenii, să li te dărui necontenit şi să te simţi fericit că există cineva dispus să se plece asupra comorilor tale secrete: iată istoria raporturilor lui Filip cu femeile. De cîte smintite, de cîte păpuşi cu creiere de cîlţi, de cîte trecătoare impersonale nu se apropiase Filip cu toate secretele lui comori! Nu rămăsese niciodată nimic din toate întîlnirile astea decît amintirea penibilă a tristelor descărcări fizice, la fel de enervantă ca zăngănitul unei găleţi după o uşă închisă. Navigînd ani de-a rîndul ca un aventurier intelectual, fără o ţintă precisă, mînat numai de înclinarea sa sinceră spre frumusetea secretă şi rară, printre fiinţe indiferente, bănuitoare şi inabordabile, Filip se simţea obosit şi toate din juru-i îl umpleau de scîrbă. Îşi dădea totuşi seama că Xenia, mai mult decît oricare dintre femeile pe care le cunoscuse pînă atunci, ştia că măruntele şi efemerele emoţii interioare, cele mai neînsemnate, mai instabile, şi mai infime în aparenţă, sînt totuşi singurele care au importanţă în viaţa omului. Descoperise lucrul ăsta graţie unui soi de fineţe, de sinceritate, de autenticitate şi el fusese, fără îndoială, atras atît de puternic de femeia asta din pricina înţelegerii pe care o arăta faţă de stările lui de surescitare şi enervare. Rănită, strivită, gangrenată şi suferind de plăgi secrete, ea simţea nevoia disimulată de gust, înţelegea frumuseţea

operei de artă şi din primele zile îi împărtăşise, spontan şi generos, aspiraţia ei spre frumos.

Ideea lui Filip, de pildă, că alţii îşi au în noi sălaşul, că zac în trupul nostru ca în vechile morminte, şi că noi toţi n-am fi decît domiciliul unor locatari morţi şi necunoscuţi, părerea asta nu-i era străină Bobočkăi, ba, dimpotrivă, familiară şi scumpă. Simţea şi ea că prin sticla tulbure a ochilor ei, privesc alte personaje, necunoscute ei, şi cînd se trezea în zorii zilei, atunci cînd podelele scîrţîie şi nori grei de toamnă, încărcaţi de ploaie, plutesc pe deasupra străzilor pustii, avea impresia că se trezeşte dintr-un vis urît, dar pe care-l visase altcineva, un necunoscut, un străin. Lîngă ea, sforăia Bollocsanszky, palid, cu obrajii scofîlciţi, cu mustăţile ţepene şi retezate scurt ca nişte perii. Îi căzuseră încă doi dinţi din faţă şi semăna cu un cadavru. Cu mortul ăsta ştirb îşi ducea viaţa într-o odăiţă scundă, cu boltă de viţă în faţa ferestrei, plină de ciorchini copţi şi frunzele ciuruite de omizi. Ploaia plesneşte în geamuri, pe şosea un ţăran, cu un sac pe cap, îşi mînă vaca. S-a făcut ziuă, trebuie să se scoale ! Să se scoale şi să intre în bucătărioara spoită în verde, cu podea de cărămizi roşii, să fiarbă cafeaua, să spele farfuriile în apa călduţă şi unsuroasă, trebuie să plece la cafeneaua lui Steiner, să se aşeze în spatele tejghelei de marmoră şi să numere bucăţile de zahăr pentru primele ceşti de cafea de după-amiază.

Adînc tulburat de incertitudinea care plana asupra naşterii sale, Filip se rătăcea în ipoteze pline de mister ; pentru el, chiar de la început, orice contact cu realitatea era încărcat de mister ; tic-tacul stins al ceasornicelor, parfumul puternic al iasomiei, suprafaţa cenuşie a pereţilor în care se răsfrîngea lumina ceţoasă a dimineţii, atingerea sticlei reci a paharului de buzele arse de febră, gustul amar al apei, care se scurge în bule călduţe prin gîtlej, clanţele umede ale uşii şi trupul obosit, toate făceau obiectul cercetărilor lui permanente asupra cauzelor primare.

Zăcînd bolnav şi scuturat de febră cît fusese copil, se întorcea mereu la gîndul că alaiul morţilor, slugi, episcopi, canonici, valeţi defuncţi, trecătorii necunoscuţi din debitul de tutun al maică-si, circulau prin el ca printr-un tunel. Chiar de cînd începuseră să stea de vorbă lîngă casa cafenelei, îi vorbise Xeniei despre febrele copilăriei sale şi ea îl ascultase arătînd un deosebit interes. Îi vorbise de mirosurile adulmecate cu nările fierbinţi, de violenţa senzaţiilor tactile, de sunetele fărimiţate şi uitate şi care se descompun în noi ca brînza sub clopotul de sticlă ; ea îl asculta pe străinul acesta care-i vorbea de sfere bizare, ascunse, de distanţe, de dimineţi ciudate, şi, ascultîndu-l, îşi află propriile-i sfere, propriile-i distanţe, propria ei dimineaţă ciudată. Într-adevăr ! Privind portretele bunicilor şi străbunicilor săi prin saloanele din Buda, se gîndise adesea, că nici ea nu e decît un portret printre numeroasele portrete ale neamului Raday — dar viu şi în mişcare — şi că locul ei era între piesele tapiseriei patinate de vreme şi între jil-

ţurile galbene, deasupra comodei, într-o ramă aurită!

Morţii lui Filip, morţii aceia ipotetici, erau compuşi din complexe interminabile, din supoziţii neverosimile şi din idei fixe: episcopi, slugi, femei bătrîne cu gaiţe vorbitoare în încăperi întunecoase, chipurile din albumul legat în catifea, funcţionarii polonezi în paltoane cu guler de blană, toţi strigau într-însul şi se mişcau aievea în jurul patului său de copil bolnav! Mai tîrziu, cînd s-a făcut mare, a simţit cum unghiile de la mîini îi cresc ca unghiile morţilor din mormintele închise. Părul şi unghiile acelor morţi necunoscuţi! Omul nu este altceva decît receptacolul gusturilor şi plăcerilor altora! Uneori Filip era pe deplin convins că nu văzuse, în mod obiectiv, ceea ce văzuse; altcineva, un necunoscut care trăise cine ştie cînd, văzuse în felul său, cu ochii lui Filip. Ascultînd dangătul clopotelor risipindu-se deasupra pămîntului, în cercuri plate, ca undele din ce în ce mai largi stîrnite pe oglinda apei de aripa unei păsări, Filip se gîndea adesea la urechea străină, ciudată, care asculta, cu urechea lui, dangătul clopotelor. Melancolii dureroase şi inexplicabile se abăteau asupra lui fără veste, se tînguia în el cineva care fusese lăsat în părăsire. Pe el, Filip, nu-l părăsise nimeni, dar el tînjea şi se-ntrista ascultînd zumzetul sîrmelor de telefon pe acoperişuri, se gîndea că totul nu e decît un spaţiu întunecos plin de mişcări stranii prin frunzişul copacilor, şi îndepărtate tunete nocturne.

La drept vorbind, Bobočkăi nu-i plăcea să bea. Nu era înclinată spre beţie, ba chiar simţea pentru alcool o adevărată repulsie, dar băuse atît în viaţa ei, că era în stare să bea trei nopţi în şir, împinsă de confuza, adînca şi irezistibila nevoie de a-şi bea minţile şi de a-şi afla moartea undeva în vreun şanţ plin cu glod, pe marginea şoselei din Kostanjevec.

„Dumnezeu ştie, poate că vreun Raday din neamul ei şi-o fi dat duhul cine ştie cînd, înecat în vreun şanţ plin cu apă de ploaie, şi poate omul ăsta, cu limba lui caldă şi însîngerată, linge acum paharele ei. În fond, toată viaţa ei nu era altceva decît o lungă beţie."

Cînd sta să cugete asupra lui însuşi, asupra duratei sale, asupra începuturilor şi limitelor fiinţei sale, Filip se rătăcea într-un hăţiş de imagini confuze din care-i era peste putinţă să se descurce.

I se părea că prin mîinile noastre curge o altă viaţă în pulsaţii calde, şi că toate jucăriile stricate, toartele de porţelan crăpate, marginile ştirbe ale paharelor vechi şi ciobite care-ţi taie limba, scrisorile, genuflexiile şi murmurele, nu erau decît nişte răspunsuri vechi la scrisori de mult citite, ecourile cuvintelor uitate, amintirile greşelilor de mult făptuite şi torturilor pricinuite de situaţiile fără ieşire.

Luptînd timp de mai bine de douăzeci de ani cu femeile, cu frumuseţea, cu ficţiunile, Filip ajunsese să socotească înclinaţia sa faţă de femei şi feminitate un complex străin de el. Amărăciunea provocată de însingurarea lui maladivă

i se părea că vine de la altcineva, aflat înlăuntrul lui, pus în faţa diferitelor femei, în timp ce el însuşi se simţea nenorocit şi neputincios. Matricea care lui i se părea semnul feminităţii şi a maternităţii se dovedea doar un ghem de viscere calde la care visezi în zadar. Nu avea de loc simţul realităţii. Nu poseda nici simţul pipăitului în raport cu diversele obiecte, nici simţul echilibrului dintre obiecte. Flexibil şi fragil ca un stînjenel în bătaia vîntului, în timpul somnului, Filip se temea de peşti, de maxilarele morţilor, dar mai cu seamă de luciul viclean al perilor de iepure pe jobene. Înaintea lui alţii, cu mîinile vîrîte în mănuşi, atinseseră aceste obiecte şi propriile lui degete pierduseră simţul pipăitului în ceea ce privea viaţa reală. Enigma spaimei de jobenele negre şi lucioase o descoperise din întîmplare : maică-sa îi povestise odată că pierzînd toată averea şi ajungînd săracă lipită, familia Valenti din Polonia, scosese lucrurile la mezat ; portăreii, care, băteau toba în faţa casei părinţilor săi şi la care tatăl ei, copil pe atunci, holba ochii, purtau pe cap un fel de jobene negre, păroase.

După ce o cunoscu pe Bobočka, sentimentul de incertitudine subiectivă în legătură cu identitatea propriului său „eu" se manifestase la început destul de rar. Era o noapte blîndă cu lună, o lună grea şi verde, cînd, pentru prima oară, simţi nevoia să-şi uite dezechilibrul şi sfîşierile în braţele acestei femei ! O lună verde, grea şi toate glasurile amorţite, surde, ca învelite în vată. Se auzea orăcăitul broaştelor venind din întuneric, şi el o aştepta în fundul aleii, lîngă havuzul din faţa farmaciei. Pornind s-o întîlnească, culesese pe drum, nici el nu ştia cînd şi cum, un clopoţel de volbură pe care-l mozolea între degetele umede. Boba veni şi mirosea a fîn şi fu gingaşă ca o fetiţă. În noaptea aceea îi vorbise mult de copilăria ei : că se pieptăna cu un pieptene des, că purta cozi împletite strîns, că atunci cînd fusese la internat îngenunchea în timpul slujbei de dimineaţă. Se juca în lumina lunii la umbra castanilor, iar cînd era fetiţă mică se temea de sfinţii de ceară de pe altare, închişi în chivoturile de sticlă ; o înspăimînta, mai cu seamă, o sfîntă din Buda, învestmîntată în odăjdii de brocart cusute cu aur ; căci statuia de ceară avea pe mîini şi pe picioare cheaguri de sînge, gros şi negru !

XXI

În extazul unei nopţi furtunoase şi nebune, de sărbătoarea Sfîntului Roco, visul lor izbucni cu strălucirea unui fantastic foc de artificii. Sfîntul Roco din Kostanjevec era, de mai bine de o sută de ani, oblăduitorul tuturor leproşilor, epilepticilor, schilozilor, zărghiţilor şi milogilor de la Bikovo şi Kravoder, pînă în Jama şi Turcinovo şi de la Blatnja, pînă, hăt, în viile din Zabrokrecina. De ziua asta mulţime de oameni porneau cu căruţele şi pe jos, prin păduri şi

rîpe, să se roage şi să-şi plece genunchii în faţa icoanei făcătoare de minuni, cioplită în lemn. Se spunea că înainte cu douăzeci şi doi de ani, sfîntul sculase din morţi o fetiţă, Jalzebet din Vidovec, suflîndu-i viaţă, după ce zăcuse moartă două zile, muşcată de un şarpe veninos. Sfîntul Roco din Kostanjevec era, orice s-ar spune, un sfînt ciudat : din cînd în cînd clipea din ochi, şi florile de pe altarul lui nu păleau ; izvorul de sub teiul care se-nalţa pe deluşorul de lîngă capelă nu seca niciodată ; nici oamenii cei mai bătrîni din ţinut nu-şi aminteau să-l fi văzut vreodată fără apă. Acest izvor tămăduia cele mai otrăvite răni şi apa lui făcea minuni cînd era vorba să alunge junghiurile din oase, tămăduindu-i chiar şi pe ologii care se tîrau în cîrji. Lîngă izvor străjuiau, înfipte în pămînt, trei cîrji, în faţa icoanei sfîntului făcător de minuni, spre slava şi veşnica pomenire a celui care, în marea lui milă, le dăruise atîtor damblagii picioare tefere.

De sărbătoarea Sfîntului Roco ziua era plină de soare, senină, inundată de maci înfloriţi şi holde unduioase şi pîrguite. Paleta de lumină îşi revărsa culorile peste pădurile de stejar şi podgorii, vibra totul în jur, bogat şi încîntător. Bobočka şi Filip hotărîră să ia şi ei parte la sărbătoarea întru slăvirea Sfîntului Roco. Erau două ceasuri bune de drum pînă acolo şi treceai printr-o pădure de fag, verde şi plină de linişte, cu trunchiuri bătrîne şi mute dormitînd în penumbra de smarald ; vîntul verii împrăştia sămînţa deasupra corolelor şi ciocănitoarea se auzea în

scoarţa copacilor, cînd ici, cînd colo, ca şi cînd le ţinea discret tovărăşie drumeţilor, zburînd, din fag în fag, şi făcîndu-le, din vreme-n vreme, semne tainice. Cum plecaseră destul de tîrziu de la via din Kostanjevec, sosiră la bisericuţa Sfîntului Roco abia către seară, cînd din focurile aprinse se înălţa fum des şi carnea de porc sfîrîia şi pocnea în frigare şi-n tăvile de tablă puse pe jar. Se lăsa noaptea. Umbrele se lungeau şi se-ntunecau, iar grăjdarii şi văcarii guşaţi din Podravina, care veniseră aici cu iepele lor pline şi gata să fete, sătule şi grase, îşi vedeau de treabă făcîndu-şi de lucru pe lîngă vedre, oişti, obezi, osii, sau cărînd braţe de fîn cailor. În lumina ca de cenuşă a înserării, chipurile acestor pelerini păreau nişte măşti roşii ! O femeie beată, cu obrajii inflamaţi de erizipel, roşii ca sîngele, urla şi plîngea, ţinînd în mînă o lumînare aprinsă, iar tobele, cimpoaiele, clarinetele şi fanfara pompierilor din Kostanjevec, de-a valma cu petardele, cu rumeneala norilor vesperali, cu hîrîitul caterincelor, se contopeau într-un vacarm dezlănţuit, infernal. Sub corturile vînzătorilor de turtă dulce şi sub umbrarele cîrciumarilor vinul curgea, gîlgîia miedul pus la gheaţă, se dădea cep mereu la alte balerci cu bere proaspătă. În mijlocul huietului, printre roatele de cîrnaţi afumaţi şi mătănii rotunjite în miez de pîine, urla din fundul bojocilor o făptură primitivă şi sălbatică, păroasă ca o gorilă, într-un surtuc de surugiu şi purtînd chipul în trei culori al Sfîntului Roco înfipt în panglica pălăriei. Din vălmăşagul smintit şi nepotolit al

surlelor, sticlelor cu dulce răcoreală, pocnetul pleasnelor şi murmurul litaniilor, behăia glasul strident al unui tîrg păgîn. În jurul scundei capele baroce, în paragină, a sărmanului sfînt spuzit de răni, răsuna galopul copitelor de centauri şi lipăitul labei păroase a Necuratului. Hîrîiala flaşnetelor mînuite de orbi, zarva stîrnită de copii, pocnetul biciuştilor şi vînzoleala gălăgioasă a fetelor erau dominate de hohote de rîs vesele şi smintite, totodată sălbatice şi victorioase. În jurul unei bătrîne cerşetoare ameţită de vin, chicoteau şi se hlizeau nişte flăcăi beţi, pocnind-o unde nimereau cu cizmele lor potcovite. Femeia se tăvălea în praf şi se jura, luîndu-l de martor pe Atoatevăzătorul, că cei care ziceau că o văzuseră, noaptea trecută, împerechindu-se cu Necuratul în livezile din Şimun, minţeau, de îngheţau apele. "Haide, haide, babo, te-ai preacurvit cu Necuratul !" strigau flăcăii cu încălţările potcovite, apărătorii creştinătăţii în faţa acestei femei bete, gîrbove, cu obrazul vînăt ; şi smeriţii pelerini, încălţaţi cu cizme negre lucind de unsoare şi purtînd laibere de culoarea cinabrului, o striveau în picioare pe biata babă, scuipînd asupră-i ca peste un morman scîrnav de fecale. În biserică plutea o atmosferă shakespeareană. De dincolo de norul des şi sur al fumului de smirnă şi feştilă de ceară topită, aceşti milogi şi sărmani cu duhul primeau binecuvîntarea unui Crist gol, aşezat pe altarul mare, ţinînd în mînă un prapur pe care era zugrăvit mielul pascal, alb şi creţ, operă de diletant, cu totul mediocră.

O dată cu căderea nopţii porniră spre casă, şi, cînd străbăteau pădurea, Filip îi vorbi Bobočkăi despre proiectele lui picturale, spunîndu-i că de multă vreme se gîndea să picteze un Crist şi că imaginea acestui Crist o poartă în el de mulţi ani. În gălăgioasa horă a cărnii, a trupurilor încinse şi-a miasmelor fripturii de porc, în norii soioşi ai fumului de tămîie şi grăsime topită, Filip, stînd în picioare în mijlocul gloatei asudate sub bolţile bisericii, printre jupoanele scrobite şi chiorăitul maţelor sătule, avu o viziune febrilă : pînă atunci nici una dintre viziunile sale artistice nu-i apăruse cu atîta claritate, cu atîta irezistibilă forţă. Şi niciodată pînă atunci nu vorbise despre vreuna din concepţiile sale picturale cu atît elan ca în seara aceea, cînd, la braţ cu Bobočka, străbătea pădurea deasă, cu fiecare pas mai plină de întuneric.

Cuvintele lui risipeau ceaţa, ca şi cum s-ar fi sfîşiat nişte văluri ; vedea din ce în ce mai limpede cum trebuie tratat motivul pictural, în aşa fel, ca sub pensulă să se poată simţi, mai întîi, solul palpabil al lucrurilor comune, să poţi vedea cum se deschid în profunzime infinite perspective.

„Duhoarea văcarilor beţi, şi a crupelor păroase şi unsuroase ale iepelor sătule, şuvoaiele de basamac şi bere, ciozvîrtele de carne îngrămădite şi hărmălaia isterică a glasurilor, legănarea feselor, a genunchilor, a şoldurilor, pulpele groase ale femeilor, gleznele, încheieturile, fustele, nechezatul cailor, mişcarea lascivă a buricelor, a intestinelor, a cărnurilor, ar

trebui să fie orchestrarea furioasă a acestei nunţi panonice, care urlă beată şi scoasă din minţi, pe dealul Făcătorului de minuni catolic, acoperit de răni. O sumedenie de surle, o sumedenie de lumini, o sumedenie de culori, ca pe zidurile Sixtine, într-un vîrtej enorm de pîntece goale, de genunchi jegoşi, de ţîţe strivite, de vrăjitoare bete ! Orchestrarea unui lucru drăcesc, obscur, desfrînat, care se află-n noi şi în jurul nostru, ar trebui să fie bruegeliană, enormă, troglodită, şi să curgă pe dedesubtul motivului ca un acompaniament viielios la muzica temei principale; tot ce este diabolic, monstruos, zmeiesc, ultraprimitiv, deluvian, în noroiul tulbure de sub picioarele noastre, constituie urzeala acestui tablou, care s-ar putea desfăşura ca o enormă tapiserie. Cît era de lamentabil Hristosul înviat din morţi cu prapurul pascal roz-pal, pe altar, în seara asta, plutind pe deasupra babei gheboase, a căruţaşilor şi a văcarilor ! Hristosul care ar descăleca într-adevăr în larma noastră panonică, în hărmălaia împuţită a tîrgurilor noastre, ar trebui să se manifeste ca o metafizică ciocnire cu tot ce e material, lubric, carnal şi păgîn în noi ! Acest Hristos trebuie să fie un astru care s-a rotit în înălţimile stelare, şi nu un mediocru desen provincial colorat, pictat de un diletant în tempera !"

În mijlocul vălmăşagului smintit din seara asta, Filip şi-l închipuia pe Hristos asemeni unui titan de marmoră, înzăuat, lipsit de ornamentele lui Michelangelo, cu picioarele ca nişte imense coloane de bazalt negru, cu pumnii avîntaţi dincolo

de acest scîrbos excrement. Braţele şi pumnii lui divini, celeşti, s-ar ridica deasupra şi dincolo de tot ce este terestru în noi. Acest amenințător Crist, cuprins de o cumplită mînie, s-ar isca din norii tulburaţi ai crepusculului de vară, cînd se aude bubuind departe tunetul care prevesteşte potopul, cînd pămîntul tremură violent sub picioarele noastre şi cînd trupul Hristosului gol, titanic, astral, marmorean e o punte, singura punte rămasă omului pentru a scăpa de glod şi duhoare. Ziua mîniei dezlănţuite, a fanfarelor lucitoare, asemeni semnalului trîmbiţei cînd lupta stă gata să-nceapă, cînd steagurile fîlfîie şi gloanţele şuieră. Lunecarea arcuşului pe strunele violoncelului şi murmurul harfei. Sumedenie de culori cenuşii cu tonuri sumbre ca să răsară din mijlocul lor trupul lui Crist, de-o albeaţă marmoreană în supranaturala lui apariţie, şi pentru a se sfîrşi o dată cu vulgara cromolitografie din cartea de rugi a slujnicelor timpite. Hristos n-a fost şi nu poate fi un visător cu zulufi bălai şi bărbişon blond, stilizat a la Alfred de Musset — Hristos n-are nici o legătură cu acest hermafrodit rafaelit la care visează fecioarele rîncezite din stranele bisericilor, duhnind a tămîie. A sosit ceasul să înfăţişăm pe pînză un Crist adevărat şi să înlăturăm, o dată pentru totdeauna, falsitatea acestor jonglerii picturale, pseudoreligioase şi de prost-gust şi să isprăvim, o dată pentru totdeauna, cu concepţiile artistice ale oleografiilor de bîlci !" Opoziţia dintre cotidianul nostru păgîn, panonic, şi omul acesta cu faţa palidă, ţintuit pe cruce ca un tîlhar, şi care,

crucificat fiind, a rămas un simbol pînă în ziua de azi, ura profetică a omului acestuia ieşit din comun, care, de pe crucea unde a fost bătut în cuie, de la această stranie înălţime, de unde ne privesc toţi spînzuraţii, şi-a dat seama că tot glodul de sub picioarele noastre nu poate să dispară decît o dată cu prăvălirea avalanşelor — iată ceea ce trebuie în sfîrşit pus pe pînză. Şi totodată falimentul total al eforturilor depuse în aceste două mii de ani pentru a-i schimba pe barbari în oameni, în timp ce preoţii din prezbiterii au devenit podgoreni şi bouari, mult mai aproape de femelele lor împuţite de sub plăpumile de puf vărgate, decît de Cel care a rămas atîrnat în ştreang! Deasupra vrăjitoarelor bete, dincolo de şoselele înotînd în noroi, prin hîrtoapele cărora Necuratul behăie încă şi azi printre negustorii de turtă dulce, precupeţii, crîşmarii şi pîlpîirea umbrelor roşii, ar trebui înviate pe pînză scheletele celor din morminte pentru a ne detaşa de această latrină, de groapa asta pestilenţială, plină de scîrnăvii! Deasupra acestor cascade de miasme, în mormanul pururi mişcător al cărnii aprinse, cînd toate chipurile sînt îndobitocite şi neghioabe asemeni măştilor de lemn, în debandada demoniacă a orgiei, desfrîului şi întunericului care învăluie în seara asta bisericuţa de pe deal, trecînd cu penelul pe deasupra capetelor, sus, în vămile îngereşti, ar trebui să izbucnească o superbă rafală : dansul nodurilor deasupra mormintelor deschise. Urletul slugilor bete, panglicile care flutură-n vînt, paharele sparte, salturile pe marginea crimei mîrşave

şi sîngeroase, iată ce ar trebui să se reverse pe tablou, asemeni unei uriaşe mări cu valurile răscolite de furtună. Şi pe deasupra tuturor acestora un deal de femei cu pîntecul gol şi crud, pîntece albe de femei, enorme ca pietrele de moară, atît de multe burţi de femei îngrămădite la un loc, încît, pînă la urmă, ar fi aidoma unor stîrvuri diabolice, umflate, pîntece de hoituri, ca norii saturnaliilor, devorîndu-şi propria carne şi arătîndu-şi dosul scîrnav, şi înfruntînd, cu gestul acesta impudic, bolta înstelată de deasupra capetelor noastre. Şi totul să fumege, să se răstoarne, să cadă în abis! În mijlocul penumbrei nebuloase cu miros de ceară topită, al luminărilor cu flacără portocalie pîlpîind pe altare, înconjurat de tenebrele aţîţătoare care-nvăluiau biserica revărsînd o tulburare afrodiziacă şi greţoasă, urmărind şoldul gol al fetei care îşi vărsa maţele în şanţ, printe bubele sîngerînde şi plăgile purulente etalate în faţa icoanei făcătoare de minuni a Sfîntului Roco, impresiile corosive ale lui Filip fumegau ca flacăra chioambă a unui muc de feştilă. Aceste impresii se-ntrupau în cuvintele lui Filip şi pluteau ca nişte fantasme în jurul bărbatului şi a femeii opriţi în pădurea plină de fantasmele serii. El îi spunea c-ar trebui, întocmai ca-n picturile ex-voto din vechime, să apară în perspectivă, plasat în fundul tabloului, bulbul baroc al bisericuţei de pe deal, iar teii şi priveliştea în planul al doilea. Deasupra, în spaţiul liber răscolit de furtună, ar lansa o spirală delirantă de guşaţi şi zărghiţi de beţivani şi maimuţe şi grămezi de balerci, de ploşti, ciu-

bere, ciozvîrte de carne de oaie, de porc, buchete de cîrnați.

„Cum să pictezi aroma cărnii de porc, sfîrîind pe jar, hărmălaia tîrgului, nechezatul cailor, pocnetul bicelor, cum să reprezinți dinamismul instinctiv, barbar, panonic, scito-ilir, care le dă brînci căruțașilor beți să mîie caii și căruțele peste podul de bîrne putrede, gata oricînd să se răstoarne în noroi cu țeasta spartă și oasele zob ? Da, instinctul nostru de autodistrugere, această dorință de a ne frînge coastele, nu și-a aflat încă pictorul. E fără îndoială o chestiune de inspirație ! Trebuie să te hotărăști să pornești la lucru, să sari cu picioarele alipite obstacolul, să riști !

Obscuritatea sporea în jurul vorbelor rostite de Filip, acompaniată de ecoul venit din rîpe și văi, de foșnetul frunzișului înfiorat de groază. În timp ce vorbea izbucniră chicoteli diabolice într-o învălmășeală sălbatică, care, lansate în spirale, răsunau aidoma unui drăcesc hohot de rîs deasupra icoanelor sfinților, cioplite în lemn. În jurul lui și al cuvintelor lui febrile, în pădurea cufundată în întuneric, printre uriașele trunchiuri bătrîne, se dezlănțui chiotul furtunii văratece, năpustindu-se asupra nourilor ca o enormă măciucă, sfîșiind în bucăți învelișul bolții cerești ; într-o clipă totul fu prefăcut în crîmpeie și zdrențe. Filip vorbea despre cazanul pasiunii și cărnii dînd în clocot și zicea că acel suflu adînc al cărnii putrede așteaptă să fie eliberat, că în jurul lor fumegă tablouri încă nevăzute și nezugrăvite, pe care trebuie doar să le recunoști

în acest sincronism grotesc. Adăugă că totul este risipit, împrăștiat, simultan, fără durată și fără judecată, prins într-o mișcare lipsită de înțeles, spasmodică, o simplă ciocnire de instincte și pasiuni, confirmată de corp, și, în vremea asta, în jurul lui Filip, al cuvintelor lui, al bluzei Bobočkăi se dezlănțui vijelia, încercînd parcă să smulgă din rădăcini pădurea întreagă, prăvălind plantele și copacii în rîpele adînci unde pîrîul vuia asemeni unui fluviu uriaș în mijlocul cascadelor mînioase, trombelor de apă neagră și groasă, crăcilor rupte, vîrtejului de frunze negre și de mușchi smuls ; păsările speriate dispăreau la lumina fulgerelor, despicînd bezna într-un vacarm dement, carierele de piatră, peșterile, stîncile și pădurea păreau că se cufundă în adîncuri. În verticalele verzi ale fulgerelor răsăreau Titani întunecați de bazalt, repezindu-se parcă să smulgă trunchiurile, să fărîme stejarii, să strivească cele două mărunte făpturi omenești refugiate sub fagul tînăr ca sub ultimul adăpost.

Suche die Buche[1], îi spusese lui Filip în ajun bătrînul Liepach, plictisindu-l la cină cu aventurile și palavrele lui vînătorești ; îi povestea că odată, la o vînătoare, fusese surprins de furtună noaptea, în munți, și se adăpostise sub un fag, urmînd sfatul bunicului său, iscusit alpinist și vînător.

---

[1] Caută fagul ! (Germ.).

Trăsnetul loveşte stejarii şi molifţii, dar niciodată n-a nimerit un fag! *„Weiche die Eiche, suche die Buche"* [1] îi spusese bătrînul Liepach, consilier la Presburg, prim nobil din viţa neamului Kostanjevec, nepotului său Silviu, marele jupan.

Strînşi unul într-altul uzi pînă la piele, făcînd un singur trup gol, cu obrazele lipite, stăteau sub fag aşteptînd să se potolească furtuna. Filip vorbea despre nesfîrşitul număr de zei, care, de la cei încarnaţi în sculpturile congoleze pînă la stupida variantă în tempera de pe altarul bisericii Sfîntului Roco, operează întotdeauna folosind acelaşi instrument: bubuitul tunetului şi trăsnetele, înfricoşîndu-i pe credincioşi. Specii nenumărate de zei pieriseră aidoma speciilor de animale, iar omul nostru, epileptic, bubos, lepros ţopăie păros şi beat, gîlgăie din sticlă, se-mpleticeşte pe picioare plin de sînge, şi nimeni încă n-a fost în stare să-l picteze, o să-l înghită întunericul, şi nimeni nu va putea să-l picteze.

Concentrată şi liniştită sub potopul ploii, îndurînd fără să clipească bubuiturile trăsnetelor, Bobočka se lipea de Filip şi-l asculta atentă, cu cel mai mare interes, ca şi cînd ar fi stat într-o cameră caldă în faţa paharului cu ceai. Nu încăpea îndoială, că rostise adevărul, spunîndu-i că îi e totuna dacă va muri astă-seară sau mîine, atunci cînd la cîţiva paşi de ei, trăsnetul lovise un copac.

---

[1] Fereşte-te de stejar, adăposteşte-te sub fag. (Germ.)

Şi tocmai lucrul ăsta era minunat şi supranatural, da, tocmai lucrul ăsta: să te afli, în timpul unei catastrofe lîngă o fiinţă omenească plină de curaj care lăsase totul în urmă şi care îşi încheiase socotelile cu lumea. Cu forţa asta care-i avînta propria forţă, lîngă el, ar fi în stare să creeze!

Febrile şi nebuneşti fuseseră toate în acea noapte de sfîrşit de lume; şi totuşi intensitatea senzaţiilor se domolea. Lumea pălea cu încetul şi se ofilea ca o frunză arsă de dogoare! Filip nu pictă nimic din toată acea revărsare de idei: umplu cîteva cartoane cu desene în vederea unui crochiu de gravură, dar toate rămăseseră în mapa de pe dulap. Nu făcea nimic, nu citea nimic, stătea lungit tot timpul şi din pricina imobilităţii se simţea cuprins de plictiseală sterilă, un fel de tăcută remuşcare.

Acum o să-l cheme la cină, unde bătrînul Liepach o să-i împuieze iar urechile cu poveştile lui, pe urmă se va tîrî pînă la cafenea, va citi ziarele, aşteptînd-o pe Boba şi toate astea fără nici un scop, fără nici un rost. Se va tîrî apoi pe şoseaua prăfuită pînă la vie, obosit, cu somnul între gene, şi o noapte de veghe, searbădă şi fără sfîrşit, înaintea lui.

La cîrciuma lui Simunek ferestrele sînt încă luminate. Lumina portocalie se strecoară prin cele două ferestre, şi, tăind întunericul des, cade pe peretele verzui-deschis; la lumina galbenă a lămpii cu gaz, printre drugii ferestrelor de la parter, se vede o scenă din Bărbierul din Sevilla, în ramă aurită: Figaro cu Don Basilio. Pereţii

verzi-cenuşii, iar pe masă miezul roşu şi zemos al unui pepene tăiat, sticle de bere, slănină afumată, farfurii murdare ; din bucătărie se aude zăngănit de vase, iar Simunek cel şchiop, aplecat deasupra tejghelei, îşi numără banii : în seara asta pesemne l-or fi sărbătorit pe cineva în crîşma lui. Fîlfîit de aripi în coteţ, şi departe, în adîncul pădurii, glasul cucuvelei, vîntul înfiorînd coamele copacilor şi iarăşi liniştea lungă, sîcîitoare. Din Kostanjevec, din vale, chiar de lîngă moară, un pocnet de armă, surd, apoi iar tăcere. Dorm acoperişurile vechi de paie, grajdurile şi raţele prin coteţe. Mirosul umed al pîinii de porumb din cuptoarele calde încă se amestecă cu duhoarea baligii de vacă muiată-n urină : foşneşte porumbiştea în bătaia vîntului, din cînd în cînd o picătură de ploaie grea izbeşte ţarina ; vine toamna, iar el îşi pierde vremea cu femeia asta ciudată şi nărăvită la rele.

„De ce-o fi atît de nervoasă astă-seară ? S-a depărtat de el, şi, de cînd a sosit aici omul ăsta suspect, e distrată şi rece. Cine-o mai fi şi Kyriales ăsta ? De unde o fi venit ? Înconjurat de norii de fum dulceag, trage din pipa lui englezească, şi se uită la tine ca şi cînd ar şti ceva mai mult decît muritorii de rînd. Pesemne e vechi prieten cu Boba. Unde l-o fi cunoscut fiinţa asta nenorocită pe georgianul ăsta ? Grec din Caucaz, doctor în medicină, aventurier ? Cine-o fi omul ăsta cu degete lungi, subţiri şi reci, îngălbenite de tutun ? De ce-a venit aici ? Ce caută aici şi ce are de gînd ? Şi unde o să ducă toate astea ?"

XXII

Serghei Kirilovici Kyriales, grec din Caucaz, fost student la Sorbona, dermatolog şi doctor în litere, care trebuia să joace un rol decisiv în drama din Kostanjevec, era un emigrant rus antebelic. Cînd, pe vremea lui Ballocsanszky, apăru în anturajul Bobei, venea din Riga, unde lucrase ca foiletonist la *Rigaer Tagblatt*. Maică-sa, grecoaică-evreică, după cum spunea lumea, văzuse lumina zilei pe o insulă din Asia Mică, iar tatăl său, Kiril Pavlovici, fusese locotenent de stat-major în garda imperială rusă.

Acest om ursuz şi închis în sine împlinise cu siguranţă cincizeci de ani, dar pe faţa lui nu se putea citi nimic din ceea ce i se întîmplase în viaţă. Încruntat şi stăpîn pe el, doctorul Kyriales — cum îi spuneau pe vremuri acoliţii Bobei —, oacheş, cu părul negru bătînd în albastru, creţ şi bogat, vorbea toate limbile europene şi levantine, şi se vînturase prin toate continentele, păstrînd distanţa faţă de evenimentele şi problemele acestei lumi, ca şi cum ar fi privit viaţa de sus, de la o mare depărtare înstelată şi cristalină. În raporturile sale cu Filip, Kyriales se arăta de o superioritate înălţătoare şi greu de-nţeles, fiind în posesia unei ciudate şi foarte periculoase calităţi : capacitatea de a distruge toate ideile lui Filip, de a-i fărîmiţa adevărurile şi elanurile, de a-i pulveriza forţele fizice şi morale.

Din fragedа copilărie Filip avusese o mulţime de complexe şi se lăsa lesne tulburat de anumiţi

oameni, în fața cărora începea să se bîlbîie. Făpturi bolnave și de calitate inferioară, isterice, viciate sufletește și dezechilibrate din punct de vedere moral exercitaseră asupra lui o influență inhibantă. Față de impostori și simulanți, știind că nu sînt altceva decît niște impostori și simulanți, Filip simțea o înclinare bolnăvicioasă și totuși acești oameni provocau în el o indispoziție fizică vecină cu greața și n-avea pentru ei decît ură, o ură de gheață. Era incapabil să se sustragă inexplicabilului efect al influenței lor distructive, și se-mbiba, ca un burete, cu veninul lor misterios.

Serghei Kirilovici Kiriales făcea și el parte, neîndoios, din soiul ăsta de oameni. Tatăl său, Kiril Pavlovici, fusese un „Stabsleutenant" obez, hidrocefal și slab la minte, cu ceafa groasă, feciorul unui negustor de stofe și confecțiuni din Kiev ; o față puhavă de înecat, de o paloare bolnăvicioasă ca o ciupercă de pivniță, moțăind pe iepele grase ale regimentului de gardă, ca o drojdie intrată în putrefacție ; bunicul lui Kyriales își petrecuse viața într-o ulicioară păcătoasă dintr-o mahala a Kievului, la lumina chioară a unei lămpi cu acetilenă, printre costumele confecționate, asemeni unor spînzurați, la lumina asta verde și puturoasă, atît de groaznică, încît orice chip atins de ea părea chipul unui înecat. Urmașul unor oameni mediocri și lipsiți de voință, tînărul Serghei Kyriales simțea fremătînd în el sîngele levantin și ebraic, și poate și-ar fi sfîrșit și el zilele confecționînd costume, bețiv și slab la minte, dacă, într-o noapte, datorită unui concurs

de împrejurări, n-ar fi fost azvîrlit de la Sankt-Petersburg în Tibet, și din Tibet, pe deasupra continentelor, pînă la Bobočka Raday și Kostanjevec, de unde, într-o altă noapte ploioasă, pieri în negură, tot așa de brusc cum apăruse. Ar fi greu de spus, dacă acele calități care acționau cu efect atît de destructiv asupra lui Filip erau într-adevăr de natură magică, sau dacă atitudinea lui era condiționată de firea lui Filip, slabă și nehotărîtă, care în viața lui se lăsa, deseori dominat de bărbați sau femei, ființe morbide și fără valoare. În aceste stări de dependență și subordonare, suferise ciocnirile și înfrîngerile cele mai grele.

În fața lui Kyriales, Filip se simțea profund jenat, o jenă fizică și chiar un fel de spaimă. Încă de cînd era în liceu se temuse de unele fenomene și obiecte, capabile să exercite asupra lui o impresie penibilă, un fel de fascinație : pălăria profesorului de matematici, de pildă, îl înspăimînta mai mult chiar decît matematica însăși și decît acel biet prostălău bătrîn, cu buzunarele doldora de țigări Virginia. Unul din colegii lui de liceu, pe nume Angelko, avea niște pantofi care-l băgau în sperieți pe Filip : trecuseră mulți ani de la certurile copilărești din orfelinat, și pe el tot îl mai treceau fiori de groază cînd își amintea de pantofii lui Angelko ; pantofii ăștia boccii, cu blacheuri, murdari, legați cu sfoară, fără limbă, acoperiți de ciorapii verzi ! Simți din prima zi o spaimă asemănătoare față de acest Kyriales, încruntat și ars de soare, cu privirea tulbure și ochii injectați de sînge,

cu mîinile reci şi umede de sudoare. În fața lui începea să se bîlbîie, nu ştia ce să spună, uita ce era mai important şi se îndoia de propriile-i cuvinte. Iar Kyriales nu-şi ascundea de loc superioritatea şi-i arăta fără sfială dispreţul său intelectual pe faţă sau mai pe ocolite, adeseori în mod brutal, grosolan chiar.

De altfel, Kyriales îi tăgăduia lui Filip o capacitate umană de oarecare importanţă, nu credea în el, iar ca pictor, avea despre el o părere dezastruoasă. Era convins că Filip n-are pic de talent, că nu e decît un palavragiu care se îmbată cu vorbe mari, că n-o s-ajungă niciodată să facă nimic de seamă. Pe de altă parte, îl uluia pe Filip cu erudiţia lui solidă, enormă, neatectată şi descoperea, ascultîndu-l pe neurastenicul ăsta, nenumărate lacune în bietul său cap de artist. Cuvîntul „artist" rostit de gura acestui grec ciudat suna ca cea mai gravă injurie. Abia făcuseră cunoştinţă, că şi începu să-i vorbească lui Filip, în calitate de dermatolog, despre constituţia nervilor săi, despre tulburările provocate de glandele cu secreţiune internă, cu siguranţa rece a medicului care, după un examen amănunţit, emite un diagnostic sobru, încredinţîndu-şi bolnavul că n-are nici o şansă de lecuire. Abia schimbaseră cîteva fraze în cafeneaua lui Steiner, lîngă casa unde Boba primea banii şi dădea restul, că imediat îl luă în primire, spunîndu-i că el, Filip, are un temperament pasiv, dispus să-şi supraestimeze propriile impulsiuni, o fire nestatornică şi inconsecventă, că are sistemul nervos cu desăvîrşire dereglat,

iar voinţa şi centrii volitionali distruşi. După părerea lui, pe Filip îl aştepta în viitor o stearpă şi lungă suferinţă, o îngăimare de vorbe, iluzii provocate de mobile sexuale şi eventual sinuciderea ! Dar această ultimă ipoteză era puţin probabilă, dat fiind că Filip avea o fire laşă şi slabă şi că, în regnul animal, speciile slabe şi laşe nu obişnuiesc să se distrugă singure. Într-un cuvînt : îl aştepta o existenţă jalnică fără nici o şansă de izbîndă.

Îi vorbea despre lucrurile astea intime şi sfîşietoare cu cruzimea unui corb care sfîrtecă măruntaiele omeneşti, şi, înhăţîndu-le, le tîrăşte, cu clonţul lui negru, din burta omului în noroi. Dar mai groaznică decît orice era logica de fier a omului acestuia : cuvintele se-nşirau după o logică inflexibilă şi fiecare cuvînt erea rostit lapidar, simplu şi limpede, ca un text de lege. Se spunea că ar fi lucrat ani la rînd cu un histolog japonez la disecţia ţesuturilor organice importante, şi una din aceste disecţii, anume a ţesutului blănii de şoarec, purta numele de Kurialica. Cînd sta de vorbă cu Filip, indiferent de subiectul discuţiei, nu pierdea prilejul să se agaţe de vreun cuvînt al acestuia sau de vreo observaţie şi să-şi bată joc de el făcîndu-l avorton intimidat şi isteric, cu nervii distruşi, dînd mereu dovadă că deţine ciudata forţă de a-l goli de conţinut în cîteva minute, cum ai vărsa un pahar cu apă : Filip descoperea dintr-o dată că în el n-a mai rămas absolut nimic.

Dacă se-ntîmpla să discute noaptea cu insul ăsta sumbru, Filip nu mai era bun de nimic :

nu putea să doarmă, nici să gîndească, nici să citească, nici să vorbească, ca şi cînd ar fi devenit surdomut şi bîlbîit. Îşi dădu deci seama că rămînea sub influenţa acestui om încă mult timp după ce-l părăsea. Pentru a se elibera de această hipnoză nedefinită şi tulbure, era nevoit să facă apel la toate resursele lui mentale ; era nevoit să facă un teribil efort de voinţă pentru a se putea sustrage elementelor penetrante şi încăpăţînate care măreau înclinarea sa înnăscută spre negare. Sugestionat în rău de vorbele pe care le rostea Kyriales, într-o stare aproape somnambulică, ajungea la cele mai absurde concluzii.

Discuţiile asupra picturii, de pildă ! Propriile sale observaţii şi îndelunga lui experienţă nu-l îndemnau să acorde picturii, ca atare, o importanţă exagerată, dar cuvintele pe care le rostea Kyriales, cînd venea vorba de pictură în genere, erau asemeni acidului clorhidric pentru aproape toată opera lui. După un asemenea schimb de cuvinte în faţa ochilor săi nu rămîneau decît pînze arse şi rău mirositoare ; zdrenţe şi cîrpe !

— Ce putem observa că se-ntîmplă azi în domeniul picturii ? Pictura e azi o reflecţie de semianalfabeţi, de semimaniaci, mărginiţi şi uşuratici care pun mereu aceleaşi probleme : oare a devenit fauvist la momentul oportun ? Nu cumva a copiat paleta lui Matisse cu o întîrziere de opt ani faţă de altul care făcuse lucrul ăsta cu cinci ani înainte ? Cum e mai bine : să fii adeptul liniei Courbet-Manet, sau al neoclasicismului, colorismului, neocolorismului, formalismului, obiectivismului şi totul e împărţit în clase : prima, a doua, etc., în şcoli A, B, C, D, E, F, G. Şcoala D., de pildă, consideră că şcoala Panonică e în suferinţă, avînd o întîrziere de cinci ani şi trebuie, deci, situată la jumătatea celui de-al treilea deceniu al secolului al XX-lea, spre deosebire de şcoala D, clasa a şaptea, care este o variantă a Europei centrale, radiind din cutare sau cutare sferă de influenţă. Cézanne, Van Gogh, da, dar cézannismul şi vangoghismul ? Ce înseamnă pictura pentru dumneavoastră ? Morfologia biologică ne învaţă că în natură există maniere şi repetări datorite modei ; că o pînză îşi are locul între Hieronymus Bosch sau Toulouse-Lautrec, între Callot sau Dufy, lucrul ăsta e lipsit de importanţă : important e ca cel care pictează să posede propriul său chip interior ! Însă craniile pictorilor de azi seamănă cu nişte pepeni goliţi de miez : impersonalitatea interioară duce, fireşte, la o stare de subordonare faţă de influenţele străine ! Iată pricina fluctuaţiilor stupide, fără cap şi fără coadă, din pictura contemporană !

Ajunseseră la discuţia asta pentru că Filip îi spusese, printre altele, că de multă vreme se tot gîndeşte să picteze o stradă în plină mişcare. Oameni puhavi, lugubri, neluaţi în seamă, îndobitociţi, frînţi, istoviţi, tîrîndu-şi pe străzi dinţii stricaţi şi datoriile.

— N-ai decît, domnul meu ! Dumneata priveşti oamenii care trec pe stradă şi acumulezi observaţii bizare, care, notează, te rog, nici

măcar nu sînt ale dumitale, ci sînt niște amănunte, ciugulite de ici, de colo, la întîmplare. Jucîndu-te cu vorbele, dumneata îți închipui că ai învins materia din jurul dumitale. Dar n-ai învins nimic și n-ai să ajungi să faci nimic în viață, cu atît mai puțin să pictezi un tablou, folosind asemenea metode ! Ce idee stupidă să pictezi niște oameni știrbi, cu dinții stricați și plini de datorii, bălăbănindu-se pe străzi ! Astea-s divagații pseudoliterare, și nicidecum pictură ! Ce înseamnă pictura în ziua de azi ? Nu vorbesc de epoca lui Filip al II-lea sau mai știu eu a cărui manechin defunct, cînd pictura era socotită o simplă decorație de curte, ca tapiseria, ci de pictura din ziua de azi. O civilizație cosmopolită, decentă își va avea ferestrele deschise spre realitate, va avea parcuri și fîntîni arteziene autentice și reale și oamenii civilizați de mîine nu vor fi nevoiți să vadă decoruri de teatru demodate ! Pictura, de la începuturile ei, nu e decît un erzaț al realității. Și la ce mi-ar folosi mie azi tablourile dumitale reprezentînd oameni știrbi, cu dinții stricați și înglodați în datorii ? Cui îi folosesc aceste picturi ? Sînt cu desăvîrșire inutile ! Măcar de ai fi într-adevăr pictor, măcar de ai ști într-adevăr să pictezi ! Datoriile și dinții stricați sînt niște fenomene plicticoase și de prisos ale realității, și mai cu seamă niște surogate !"

Filip îl asculta vorbind pe Kyriales despre pictură, ca și cînd și-ar fi auzit propriul său glas ieșind din adîncul măruntaielor ; simțea că acest om antipatic rostește adevărul, că lucrurile stau într-adevăr așa, că este într-adevăr o absurditate să faci pictură în ziua de azi, mai ales dacă nu ești capabil și te încăpățînezi ca un maniac să pictezi surogate ! Contradicții învăluite-n ceață, de unde răzbește o voce neplăcută rostind propriile-i adevăruri dureroase. Filip simțea că începe o nouă și inevitabilă dezagregare a ființei lui, că se dizolvă în neputință ca în visurile în care se afunda în mîl. Omul acesta îl despoaie ! Extrage din el, sistematic, toate observațiile, tot ce-l stimulează, toate facultățile, sentimentul plenitudinii vitale, arătîndu-i pictorului viața așa cum e, sau așa cum o crede el. Acest om îl despoaie ca pe un manechin și iată-l complet gol, ca o cameră din care s-au scos mobilele, una cîte una, și unde n-a mai rămas nimic altceva decît o fărîmă de adevăr, care mai pîlpîie molcom pe masă ca o lumînare gata să se stingă.

XXIII

Pentru Kyriales noțiunea de om era totuna cu cea de specie animală inferioară.

— Omul, în izolarea sa individuală, este un animal destul de trist, s-ar putea spune : deplasat în natură. Trăind în turmă atîta vreme, omul este pentru om — *om,* deci mai crud ca oricare alt animal. Un animal nerușinat, mincinos, stupid, răutăcios, și pus pe maimuțăreală ! Cea mai caraghioasă dintre speciile animale este fără îndoială maimuța, și totuși ea este mai aproape de

viaţa directă şi logică decît omul. După şacal (care din toate punctele de vedere rămîne în urma tuturor celorlalte animale), omul este animalul cel mai înclinat spre maimuţăreală ! Omul e mai nesăţios decît hiena, căci hiena, îmbuibată cu mortăciuni, adoarme lîngă carnea împuţită, pe cînd omul, cînd îi vine rău de la stomac pentru că s-a îndopat peste măsură, continuă să înfulece, şi, cu privirile aţintite asupra animalelor flămînde din juru-i, făcute după chipul şi asemănarea sa, îşi linge mulţumit buzele. Înlăuntrul lui domneşte o noapte neagră. Cîndva palpita lumina, dar pîlpîirea aceea s-a stins ! Nu cred în instinctul social despre care vorbeşte Kropotkin, nici în binele sădit în om. Binele sădit în om apare foarte rar şi e de altfel dincolo de om. Nu cred că omul ar fi un animal capabil să se ridice pînă acolo, încît să devină o specie mai nobilă, superioară. Sau poate cadenţa în care are loc această transformare e atît de lentă, că mi-am pierdut răbdarea. Aşadar am devenit mizantrop, un mizantrop puţin cam nervos !"

Ce fuseseră luminile despre care-i vorbise de mai multe ori şi care zicea că se stinseseră în el ? „Au existat, ba cîteodată au scăpărat cu putere, dar e mult de-atunci." Pentru ce acest străin, acest călător necunoscut, fugar, dezertor, emigrant se rătăcise în acest întunecat sistem de ură logică, oricînd gata să-şi bată joc de aspiraţiile cele mai pozitive şi de tot ce-l ridică pe om deasupra animalului ? Această ură faţă de tot ce este uman era oare în firea lui sau era doar un fel de resentiment pricinuit de răni vechi ? Şi unde a putut fi rănit atît de adînc omul ăsta în vîrstă, pentru ca ura lui să semene cu clănţănitul dinţilor ?

Bobočka îi povestise lui Filip de pretinsa tragedie a lui Kyriales, petrecută demult în adolescenţă. Cu douăzeci de ani în urmă cazacii i-ar fi împuşcat, la Sankt-Petersburg iubita ! El o aştepta în faţa unui panou de reclame. Fata veni la întîlnire, dar se prăbuşi într-un lac de sînge. A fost transportată la spital şi în aceeaşi noapte şi-a dat sufletul din cauza hemoragiei interne ! Din tot visul lui, nu-i rămăsese decît chimonoul ei împodobit cu rîndunele şi glicine. Stătuse nopţi şi zile plecat deasupra chimonoului, pe jumătate nebun, ciocănind cu arătătorul tăblia lustruită a mesei.

Poveste cu tîlc, anume confecţionată pentru fantezia Bobočkăi ! O fetiţă însîngerată şi un chimonou ornat cu rîndunele ! De aici venea oare mizantropia distructivă a omului ăstuia care avea întreaga viaţă în urma sa ? Ca student, Kyriales participase, fără-ndoială, la mişcarea studenţească de-atunci şi la vîrsta de douăzeci şi trei de ani fu alungat din Semipalatinsk şi trimis în surghiun, în taigaua de dincolo de Baikal, de unde nici nu s-a mai întors în Rusia. A izbutit să ajungă în Tibet şi de aici în Europa apuseană ; undeva, în Belgia sau în Alsacia, a fost din nou condamnat la cîţiva ani de temniţă într-o fortăreaţă.

Într-o seară băuseră aproape un litru de ţuică (Ballocsanszky, Filip şi el), iar grecul, înviorat, le povestea foarte sugestiv ce se-ntîmplase cu el în Belgia, în noaptea aceea de pomină, cînd aştepta să vină să-l ridice : în cursul acelei nopţi re-

nunţase o dată pentru totdeauna la noţiunea de „om".

Chinuit de insomnie, se zvîrcolea în aşternut ca peştele pe uscat. S-a chinuit aşa multă vreme. Văzînd că nu poate în nici un chip adormi, se sculă, aprinse o lumînare, bău o gură de apă şi rămase aşa ascultînd ticăitul ceasornicului de pe masă. Timpul îşi vedea de drum, minutele se rostogoleau unele după altele şi se apropia clipa cînd, după hotărîrea soartei, poarta grea şi ferecată-n fier a fortăreţii, trebuia să se închidă, în urma lui. Iar cei rămaşi pe dinafară, tovarăşii, funcţionarii, îşi vor vedea mai departe de treabă, ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat. Aceşti funcţionari ai revoluţiei, filistini şi prefăcuţi, se vor întîlni mai departe prin cîrciumile de mahala, prin odăile posomorîte şi afumate, unde feţele de masă, udate de vin, par pătate cu sînge. Cîrciuma pătată de sînge ca o zalhana, nori de fum plutind în lumina gălbejită şi chioară, şi mutrele obişnuite. Unul cu maxilarul inferior ieşit în afară, altul cu dinţii mărunţi şi ascuţiţi de rozător viclean, ochii tulburi şi aburiţi ai celui de al treilea prostănac clipind sub lentile, buzele vinete şi hulpave ale celui de al patrulea, şi cel de al cincilea, cocoşatul maliţios, cu o coşcogea gaură în falca strîmbă, toţi aceştia vor continua să trăncănească şi să pună ţara la cale. Da, vor continua să behăie deasupra feţelor de masă înroşite de vin, sub lampa de gaz, rostind cele mai sinistre banalităţi, iar unul din ei, cel cu mustaţa-n furculiţă şi gesturi de chelner, se va numi Blum (nici nu se poate ca unul dintre ei să nu răspundă la

numele de Blum), da, îşi vor vedea mai departe de treabă, fără să le pese că el stă lungit într-un beci, ascultînd cum guzganii ronţăie pereţii. Ideea că toate mutrele astea n-au nici o legătură cu realitatea i-a fost fatală. Mulţi au crezut în dragostea faţă de semeni, că trebuie să-ţi iubeşti aproapele ca pe tine însuţi, şi, în ultimii două mii de ani, au fost votate sumedenie de rezoluţii în virtutea acestui crez, dar fizionomia umană n-a suferit nici cea mai mică modificare : maxilarul inferior ieşit în afară, dinţi mărunţi şi ascuţiţi de rozător, buze vinete şi hulpave şi ghebă-n spinare, degete tremurătoare de nătărăi ftizici, toate aceste întruchipări ale vieţii behăie şi molfăie între dinţi rezoluţii plicticoase şi îşi văd de treabă secătuind ordinea de zi, ordinea lor de zi sub care zac, ca într-un mormînt adînc, destinele unor oameni vii. Şi el zăcuse îngropat mulţi ani sub piatra funerară a unei rezoluţii plicticoase, aşa că nu mai avea poftă să se lase înşelat de astfel de trucuri scolastice ! Îi trecuse prin cap, cu ani în urmă, că n-ar fi rău să scrie o comedie iezuită, ca-n secolul al XVII-lea, în care să dezvolte o serie de idei constituind concepţia lui asupra lumii, dar renunţase din onestitate intelectuală, dîndu-şi seama că tema mult prea vastă îi depăşeşte puterile. Îi vede extraordinar de limpede pe toţi iezuiţii aceştia în jurul său, pe cei de ieri şi pe cei de azi ! Iezuiţi ai socialismului, ce infernală ficţiune ! Cineva vinde cingători şi oglinzi, pînă-ntr-o zi, cînd, urîndu-i-se de treaba asta, devine funcţionar al revoluţiei. Îşi face veacul prin cîrciumile afu-

mate, votează ordinea de zi, obţine un post de comerciant, încasează dividende politice şi se instalează pe poziţia dragostei de oameni, închipuindu-şi că-şi iubeşte semenul ca pe sine însuşi.

— Oamenii sînt oameni şi firea omenească nu e nimic mai mult, din păcate! Dacă pentru dumneavoastră şi această ultimă mişcare e lipsită de sens, atunci nu mai e nimic de făcut. Dumneavoastră sînteţi deci pentru o nimicire totală şi cît mai grabnică, îl înfruntă Filip pe mizantropul ăsta înrăit, deşi el era cu totul pasiv faţă de orice mişcare socială.

— Nu, eu nu sînt pentru nimicire! Dimpotrivă! Încerc numai să trag un hotar despărţitor între verosimil şi neverosimil! Verosimilul este treapta cea mai accesibilă gîndirii umane: lipsită de orice fundament ştiinţific, ea se află mult mai aproape de animalitate decît s-ar crede. Toate frazele sforăitoare în legătură cu natura omului aparţin complexelor credinţei care-i terorizează pe credincioşi. Funcţionarii revoluţiei, terorizaţi de ordinea lor de zi, sau iezuiţii care propovăduiesc din amvonul bisericilor de provincie, seamănă între ei ca două picături de apă. Şi la urma urmei totul se reduce la existenţa acestui pîntec omenesc traversat de aceeaşi pletoră de maţe, spre prosperarea căruia bipezii mestecă pînă-şi scrîntesc fălcile, aidoma unor papagali, nenumărate rezoluţii! Dar e un fapt unanim recunoscut că omul se naşte o singură dată! Şi cel care nu e capabil să înţeleagă acest sumbru adevăr, mai bine nu s-ar fi născut! Căci cel aflat în această tristă situaţie nu se simte jignit nici cît negru sub

unghie de indivizii care, în numele adevărului, se nimicesc singuri într-ascuns, ci de papagalii mărunţi de prin altare, de prin amvoane, sau redacţiile ziarelor, aceşti odioşi papagali, care rumegă fără încetare vorbe punînd la cale alte rezoluţii. Această stupidă maimuţăreală, această păsărească a unor voci străine, este tot ce poate fi mai respingător. În natură se petrec zilnic treizeci de mii de revoluţii: cînd maimuţa a descoperit focul, o mare revoluţie s-a înfăptuit pe pămînt: au luat naştere cauza şi efectul. Însămînţarea celui dintîi grăunte, domesticirea calului, rostogolirea unui bolovan cu ajutorul pîrghiei, toate acestea au constituit revoluţii de prima mărime în sfera neştiinţei şi suferinţei. A deveni, din urangutan, pictor impresionist, a deveni din amfibie, peşte prevăzut cu branhii, a deveni din sclav — creştin, iată tot atîtea revoluţii de prim ordin, numai că lucrul ăsta durează de prea multă vreme, aşa încît e legitim să te întrebi: în ce te poţi încrede? Pămîntul este, fără îndoială, rotund şi se învîrteşte în jurul soarelui, dar e stupid să zaci trei ani într-o temniţă pentru că susţii acest lucru. Vedeţi însă că pentru asemeni atitudini coperniciene în legătură cu o serie de adevăruri evidente şi cu desăvîrşire neinteresante eu mi-am risipit şi nimicit tinereţea.

Filip îl asculta pe omul acesta dibaci în mînuirea cuvintelor, vorbind cu atîta uşurinţă despre nişte lucruri deosebit de grave şi serioase, de parcă ar fi fost figurile de domino mişcate de abatele aflat în spatele lui, pe marmora mesei vecine. Acest Serghei Kirilovici Kyriales vorbea, de

fapt, de lucruri arhicunoscute, dar felul lui de a vorbi te impresiona, şi chiar dacă pledoaria lui nu era conformă realităţii, era totuşi, în esenţă, justă. Boba îl ascultă cu mult interes. Se vedea că fiecare cuvînt rostit de el îi face o deosebită plăcere : după toate aparenţele, acest vechi prieten trebuie să-i fi fost şi amant ! Atitudinea lui ostilă faţă de pictura lui Filip avea în ea un sîmbure de gelozie. Ceea ce spunea despre pictură, în general şi despre pictura lui Filip era în linii mari exact. Dar cînd vorbea de problemele sociale devenea confuz. Dăduseră pe gît, în prima seară, un litru de ţuică şi încă o jumătate de litru îşi făcuse apariţia pe masă, fumaseră cîte treizeci de ţigări fiecare, ţineau încă una aprinsă între degete, dar ceea ce spuse mai înainte despre psihoza lui i se părea o provocare : că reflecţiile lui n-ar fi altceva decît tulburări tardive de adolescent asociate cu ultimele licăriri ale instinctului sexual. De altfel constituţia fizică a pictorului dădea la iveală primele semne ale bătrîneţii ; contrastul, spunea el, căpăta astfel un aspect şi mai grotesc. În ce măsură spusele grecului ăstuia izvorau dintr-o inteligenţă superioară ? Şi de ce nu era în stare să-i răspundă ? Pentru că e dermatolog şi doctor în litere ? Sau pentru că zăcuse trei ani în temniţa unei fortăreţe ? Şi la urma urmei cine era străinul ăsta ? De unde răsărise ? În ochii lui Ballocsanszky care îi da dreptate la fiecare cuvînt, el, Filip, nu era altceva decît o curcă beată, un imbecil, de care străinul ăsta făcea haz, răsucindu-l ca pe-o jucărie ! Grecoteiul ăsta vorbeşte despre artă, dar habar n-are despre

ce vorbeşte ! Debitează generalităţi şi spune minciuni, întocmai cum făceau altădată iezuiţii lui ! Omul ăsta nu-i decît misterioasa umbră a unui iezuit. De unde-o fi venind pribeagul ăsta, şi cum de-a nimerit în cîrciuma asta ?

XXIV

Fumul des din cîrciumă pluteşte în jurul lucrurilor şi al oamenilor. Această cameră verde ca mucegaiul, cu ferestrele înfundate în zidul gros, cu lămpi de gaz, flori de hîrtie şi tablouri cu rame aurite, în care Carmen îşi dă duhul, înoată într-o ceaţă gălbuie şi puturoasă. Bilele se ciocnesc pe postavul verde al biliardului şi sunetul fildeşului se amestecă cu clinchetul paharelor, cu fîşîitul cărţilor de joc şi al plăcuţelor de os de pe marmora meselor : vechiul cîntec al cafenelelor de provincie. Capelanul, medicul secund al spitalului comunal, doctorul Mitternacht şi geometrul joacă domino, iar cineva vorbeşte cu glas tare despre indecenta vigoare a părintelui paroh, care, noaptea trecută, potolise, una după alta, trei ibovnice arzoace : pe nevasta doctorului, pe-a inginerului şef şi, în fine, pe poştăriţă, dar nici Rezika preacinstitului părinte paroh nu rămăsese nepotolită şi cu buza umflată în acel miez de noapte. Prin norii de fum şi mirosul de vin acru, ca în toate cîrciumile de prin codrii ăştia mlăştinoşi, izbucneau chicoteli fantomatice şi bar-

bare. Şi Filip, aşezat la masă, lîngă casă, vorbea despre „spiritualizarea materiei".

Filip nu era chiar beat de tot, dar ţuica dată pe gît îl aţîţase. Ritmul interior îşi mărise viteza, era enervat, îşi dădea seama că nervii stau gata să-i plesnească şi că nu-şi poate stăpîni agitaţia nervoasă, care sporea necontenit, devenind mai puternică decît judecata. Din felul cum pufăia din ţigară, aprinzînd una de la alta, oricine şi-ar fi putut da seama de încordarea lui nervoasă. Sorbea pahar după pahar, tot mai repede şi pierzînd măsura, degetele îi tremurau cînd îşi potrivea ţigara în ţigaret, cînd ridica sticla de pe tăblia de marmoră a mesei sau cînd, după ce mozolea bumbul de la palton, şi le ducea la sprîncene, cînd atingea lucrurile de pe masă, speriindu-se parcă să nu le facă vreun rău, îndoindu-şi trupul şi mişcîndu-se din ce în ce mai febril. Această continuă febrilitate scotea încet la suprafaţă suferinţa unui om care se simţea ofensat de străinul acesta venit aici de cine ştie unde, obraznic şi pus pe ceartă, care, de cîteva zile, îl batjocorea şi-l înjosea faţă de ceilalţi. Bobočka şedea la casă, turna vanilie în paharele cu punci şi împărţea bucăţile de zahăr, — tocmai îi umpluse cuiva o cană cu Bohne-campa — şi trăgea cu urechea la ce vorbeau ei. Apoi se aşeză la masa lor. Din cînd în cînd se ridica de la masă, şi se ducea să supravegheze activitatea chelnerului, apoi se aşeza din nou pe scaun, lîngă cei trei, care erau la a treia jumătăţică de şliboviţă. În seara asta se simţea dărîmată, parcă doborîtă de boală. Era pesemne în stare de istovire care se manifestă,

înainte de-a te părăsi puterile şi se transformă încetul cu încetul într-o ameţeală inconştientă, neputincioasă. Boba se săturase de fumul împuţit şi de miasmele greţoase, de discuţiile astea şi de şliboviţă şi i se făcea lehamite cînd îl vedea pe nenorocitul ăsta cu guler tare care clătina tot timpul din cap ca un tîmpit, bucuros nevoie-mare de cîte ori grecul se repezea să-l facă praf pe pictor: pictorul îi era profund antipatic bătrînului şi murea de plăcere că se găsise cineva să-l plesnească peste bot. Kyriales era mai viclean, îşi ţinea nervii în frîu, dar simţea că şliboviţa i se urcă la cap. Era obosit, uzat, şi simţea nevoia să se-mbete criţă, să bea pînă şi-o pierde minţile şi să se-ntindă într-un şanţ plin de glod: rătăcise destul prin lume, trecuse prin ciur şi prin dîrmon şi acum, poftim un neurastenic oarecare îi bate capul, vorbindu-i de „spiritualizarea materiei!" Blestemată fie „spiritualizarea materiei!"

— Dă-o dracului, şi mai slăbeşte-mă cu banalităţile astea uzate, te rog frumos!"

— N-ai măcar răbdare să-mi sfîrşesc fraza, îmi iei mereu vorba din gură! E insuportabil! Lasă-mă, te rog, să spun ce-am de spus! Lasă-mă, te rog, să mă explic! Să spun ce cred! Ziceam că în procesul de creaţie există un grad de spiritualizare, fără de care nu se poate închipui..."

— Bine, bine! Sufletul este simbolul unei anume stări corporale! Sufletul este legat de corp, evident, lucrul ăsta se înţelege de la sine...

— Dumneata nu vezi că mă întrerupi sistematic? De ce nu mă laşi să vorbesc? N-oi fi avînd pretenţia că ai înghiţit toată înţelepciunea lumii

pentru că ai făcut studii în Tibet? Ai cel puţin bunăvoinţa să-mi îngădui să cred că dacă cineva se-apucă să picteze un tablou, în momentul în care se aşază în faţa pînzei, uită de sine, ca, de pildă, Rembrandt cînd a pictat „Rondul de noapte" sau „Întîlnirea de la Emaus", ei bine! — exista aici într-un anume sens ceva anormal. Cred că n-ai nimic împotrivă. Această operaţie nu e determinată, în mod exclusiv, „de o anumită stare fizică". Orice-ai spune, e vorba aici de un fenomen care se petrece foarte rar în natură. Rembrandt este un fenomen antinatural si nu are nici o legătură cu „o anumită stare fizică".

— Ai zis bine: antinatural! Rembrandt este un fenomen „antinatural", fie, dar un fenomen *supranatural,* în nici un caz! Pictura în totalitatea ei (dă-mi voie să fac abstracţie de tablourile dumitale) — după părerea mea n-are nimic supranatural! Nu este de loc nenatural să mergi pe picioarele de dinapoi, pardon, vreau să zic ba din contra: că a merge pe picioarele de dinapoi este tot atît de nefiresc ca şi Rembrandt! Ba şi mai mult! Totuşi un miliard şi jumătate de bipezi merg pe picioarele de dinapoi. Dumitale ţi se pare acest fenomen un fel de revelaţie supranaturală? Mie nu! Iar aşa-zisa noastră „civilizaţie" nu este altceva decît o îndepărtare de la natural, căci tot ce numim noi „civilizaţie" este doar consecinţa vagă a faptului că o serie de patrupezi s-au apucat într-o bună zi să umble pe picioarele de dinapoi fără să le pese dacă procedează sau nu conform legilor naturii! Erau împotriva naturii pentru că lucrul ăsta nu se mai întîmplase niciodată în natură, dar acţiunea lor nu era nicidecum supranaturală. Eu, drept să-ţi spun, nu văd nici un element care neagă fizicul şi această „Întîlnire de la Emaus" a lui Rembrandt (care, de altfel, nici nu se cheamă aşa) nu poate fi decît expresia elementului fizic din noi şi din jurul nostru."

— Dar citeşte, te rog, citeşte ce scriu creatorii în legătură cu opera de artă! Poeţii şi filozofii tuturor timpurilor recunosc cu toţii că din orice operă de artă demnă de acest nume, se desprinde o semnificaţie simbolică, iraţională, dacă ne gîndim la puterea noastră de înţelegere obişnuită: fluxul acesta care emană din operele de artă, inaccesibil înţelegerii noastre, această putere de convingere a materiei artistice nu e nicidecum o forţă a naturii materiale şi cu atît mai puţin unică. Şi nici nu poate fi explicată în cîteva vorbe, aşa cum cred materialiştii vulgari!

— Dă-mi voie, te rog! Socoteşti că ceea ce ai făcut dumneata este „opera de artă demnă de acest nume", adică o operă de artă din care, după cum ai spus, emană o putere sugestivă de origină supranaturală?

Filip simţi arţagul insolent al întrebării ca o pişcătură de ac; ca şi cînd într-unul din ganglionii lui bolnavi ar fi pătruns acul înveninat al unei viespi, şi o nelinişte tulbure şi nedefinită, asemănătoare neliniştii pe care o încearcă şerpii la sunetul fluierului îmblînzitorului, îi invadă creierul.

Ar fi vrut să sară în apărarea picturii lui, să se bată pe viaţă şi pe moarte cu acest analfabet stu-

pid. Dar amintirea ceţoasă şi tulbure a operei sale, pe care o socotea mizerabilă, îl făcu să dea înapoi şi să-l roage, privindu-l cu ochii stinşi, şi împleticindu-se-n limba cleioasă, cu mult calm, cu politeţă, plin de bunăvoinţă şi aproape servil să-şi precizeze întrebarea.

— Crezi deci că picturile dumitale au dovedit că deţin puterea supranaturală pe care zici că o generează opera de artă ? Te crezi, poate, un iniţiat, în contact cu lumile superioare, din care noi, ăştilalţi, materialişti vulgari şi simpli muritori, am fi daţi afară ?

Rostea cuvintele brutal, zvîrlindu-le peste umăr, ca şi cum acolo, în faţa lui Filip, s-ar fi aflat un interpret care depusese jurămîntul la masa cu postav verde a tribunalului şi-i traducea, într-un jargon „idealist" de analfabet, idei şi noţiuni al căror înţeles îi scăpa.

Totuşi Filip nu vorbise despre sine, ci despre Rembrandt, dînd dovadă de delicateţe şi iată că zănatecul ăsta se repede să dea totul peste cap. Nu poţi vorbi despre „anume imponderabile de ordin neurastenic", folosind logica unui jurist, a unui pedant profesor de colegiu ! Emoţiile estetice sînt de natură iraţională — iată prima propoziţiune a oricărei estetici : altfel cum să-ţi explici că adeseori e de ajuns o singură pată de culoare, o singură trăsătură de penel, un singur cuvînt, ca omul să simtă plăcerea, frumuseţea, tristeţea sau forţa, timpul şi spaţiul, toate virtualităţile şi bucuriile vieţii ? De unde vine intensitatea acestei tensiuni iraţionale, asta să-i explice Kyriales, dacă-l ţin balamalele.

— Logica ! Rosteşti cuvîntul ăsta destul de sec, domnul meu, ca un veritabil artist ! Care e părerea dumitale, dacă nu ţi-e cu supărare, cu privire la logică ? Dumneata crezi că e vorba de o simplă carte cu coperte de carton, de o lecţie plicticoasă, în faţa unui tablou negru, sub un crucifix ; ferestrele sînt deschise, şi de afară, din frunzişul scăldat în lumina soarelui de mai, se aude ciripitul vrăbiilor. Logica, dragă domnule, este un sistem clar, străveziu, cristalin, mult mai de preţ şi de un milion de ori mai important decît toate universurile şi elucubraţiile voastre picturale puse una lîngă alta ! Formidabila diferenţă dintre cunoştinţa pură şi cunoştinţa sensibilă, dintre masa confuză a impresiilor şi transcendenţa matematică a noţiunii de dumnezeire, astea nu-s vorbe goale, bune să împănezi cu ele capetele şcolarilor, dragul meu ! Doar cînd se conformează logicii thomiste pure, disciplina dantescă devine limpede şi străvezie. Fără logica altora, nici albigenzii, nici luteranii, nici mediocrităţile iacobine — ridicoli epigoni — n-ar fi făcut un pas înainte ! Ai ţinut vreodată în palmă un creier omenesc ? Ai simţit vreodată greutatea acestui cocoloş sur şi fluid, cîntărind 1400 grame, între degete ? Ştii dumneata ce este un creier de om ? Dacă ai fi disecat, ca mine, de mii de ori, ţesutul cerebral, ai fi meditat şi dumneata asupra altor funcţii ale creierului uman, şi nu asupra intuiţiei !

Filip vedea cum din gura acestui om antipatic ies, tîrîş, cuvinte grave şi noţiuni imense, nelimitate, ca nişte tenii care avansau spre el, se-ncolăceau în jurul capului său ca nişte comprese de plumb şi începeau să-i facă rău, ca emanaţiile toxice. Omul acesta din faţa lui plutea într-un nor de fum, iar buzele lui umflate şi pline de sînge se zvîrcoleau ca două lipitori roşii; mormăia ceva printre dinţi despre o anume „deducţie transcendentală" şi despre jocul noţiunilor la Euler, Newton şi Huyhens şi lua în derîdere metaforele vetuste ale lui Kant, ca şi cum Kant i-ar fi fost elev, ca şi cum el l-ar fi ajutat să scrie: *„Auf den Flügeln der Ideen"* [1] şi să-şi redacteze foiletoanele din *Rigaer Tagblatt.* Vorbea despre analitica noţiunilor, despre transcendentalitatea spaţiului şi a timpului în conflict cu eventualităţile fiziologice şi susţinea că schemele filozofice ale barocului de la finele secolului XVIII erau forme ale gîndirii destul de inteligente, dar că în acelaşi timp nu vădeau o concepţie interesantă, fiind mai mult un baroc instrumental, muzical, un motiv muzical infinitezimal, spînzurînd între sfere, senzaţii şi concepte, aşa încît tot ce trecea din sfera unei categorii logice în alta, vibra prin intermediul instrumental al unei schematici „logice", întocmai cum sunetul unui instrument, în vibrarea sa, planează în aer, pierzîndu-şi volumul material, dar plutind totuşi în virtutea proprietăţilor acelui volum auditiv şi pie-

[1] Pe aripile ideilor. (Germ.).

rind în aer, ca fumul. („Se înţelege că pentru asta trebuie să ai ureche, iar domnii artişti cred că astfel de complexe nici nu există, căci sînt surzi din născare şi deci n-au posibilitatea să distingă aceste complexe de sunete!")

O armată de cuvinte îl asediau pe Filip din toate părţile şi el simţea o necesitate adîncă, organică să-nfrunte vorbăria asta supărătoare şi lipsită de orice semnificaţie. În acelaşi timp îşi da seama că este incapabil să dirijeze această cantitate confuză de date puţin cunoscute lui, dar convingătoare în aparenţă, care veneau să i se lipească de creier. Începea să se simtă asemenea unei muşte prinsă de hîrtia unsă cu lipici.

Iar acest mistificator ruso-levantin, spunea că omul e destul de copt, destul de evoluat ca să poată simţi, în coloana lui vertebrală, linia de dezvoltare a tuturor speciilor vertebrate, ca să poată simţi, în el însuşi, procesul care, dintr-un animal patruped surd şi mut, l-a transformat în biped vertical, să-şi poată simţi creierul său de om ca pe o dominantă cosmică şi să discearnă, în metamorfoza propriului său embrion, toate etapele prin care s-au perindat organismele, de la embrion la branhii, şi de la branhiile amfibiilor la ţesutul cerebral care-i aparţine şi care-i dă dreptul să nu se mai lase mistificat de nimic, nici chiar de misterul artistic! Şi dacă arta mai există — din nefericire — ca un fel de supravieţuire metafizică, lucrul acesta nu e decît un semn de înapoiere! A nota datele vitale azi, în vremea behaviorismului, prin simboluri primitive de imagini, după sistemul mitologic sau alegoric, e un

semn de înapoiere, e ca și cum ai folosi hieroglifele egiptene în locul formulelor noastre contemporane infinitezimale! Și acum iată că un domn pictor, posedînd o brumă de talent și o cultură mediocră, vine să-i ceară lui, Kyriales, să-i explice misterul emoției estetice cu ajutorul „logicii cauzelor naturale"! Așadar, nu ne putem bucura de tablouri sau de poeme decît în virtutea unei oribile înapoieri culturale! Iar dacă cineva a rămas atît de înapoiat, încît mai poate simți o plăcere în fața acestor hieroglife primitive, atunci este foarte greu de determinat ce anume acționează asupra lui — personal — din punct de vedere artistic (dacă mai acționează ceva), dar e sigur că acest ceva nu poate fi niciodată „antimaterial și supranatural"!

„Înainte de toate: există în noi o sumedenie de deprinderi; obișnuința, tradiția, educația trezesc în noi amintirea diferitelor stări trăite de propria noastră personalitate. Ținînd seamă de aceste considerații, noi ne depănăm ca un ghem: de-a-ndăratelea! Să te vezi tu însuți în pîntecele deschis, — această senzație e prea puțin sentimentală. Să privești înapoi, cum ia naștere dulceaga resemnare a efemerului și a provizoratului. „Eul" nostru, egoist și van, își amintește cu multă plăcere de „sine însuși" — așa cum era odinioară. Clasicii, Virgiliu: *Forsan et haec olim meminisse iuvabit.*[1] (Care dintre noi n-a văzut ilustrațiile de prost-gust arătîndu-l pe Dante visînd

[1] „Poate vreodată și acestea vor ușura amintirea." (Lat.)

la Beatrice și care dintre noi nu s-a gîndit atunci la sine?) Coroane de lauri! Busturi de marmoră! Nu există om pe pămînt care să nu se fi imaginat, măcar o dată, în chip de bust de marmoră. E vorba, deci, de complexe romantice, care, de obicei, sînt legate de unele aventuri amoroase. Amintirile, „Eul" nostru se înduioșează. „Eul" nostru se topește foarte des în săpun și limonadă, fără să-și dea seama întotdeauna că e vorba doar de săpun și de limonadă. Sînt unele momente de slăbiciune în viața omului, cînd oricine, chiar și cel mai nesimțitor, se transpune într-o dispoziție feminină și simte o mare plăcere să înghită lacrimi! Admit că versurile sînt capabile să producă un oarecare efect, să te încînte chiar, la fel tablourile. Am visat cu toții în amurgurile verzi și fiecare dintre noi a păstrat amintirea neștearsă a mîngîierilor femeii iubite, dragi și liniștite. A regăsi aceste mîngîietoare gesturi, iată un lucru seducător! Așa și trebuie să fie! Dacă asemenea efecte ar lipsi, am fi incapabili să simțim, cît de cît, frumusețea. Dar mă-ntorc și zic: în natura acestor efecte nu există nimic de esență fizică și cu atît mai puțin supranatural. Vibrăm la amintirile înregistrate de alții, grație ecoului propriilor noastre amintiri. Ființa noastră fizică, psihologică și chiar, cu voia dumitale, în sens figurat, ființa noastră spirituală, se transformă într-un „instrument muzical". Oamenii și-au format o noțiune foarte măgulitoare asupra nobleței supranaturale a acestui „instrument muzical" uitînd că nu e nimic altceva decît un

ghem încîlcit de intestine, destul de lungi, și de mobile cu diferite deschizături și debușeuri !"

— Vă rog, fără insanități...

— Ce sînt eu vinovat că realitățile vieții sînt socotite insanități de dumneata și toți de felul dumitale, nepricepuți în meserie ? Am făcut o concesie, o concesie transcendentală, cînd am declarat că trupul nostru este un instrument muzical ! Sînt mai puțin ritos cu concepțiile dumitale decît ești dumneata cu ale mele ! Am admis că o influență estetică poate să-și plimbe arcușul din păr de cal de-a lungul ființei noastre, făcîndu-ne să vibrăm ca o strună. Dar a presupune că rezonanța aceasta ar fi sublimă, dincolo de orice înțeles sau chiar supranaturală, mi se pare a supraestima umila noastră persoană fizică și a pune la îndoială funcțiunile care îi sînt proprii.

De la prima sa intervenție, Filip își dădu seama că n-avea nici un rost să mai insiste. În cursul serii Kyriales rostise sute de fraze, — fie, numai că el nu era de acord cu acest mod de a expune lucrurile — dar, cu toate astea, felul de a le prezenta nu era atît de obișnuit și de banal, încît să merite să fie catalogate ca o „insanitate". Încercînd să facă deci cuvenita rectificare, se-nroși tot și începu să se bîlbîie.

— Vrei să fii dinadins brutal în concluzii. Jocul dumitale de-a v-ați ascunselea cu adevărurile vieții se mărginește la vorbărie și paradox. E foarte simplu : folosind un sistem convingător în aparență intervertești sensul lucrurilor, răstălmăcindu-le și răsturnîndu-le cu capul în jos. Joc

de cuvinte și calambur în care neantul și vidul sînt aproape sinonime. Pentru dumneata, nimic în lume nu poate avea valoare, de vreme ce nimic nu poate fi destinat unui țel înalt !

„Nu spun ce trebuie să spun, se gîndea Filip. Răspunsul meu n-are nimic concret ! Ar trebui să folosesc cu totul alte mijloace ca să combat acest fel de a vedea lucrurile. Dar cum ? De unde să-ncep și în ce fel ? Punctul de vedere al georgianului ăstuia nu e al unui simplu nihilist ! În spatele cuvintelor pe care le rostește se ascunde ceva greu de deslușit. Nu vorbește numai ca să îndruge vorbe !"

Serghei Kirilovici Kyriales se uita la omul zăpăcit din fața sa, la omul ăsta cu nervii zdruncinați și se gîndea cît de nenorociți sînt propriii lui nervi. Dacă acest pictor netot și-ar da seama că stă de vorbă cu un biet om, cu o biată ruină umană, cu o zdreanță care nu mai era bună de nimic, nici măcar să-ți ștergi cu ea pantofii ! Știa, din lunga lui experiență de dialectician vechi, că dibăcia supremă în întrecerea oratorică este să-ți bați adversarul pe propriul său teren. Să-i dibuiești slăbiciunile, să i le dai pe față, să rostești cu glas tare slăbiciunile celor slabi — iată a. b. c.-ul întregii dialectici. Dar dacă cineva ar fi în stare să-i citească gîndurile, lucrurile ar lua altă întorsătură ! Remarcase din prima zi că pictorul n-are încredere în el și mai ales în ce face. Se repezise și-l înhățase, cum înhață prepelicarul prepelița. Acum, zărindu-i fața prin aburul rachiului, începu să-l compătimească : prea năvălise asupra lui și-l hărțuise fără milă !

— Viața noastră e întocmită în așa fel încît momentele cele mai prețioase sînt în realitate cu desăvîrșire nesăbuite. Nici arta n-are vreun rost deosebit și cu atît mai puțin supranatural. Plăcerea pe care ți-o dă o vibrare nervoasă nu cere neapărat un sens superior. Și cu toate astea nu e nicidecum mai puțin plăcută ! O femeie dezmierdătoare, un pahar cu vin, o țigaretă, fumul, toamna, șlibovița ! Noroc, dragă maestre, hai să ciocnim ! Să bem acest pahar în sănătatea doamnei Bobočka !

Filip ciocni îmbufnat și bău în sănătatea Bobočkăi. Rămase posomorît și încruntat.

— Cu optica dumitale toate ți se par murdare și pătate ca o boală de piele ! Vezi lumea cu ochii dermatologului. Regret, dar eu nu sînt dermatolog !

Serghei Kirilovici schiță un zîmbet, abia perceptibil, un zîmbet de milă pentru el și pentru propriile-i mizerii !

O fi el dermatolog, dar nu ăsta-i cel mai rău lucru. Epava asta, pictorul ăsta, un om sfîrșit, care pare că nu are nici un scop în viață, acest bețivan care se trage singur pe sfoară cu estetica lui și care va continua să-și fure căciula cu prețiosul lui talent de pictor, iată-l aici, șezînd în fața lui, încruntat, tras la față, istovit, cu cearcăne în jurul ochilor și incapabil să se zărească în oglindă, își face iluzii închipuindu-se lucid și clarvăzător. Ce jale ! Își omoară timpul cu casierița asta, în cafeneaua asta infectă, și-și dă cu presupusul trăncănind toată noaptea despre fluxul magnetic și sensul magic al focului sacru. La drept vorbind s-a înhăitat cu femeia asta pătimașă si nefericită si acum tustrei se învîrtesc într-un labirint stupid și fără ieșire, iată cam care ar fi diagnosticul : *status praesens.* [1]

Crîmpeie de fraze confuze și ilogice, petice zdrențuite, pătrund în țeasta lui Filip ; și el simte nevoia să răspundă, dar nu știe cum să se descurce în problemele astea încîlcite și nu e în stare să găsească cuvîntul potrivit.

Ce tot macină din gură ignorantul ăsta vorbind de starea de înapoiere a scrisului egiptean ? Are el habar ce-i aia pictură egipteană ? A văzut oare netrebnicul ăsta măcar o statuie de bronz egipteană ? A văzut el fanarele funerare egiptene verzui-deschis, cu geam transparent de calcar si cu basoreliefurile simbolurilor postume ? Cum de îndrăznește să arunce vorbe în vînt ? El, Filip, s-ar putea să fie un romantic întîrziat și s-ar putea ca punctele lui de vedere să fie într-adevăr romantice. Dar să jonglezi cu vorbele, zvîrlind în dreapta și-n stînga fraze materialiste uzate, infirmate de știință de mult timp și în care mai pot crede doar ex-dermatologi ca el, ratați intelectuali !

Filip simțea că ar putea cu o singură mișcare a mîinii să pună capăt zornăitului și rumorii produse de aceste jetoane intelectuale perimate — ca niște piese false — dar nu era capabil să se reculeagă. Paralel cu dorința de a se împotrivi, o blîndă resemnare își făcea loc în el : la ce bun să le vorbești surzilor despre muzică ? Ce

[1] Starea actuală (lat.).

sens are să le vorbeşti barbarilor despre extazul orfeic şi ce sînt, de fapt, exaltările orfeice ! Aceste clipe sublime, profunde, necunoscute, tainice, supranaturale, cele mai directe din noi, lumina de sticlă a celei din urmă jucării de argint, care ne-a rămas ca ultima bucurie si mîngîiere în această murdărie ! Ce stupid ! Să le tălmăceşti ca pe niste octaedre de carton unor minţi care n-au habar de misterul acelei sublime sticlării ? La ce bun ? Fascinaţia misterioasă pe care o exercită frumuseţea este atît de irezistibilă, încît, de nenumărate secole, o caută continentele, rasele, culturile şi epocile şi iată că acum un oarecare domn, cu pipa între dinţi, apare din norii puturoşi de fum pentru a reduce toată cazna asta la nivelul unei farse de prost-gust. Pentru el e prea destul să dea din mînă a lehamite şi să spună că, după părerea lui, n-o să se ajungă niciodată la nimic făcînd pe viteazul cu fraze materialiste gata făcute şi pe deasupra vulgare.

Nicăieri şi în nici o parte ! Astea sînt cuvinte moarte, şi pe deasupra lor viaţa durează, izvorînd neîncetat din ea însăşi, sub infinitele înfăţişări ale frumosului de o splendoare neînţeleasă şi plină de mister. Iar tot ce spune Kyriales, e un text de foileton impertinent !

— Printre altele, am scris şi foiletoane, am şi trăit din asta, dar niciodată nu m-am umflat în pene c-am fost foiletonist ! Cît despre „pictura" dumitale, care nu-i altceva decît tot un foileton, te încăpăţinezi să o numeşti, în mod schizofrenic, o înşelătorie sublim inteligibilă şi îţi închipui că pictura dumitale „foiletonistă", mînjită şi badijonată în culori de ulei este de provenienţă supranaturală !

— Eu vorbesc cu respect despre lucrurile pe care nu le cunosc şi nu le-nţeleg şi niciodată nu mi-aş îngădui să iau cuvîntul în faţa dumitale, pentru a dezbate o problemă în legătură cu bolile de piele, discutînd cu atîta neruşinată impertinenţă cum discuţi dumneata despre pictură ! Eu nu sînt un impertinent intelectual, sînt departe de a mă pretinde atotcunoscător, şi a reduce totul la un simplism trivial, aşa cum procedezi dumneata. Mai cred în puritatea nepîngărită a cîtorva noţiuni. Nu sînt nici materialist verbios, nici cinic, nici dermatolog. Şi dacă dumneata ai ţinut în palmă de douăzeci de mii de ori un ghemotoc fleşcăit de creier, află că şi eu am tremurat de zeci de mii de ori în faţa pînzei. Cred în puritatea cunoaşterii artistice, ca în unica puritate care ne-a mai rămas în lumea bestială care ne înconjoară ! M-ai înţeles, nu-i aşa ? Şi te mai rog să notezi că nu permit să fiu insultat.

— Şi dumneata crezi că ţipetele astea sînt rezultatul unei cunoaşteri artistice pure ?

— Te rog... Şi Filip îmbrînci masa cu atîta violenţă încît rachiul din pahar se vărsă şi bucăţelele de zahăr săriră din farfurioare, iar pe genunchii lui începu să şiroiască şliboviţa.

Ce idioţenie nemaipomenită ! Să-ţi pierzi timpul de pomană cu surdomuţii, cu nebunii, cu

maniacii ! De unde să fi aflat barbarii ăştia ce înseamnă observaţia directă ? Şi cum să priceapă că nu trebuie să priveşti înapoi, ci înainte, drept înaintea ta ! Direct, fără vreun gînd ascuns, fără să-ţi faci vreo socoteală şi nu prin ochelarii altuia, ci în cadrul oferit de propriile tale resurse emoţionale ; dincolo de spaţiu, dincolo de timp, dincolo de pricepere şi raţiune ! Nu, el nu şi-a pierdut încă facultatea de a se emoţiona, şi simte pînă-n adîncul fiinţei lui, că arta nu are nici o legătură cu imaginea pe care şi-au făcut-o despre ea aceşti barbari ; urma unei gheare de pasare în noroi sau un mulaj de ceara ! Arta înseamnă talent, — iată ce nu pot înţelege minţile superficiale. Talentul este o forţă care nu poate fi explicată prin nimic material, iar aceste funcţiuni ale talentului sînt clarvăzătoare şi stau deasupra funcţiilor obişnuite ale raţiunii şi ale materiei, căci ele sînt insesizabile !

Pătrundea de afară larmă şi hărmălaie. Auziseră ceva mai înainte răcnetele căruţaşilor beţi, tropot de cizme, bubuitul uşii, izbită cu putere, pocnetul bicelor, apoi urlete de durere şi glasuri cuprinse de panică, strigînd : „Sînge, sînge !" Ieşiră în bezna de afară. În faţa cîrciumii zăcea un surugiu îmbrăcat într-o giubea de culoarea cinabrului, cu pîntecele spintecat. Maţele îi ieşiseră din burtă şi se amestecau cu noroiul, iar sîngele roşu şi cald fumega la lumina unei lumînări pe care cineva o legăna deasupra ţestei celui înjunghiat. Balta de sînge şi culoarea roşie, violentă, a pîntecului despicat şi căscat, muşuroiul de carne sfîşiată şi lichidul stacojiu, închegat şi aburind, scurteica neagră, cizmele şi pămîntul, se amestecau de-a valma într-o imagine nedesluşită, halucinantă. Se auzea nechezatul plin de neastîmpăr al cailor. Mirosul sîngelui cald îi atîta şi unul din ei smuci ca un turbat lanţul şi zvîrlind din copite, dădu să sară peste tînjală.

— E mai bine aşa, zise Ballocsanszky, aplecîndu-se deasupra rănitului care horcăia ca o vită înjunghiată, e mai bine aşa ! La ce bun să trăncăneşti şi să tot trăncăneşti ? Mai bine apuci un cuţit de bucătărie şi-l înfigi drept în burtă. E cel mai simplu ! *Mir nichts, dir nichts !*[1]

„Ce-o fi vrînd să zică ? De ce : un cuţit de bucătărie ? se gîndi Filip fără să vrea. Care cuţit de bucătărie ?"

La lumina pîlpîitoare a lămpii, omul întins la pămînt era vînăt ca o bucată de carne împuţită. Falca de jos îi atîrna ţeapănă, bale şi spumă i se scurgeau din gura strîmbă, ca într-o criză de epilepsie.

„Idiotului ăstuia i s-a făcut rău din cauza rachiului", se gîndea Filip, simţindu-şi mintea limpede, ca şi cînd n-ar fi pus în gură nici un strop. „Ar trebui să-l ducem acasă, să-l culcăm, altfel nimereşte în vreun şanţ." „*Mir nichts, dir nichts.*" Ciudat !

[1] Nici mie, nici ţie ! (germ.).

XXV

După noaptea de beţie Bobočka lipsi de la cafenea două zile în şir : se spunea că are anghină. Ploua, se-apropia o toamnă tulbure şi posacă. A treia zi spre seară Filip se hotărî să se ducă s-o vadă. O luă pe o cărare lăturalnică, dar cînd ajunse la balta unde de obicei se adăpau vacile, văzu că scîndura, care slujea de podeţ, lipsea. Aşa că făcu cale-ntoarsă apucînd pe lîngă fabrica de cărămizi, urcă panta şi ajunse la casa Bobočkăi dintre vii, ocolind prin spatele curţii. La fereastra cămăruţei ei perdeaua nu era trasă. Se apropie şi privi prin geam : pe masă pîlpîia lumînarea aprinsă. Ballocsanszky şedea la masă şi citea ziarul, iar în aşternut se mişca ceva ; un fel de ghem negru şi pata albă a unui trup de femeie gol : picioare, coapse, cuvertura roşie, la lumina lumînării, în penumbra tulbure. Nu mai încăpea îndoială : acolo, pe macatul roşu, se petrecea un lucru fantastic. Cineva îmbrăcat în vestminte negre şi o femeie goală se-mpleteau într-un ghem de carne. Ai fi putut crede că te afli în faţa unei zugrăveli obscene coborîtă din vreo clopotniţă medievală : „Muierea împerechindu-se cu Necuratul".

Bătu.

Geamul lovit zăngăni şi Filip tresări, ca şi cum abia atunci îşi venise în fire ; îşi dădea seama că cel mai nimerit lucru ar fi să dispară pe nesimţite, dar era prea tîrziu : Ballocsanszky se arătase la fereastră şi foarte amabil, plin de exagerată bunăvoinţă, îl rugă să intre în casă. În timp ce Filip dădea ocol casei, vorbindu-i, iritat şi distrat, căţeluşului pechinez al Bobočkăi, scena din cameră nu suferise nici o modificare. Bobočka, întinsă-n pat, se mulţumise să se acopere cu plapoma. Alături de ea, pe măsuţa de noapte, se afla un lighean pentru gargară ; îşi înfăşurase gîtul cu un prosop. La picioarele ei, într-o pijama neagră de mătase, şedea dermatologul caucazian, încruntat şi distant, şi îşi răsucea o ţigară, în timp ce Ballocsanszky citea mai departe liniştit ziarul, arătîndu-se cu totul indiferent.

Bobočka îl primi pe Filip cu destulă răceală : cu prieteni ca el ar putea să moară de o sută de ori !

Filip se întreba dacă visează, sau dacă scena fantastică pe care o văzuse la lumina pîlpîitoare a lumînării nu fusese decît o halucinaţie. Dar trebuie să fii într-adevăr bolnav ca să ai asemenea năzăriri. Îi strînse mîna Bobočkăi, simţindu-se scăldat în sudoare, de parcă ieşise dintr-o baie de aburi. Degetele îi erau atît de transpirate, că se lipeau de speteaza dată cu lac a scaunului, pe care îl transportă lîngă patul Bobočkăi. Încheieturile i se contractau spasmodic, şi muşchii i se muiaseră, simţea că e gata să leşine şi dacă nu s-ar fi aşezat imediat pe scaun, ar fi căzut din picioare.

Şi rusul sau grecul ăsta — dracu ştie ce-o fi — stă tolănit la picioarele Bobočkăi şi-şi răsuceşte liniştit ţigara, împărtăşindu-le impresiile sale din călătoria de anul trecut în Sicilia, ca şi cînd ar

relua o convorbire întreruptă de sosirea unui musafir nepoftit şi pe deasupra nedorit.

Aşadar, marea i s-a părut o enormă baltă şi nu-nţelegea ce-or fi găsit alţii elementar aici. Marea reprezintă o cantitate destul de mare de oxigen şi hidrogen, — cel puţin raportată la măsurătorile oamenilor — pe care te poţi plimba folosind nişte plute stupide şi în circiumile aflate pe aceste plute apa minerală şi carnea tocată te costă mult mai scump decît în cîrciumile obişnuite de pe uscat. Cetăţenii călătoresc pe aceste plute, sorbind cu paiul zeamă de ananas, zăngănesc din tacîmurile de argint şi vesela de porţelan şi de undeva se aude aria Sonny-Boy cîntată la patefon, şi toate astea în vocabularul obişnuit al oamenilor se traduc prin fraza: „Marea este o forţă elementară". Pe corăbiile lor atîrnă cîrpe caraghioase, multicolore, şi plutele astea împodobite cu zdrenţe pestriţe reprezintă „hegemonia maritimă", iar toate se petrec pe o cantitate oarecare de gaz lichid împrăştiat pe o minge de noroi. Serghei Kyriales se afla anul trecut pe puntea unui vapor între Taormina şi un orăşel sicilian în ruină. Se nimerise să aibă alături pe un iezuit. Un colos pîrlit şi ars de soare (mai degrabă o mutră de parlagiu decît de iezuit), cu nişte mîini mari, şi atît de groase, încît între degetele lui umflate breviarul părea o agendă de buzunar. Acest popă iezuit, voinic şi zdravăn, stătea deci alături de el şi pamblica roşie de mătase a breviarului flutura în vînt ca un mic stindard, simţeai în nări mirosul iute de sudoare care ieşea în valuri de sub stofa groasă a sutanei şi măcelarul ăsta care putea ca un hoit, cu breviarul în mînă, îşi desfăcea într-una larg braţele şi nu se mai sătura admirînd înţelepciunea neasămuită a Celui Atotputernic carele zămislise elementele şi printre altele această măreaţă mare. Ca şi cum „Cel Atotputernic" cu toată neasămuita-i înţelepciune ar fi fost şef de publicitate într-o mizerabilă agentură de turism dintr-un colţ părăsit de provincie. Ceva mai tîrziu, după ce dăduseră pe gît nenumărate pahare cu Chianti, avu plăcerea să constate că acest popă iezuit ştia să povestească istorioare deocheate şi hazlii de surugii calabrezi, ca şi cînd l-ar fi citit pe Balzac.

Kyriales hoinărise prin Sicilia toată toamna şi nu i se întîmplase nimic extraordinar. Văzuse o singură dată un ied alb cu un barbişon *à la* Garibaldi şi ochii rotunzi şi roşii ca de iepure. Şi într-o topitorie de clopote de aramă zvîrlise un copilaş în cazanul care clocotea.

Era tîrziu după-amiază. Străvechea turnătorie romană de sub cariera de piatră fusese năpădită de iedera seculară şi de cimişirul care o-nvelea ca o tapiserie; ferestrele uriaşe erau prevăzute cu zăbrele groase de fier. În turnătorie plutea o lumină stinsă, şi miros de argilă jilavă. Tiparul clopotului modelat din humă moale, întărită cu ceară, era aproape gata, iar în cazanul de alături clocotea sulfatul verde de aramă topit, bolborosind într-un joc de nuanţe roşii-portocalii, poleind biserica veche cu un luciu verzui, fosforescent. Era acolo şi feciorul turnătorului, un copilaş de nouă ani, speriat

şi timid, cu degetele asudate, nervos şi plăpînd ca o fetiţă. Supraveghea cazanul. Taică-său se dusese după ceară şi trebuia să se-ntoarcă din clipă în clipă. Kyriales se apropie de băiat şi începu să-i vorbească despre lucrurile tăinuite. Îl luă de mînă şi-l întrebă dacă la ultima spovedanie îi mărturisise popii taina lui. Copilul avea mîna umedă de sudoare şi gîngăvea plin de cuceritoare candoare ; legătura misterioasă şi mincinoasă dintre Dumnezeu şi carnea asta caldă de copil era un lucru extrem de delicat ; i se părea că ţine între degete un fluture cald şi mătăsos, simţea zvîcnind în căuşul palmei lui un soi de omidă minusculă, iar el îi ţinea strîns aripile subţiri şi pufoase. După clipa de tortură încercă o scîrbă fizică obscură şi de ne-nţeles : înşfăcă băieţaşul şi-l aruncă în cazan ! Ţîşni un nor puturos de fum ca un bulgăre de bronz lichid, săltînd ca o minge sub bolta neagră a topitoriei. Sub chiparoşi, ţîrîiau greierii : în blînda după-amiază de toamnă siciliană... ţîrîiau greierii... Şi nimic altceva...

Filip îl asculta pe georgianul ăsta perfid cum îndrugă minciuni şi privea femeia obosită, oblojită la gît ; în odaia scundă domnea o căldură de infern, şi idiotul aşezat la masă citea mai departe ziarul care-i foşnea între degete. Ce înţeles să aibă toate astea ? Şi dacă pramatia asta nu minţea ? Tot ce se poate. Ce se petrece în patul ăsta şi-n jurul patului ? Individul ăsta e de părere că toate înfăptuirile oamenilor trebuiesc privite de-a-ndăratălea, cu o întîrziere de treizeci şi cinci de secole, cel puţin. Cel care

nu-i capabil de o asemenea performanţă e socotit de domnul acesta — orb din naştere. Ce înseamnă, de fapt, treizeci şi cinci de secole ? O clipă, o biată clipă, scurtă ca bătaia aripilor unei muşte ! Şi învălmăşeala din paturi, această jalnică agitaţie a măruntaielor noastre, tot ce se petrece între femeie şi bărbat, în general între cele două sexe, toate astea dispar în faţa melancolicei priviri a oricăruia, venită de dincolo de mormînt !

— De vreme ce ne aflăm deasupra unor morminte străine, puţin ne pasă ce s-a întîmplat între bărbaţii şi femeile care zac dedesubt. Peste cincisprezece veacuri, toate întîmplările care azi zguduie lumea, vor fi, pentru inimile oamenilor din acea vreme, la fel de reci ca un bot de cîine. Şi dacă peste cincisprezece veacuri cineva ar putea să arunce o privire în odaia asta de la depărtarea de cincisprezece veacuri, n-ar avea pentru el nici cea mai mică importanţă că una din persoanele aici de faţă a zvîrlit pe nu ştiu cine într-un cazan cu aramă topită şi că femeia asta s-a culcat cu individul respectiv sau cu mai ştiu eu cine.

— La cine faci aluzie ? Nu cumva mă vizezi pe mine ? întrebă Filip sărind în picioare plin de mînie.

— Deopotrivă pe dumneata cît şi pe mine, fac aluzie la întreaga lume şi la fiecare în parte, dragul meu ! Mă îndoiesc că-mi dai crezare, dar află că eu privesc lucrurile de la o mare distanţă, adică plasîndu-mă în perspectiva celui de-al patruzeci şi cincilea secol. Îţi dau cuvîntul

meu de onoare ! Şi acum mă duc să vă pregătesc un punci caucazian cum n-aţi mai băut în viaţa voastră !

Filip dădu să-şi ia rămas bun, dar nu-l lăsară să plece, mai ales Boba : Ce maniere mai sînt şi astea ? După ce că timp de două zile nu catadicsise să vină s-o vadă, acum vrea s-o şteargă, după o vizită de cîteva minute !

Cînd auzi de punciul caucazian, Ballocsanszky îşi împături jurnalul şi chipul i se însenină dintr-o dată ; apoi începu să se învîrtească în jurul lui Kyriales ; vesel ca un rîndaş de bucătărie, tăie lămîia în felii, deschise dulapul lustruit de trecerea vremii, cotrobăi printre legăturile cu lucruri vechi şi hîrtii mototolite şi începu să care din bucătărie diverse sticle şi rădăcini aromate, vioi şi plin de rîvnă, îngăimînd încet un cîntec, bucuros ca un copil.

Filip rămăsese lîngă Boba, dar tăceau mîlc amîndoi. Apoi se ridică, se duse pînă la masă şi luă un ziar : nimeri un jurnal vechi, de cîţiva ani, soios, cu pete de grăsime, însemnat tot cu creionul, cu literele şterse şi topite de vreme.

„Ce putea, oare, descifra Ballocsanszky în paginile astea de ziar unsuroase, murdare, zdrenţuite ? Ce citea el aici cu atîta atenţie şi interes ?"

Spre sfîrşitul unei coloane, printre veştile interne, patru rînduri subliniate cu creion roşu : „Aseară, din ordinul parchetului, cunoscutul avocat Vladimir Ballocsanszky a fost arestat la domiciliul său şi încarcerat preventiv la închisoarea tribunalului. Arestarea s-a operat în urma plîngerilor depuse de mai multe bănci din localitate

pe care Ballocsanszky le reprezenta, în calitate de procurist. Ancheta continuă."

Băutura spirtoasă „*à la* Lermontov", preparată de dermatolog, era într-adevăr excelentă. În cîteva minute sfîrşiră de băut primul castron, şi, în timp ce-l pregătea pe-al doilea, Kyriales începu să vorbească despre moarte. Flăcările albăstrui ale alcoolului îi luminau obrazul oacheş, în cameră se făcuse întuneric deplin şi lucrurile se mişcau parcă sub pîlpîirea violacee a flăcării de sub recipientul de sticlă aşezat în mijlocul mesei. Tîmp şi ţeapăn, Ballocsanszky holba ochii urmărind şerpuirea flăcării, care juca deasupra patului şi prin ungherele întunecate ca o stranie pasăre istovită, şi cobora, din zbor, cu ultimele bătăi, pe pat, lîngă chimonoul roşu al Bobočkăi. Apoi întunericul se-mplinea la loc, învelind lucrurile în pînze cernite, şi nu se mai auzea decît pocnetul lumînării de spermanţet şi se zărea din timp în timp sclipirea roşietică a pipei pe care grecul o ţinea între dinţi.

Kyriales vorbea despre moarte, închipuindu-şi ce cred morţii din groapă cînd se gîndesc la reîntoarcerea lor pe pămînt.

— Trebuie să fie foarte agreabil şi chiar excitant să stai acolo în cosciugul putred între zdrenţele şi pernele de hîrtie şi să te-ntrebi ce s-ar întîmpla dac-ar fi să te-ntorci pe pămînt şi s-o iei de la capăt. Gîndul ăsta încolţeşte în ţestele putregăite ale morţilor ca un balonaş himeric, se rostogoleşte pe deasupra mormintelor ca o bilă străvezie de sticlă, din strălucirea ei verde emană ceva misterios, cald, intens, ceva ce poate fi

sorbit cu plăcere, cum ai sorbi un pahar cu punci fierbinte, ceva asemeni unui aşternut moale şi cald, ceva asemănător moleşelii pe care o simţi după o baie caldă, ceva care dă măsura întregii existenţe, picătura de elixir a vieţii care curge, încinsă, în vinele noastre. În jurul mormintelor plutesc trîmbe de fum sticlos, urzind ciudate învelişuri strălucitoare în jurul lucrurilor moarte şi gîndurile zvîcnesc ca limbile flăcărilor în paharul cu punci aprins. Ce-am putea face ca să ne atingem rănile, să ne clintim din loc, să respirăm din nou în starea şi condiţiile de altădată, din care am fost azvîrliţi ca nişte manechine de ceară, ca nişte torturi de ciocolată, pregătite pentru zilele onomastice, înzorzonate cu danteluţe de hîrtie, şi închişi aici în lăzile astea de scîndură dată cu baiţ? Ce plăcere, ce fericire să-ţi poţi atinge iar rănile care-au prins coajă! Dar sub efectul camforului degetele noastre au devenit atît de reci! Degetele noastre sînt reci ca gheaţa şi străvezii cum e calcitul şi totul e gol, gol ca locul de unde s-a extras o măsea stricată şi totul a devenit neted şi rece, sub efectul cocainei, gaura plină de sînge mai e acolo, mai e acolo rana purulentă, dar dintele stricat nu mai e acolo, n-a rămas decît limba rece, marmoreană, care nu ne mai aparţine. Şi totuşi dintele era acolo şi umflătura şi inima din vine! În locul ăsta un copil nelegitim a vărsat lacrimi de ruşine toată copilăria şi acum alţi copii vin să plîngă aici şi asta se-ntîmplă de îndelungă vreme şi se va-ntîmpla necontenit. Fetiţa naivă a ajuns o destrăbălată, nu ştiu mai cine şi-a ucis nevasta şi a dat foc casei, altul habar n-are ce vrea şi îşi rostogoleşte ghebul prin lume şi toate aceste oscilaţii subiective persistă, şi dimineţile sînt neguroase, locomotivele sosesc, trebuie să mori. Şi cînd totul s-a liniştit, cînd nu mai eşti decît o zdreanţă sub roţi, visul începe din nou în gropile unde cei morţi visează, cu siguranţă, ferestre luminate, camere calde, plăcerea de a fi posesorul unei umbrele şi al unei perechi de galoşi pe timp de ploaie, infinita plăcere de-a te şti scăpat de datorii.

— Ai fost vreodată pe punctul de-a te sinucide? Întrebarea asta, grecul, care se-mbătase între timp, i-o adresă lui Filip atît de brusc, încît, surprins, acesta nu găsi ce să-i răspundă. Dar grecul nici nu aştepta vreun răspuns. Era absorbit de propriile-i sugestii şi, mestecînd cu linguriţa băutura fierbinte din faţa sa, se cufunda tot mai adînc în sinistrele şi demenţialele labirinturi.

— Creierul celui care vrea să se sinucidă, în clipa cînd intră în faza fatală, e tîrît de vîltoarea imaginilor, amintirilor, impulsurilor. Şi lucrul ăsta se-ntîmplă în timp ce omul se aruncă sub roţile locomotivei — dau exemplul ăsta, deşi nu e cel mai inteligent mod de a te sinucide — pîcla toamnei pluteşte în jurul lui, maşina cu aburi, neagră de funingine, pufăie şi huruie lugubru trecînd podul sub care curge o apă murdară, întunericul se risipeşte şi începe să mijească a ziuă.

„Acel ghem cald de forţe vitale, care ne animă pe toţi, care se mişcă în noi şi ne-mpinge să ne mişcăm integrîndu-ne mişcării generale, plină de

pericole, acest ghemotoc de măruntaie, de carne, de căldură, de amintire, dorinţă, frumuseţe şi temere se închirceşte atunci asemeni unei scoici, şi se deschide ca o rană; şi în clipa în care se deschide, în clipa celui din urmă suspin şi a pleoapelor care coboară să acopere ochii, atunci cînd toate se sfîrşesc înainte de a cădea definitiv cortina, înaintea ultimei înfrîngeri în faţa irevocabilului, în scurtul răstimp al celor două-trei secunde care au mai rămas, se deschid spaţii care trebuie să fie tot atît de vaste şi tot atît de intense ca viaţa celui care se smulge pentru totdeauna din realitate. Această smulgere trebuie să fie totuşi dureroasă! Sîngeroasă! E o desprindere violentă în care se amestecă: delirul, emoţia, febra şi spaima de necunoscut, ca şi durerosul regret că pierzi pentru totdeauna tot ce ţi-a îndulcit viaţa, pe toţi cei scumpi şi apropiaţi, copilăriile, casele, bucatele, într-un cuvînt, tot ce era plăcut pentru creier şi nervi, pentru măruntaie şi piele, pentru trup şi sînge. Moartea planează peste tot şi toate, ca o glacială narcoză, ca o compresă cu camfor. Paralel cu orizontul, o pîclă neştiută învăluie calea ferată, locomotiva, cablurile telefonice care şuieră în vînt. Cordonul ombilical s-a rupt, apa murdară şi îngheţată şi-a deschis botul. Noapte adîncă şi fără întoarcere, plicticoasă şi calmă. Aşadar: întîi şi-ntîi saltul din faţa locomotivei, s-a isprăvit, partida e jucată, ochii se-nchid, revolta teribilă, spasmodică, a trupului înainte de dispariţie, dar perseverenţa ultimei clipe e încă în noi, tot ce este subiectiv dispare şi toate par reci, capul

se clatină, încă un gînd, unul singur, şi cel din urmă. La ce v-aţi gîndi în clipa aceea?

— Eu m-aş gîndi la nevastă-mea, Bibi, care a sărit de la etajul al doilea şi-a murit pe loc! În timp ce-o petreceam la groapă şi mergeam în urma sicriului, duceam la nas batista care mirosea a parfumul Bobočkăi, îl trăgeam în piept şi mă gîndeam la părţile secrete ale Bobočkăi.

Vocea lui Ballocsanszky îl tulbură pe Filip foarte mult. Se căzni să-şi strîngă gîndurile şi să-şi răspundă la ce s-ar gîndi într-o asemenea împrejurare. Nu găsi nici un răspuns dar îl întrebă pe grec, el la ce s-ar gîndi?

— Eu? La nimic! Nu m-aş gîndi la nimic. Sau dacă m-aş gîndi la ceva, m-aş gîndi în mod sigur la ceva la care mă gîndisem înainte, mult, mult, înainte!

— Prea bine! Toate astea sînt foarte plăcute şi interesante, se auzi iar glasul lui Ballocsanszky clar şi agresiv — dar mie, mie cine-mi dă satisfacţie?

— Ce fel de satisfacţie? îl întrebă grecul, turnîndu-şi un pahar de punci fierbinte şi dîndu-l de duşcă.

— Cum ce fel de satisfacţie? M-am exprimat cît se poate de clar: satisfacţia mea!

Bobočka, care în tot timpul conversaţiei stătuse mută şi nemişcată sub plapomă, ca o pisică, se ridică din pat, aproape sărind, încît părea că patul putregăit o să cadă. Se uita fix la Ballocsanszky.

Ballocsanszky se ridică şi se-nfipse în faţa grecului.

— Satisfacţia mea !

— Ce fel de satisfacţie ? îl întrebă iar grecul tăios, parcă pornit pe harţă !

Ballocsanszky se apropie de grec, ca şi cum ar fi vrut să-i dea o explicaţie, sau mai degrabă ca şi cum ar fi dorit să le explice Bobočkăi şi lui Filip un lucru de o importanţă deosebită ! Se opri cu mîna-ntinsă, rămase o clipă ţeapăn, apoi făcu un gest cu mîna a lehamite, ca şi cum i s-ar fi urît de toate. În sfîrşit întinse iar mîna, luă de pe dulap cartea lui veche de rugăciuni cu încrustături de ivoriu şi se înapoie la locul lui, pe sofa, lîngă lumînare. Deschise cartea de rugăciuni la o pagină însemnată, cu chipul unui sfînt, şi, respirînd adînc, îşi făcu pios cruce. *Nescimus horam neque diem*[1], murmură el încet, melancolic şi continuă să citească rugăciunea, ca şi cînd ar fi fost singur în cameră.

XXVI

În strîmtoarea şi mizeria în care se înfundase, Filip se arătă a fi o fiinţă slabă, nerăbdătoare şi nervoasă : se rătăcea într-una prin propriul său întuneric, cu lampa-n mînă ca un miner îngropat sub straturile groase de cărbuni, şi care caută, disperat, o ieşire. Ştia şi simţea limpede că se-mpotmolise-n drum aici, la Kostanjevec şi că

[1] Nu ştim ceasul, nici ziua (lat.).

trebuie neapărat să o ia din loc cît mai repede cu putinţă, dar în acelaşi timp simţea că n-are destulă putere să lase totul baltă, să-şi facă bagajele în douăzeci şi patru de ore, să le arunce-ntr-o birjă, să pornească glonţ spre gara din Kaptol şi, o dată ajuns, să sară de pe peron în primul tren ! Filip îşi dădea seama din ce în ce mai bine că ciocnirea era inevitabilă. Dacă vreuna din aceste făpturi zdrobite şi călcate-n picioare îşi da într-adevăr seama în ce măsură fiecare amănunt, oricît de neînsemnat, al dramei pe care o jucau le era fatal, această fiinţă nu era alta decît el însuşi. Tulburat pînă-n străfundurile cărnii, pînă-n adîncul măruntaielor şi-al ghemului de nervi, nu se simţise pînă atunci niciodată atît de slab şi de neputincios, atît de prosteşte incapabil de a opune cea mai mică împotrivire. Bobočka îi răscolise carnea cu o violenţă rar întîlnită, dar temerile pricinuite zilnic de incertitudinea soartei sale, continua suspiciune, descurajarea, prezenţa acestui grec misterios care-l scormonea, aţîţîndu-i bănuielile dezgustătoare, toate astea aprindeau în el o văpaie care-i sporea temperatura interioară, şi aşa destul de ridicată, menţinîndu-l într-o stare de permanentă surescitare. Fisuri apăreau pe suprafaţa acestei exaltări şi dedesubtul lor el zărea năvala forţelor dezagregante, sîngeroasa înfrîngere a cărnii, zărea licărind jarul extazelor senzuale, sfîrşeala, repetata adumbrire a minţii, dorinţa de a se lăsa pradă nălucirilor şi reveriilor pîngărite de un egoism feroce, aproape animalic. Strivit de jalnicele şi insurmontabilele dificultăţi şi obsesii

ale cărnii simţea cum își face loc în sufletul lui o antipatie surdă, dar din ce în ce mai intensă, împotriva lui Ballocsanszky. Stînd și privindu-l pe omul ăsta sfîrșit, care lingea la masă farfuriile ca un cîine lihnit de foame, vorbea, trăncănind la nesfîrșit, despre unica sa mîngîiere, „sfînta împărtășanie" și se exprima în scheme pseudointelectuale de o banalitate fioroasă, se simţea cuprins de o ură absurdă și sălbatică. Filip n-ar fi crezut niciodată că poate fi în stare să cugete cu atîta crudă detașare la moartea cuiva și, cugetînd asupra deznodămîntului hărăzit tuturor, să-i vină totuși în minte, ca un leitmotiv, ideea morţii lui Ballocsanszky. Sau că dacă ar fi închis la balamuc, Boba ar putea fi în sfîrșit salvată. Chibzuia la cele două variante, îndelung și fără să se tulbure, adulmeca posibilitatea acestei morţi avid ca un lup care-și ridică în bătaia vîntului botul rece, știind foarte bine că are canini ascuţiţi și destulă putere să sfîșie, la nevoie, un trup viu de om. Se-nţelege că astfel de gînduri aveau un caracter pasager, se consumau repede în nenumărate combinaţii care-i sporeau solitudinea, imposibilitatea de-a continua să se amăgească, și inutilitatea de a căuta să scape din cercul vicios care se strîngea în jurul fiinţei lui. Pe de-o parte această urzeală de spaime și neliniști i se părea a fi semnele particulare și foarte stranii ale îmbătrînirii. Pe de altă parte simţea cum se trezește în el puterea creatoare. În ultimele douăzeci — treizeci de zile pictase mai multe tablouri, însăilase vreo sută de desene, își notase impresiile, executase o serie de acuarele. Imaginile ţîșneau

din el ca dintr-o fîntînă. Filip nu era dispus să taie firul de păr în patru cercetînd dacă această emotivitate avea la bază o pornire senzuală, dacă sîngele îi fusese trezit la viaţă de dorinţa carnală, dacă luciditatea lui se ascuţise din motive strict fizice. Acest lucru i se părea lipsit de importanţă. Indiferent de cauza fenomenului, un lucru era sigur : că după îndelungi, sterile și apăsătoare meditaţii începuse să simtă impulsul creaţiei, că era din nou capabil să privească și să aștearnă pe pînză ceea ce vedea. Pictase, folosind tonurile pale ale vechilor litografii japoneze din secolul al XVII-lea, o suită de amurguri verzi în luminișurile pustii din pădure. Terminase de asemeni un ciclu de acuarele cu podgorenii pe care îi văzuse într-o înserare îmbrăcaţi în bluzele lor verzi ca turnaţi în aramă, pîcîind din pipele care zvîrleau reflexe stacojii : nenumărate măști în penumbră, în faţa focului, asemănătoare statuilor de pe morminte, luminate de flăcăruia candelei. Pictă un tablou cu maică-sa, bătrînul Liepach, Carolina cea trupeșă, văcarul Miško, Bobočka și Ballocsanszky, așezaţi în plin soare, sub umbrar, în jurul ceainicului. Bătrîna Regina și ilustrisimul semănau cu doi bătrîni papagali caraghioși, Carolina cea trupeșă fusese plasată în centrul compoziţiei cu pîntecele gros scos înainte și mîinile-i roșii de măcelar, surdomutul Miško și Ballocsanszky, imbecilizat, păreau două măști de epileptici, rînjind demonic, iar Bobočka, palidă, într-o rochie de satin negru, îi turna lui Filip ceai într-o ceașcă roșie ca focul. Era și el prezent în tabloul acela : se plasase în faţa lor, cu paleta

și țigara în mînă. Corbul bătrîn sta agățat de iedera verde, în vîrful umbrarului. Totul era gras, lucrat cu un penel saturat de culoare, greu, cleios, încărcat ; poate prea nordic, puțin confuz ca motiv, dar nu ca factură ; într-un cuvînt : pictat dintr-o suflare. În ultima vreme toate se transformau sub mîna lui în tablouri și cu fiecare respirație simțea că e viu, că trăiește, că ajunsese, în sfîrșit, după lungi, plicticoase și zadarnice popasuri în spatele geamurilor cenușii, întunecate de ploaie, la o pictură nouă, mai bogată și mai plină de plasticitate. Spațiile ascunse de ecranul sur al neputințelor sterile, odăile pustii pline de fum și miros acru de tutun, zările nordice, cețoase, negre de funingine, rămăseseră în urmă și piereau, rînd pe rînd ; se simțea asemeni șarpelui care năpîrlește sub razele soarelui primăvăratic, se dezbăra de tot ce era anorganic, învechit, răpănos ; rănile vechi se închideau și sub cicatricele lor un nou țesut se-mplinea, viu, proaspăt și teafăr.

Din prima zi Bobočka și tot ce se raporta la ființa ei stîrnise în mintea lui Filip o sumedenie de întrebări confuze și tulburi. Deși trecuseră cîteva luni de cînd trăia în preajma acestei femei, Filip habar n-avea ce se petrece în realitate cu ea. La început totul i s-a părut limpede ; o femeie în jurul a patruzeci de ani, o naufragiată, destul de nefericită, după toate aparențele, casieriță într-o mizeră cafenea de provincie, care tîra după ea un ibovnic paralizat, și el o epavă a societății : o întîmplare plicticoasă în sine și lipsită de interes. Paraliticul gîngav și miop renunțase din pricina acestei femei la situația lui socială, trăise într-o stare de tensiune care-l dăduse gata și acum se tîra prin lume ca un cadavru viu. La început Filip se arătase față de membrii acestui grup pasiv și bănuitor ; de la primul contact — vizual și verbal — cu oamenii aceștia, își dăduse seama că raporturile dintre el și ei nu pot și nici nu trebuie să ducă la ceva important și concret ! El însuși cu voința slăbită și mereu frămîntată (obsedat aproape), de gîndul inutilității sale, cu mintea împovărată de un surplus de înțelegere și în starea lui de surescitare nervoasă, n-avea nimic de așteptat de la o aventură cu această casieriță din Kostanjevec. Se ducea în fiecare seară la cafenea, se așeza undeva, nu prea departe de casă, lîngă măsuța cu tăblia de marmoră de sub dulăpiorul de sticlă plin cu lexicoane ferfenițite, citea *Daily Mail*, bea șliboviță și coniac, fuma cam patruzeci de țigări și se uita cum sar și se ciocnesc bilele roșii pe postavul verde al biliardului. Astfel treceau nopțile la Kostanjevec, și Bobočka la casă făcea să zăngăne tacîmurile de argint, număra bucățile de zahăr, se întorcea din cînd în cînd spre polița din spate, turna în pahare lichiorul și punciul și le zîmbea discret glumeților. Tulburat de nesomn, de coniacul băut, creierul, carnea și sîngele lui în prezența acestei femei al cărui trup zvelt și mlădios se ghicea sub mătasea neagră a rochiei, în apropierea acestui trup, Filip fuma și încerca să fie spiritual vorbind despre sine și despre cei din jurul său ; Bobočka îi zîm-

bea şi tăcea. Bobočka era destul de isteaţă la minte ca să nu spună gugumănii, dar acesta era singurul semn de inteligenţă pe care Filip îl remarcase la ea. De două-trei ori avusese prilejul să conchidă că-i lipseau noţiunile elementare de cultură generală ; cu toate astea casieriţa se pricepea să-şi ascundă lacunele cu destulă îndemînare. Aflase că poposise prin pensioanele catolice ; cunoştea şi vorbea mai multe limbi, şi uneori făcea judecăţi de valoare despre unele lucruri şi-şi spunea părerea despre una sau despre alta, ca şi cum ar fi fost părerea ei : „Verdi nu e cu nimic mai prejos ca Wagner", sau „Münch e mai degrabă poet liric decît pictor", rostite însă cu farmecul glasului ei răguşit de contraltă la care se adăuga pitorescul părului cărunt şi privirea limpede şi pătrunzătoare a ochilor care scînteiau prin perdeaua groasă de fum ca o verzuie lumină tainică.

Stînd cu ea seară de seară, Filip intră pe nesimţite şi tot mai mult în zona ei de influenţă ; altădată arăta altfel şi nu fusese întotdeauna cea de azi. Judecînd după mulţimea fotografiilor pe care nu se sfia se i le tot arate, după relatarea călătoriilor ce le făcuse, după descrierea interioarelor caselor în care locuise, punînd la socoteală caii, cîinii, automobilele, se putea uşor constata că dusese alt fel de viaţă. Maldăre de covoare şi cărţi, de sculpturi şi tablouri şi colivii grele de argint cu păsări din tropice trecuseră prin mîinile acestei femei. Navigase pe apele Greciei, privise la miezul nopţii soarele septentrionului,

milioane şi milioane se scurseseră printre degetele ei şi dăduse dovadă de o forţă morală excepţională, îi trebuise o rezistenţă lăuntrică rar întîlnită ca să nu se prăbuşească sub povara necazurilor şi nenorocirilor care se abătuseră asupra ei. Şi femeea asta începu să-i placă tocmai pentru că fusese atît de lovită şi de nepuțincioasă în faţa vitregiei soartei. Din pricina mărturisirilor ei şi a neputinţei sale, pentru că recunoştea că ajunsese la ultima limită, că e o fiinţă, slabă, că picură din ea sudoare amestecată cu sînge în faţa obstacolelor de netrecut, Filip încerca pentru femeia asta un sentiment de simpatie care devenea din ce în ce mai intens. Dar chiar de la începutul legăturilor lor se petrecuseră unele lucruri greu de crezut. Într-o zi, după masa de prînz, o zi de arşiţă cumplită, Filip o surpinsese pe Boba în cafeneaua goală cu picolo prăvălit în poala ei. După spusele ei băiatul se urcase pe scară, îi intrase o aşchie în deget şi ea se apucase să-i scoată aşchia cu acul; dar nu se vedea nicăieri vreo urmă de aşchie şi ea ţinea capul băiatului cu amîndouă mîinile şi-i sorbea atît de avid buzele, încît nici nu simţi cînd Filip intră pe uşă. Într-altă zi ea veni mai tîrziu în luminişul pădurii unde-şi dăduseră întîlnire lingă furnicarul mort pentru prima dată după stupida serată de la Liepach. Părea foarte tulburată şi rochia îi era plină de pămînt umed — plouase cu o noapte înainte — şi-i spusese că se-mpiedicase şi căzuse cînd trecea peste puntea din

dreptul ogorului cantonierului. Mai tîrziu auzise că cei din cercul lui Liepach şopteau — aflase de la maică-sa — că femeia asta fusese pe cîmp, pe ogorul cantonierului cu pădurarul care îşi luase de curînd slujba în primire.

Dar întîmplarea cu moş Korngold ? Moş Korngold, mare industriaş vienez, era un hipopotam uriaş, astmatic, cîntărind o sută douăzeci şi opt de kilograme, care stăpînea patrusprezece fabrici de cherestea în districtul Kostanjevec. La doi ani o dată, venea să-şi vadă pădurile, şi atunci locuia în castelul de vînătoare pe care-l cumpărase pe un preţ de nimic, puţin înainte de reforma agrară. Bobočka rămăsese la el o noapte întreagă. Moş Korngold era, pare-se, o veche cunoştinţă a Bobočkăi, din timpul cînd, înainte de război, făcuse un lung popas în Buda, înainte de a se căsători. Primul ei bărbat, ministrul, făcea afaceri cu bogătaşul ăsta şi băuseră găleţi de şampanie împreună, petrecînd nopţi în şir, pîn-la ziuă. Într-o sîmbătă, marele industriaş îi pofti pe Filip şi pe Bobočka la cină, în castelul lui de vînătoare din pădurea Turcin. Între mandibulele de hipopotam flămînd ale lui Korngold se făceau nevăzute impresionante cantităţi de peşte, de friptură rece şi de maioneză ; roşu ca racul, cu cămaşa de mătase leoarcă de sudoare, suflînd şi şuierînd ca un uriaş cetaceu, bătrînul rupea felii groase de carne, spărgea gheaţa, îşi sorbea vinul, fuma, scotea pe nări rotogoale de fum, scuipa şi povestea cu destul haz despre haleală şi hăpăială. Îşi aprinsese a patruzeci şi treia ţigară şi simţea că-l arde faringele, bolnav de vreo şaptesprezece ani. Domnii laringologi, care-şi fixează pe frunte oglinzi strălucitoare şi îţi toarnă pe gît nitrat de argint şi alte lichide infecte, n-ajunseseră, bineînţeles, la nici un rezultat. Nici lui, nici altora care fumează cîte cincizeci de ţigări pe zi, nu sînt în stare să le aducă vreo uşurare ; la drept vorbind tutunul e dăunător şi miroase urît ; e respingător şi scîrbos oricum l-ai lua şi pe deasupra n-ai nici o plăcere. La urma urmei de ce răbdăm să ne fumege buruiana asta sub nas ? Nimeni n-ar şti să spună ! Parcă ştim vreodată de ce ne place aia sau ailaltă ! De pildă : ce nevoie avem de sparanghel sau de păstrăvi, de cafea, de coniac sau de scobitori ! Toate astea mai rău ne încurcă şi ne dau de lucru, nu glumă, dar vezi dumneata, asta se cheamă să duci o viaţă burgheză, o viaţă confortabilă, la care se adaugă săpunul, dentiştii, motoarele, automobilele şi nenumăratele şedinţe în care-ţi vine să mori de urît în faţa meselor acoperite cu postav verde ale consiliilor de administraţie, în camere unde pe pereţi sînt agăţate, în loc de tablouri, trăsnelile şi absurdităţile de ultimă oră ale aşa-zisei picturi moderne.

— *Ich mag die moderne Kunst nicht, das alles zusammen ist Dreck und Blödsinn ! Sie sind auch ein moderner Maler, was ? Haben Sie welche Bilder zu verkaufen, ich kauf sie Ihnen ab ! Schreiben Sie mir, bitte nur, die Ware, die Sie mir verkaufen, brauch ich nicht einmal zu sehen !*

Zwei Tausend Schilling? Ja? Einverstanden? Abgemacht![1]

Fumîndu-şi cea de a patruzeci şi treia ţigară şi ronţăind între dinţi scobitoarea, bătrînul Korngold, gros în ceafă, le vorbea despre osînza lui, despre funcţiunile anormale ale obezităţii, despre sparanghel, carne şi peşte, despre afacerile sale cu cheresteaua şi despre faptul, — într-adevăr de neînţeles — că nu izbutea să se dezbare de obiceiul de-a-şi ronţăi scobitoarea, aşchioara asta de lemn inutilă, pe care oamenii binecrescuţi spun că nu se cade s-o foloseşti în public. Şi nevastă-sa i-a băut cîţiva litri de sînge din cauza acestor blestemate scobitori! Dar, în definitiv, scobitoarea nu este o marfă atît de nevinovată, cum pare! Scobitorile sînt consumate în cantităţi incalculabile! Nu există bar, cîrciumă, vagon-restaurant din care să lipsească beţişoarele astea stupide, şi dacă s-ar pune cineva să facă socoteala, ar rămîne cu gura căscată aflînd cîte milioane zac în aceste lemnişoare, în aparenţă atît de neînsemnate! În Canada şi în Finlanda există o întreagă industrie, căderi de apă, fierăstraie electrice, fabrici de cherestea, care nu fac altceva decît să fabrice mii şi mii de tone de aşchii aromate, iar toate lucrează din plin şi cîştigă atît de mult, încît e foarte greu să cumperi acţiunile unei asemenea întreprinderi. Şi la noi afacerea ar merge strună. Europa are dinţii stricaţi şi consumă o cantitate mult mai mare din marfa asta decît consumă America. În America consumul de scobitori a scăzut cu 47% de cînd consultaţiile de dentistică au devenit gratuite şi obligatorii în şcolile primare. De cînd la noi industria a fost naţionalizată, domnul director general Korngold, da, chiar el, a depus serioase eforturi să se naţionalizeze industria de scobitori (de acord cu soţul doamnei Xenia care lucra intens în acest domeniu). Sînt şanse (la noi nu se tratează dinţii în şcolile primare), dar pînă acum nu s-a putut obţine nimic.

Deocamdată se fac numai investiţii masive! Oamenii noştri, din păcate, nişte adevăraţi barbari, îşi scobesc dinţii cu beţe de chibrituri!

Filip asculta această avalanşă de cuvinte unsuroase, sfărîmîndu-şi scobitoarea între dinţi, fără să-şi dea seama, din nervozitate. Scobitoarea mirosea a mentol, dar sub gustul dulceag al mentolului, pe gingie, între cei doi dinţi, se simţea gustul amar al răşinii de brad, care i se împrăştia în gură şi în creier, ca şi cînd vîntul ar fi adus pînă aici mireasma pădurilor de molift şi a îndepărtatelor orizonturi albastre. Filip respiră adînc şi bău pînă la fund paharul plin cu vin vechi oferit de Korngold, ca să uite că e al doisprezecelea sau al cincisprezecelea pahar, că se află acolo, în tovărăşia unui barbar, aşa-zicînd civilizat, în tovărăşia acestui hipopotam şi că se-mbătase. Ameţit de băutură, i se năzărea că

[1] Mie nu-mi place arta modernă; numai trăsneală şi stupiditate! Şi dumneata eşti pictor modern, nu-i aşa? Nu cumva ai tablouri de vînzare? Ţi le-aş cumpăra. Scrie-mi, te rog, nu-i nevoie să văd marfa. Două mii de şilingi? Da? Ne-am înţeles? Atunci s-a făcut! (germ.).

Bobočka şi parvenitul ăsta antipatic se învîrtesc în jurul său, în cercuri din ce în ce mai agitate.

Uite cum se poartă burduful ăsta de osînză cu femeia de lîngă el! Îi mîngîie braţul pînă deasupra cotului cu degetele lui groase, îşi lasă mîna să-i lunece de-a lungul braţului ei, îşi trage scaunul greu, tapetat cu mătase-nflorată, foarte aproape de scaunul ei, şi ea îşi face de lucru jucîndu-se cu şervetul aşezat pe genunchii lui senili. Ce-i asta? Năluciri de beţiv? Unde se află? Într-o casă de nebuni, într-un lupanar? Şi boşorogul ăsta care mai adineauri se văita că nu mai are zile multe, că de curînd s-a constatat că are zahăr în sînge, că rinichii îi funcţionează ca vai de lume, ba că are şi albumină! În jurul acestui hipopotam bătrîn se-nghesuie medicii în burnusurile lor misterioase, lungi ca nişte cămăşi de noapte de pe vremuri, şi cercetează cu luare-aminte gîtlejul acestui idiot de o sută treizeci de kilograme, îi cercetează maţele, rinichii, vezica biliară, îi fierb urina în eprubete, şi o duc la nas ca să-şi dea seama dacă conţine sau nu caramel, îi găuresc dinţii, îi iau tensiunea şi el, povestind fleacuri şi intimităţi scîrnave, îi mîngîie umerii Bobei, îi mîngîie spatele, îi atinge coapsele cu genunchiul, aici în faţa lui, şi el asistă placid şi cu desăvîrşire beat la spectacolul ăsta obscen şi stupid! Acest bătrîn burduf gîfîitor, această grămadă de maţe care abia mai digeră, acest ins asmatic, flocos, învelit în nourul de cafea turcească şi tutun, seamănă cu o gorilă spăimîntătoare şi uriaşă, iar Boba rîde cu un rîs sonor de fetiţă, îi ia tensiunea, plimbîndu-i mîna pe tîmplă, şi-i spune *Herr Generaldirector!* Vorbesc despre excursiile pe care le-au făcut împreună, pe vremuri, în gheţarii din Dolomiţi, cînd acest hipopotam urca încă pe bicicletă, şi înaintea curei de parafină pe care Boba o urmase la Paris, cînd toată lumea credea că e însărcinată şi că, în sfîrşit, îi va dărui un moştenitor domnului ministru; dar iată că unicul ideal terestru al domnului ministru a fost spulberat de cura ei pariziană de parafină!

Simţind că-i vine rău, Filip se făcu nevăzut. Camera lui era la etajul al doilea, sub podul castelului de bîrne, construit după modelul vilelor elveţiene: cu geamuri multicolore şi coarne de cerb. Filip s-a chinuit toată noaptea şi cînd în sfîrşit adormi, fu trezit din somn de chicoteli şi rîsete. Era glasul Bobei. Camera în care sta *Herr Generaldirektor* se afla la etajul întîi, sub cea a lui Filip şi vocea Bobei venea din balcon. Se crăpa de ziuă.

„La dracu, de unde se aude rîsul Bobei?" Boba, în pijama, rezemată de balustrada balconului, fuma o ţigară şi rîdea, iar *Herr Generaldirektor* îi ridicase cracul pijamalei de la piciorul stîng şi îi mîngîia pulpa goală.

La înapoiere, cînd treceau prin pădure, chiar în aceeaşi dimineaţă, începură să se ciondănească. Boba rîdea cu un aer superior, pretinzînd că Filip este de-a binelea nebun, că i se năzare, că *Herr Generaldirektor* ar putea să-i fie tată! Ieşindu-şi din fire, Filip, încă ameţit de vin, o plesni cu palma peste obraz atît de tare, încît o podidi sîngele. Epilogul avu loc pe iarba

udă. Stînd pe genunchii lui și lipindu-se de el, alintîndu-se ca un cățeluș, Boba îi învîrtea pe arătător șuvițele de păr și-i spunea că bărbații sînt proști de dau în gropi, de vreme ce nu înțeleg că pentru femeie cea mai mare plăcere e bătaia.

Așadar, chiar înainte de a sosi în oraș grecul ăsta, se-ntîmplaseră destule lucruri care-i dăduseră de gîndit, dar scena medievală, gotică, halucinantă care se petrecuse pe patul Bobočkăi, în timp ce Ballocsanszky își citea liniștit ziarul la flacăra chioară a lumînării, scena aceasta nu-i mai ieșea din minte. După beția cruntă, după ce se turtise sorbind punciul caucazian fierbinte, *„à la* Lermontov", Filip nu se mai dusese la cafenea. Trecură trei zile fără ca Bobočka să dea un semn de viață. După noaptea de la Korngold nu s-au mai văzut o săptămînă întreagă ; ea s-a dus la oraș și s-a înapoiat încărcată cu felurite lucruri : o superbă rachetă de tenis, marfă englezească, un pechinez negru, mic cît pumnul, cîteva sticle de apă de colonie și benedictină, originale. Cumpărase pentru Ballocsanszky cîteva cămăși de mătase și o cravată, și pentru Filip o cutie de tablă plină cu tuburi de culori, marfă olandeză de prima calitate. Indignat, Filip zvîrli cutia cu tuburi pe podea, la picioarele Bobei și începu să răcnească la ea, făcînd-o de două parale și aruncîndu-i brutal, în față, tot adevărul : ea se mulțumi să dea din umeri, apoi se aplecă și adună tuburile risipite pe podea, spunîndu-i, foarte liniștită, că „e greu să întreții relații de

prietenie cu oameni atît de bizari și de absurzi".

Avea dreptate. În toată povestea asta ea nu se simțea cu nimic vinovată și la drept vorbind era greu să-i găsești vreo vină. Da, avea dreptate ! El era : „bizar și absurd". Dacă era cineva într-adevăr absurd în relațiile dintre ei, apoi el era, fără îndoială ! De ce adică i se face negru înaintea ochilor cînd îl vede pe georgianul ăsta ? Ca și cînd Ballocsanszky nici n-ar exista ! La urma urmei, care sînt indivizii care-i tot dau tîrcoale scrîntitei ăsteia ? Un grec caucazian oarecare, după mamă din Smirna, după tată din Kiev, un georgian, jurnalist în Riga și care se pricepe să prepare punciul așa cum îl bea Lermontov, pe vremea cînd, în Tiflis, era tînăr îndrăgostit. Iar Bobočka, Bobočka e unguroaică din Panonia, și sîngele nobil care-i curge prin vine e sînge sud-stirian corcit cu sînge șvăbesc, dovadă că habar n-are de limba croată. Iar el, dacă ar sta să facă socoteala, după tată nu-i de nicăieri, căci cei din neamul Valenti se strămutaseră din Verona la Cracovia și se însuraseră cu fete lituaniene : tatăl său, Filip, valetul episcopului, era de fel din Jadala, iar maică-sa e unguroaică din Szekesfehervar. Lituanieni, ucraineni, veronezi, panoni, unguri. Din ce zări ale pămîntului, din ce depărtate neguri își clintiseră trupurile și poposiseră aici, în clisa asta transdanubiană, ca să-și tîrască mărunta lor viață lipsită de orizont ? Ce logică poate fi în încîlceala asta și în aceste necontenite strămutări ? Avea dreptate acum cîteva seri grecul ăsta

nesuferit cînd spunea că „naționalitatea este o prejudecată mic-burgheză". Altă dată — împotriva convingerii sale — încercase să se justifice, pretinzînd că naționalitatea este un fenomen subiectiv, spiritualist, o noțiune de esență metafizică ! De altfel, în vremea din urmă, se lăsa prea mult influențat de acest spiritualism nebulos ! De vină erau anii sterpi prin care trecuse, anii negri de funingine, în timpul cărora citise o sumedenie de cărți tîmpite. Grecul i-a înșirat o groază de nume — pesemne citise mult în viața lui, sau se pricepea să mintă atît de bine încît ai fi zis că citise pe ruptelea. Se pricepea să mintă — și avea dreptate. Nu există și nici nu poate exista un fir logic în faptele sau în evoluția individului și cu atît mai puțin înlăuntrul uriașelor comunități pe care le formează popoarele. Și omul ăsta a făcut apel la o întreagă literatură pentru a-i dovedi că ideea de nație, de neam nu e decît o ficțiune. „De altfel mintea noastră e plină pînă la refuz cu ficțiuni. Morala e și ea tot o ficțiune."

„E greu să întreții relații de prietenie cu oameni atît de bizari și de absurzi", — iată ce-i spusese Bobočka. Și în clipa cînd rostise aceste cuvinte se afla mult, foarte mult deasupra lui. El o injuriase și o jignise aruncîndu-i vorbe grele, iar ea, ca și cum nimic nu se întîmplase, îngenunchease pe podea și adunase tuburile cu vopsele. Era deasupra lui și mai presus de prejudecățile lui mic-burgheze. Că după scena cu georgianul nu mai dase trei zile încheiate pe la cafenea, ei i se părea, așadar, „bizar și absurd ! Dar el, el ce anume dorea ? Se-ntrebase vreodată, stînd strîmb și judecînd drept, se-ntrebase, oare, ce așteaptă din partea Bobočkăi ? Și, la drept vorbind, nu chiar el, Filip Latinovicz, o înjosește pe femeia asta, coborînd-o la rangul de prostituată ?

XXVII

Aproape de Turcinovo, acolo unde rîul Blatna își mînă apele pe sub podul căii ferate, niște ciobani au găsit într-o dimineață un trup de om, atît de mutilat și de însîngerat, încît nimeni nu știa să spună al cui fusese. Săvîrșitul din viață n-avea nici un fel de act asupra lui ; pe căptușeala pălăriei negre de pîslă se putea desluși marca firmei Metropolis Ltd. din Londra. Abia după trei zile cei din Konstanjevec aflară că la Turcinovo un om fusese călcat de tren. Cînd Bobočka ajunse la Turcinovo, mortul zăcea în mormînt. Ea recunoscu lucrurile defunctului : pipa, pălăria, surtucul și cravata, lucruri care aparținuseră lui Serghei Kirilovici Kyriales. Ceru să fie deshumat. Lucru greu de înfăptuit : de cîteva zile ploua într-una, și argila cleioasă se îmbibase cu apă, iar săpatul pe ploaie nu era o treabă ușoară. Bobočka nu se clinti din cimitir toată dimineața, stătu acolo, sub ploaie, în timp ce un gropar tînăr, un băietan cu părul de o rară frumusețe, bălai și cîrlionțat, cu ochi scăpărători și umezi se uita la ea cu evlavie,

ca la o icoană. Ea îi dădu să soarbă ciorbă caldă dintr-o ulcică cu smalţul albastru şi cu capac la fel de albastru, ulcica era soioasă, prost spălată şi răspîndea un vag miros de lapte afumat. Cînd tînărul gropar, duse ulcica la gură, smalţul dinţilor lui se izbi de fierul smălţuit.

Sicriul ingălat de noroi, zdrenţele îmbibate de sînge, ofereau o privelişte îngrozitoare ! Din noroiul galben, de sub o scîndură subţire de brad, frîntă, se ivi mîna lui Kyriales, iar în jurul încheieturii sfărîmate manşeta cămăşii de mătase albastră a lui Ballocsanszky. Bobočka îi cumpărase cămaşa chiar în vara aceea, cu banii lui Korngold, Kyriales îşi lăsase la ea tot calabalîcul şi-i spusese că va veni să-l ia peste cîteva zile. În dimineaţa cînd plecase îşi schimbase lingeria. Bobočka furniză autorităţilor detalii preţioase în legătură cu identitatea doctorului în litere şi ştiinţe S. K. Kyriales, fost profesor agregat al Universităţii din Constantinopol, nume care va dăinui în ştiinţa universală, datorită crestăturii executate în structura blănii de şoarece. Fu supusă, cu toată politeţea, unui interogatoriu amănunţit, în vederea redactării procesului-verbal. Se înapoiase la Kostanjevec udă leoarcă şi moartă de oboseală.

Bătu la uşa lui Filip. Era ora cînd se-ntîlneau de obicei, în camera de sub acoperiş din casa maică-si, căci în pădure era prea multă umezeală şi nu se puteau întîlni în luminiş, sau sub fagul bătrîn, acolo unde se adăpostiseră în timpul furtunii, în seara cînd se-ntorceau de la

prăznuirea Sfîntului Roco. *„Suche die Buche, weiche die Eiche“*.

Îl rugă pe Filip să nu se supere că-l plictiseşte cu necazurile ei, dar vrea să-i ceară ceva. Se hotărîse să plece cel mai tîrziu în seara aceea şi ar avea nevoie de nişte bani să-şi plătească drumul pînă la Hamburg.

Ştirea morţii grecului, călcat de tren, îl răscoli şi-l tulbură în aşa măsură, că i se tăie răsuflarea. Simţea că se înăbuşă şi parcă inima îi bătea în genunchi, în coaste. Prinzîndu-şi capul în mîini, gata să leşine, tremura din tot trupul ca scuturat de friguri şi-i spunea Bobei că n-are destui bani asupra lui, dar că ar putea s-o însoţească pînă la oraş şi să-i pună la dispoziţie toată suma.

Lividă la faţă, dar stăpînă pe ea, Boba refuză categoric s-o însoţească.

Îi mulţumea pentru gentileţe, dar ţinea neapărat să plece. Nu voia s-o petreacă nimeni. Avea nevoie de bani în seara aceea, cel mai tîrziu pînă la ora şapte !

Casierul comunal (coleg cu Filip la orfelinatul episcopal din Kaptol) se ocupa în ultima vreme de afacerile lui financiare. Avea legături cu banca din Kaptol şi era la curent cu situaţia bănească a lui Filip care avea acolo un cont deschis. Filip îi propuse deci Bobei următoarea soluţie : să-l caute fără întîrziere pe fostul lui coleg, să-l roage să facă tot posibilul şi să-i aducă acasă banii trebuitori chiar în seara aceea.

Dar ea respinse şi această soluţie.

N-avea nici un rost să se ostenească atîta pentru ea şi să vină s-o caute acasă. Ea tot trebuie

să treacă pe la cafeneaua lui Steiner. O să rămînă acolo pînă la orele șapte seara, după care o să vină singură să-și ia banii. S-au înțeles să rămînă așa și Boba plecă.

Casierul, cum era de așteptat, lipsea din localitate : fusese numit undeva într-o comisie municipală și se întorcea abia noaptea tîrziu. Filip nu prea avea relații în Kostanjevec. La cine să apeleze ? Se gîndi la început s-o roage pe maică-sa să-i împrumute suma necesară, dar renunță imediat ; nu voia s-o amestece pe maică-sa în afacerea asta. Mai rămînea inginerul hotarnic. Dar în casa lui de bani nu găsi decît nouă bilete de cîte o mie, dintre care patru stăteau la dispoziția regiunilor. Luă deci din casa inginerului hotarnic cinci mii ; mai avea și el două. Se înapoie acasă, vîrî cele șapte hîrtii de cîte o mie într-un plic și începu să se plimbe în lung și-n lat, ca un nebun, între dulap și masa cu placă ovală de marmoră, asemeni unui jaguar în cușcă. Bîrnele afumate de deasupra capului, brațele aurite ale lămpii atîrnate-n tavan, tabloul stupid suspendat deasupra sofalei de pluș din camera alăturată îl scoseseră din sărite în așa hal încît simțea nevoia să-nhațe toate lucrurile astea și să le calce-n picioare. Și timpul trecea, începuse să se-ntunece. Regina, din camera de dedesubt, ghici, după felul precipitat de a călca al fiului său, că se petrecuse ceva neobișnuit. Podeaua de lemn scîrțîia sub picioarele lui, lampa spînzurată în tavan din camera ei se legăna ca un pendul, crenguța de măslin pusă acolo de Florii se desprinsese și

căzuse, ca și mîțișorii de salcie din spatele icoanei Sfintei Fecioare, candela se clătina, tencuiala tavanului se sfărîma prefăcîndu-se în pulbere. Și cel din camera de sus, de sub acoperiș, continua să umble, fără oprire, ca turbat. Bătrîna înlemnise, se făcuse mică de spaimă în fotoliu, nu mai găsi nici măcar atîta putere să urce scara și să-l întrebe ce i se-ntîmplase. Filip alerga cu fruntea-n piept de la dulap la masă și de la masă la dulap ; își cercetase ceasul pentru a treizecea oară ; i se părea că timpul se oprise în loc și că nimic nu mai mișcă ; parcă minutarele ceasului înțepeniseră la șase și un sfert. Miško se-ntorsese cu vacile de la pășune, Carolina închisese găinile-n coteț și cărase nenumărate găleți cu apă de la fîntînă. Se așeză în fotoliu, își luă capul în mîini și rămase așa o veșnicie, cu toate că ceasornicul arăta mereu șase și un sfert, nici un minut mai mult.

Își afundă capul în palme, închise ochii, și se lăsă să alunece în sumbra obscuritate ; printre cerculețele verzi și roșii, în întunericul desăvîrșit, flăcările punciului aprins dănțuiau pe buza fierbinte a vasului de sticlă și glasul grecului se auzea din beznă, zicînd că în ultima clipă, în clipa în care te arunci sub roțile locomotivei, el nu s-ar gîndi la nimic ! Că dacă ar trebui să se gîndească la ceva, nu-nțelege de ce n-ar putea să se gîndească cu mult înainte !

Acestea se petreceau în dimineața noroioasă și ploioasă, cu locomotiva veche, neagră de fum și firele telegrafice țiuind, lovite de vînt ! Boba va pleca în seara asta, cele șapte hîrtii de o mie

aşteaptă împăturite în plicul albastru, pe faţa de masă pluşată, şi vacile s-au întors de la cîmp şi găinile s-au dus la culcare, şi ceasul n-arată decît şase şi un sfert şi un minut pe deasupra. Filip ar vrea să orbească, să surzească, să se transforme într-o bucată de întuneric surdomută, lipsită de aer. E atît de întuneric, aici, atît de puţin aer şi atît de strîmt, strîmt ca într-o cutie! Ce de imagini stupide lipite peste tot, bîrnele sînt atît de joase, c-ai putea să spargi tavanul cu capul; e din ce în ce mai puţin aer, simţi că te sufoci şi parcă inima îţi bate în coaste, totul devine intolerabil şi pentru totdeauna închis!

Se ridică, se duse la ferestruică şi deschise larg oblonul. Pe scîndurelele acoperite de muşchi, ca o blană veche, mîncată de molii, lunecau picăturile pămîntii ale ploii de toamnă; geamul era totuna de noroi şi afară ofta şi plîngea toamna sură. Pe şosea se tîra ca o umbră un orb îmbrăcat într-o manta ruptă de ofiţer austriac. O armonică îi spînzura de umăr şi bîjbîia cu picioarele goale prin noroi, adulmecînd aerul ca un cîine, pipăind cu vîrful toiagului băltoacele întîlnite-n drum. Filip privi lung în urma lui. Aerul umed şi rece îi învioră bronhiile inflamate; trăgea în piept amurgul de toamnă ploios, simţea umezeala curgîndu-i după ceafă şi de-a lungul spinării, înviorătoare ca o baie rece. Cineva urca scara de lemn. Probabil Miško venea să-i aducă vreun fluier vechi sau vreo mărgică. Cînd îi adusese minuscula Europă de bronz îl miluise cu cîţiva gologani şi de-atunci văcarului îi intrase în cap că orice obiect găsit e o antichitate demnă de a fi păstrată cu grijă.

Cineva ciocăni în uşa scundă, cu un singur canat.

„Ciudat! Şase şi un sfert şi şapte minute! Nu poate fi Boba, călcătura e prea grea, şi Miško nu bate niciodată în uşă."

Se apropie de uşă şi o deschise, supărat şi curios.

În cadrul de întuneric al uşii apăru un ins îmbrăcat în negru, cu jobenul în mînă; era atît de întuneric, încît nu i se desluşea faţa.

— Ce doriţi!

— Mă închin cu plecăciune! Mă iertaţi că vă deranjez! Am venit să vă văd! N-aţi dat pe la cafenea de trei zile şi ne-am temut să nu vă fi îmbolnăvit cumva.

Era Ballocsanszky. Miop, fără ochelari, cu mustaţa deasă şi scurtă plină de apă, ştirb, părea lipsit de vedere. Se împiedică de prag, jobenul îi sări de pe cap şi se rostogoli ca o emisferă de pîslă în întuneric, prin uşa dată de perete: totul era atît de jalnic.

— Bună seara! Poftiţi, vă rog. Nu mă deranjaţi! Poftiţi!

Filip aprinse o lumînare, Ballocsanszky se aşeză la masă fără să-şi scoată pardesiul şi începu să-şi plimbe privirea prin cămăruţa scundă cu tavanul de grinzi; nu mai fusese niciodată la Filip.

— E plăcut aici, şi pluteşte un aer de intimitate. N-am mai simţit de multă vreme într-o cameră acest aer de intimitate.

— Lucruri vechi. Ca peste tot în provincie! Nu doriţi o ţigară?

— Ba da, mulţumesc!

Şi-au aprins ţigările. Rotogoale de fum în jurul luminării. Linişte. Pe masă jobenul ud al lui Ballocsanszky şi ceasul lui Filip, care cu fiecare tic-tac făcea să vibreze placa lustruită de metal. Şi iată că minutele începură să alerge cu o viteză nebună: şase şi jumătate, peste două minute.

Pe tăblia mesei, luminată de flacăra luminării, era şi mica figurină de bronz a Europei, gonind călare pe taur: Ballocsanszky o luă în mînă, şi cercetînd-o în lumina flăcării, o apropie de ochi la cîţiva milimetri; semăna cu un cîine care adulmecă statueta. Un cîine fără stăpîn, hămesit de foame.

— Ce lucru frumos! Mic, dar foarte frumos! Neobişnuit! Pe coridoarele liceului, pe vremea mea, se aflau busturi de gips în faţa uşii fiecărei clase. Pe unul din postamente bustul lui Scipio Africanul. Mă tulbura cum nu vă închipuiţi. Avea un cap de pungaş desăvîrşit. După aceea am avut prilejul, ca avocat, să-i cunosc pe pungaşi îndeaproape, — o vreme chiar am mîncat dintr-o strachină cu domnii ăştia supă îngroşată cu făină — dar n-am mai văzut niciodată şi nicăieri un cap de delicvent atît de bine modelat ca al lui Scipio Africanul! Tîlharul meu, care-a măcelărit o lume, devenise, după moarte, model de conduită pentru elevi! Şi cine omoară un singur om, e condamnat la spînzurătoare! O concepţie

juridică destul de ciudată. Oare ştiţi, domnul meu, că idealul nostru, al tuturor celor care am studiat ştiinţele umanistice, era Roma? Da, vechea Romă care a creat opere minunate, ca şi această mică Europă. Dar cine a avut prilejul să simtă, pe propria-i piele, ipocrizia barbară, inchizitorială şi de-a dreptul imbecilă a legislaţiei romane, acela nu mai poate avea nici cel mai mic respect pentru aceste jocuri istorice, mărturiile unei culturi. Roma nu e acolo. Roma e aici!

Rostind aceste cuvinte, el arătă mai întîi cu degetul figurina de bronz pe care o ţinea în palmă, apoi, aşezînd-o pe masă, întoarse arătătorul mîinii stîngi îndreptîndu-l spre propria lui persoană şi începu să bată darabana pe pardesiul ud.

— Roma a fost odinioară ceea ce sînt eu azi; un morman de carne strivită şi acoperită cu scuipat. Mă uit la aceşti cezaromani, patricienii noştri. Am mîncat cu ei la aceeaşi masă! Cîţi dintre cetăţenii ăştia au fost nevoiţi să devină ceea ce sînt eu azi, adică o zdreanţă, un om sfîrşit pentru ca un Scipio Africanul să poată rămîne pe postamentul lui! Domnul meu! *Die Kunst ist schön, aber das Leben ist ernst!*[1]

Filip se uita la chipul îndobitocit, marcat de cocaină al lui Ballocsanszky, la degetele-i lunguieţe, cu unghii vinete şi murdare, care tremurau şi fremătau pe marginea scrumierei, scu-

---

[1] Arta e frumoasă, dar viaţa e gravă! (germ.)

turînd nervos scrumul aprins și smulgeau firișoarele spălăcite de mătase, din gulerul scămoșat al pardesiului purtat și soios și nu înțelegea ce anume vrea să spună punîndu-l pe Scipio Africanul în relație cu persoana lui și ce-l îndemnase să vină să-l vadă! Dar minutarele ceasornicului alergau cu atîta viteză, încît, iată, trecuse de jumătate și în curînd se-mplinea al treilea sfert.

Filip începu să vorbească despre vremurile de altădată, despre Panonia de mult îngropată sub pămînt, care văzuse gonind pe drumurile ei pietruite carele romane, cînd oamenii călătoreau patru zile încheiate ca să ajungă din Roma la Termele din Panonia. Și azi, dacă printr-o întîmplare, firele telegrafice atît de subțiri și de întinse, coperțile registrelor, cadastrele și toate celelalte ar dispărea, și dacă, în viitorul îndepărtat, cuiva i-ar trece prin cap să răscolească clisa asta, ar da la iveală pietre romane, și singurele lucrări care vor rămîne generațiilor viitoare vor fi aceste minuscule Europe de bronz, jucăriile funerare, urcioarele și spelcile prețioase. Ținînd seama de acest criteriu estetic, în comparație cu artiștii romani civilizația noastră nu înseamnă mai nimic!

Ballocsanszky nu prea era atent la ce-i spunea Filip. Aproape că nici nu-l auzea. Venise aici, de la cafenea, din proprie inițiativă, pentru a lămuri niște lucruri de o deosebită importanță cu omul care ședea în fața lui și nu se gîndea la altceva decît cum să ajungă mai repede la țintă. Și omul ăsta se apucase să-i îndruge verzi

și uscate despre „generațiile viitoare" încercînd să-l expedieze cît mai repede cu frazele lui stupide.

— Să nu vorbim acum de generațiile viitoare, domnule, — ci — mai degrabă...

Rosti această frază aproape răcnind, ca și cum cineva îi băgase un cuțit în spate, apoi își dădu seama că era prea slab ca s-o ducă la sfîrșit și se opri, brusc.

Filip își arătă surprinderea aruncîndu-i o privire prefăcută și rezervată.

Urmă o lungă tăcere în timpul căreia nu se auzi decît tic-tacul precipitat și sonor al ceasornicului de pe masă.

— Mi s-a părut că ați vrut să spuneți ceva, domnule... ?

— Într-adevăr aș vrea să vă spun ceva: în primul rînd ceva în legătură cu mine. Aș vrea să vă fac o rugăminte!

— Poftiți!

— Aș vrea să vă rog să-mi faceți un serviciu, un serviciu personal!

— Mă rog, poftiți! Cu plăcere, dacă îmi stă în putință!

— Nu știu cum să vă spun... E vorba de Boba!

— Vă rog, continuați...

— Știți, sînt unele situații în viață cînd omul...

Ballocsanszky tăcu din nou. Nu se uita la Filip, ci privea țintă coroana portocalie din jurul luminării, care scînteia zvîrlind o lumină verzuie, stinsă și pîcîia împroșcînd scînteioare roșii, ca inelul unei rachete ciudate. Își concentra atenția asupra acelui cerc luminos, știa că va

vorbi despre lucruri decisive pentru el și flacăra era atît de departe de toate astea! Pîlpîia, picurînd în juru-i ceara topită și sălta în aer ca și cum ar fi fost vie. După o vreme, parcă trezindu-se din somn și pătrunzînd în noi spații, Ballocsanszky rosti în șoaptă, confidențial :

— Eu știu tot ce se petrece între dumneavoastră și Boba!

— Iertați-mă, dar ceea ce se petrece între mine și doamna Boba, se petrece între noi doi! Lucrul ăsta pe dumneavoastră nu vă privește! Mi-ați spus adineaori că vreți să-mi vorbiți despre treburile dumneavoastră personale!

— Așa și este : e vorba de o chestiune personală între mine și Boba. Trebuie neapărat rezolvată.

— Atunci de ce n-o rezolvați? De ce nu luați măsurile pe care le credeți de cuviință? Pe mine nu mă privește!

— Așa? Ziceți că nu vă privește? Ei bine? Atunci aflați că am venit aici să vă comunic un singur lucru : și anume că orice s-ar întîmpla eu nu admit să fiu aruncat peste bord!

— Cum peste bord? Cine vrea să vă arunce peste bord? Ce vi se năzare?

— Domnule, Boba a luat hotărîrea să mă părăsească chiar în seara asta! Vrea să mă lase aici, și s-o șteargă!

— Visați! Visați de-a binelea!

Ballocsanszky zîmbi abia perceptibil, contractîndu-și buzele și începu să-și netezească mustățile cu toate cele cinci degete ale mîinii stîngi.

Ce nenoroc! Era în cafenea și-l auzise pe inginerul hotarnic spunînd în gura mare celor în față, că puțin mai înainte feciorul Reginei fusese la el și-i ceruse cu împrumut cinci bilete de-o mie. Și banii ăstia uite-i colea, în fața lui, în plicul albastru de pe masă. Așadar, tot ce-i spune Boba : că pleacă pentru două zile să vadă ce-i cu moștenirea escrocului rus, sînt simple baliverne. Ei nici prin gînd nu-i trece să se-ntoarcă. Și domnul ăsta, Latinovicz, vrea să-l facă să creadă c-a luat-o razna și că i se năzare.

— Domnule, nu-i vorba de nici o himeră; lucrurile stau exact așa cum v-am spus. Am venit aici să vă rog să-i explicați Bobei și s-o faceți să-nțeleagă că eu în nici un caz nu admit să fiu aruncat peste bord. Și vă rog să-i mai spuneți că mie nu mi se năzare. Din pricina acestei femei numele meu a fost tîrît în noroi, din pricina ei mi-am părăsit soția și copiii și tot din pricina ei am înfundat pușcăria.

— Îmi cer scuze, domnule, dar cu tot respectul pe care-l am pentru cazul dumneavoastră, nu mai încape nici o îndoială că la acea dată erați major și deci pe deplin răspunzător de faptele dumneavoastră.

— Vă rog, toate acestea azi nu mai sînt decît nuanțe! De altfel, țin să vă aduc la cunoștință că am decis să deveniți parte civilă în acest joc!

— Care joc?

— Care joc? Nostimă întrebare! Nu cumva credeți că am ajuns în halul în care am ajuns, că mi-am zvîrlit nevasta pe fereastră, că mi-am

distrus viața și am furat ca un idiot pînă n-am mai putut, ca în seara asta, sau mîine, să mă tîrăsc prin șanțul șoselei, înotînd în noroi ca milogul orb cu acordeonul agățat de umăr ? Nu știu măcar atît cît știe milogul ăsta : să cînt la acordeon. Și să mă arunce în stradă, pe mine, în halul în care sînt, asta-i faptă omenească ? Creștinească ? Și acum că am venit pentru prima oară la dumneavoastră să vă cer să-mi faceți un serviciu, vă rog, nu-mi răspundeți cu o minciună. E faptă omenească... ?

— Pardon, vă rog să mă iertați...

— Dar, vă rog ! Cînd există bordelul ăsta în care ne bălăcim cu toții, credeți că mai au importanță cuvintele ? În seara asta i-ați cerut cu împrumut inginerului hotarnic cinci mii de dinari. Banii sînt aici în plicul de pe masă.

Ca un om care-și vede moartea cu ochii, Ballocsanszky se ridică și începu să plescăie cu arătătorul mîinii sale stîngi plicul cu bani, de lîngă lumînare :

— Nu-i nici o năzărire la mijloc ; e întocmai așa cum vă spun ! Boba pleacă la Hamburg ! Are acolo o prietenă care ține un, așa-zis, *bridge-room* ! Am venit să vă rog să-i explicați Bobei...

— Cred, domnule, că după toate cîte ați spus, orice-ați mai adăuga ar fi de prisos ! N-am intenția să vă dau cea mai mică explicație, nici dumneavoastră, nici doamnei Boba... Cu voia dumneavoastră !

Filip se ridică, se îndreptă spre ușă și o deschise. După o lungă tăcere, Ballocsanszky își luă

jobenul de pe masă, și ușurel, fără pic de efort, ca și cînd ar fi zvîrlit de pe umeri o povară, se înclină cît se poate de politicos :

— Cum binevoiți ! V-am spus care e punctul meu de vedere : am hotărît să trec la acțiune. După o veche lege a fizicii totul în viață se mișcă pe linia celei mai mici rezistențe ! V-am rugat să-i explicați Bobei că este în propriul său interes...

Tocmai atunci cineva bătu foarte încet în ușă. Cum avea mîna pe clanță, Filip deschise ușa. Era Boba. Rămase o clipă jenată și nehotărîtă, apoi ușa se închise în urma ei. Se auzea cum cad pe podea picăturile de ploaie de pe umbrela ei ; afară turna cu găleata. Femeia privea cu coada ochiului cele două umbre care se clătinau pe tavanul scund și se vedea bine că nu știa ce să spună. Situația asta ținu destul de mult. Apoi jos, la capătul scării, se auzi cum se deschide o ușă. Cineva urcă scara pînă în dreptul camerei lui Filip, agăță cu zgomot lampa de cîrligul balustradei, și coborî bocănind. Ballocsanszky își răsucea jobenul între degete, apoi, mînuindu-l ca pe un vătrai, îi arătă ușa Bobočkăi.

— Poftim, te rog ! Plecăm !

— Eu nu plec !

— Dar omul ăsta m-a dat pe ușă afară ! Plecăm !

— Du-te ! Am să vin și eu !

— Ba plecăm împreună ! N-ai ce căuta aici ! Acest domn m-a insultat ! Plecăm !

— Eu nu plec !

— Nu vrei să vii ?

— Nu, nu vreau ! Şi nu mă mai plictisi ! Aşteaptă-mă jos o clipă. Viu imediat !

— Nici o clipă, ai auzit ! Chiar acum...

— Nu vreau...

— Nu vrei ?

Aceste două silabe Ballocsanszky le rosti urlînd atît de tare, încît geamurile ferestrelor zăngăniră. Părea urletul cuiva rănit de moarte vibrînd în tăcerea adîncă, şi şuierînd ca schijele unui obuz după explozie.

Jos, la parter, se deschise o uşă. Venise cineva în vizită la Regina şi bătrîna o striga pe Carolina. Filip stătea lîngă masă ; se sprijinea cu mîna dreaptă de tăblie şi nu ştia ce să facă. Să-l dea afară pe smintitul ăsta, să-i facă vînt pe scară, ar provoca scandal : toţi locatarii acestei case blestemate trăgeau cu urechea şi stăteau la pîndă să afle ce se petrece sus, şi prin podeaua putredă se auzea orice cuvînt, chiar cînd vorbeau în şoaptă. Pe lîngă toate, bătrînul Liepach venise în vizită la maică-sa şi mai era acolo. De altfel n-avea nici un rost să-i ceară socoteală omului ăstuia cu mintea rătăcită ! Întîlni privirea indecisă a Bobei. Stătea nemişcată, muşcîndu-şi pînă la sînge buza de jos, şi ţinea capul uşor înclinat, într-o atitudine de neputinţă şi resemnare. Cel puţin deocamdată nu era nimic de făcut. Îndreptîndu-se de mijloc şi dîndu-şi capul pe spate, ea se apropie de Ballocsanszky şi rosti fără cea mai mică ezitare. „Bine ! Să mergem !" Apoi

se întoarse spre Filip, şi-i făcu semn cu mîna spunîndu-i că se va înapoia înainte de cină.

— Dacă nu, atunci la cafenea, ca de obicei.

Şi luîndu-l pe Ballocsanszky de braţ, dispăru cu el pe uşă. I se auzeau paşii uşori, coborînd scara şi paşii lui venind în urmă ; apoi se făcu tăcere. Ploaia izbind în geamuri şi tăcerea. Filip se tîrî pînă la sofa. Simţi pînza rece a feţei de pernă pe obraz. Era vlăguit. Distrus.

XXVIII

Mult timp ploaia lovi în ferestre şi lumînarea sfîrîi, ceasul ţăcăni mai departe pe masă şi Filip, tresărind din somnul care-l cuprinsese, crezu că mijeşte de ziuă. Se sculă şi se duse la masă. Şapte şi trei minute.

„Înainte de cină". Va să zică pînă la opt cel mai tîrziu ! „Dacă nu, atunci la cafenea, ca de obicei !"

Îşi aprinse o ţigară, dar o zvîrli numaidecît. Ocoli camera de cîteva ori şi se trînti iar, frînt, pe sofa. Cineva urcă scara.

„Ea !"

Se auzi o bătaie în uşă.

Era Regina.

— Bună seara, copilul meu ! Dormi ?

— Nu ! Ce pofteşti ?

— Am venit să te întreb dacă rămîi la cină ?

Domnul Liepach este jos! Avem iepure cu găluşte.

— Nu, foarte mulţumesc! Iau masa în altă parte!

— Să-ţi aprind lampa, băiatule? E tare întuneric aici.

— Nu-i nevoie, mamă! Plec peste cîteva minute! Mulţumesc!

— Şi totuşi, e mai bine s-o aprind!

Bătrîna începu să-şi facă de lucru cu lampa, ridică globul lăptos şi aprinse fitilul, mormăind ceva împotriva Carolinei: că e zăpăcită şi nici măcar lampa nu ştie s-o cureţe cum trebuie. La urma urmei, tot singură trebuie să le faci pe toate! Stăruinţa nelalocul ei a bătrînei îl enervă pe Filip atît de tare, că nu se mai putu abţine:

— De ce-o mai aprinzi, dacă-ţi spun că plec?

— Ca să te văd! Şi aşa aproape că nici nu te văd! În ultimele două luni nu te-ai întors niciodată acasă înainte de a se face ziuă: pe urmă te culci, iar noaptea dorm eu, şi iaca aşa trăim unul lîngă altul şi nu ne vedem de loc, ca două cîrtiţe.

— O, mamă, mamă, cît de plicticoase sînt lămpile şi poveştile astea! Se ridică de pe sofa şi traversă camera de cîteva ori. Bătrîna îi aşeză pijamalele, îi luă hainele gri de pe speteaza scaunului şi le puse pe umeraş.

— Poşta a sosit azi?

— Da, nimic pentru tine! Doar nişte ziare englezeşti!

— Te-am rugat de o mie de ori să-mi trimiţi tot ce primesc prin poştă aici sus! Ziarele astea nu-s tot pentru mine? Dar în casa asta degeaba vorbeşti...

— Domnul Liepach răsfoia ziarele. Cum era să i le smulg din mînă? Le citeşte şi-mi povesteşte tot ce citeşte el acolo. De la tine omul nu poate afla niciodată nimic! Domnul Liepach mi-a povestit că vicarul i-a spus că ai de gînd să pictezi vitrourile unei catedrale din America.

Filip nu ştia cum să scape mai repede de bătrînă. Şapte şi douăsprezece minute. Înainte de cină, asta înseamnă înainte de ora opt! Boba s-ar putea să apară din clipă-n clipă. Pînă la urmă minţi că trebuie să-şi radă barba.

— Aveţi apă caldă?

— Berechet.

— Atunci, te rog, fii bună şi spune-i Carolinei să-mi aducă puţină apă caldă pentru bărbierit! Transmite-i salutări domnului Liepach din partea mea şi spune-i că voi veni să-l văd numaidecît după ce-mi rad barba!

Puse pe masă *nécessaire*-ul încăpător, îl deschise şi începu să scoată una cîte una sculele de bărbierit. Se aşeză, îşi scoase haina şi îşi dezlegă cravata. Bătrîna stătea nemişcată în picioare şi îl privea cu mult calm (aproape flegmatic). Pe urmă îl întrebă, ca şi cînd nu-i venea să creadă că se-apucă de bărbierit:

— Doreşti apă caldă?

— Da! Dacă se poate. Te rog să-i spui Carolinei să nu-mi aducă apă clocotită!

Bătrîna înălţă din umeri şi închise fără zgomot uşa în urma ei. Apoi o auzi cum coboară scara, pipăind cu prudenţă fiecare treaptă cu picioarele ei reumatice, o auzi coborînd cele patruzeci şi cinci de trepte, o adevărată prăpastie pentru ea.

Filip măsură iar camera de cîteva ori şi îşi aprinse o ţigară. După primul fum simţi că-l strînge de gît otrava nicotinei. De dincolo de fereastră se auzea ţirîitul monoton al ploii şi zornăit agasant de tamburină. Francek, băiatul cu mintea slabă, arierat mintal, ieşise, desigur, ca de obicei, în uşa grajdului şi bătea înadins în tamburină, cum mai bătuse şi altădată pînă noaptea tîrziu. Filip deschise fereastra şi strigă la el, deşi nu-l vedea prin întuneric, să sfîrşească odată şi că nu-i chiar atît de plăcut să-i spargă urechile cu bombănitul tamburinei aşa cum probabil îşi închipuia Francek. Prin perdeaua întunecată a ploii care se scurgea din jgheaburi auzi pe cineva gîngăvind un fel de răspuns.

— Du-te dracului ! Tamburina asta, mai de vreme sau mai tîrziu, te bagă-n balamuc.

Închise ferestruica pătrată, trîntind-o cu zgomot. Îi era frig. Îşi îmbrăcă halatul şi se instală în faţa oglinzii. N-avea nici un rost să se bărbierească : se bărbierise la amiază. Ceasul arăta şapte şi un sfert şi încă trei minute.

„Pînă la opt ! Dacă nu, atunci la cafenea, ca de obicei."

Se ridică de pe scaun şi începu să facă din nou înconjurul camerei. Georgianul îi răsări în faţa ochilor, pregătindu-se să vorbească. Defunctul ştia o mulţime de lucruri. Şi ce sens aveau vorbele rostite de Ballocsanszky lîngă trupul căruţaşului spintecat : cel mai bun lucru pe care-l ai de făcut e să-ţi înfigi cuţitul în burtă ? Nu, Ballocsanszky nu prezintă nici un pericol ! Nu-i decît un mizerabil, un laş ! Un netrebnic ştirb şi pe jumătate nebun. Urlase ca-n crîşmă. Auzi paşi pe scară. Carolina îi aducea apă caldă.

Ciocăni în uşă.

— Intră.

Nu era Carolina. Era Regina care-i aducea apă caldă.

— Dar te-am rugat să-i spui Carolinei ! Nu trebuia să te deranjezi dumneata !

— Carolina ! Ce ştie şi ea să facă ? Ştie să toarne apă din căzănel, şi atîta tot. Eu ţi-am adus apă călduţă ! Nu fi aşa de nervos, nu-i bine să te treci cu firea ! La cine ai strigat adineaori ?

— La idiotul ăla care chinuieşte tambura !

— Aşa e ! Nu se mai satură s-o zgîlţîie din zori şi pînă seara. Ce să-i faci, băiatule ! Trebuie să aibă cineva grijă de el. E un biet orfan ! A fost găsit înfăşurat în zdrenţe : fără îndoială un copil din flori.

— Copil din flori ? Ce mai e şi asta : „copil din flori" ? Sînt destui copii „legitimi", care sînt totuşi copii din flori ! De altfel în viaţa asta mai toate sînt copii din flori !

— Ei, vezi, copile, tocmai asta n-ar trebui să fie !

Filip aprinse altă ţigară şi, umblînd de colo-colo prin cameră începu să zvîrle, nervos, colaci de fum. Bătrîna îl urmărea cu privirea mişcîndu-şi încet capul, o dată cu umbletul lui prin cameră, de la dulap la masă. Ce-o fi cu el azi? Zicea că se bărbiereşte şi acum apa s-a răcit: abia mai e puţin călduţă. Se hotărî totuşi să-l întrebe de ce venise domnul Ballocsanszky să-l vadă.

— A venit aşa! Ce ştiu eu?

— Mă miră! De cînd eşti aici, azi a venit la tine pentru prima oară.

Filip nu-i răspunse.

— Sărmanul! Nu ştiu de ce, dar mi-e tare milă de omul ăsta! E foarte simpatic şi distins!

— De ce ţi-o fi atît de simpatic? Ce-ţi place la el? Dinţii lui galbeni de cal? Sau barbişonul de ţap?

— I-ai oferit ceva?

Ce era de făcut? Să-şi ia pardesiul şi să iasă în ploaie? N-avea umbrelă şi afară turna cu găleata. Se opri în faţa bătrînei şi fu mai brutal ca niciodată:

— De ce nu mă laşi dracului în pace? Ce-oi fi vrînd de la mine? Ai auzit toată discuţia dintre mine şi omul ăsta! Cunoşti fiecare cuvînt. Ce mai vrei? Să ţi-o povestesc încă o dată?

— Copilul meu! Bietul meu băiat, nu ştiu, zău, ce s-o fi petrecînd cu tine? Nu-i a bine! Totdeauna ai fost aşa: mereu te-ai lovit cu capul de pereţi!

— Mă rog! Dacă nu mi l-am spart timp de patruzeci de ani, o să mai ţină zece. După aia puţin îmi pasă!

— Nu-mi place de loc ce faci! Nu-i bine, băiatul meu! Omul ăsta avea dreptate. În Kostanjevec vara asta toată lumea n-a vorbit decît de tine şi de ea! Nici mie nu-mi place, ca să-ţi spun drept.

— Şi mă rog, ce nu-ţi e pe plac dumitale?

— Milostivească-se Domnul de tine, băiatul meu! Te întîlneşti cu ea, sub acoperişul meu. Dă-mi voie să nu-mi fie indiferent! Toate astea ţi le spun spre binele tău: e o femeie rea, o stricată. A dus de rîpă destui. Le-a stricat casa. Rusul ăla de pe calea ferată din Turcinovo, şi el s-a tăvălit cu femeia asta pe unde trebuia, şi pe unde nu trebuia! La ceva bun nu poţi să te aştepţi din partea ei!

— Crezi că e momentul să-mi dai lecţii? Mai bine ţi-ai vedea de treabă! M-am săturat pînă-n gît de vorbele astea! Destul! Nu ştii cum stau lucrurile şi nu poţi să le judeci!

— Ce anume ar trebui să ştiu? E de ajuns să ai puţin bun-simţ: oamenii se aruncă sub trenuri pentru tîrfa asta, înfundă puşcăria şi tu îţi pierzi minţile din cauza ei. Ce-ar trebui să ştiu mai mult?

— Dacă nu vrei să plec, atunci taci, te rog!

— Eu sînt mama ta, copilul meu, şi nimeni pe lume nu-ţi este mai aproape, şi nimeni n-ar putea fi mai sincer şi mai bine intenţionat ca mine.

— Da! Asta-i adevărat! Nimeni nu-mi este mai aproape ca dumneata!

Se aşeză pe un scaun de cealaltă parte a mesei, privind-o fix pe femeia asta. Lîngă lampa veche cu petrol, de un albastru-deschis, sub lumina globului opac, şedea o femeie bătrînă cu un şal alb pe umeri, cu lănţişor de aur la gît şi mîinile încărcate cu inele. Femeia asta îi era mamă! Aceeaşi femeie care-i aruncase o căutătură rece prin rotiţa de aramă a uşii de la intrare atunci cînd se întorsese sfîrşit şi disperat, femeia care-l zvîrlise în stradă, admonestîndu-l cu glas plin de scîrbă morală! Şi cu toate că se scurseseră douăzeci şi trei de ani din dimineaţa aceea, distanţa dintre ea şi el rămăsese aceeaşi: el se tăvăleşte prin noroi cu nişte persoane imorale, şi compromite onorabila casă a mamei sale, care protestează în numele moralei! Stupid! Ca şi cînd nu l-ar fi lăsat să crape de foame ca un cîine ani de zile! I-a nenorocit copilăria, ba mai mult, i-a distrus caracterul, a nimicit tot ce avea bun în el, tîrîndu-l din fragedă pruncie într-o lume de putrefacţie şi murdărie. Şi femeia asta, din cauza căreia a plîns nopţi la rînd, de la care moştenise sîngele ăsta viciat, tocmai ea s-a găsit să ridice glasul şi să-i spună că nu-i sînt pe plac anumite lucruri pe care le socoteşte imorale şi că nu îngăduie ca asemenea lucruri, certate cu morala, să se petreacă sub acoperişul ei! Ca şi cînd n-ar fi simţit toată copilăria lui, tîrîndu-se ca omizile, ochii curioşi şi batjocoritori ai tîrgului ăstuia împuţit. Şi toate astea din pricina acestei creaturi care-şi dădea poalele peste cap şi se curvăsărea cu popa. Şi acum, ca şi cînd n-ar fi trecut din mînă-n mînă, ca şi cînd n-ar şti toată lumea ce poamă a fost, şi-a pregătit o bătrîneţe respectabilă şi demnă de respect. Şi iat-o dîndu-i lecţii de morală, sub onorabilul acoperiş al casei sale!

Se ridică şi-şi duse mîna la ceafă; iar începea să-l doară capul. Pleoapele grele parcă i se lipeau de ochi şi încheieturile parcă erau de plumb. Răscoli *nécessaire*-ul, luă un calmant şi bău două pahare de apă. Regina nu se clintea din loc, urmărindu-l cu cel mai viu interes. Părea că n-are de gînd să plece. Şi limbile ceasornicului se apropiau de cel de-al treilea sfert de oră. Încă şapte minute pînă la trei sferturi. Aprinse altă ţigară şi începu iar să umble prin cameră.

— Dar de ce s-a sinucis rusul?

— Nu ştiu! S-a sinucis! Se mai sinucid oameni! Se-ntîmplă! În fiecare zi sînt anunţate sinucideri în ziare!

— Domnul Liepach mi-a spus că l-a auzit pe subprefect, zicînd că rusul avea minte ageră, că era om învăţat: două doctorate şi pe deasupra profesor la universitate!

Filip strecură arătătorul mîinii stîngi între cămaşă şi cravată; părea că vrea să şi-o smulgă cu un gest convulsiv.

— Mamă, pentru Dumnezeu, încetează odată! Dă-mi pace! De ce-oi fi tăbărît asupra mea

astă-seară ? Turui ca o coţofană ! Lasă-mă, te rog, singur ! Nu vezi cît sînt de nervos ?

Regina îşi păstra sîngele rece ; părea cu totul calmă şi nu se clinti din loc.

— Să-ţi spun drept, băiatule, mi-e teamă pentru tine !

— De ce să-ţi fie teamă ?

— Să-ţi spun drept, mi-e teamă că ea o să se agaţe de tine !

— Cine ? Care „ea" ? Ce va să zică „ea" ?

— Păi, ea — tîrîtura asta...

— Mamă, pentru Dumnezeu !

— Eşti naiv, băiatule, nu te pricepi la femei !

— Şi dumitale nu ţi-e ruşine să rosteşti astfel de vorbe în faţa mea ?

— Cînd cineva e orb, trebuie să-i deschizi ochii ! Şi tu nu mai vezi nimic în faţa ta, te-a orbit !

— Şi dumneata crezi că eşti cea mai indicată să-mi deschizi ochii în această privinţă ? Tocmai dumneata ?

— Da ! Sînt mama ta ! Şi tu eşti copilul meu ! Cine-ţi vrea mai mult binele ca mine ?

Filip se opri în faţa femeii ăsteia. Simţea că i se lasă o pînză pe ochi. Îl cuprinse ameţeala, se poticni, şi maică-sa i se păru o pată palidă şi sulemenită, mutră stupidă de clovn muiată-n făină. O gheară i se-nfipsese în coşul pieptului şi-l împiedica să respire.

— Aşadar, crezi că dumneata eşti chemată să-mi ţii lecţii de morală ? Şi încă în casa asta, care a fost clădită tot cu bani de ăştia, dacă nu şi mai răi, ca ăia pe care fetele îi strecoară sub jartieră ? Şi copilăria mea, naşterea mea, debitul de tutun şi tot ce s-a mai petrecut pe strada Fraterska, baba cu gaiţa vorbitoare şi episcopul care-şi avea şi el rolul lui ? Mamă, mamă...

Regina se ridică şi glasul îi tremura.

— Cel care poate vorbi aşa despre maică-sa a pierdut credinţa în Dumnezeu !

— Prea bine, doamnă Regina ! Socotelile dumitale cu cerul au fost întotdeauna în bună rînduială. O contabilitate perfectă : femei de felul celei care te-a scîrbit în seara asta nu sînt capabile să-şi asigure o bătrîneţe liniştită şi să joace cărţi cu feluriţi „ilustrisimi" ! Ce mă priveşti aşa, de parcă aş fi nebun ? Am împlinit patruzeci de ani şi nici în ziua de azi nu ştiu cine mi-a fost tată ! Toată copilăria mea m-a chinuit întrebarea asta, mi-am prăpădit tinereţea încercînd să dezleg taina asta şi dumneata, care eşti vinovată de toate astea, tocmai dumneata ţi-ai găsit să ridici vocea în seara asta, vorbindu-mi de la înălţimea înaltului piedestal moral pe care te-ai aşezat !

Filip simţea că discursul lui este exagerat, de prisos şi absurd, dar nu se mai putea stăpîni. Îşi dăduse drumul. Drama îşi continua cursul. Acolo, pe masa ovală, lustruită, de lîngă perete, pe faţa de masă cu margini de pluş se găsea albumul legat în catifea, împodobit cu un herald

de aur. Sări şi deschise, furios, albumul, sursa infernului copilăriei lui şi-a cumplitului zbucium şi în timp ce-l răsfoia sub ochii maică-si, mînia lui sporea fără-ncetare.

— Poftim, priveşte-ţi pozele, hai, uită-te la ele şi după aia cutează să-mi mai ţii mie lecţii de morală ! Cine sînt bărbaţii şi femeile astea ? Ce caută aici ? Ce caută aici valetul ăsta în livrea, episcopul ăsta stupid, scumpă doamnă ? Cine sînt tipii ăştia îmblăniţi, fratele dumitale, feldmareşalul-locotenent, şi ce înseamnă poza asta, dumneata costumată în colombină la balul Crucii Roşii vieneze ? De ce m-ai botezat Sigismund, cine sînt toţi aceşti Valenti, ce caută aici acest abate al Sfintei Fecioare, care poartă o cruce de briliant la gît, şi-mi pune pe cap o coroană, în timp ce eu slujesc ? Ce-nseamnă tabloul ăsta cu ramă neagră în care stai tolănită şi cu desăvîrşire goală pe norul ăsta de scamă ? Şi baba cu gaiţa ei vorbitoare, şi domnul ăsta necunoscut cu joben pe cap, care dintre toţi netrebnicii ăştia mi-a fost tată ? Vorbeşte ! Ce te uiţi la mine, ca şi cînd n-aş fi normal ? Ducă-se dracului şi albumul, şi tot ce mai e !

Dădu de perete cartea suflată-n aur cu atîta putere, că filele se desprinseră şi pozele se risipiră pe jos, acoperind podeaua.

Regina, fără să-şi piardă firea, îşi făcu semnul crucii şi se plecă să adune fotografiile împrăştiate pe jos. Încercă să le fixeze între copertele albumului, şi rosti cu glas plin de înţelegere :

— Domnul fie cu tine, copilul meu ! Nici un om nu-i scutit de greşeală. Lucrul de căpetenie este să-şi dea seama că a greşit şi să se căiască. Dacă lucrul ăsta te-a frămîntat atîta, de ce nu m-ai întrebat ? Eu nu te-am mai văzut de unsprezece ani, şi m-am gîndit să pun totul pe hîrtie, să-ţi rămînă dacă s-o întîmpla să trec în lumea drepţilor. Am vrut să-ţi vorbesc nu o singură dată, dar pînă acum n-am găsit prilejul. De altfel şi domnul Liepach m-a rugat să stau de vorbă cu tine şi să lămurim lucrurile înainte de a ne căsători. Uite-aici fotografia tatălui tău !

Se ridică şi-i întinse o fotografie cu pecetea aurită a fotografului curţii regale din Budapesta. Marele jupan rezemat de balustrada de carton, stil Renaştere, în mare ţinută, purtînd chipiul împodobit cu pană de bîtlan şi cu lama sabiei de Damasc garnisită cu velur, iar garda spuzită cu nestemate : doctorul Liepach, nobil de Kostanjevec, în anii 1895, ţeapăn, pomădat, cu mustaţa ungurească stufoasă şi revărsată à *la* Attila. Flossman, Tombola. Gymkhana ! Fotograful curţii regale maghiare, Löwinger, Döbrentey Tér 13. Budapest.

Cineva bătu în uşă.

Opt fără trei minute. „Pînă la opt. Dacă nu, atunci, ca de obicei, la cafenea !" O fi Bobočka.

— Intră !

Ballocsanszky. Era Ballocsanszky.

Mic de statură, plăpînd, şi, în ultima vreme, în pragul paraliziei, gîrbov sub povara îngrozi-

toarei amenințări care începuse să se manifeste prin înțepenirea încheieturilor și bîlbîiala de surdomut, omul ăsta se mișca de ici-colo ca o reptilă : mai mult se tîra decît mergea, alunecînd ca un vierme vîscos printre obiecte. Dar în seara asta, cînd păși în cameră, se înfățișă ochilor lui Filip și mai scund și mai pricăjit ca de obicei. Se gîrbovise de tot, și, cum stătea cu jobenul în mînă, părea mai degrabă un ghebos decît un om întreg. Se înclină în fața doamnei Regina, servil ca o slugă, îi sărută mîna ceremonios, zîmbi amabil, scuzîndu-se că-i deranjează, dar „vine pentru o chestiune strict personală."

Regina adună fotografiile care mai rămăseseră pe podea, le vîrî între copertele albumului și închise ușa în urma ei. Cu voce liniștită, neverosimilă, nefiresc de slabă, înăbușită și abia suflînd, el se întoarse spre Filip cerîndu-și scuze în numele lui și al doamnei Boba, că nu putuse veni mai devreme, dar acest lucru nu fusese fizicește posibil.

— Boba vă transmite salutări și vă roagă să n-o așteptați în seara asta, căci nu poate veni. Nu poate veni și nici nu mai are nevoie de bani. Totodată vă dă de știre că nu mai pleacă.

Filip, încă sub impresia fotografiilor executate de fotograful curții regale maghiare, încurcat, distrat, la început nu pricepu ce vrea să spună. „Boba nu mai pleacă ? Boba nu mai are nevoie de bani ? Nu poate veni, și l-a trimis pe omul ăsta să-mi dea de știre ?"

— Da, dînsa m-a trimis, să vă spun să n-o așteptați degeaba ! Nu poate veni în seara asta ! A rămas acasă !

— Cum acasă ! ? Dar în seara asta e de serviciu la cafenea !

— Da, de-aici trec pe la cafenea s-o rog pe Fanny să-i țină locul ! Ea rămîne acasă în seara asta. Am avut ceva de discutat, ceva foarte grav și din cauza asta n-am putut veni mai devreme. I-am arătat cum m-am priceput mai bine punctul meu de vedere, adică i-am spus cu frumosul că nu știu să cînt la acordeon și că nu sînt un cîine.

— Și ea ce a zis ?

— A început să plîngă ! Boba a fost întotdeauna o fată bună și un om de treabă ! Asta mi-a plăcut cel mai mult la ea : bună ca un samaritean. Cînd Boba a îngrijit-o timp de doi ani pe fetița aia ofticoasă, violonista, lumea zicea că ar fi lesbiană și că din pricina asta o-ngrijește, dar nu-i adevărat, o îngrijea mînată de bunătatea ei samariteană. Boba a fost întotdeauna om de inimă.

Glasul i se stinse și-l podidiră lacrimile. Își șterse ochii cu dosul palmei și cu marginea soioasă a jobenului, dar, lacrimile continuau să-i picure din mustață. Filip se apropie de el :

— Spune-mi : ea ce-a zis ?

— I-am explicat cum stau lucrurile : „Boba, copila mea, i-am spus, doar nu sîntem animale..."

— Și ea ?

— Ea plîngea. Plîngeam amîndoi. Mi-a luat mîna, mi-a sărutat-o şi mi-a spus că sînt un om tare nefericit ! Oh, de multă vreme n-a mai fost atît de bună cu mine. Pe urmă m-a trimis aici la dumneavoastră să vă spun că nu mai pleacă ; să vă spun că rămîne cu mine !

Dincolo de glasul acesta plîngăreţ, stins, muiat în lacrimi, de mustăţile ude şi băloase, muiate şi ele în lacrimi, Filip îi zărea chipul ca de la foarte mare distanţă. Senzaţia acestei neverosimile distanţe era singura impresie mai puternică. În aiureala lui un gînd îi încolţi în minte : cerşetorul ăsta îndruga palavre.

Cum adică ? Boba, care acum o jumătate de oră ţinea morţiş să plece, să-i trimită vorbă că nu mai are nici un rost să plece ? De două luni îi tot vorbea de călătoria ei la Hamburg. E ceva suspect la mijloc ! Povestea asta îi dă de bănuit. O să-şi ia pardesiul şi-o să se ducă pînă la ea, să-i spună ea cum stau lucrurile.

Ballocsanszky nu se tulbură de loc.

— O, dar vă rog ! Dacă nu mă credeţi pe cuvînt, atunci poftiţi, vă rog, cu toate că nu merită să vă daţi atîta osteneală, mai ales că ploaia s-a-nteţit. I-am spus eu Bobei că n-o să mă credeţi. Şi ea v-a scris. Da, v-a scris aici, ce şi cum.

— Ce mi-a scris ?

— Poftiţi ! V-a scris aici.

Şi Ballocsanszky vîrî mîna în buzunarul drept al hainei lui prăpădite şi dădu la iveală o hîrtie mototolită, pe care i-o intinse.

Filip se apropie de lampă ca să vadă mai bine. Era o factură :

DROGUERIE PARFUMERIE „APHRODITE"
FACTURĂ

pentru înalta doamnă Dr. Pavlinic născută X. Raday. Factură detaliată privind următoarele articole :

Apă de colonie, săpunuri, săruri aromate, sare de ienupăr	3.724
Factură detaliată privind următoarele articole :	
Parfumuri, săpunuri şi diferite alte articole de toaletă	3.141
Expedierea parfumurilor la adresa H.F. Dresden	1.215
Expedierea parfumurilor la adresa H.F. Dresden	4.375
În contul domnişoarei E.	243
Factură detaliată privind :	332
Expedierea în străinătate pe adresa S. la Paris	4.214
Total . . .	17.244

Cu mulţumiri

„Aphrodite" Semnătura

Pe toată pagina nici o literă scrisă de mîna Bobočkăi. Pagina cealaltă era goală. Filip simţi că ceva i se lipeşte de degete. Ceva vîscos. Într-un colţ zări amprenta roşie şi soioasă a unui deget omenesc, ca un fel de pecete. Sînge. Se uita la Ballocsanszky. Ballocsanszky stătea nemişcat şi-l privea drept în ochi ca un cîine care executase un „aport".

— Ce-nseamnă asta ? Ce-i murdăria asta ? Asta nu-i o scrisoare !

Şi cum se apropia de lumină, ca să vadă mai bine, Filip, ocoli masa şi scaunul. Acum între el şi Ballocsanszky era masa, şi pe masă lampa. La lumina lăptoasă a globului de sticlă nu zărea decît silueta lui Ballocsanszky. Dădu scaunul la o parte şi se apropie de el. Abia atunci băgă de seamă că Ballocsanszky sîngerează. Cracul drept al pantalonului îi era îmbibat de sînge şi sîngele se prelinsese pe podea.

— Ce-i cu dumneata? Eşti plin de sînge!

Ballocsanszky duse degetul arătător al mîinii stîngi la buze, făcîndu-i semn să coboare glasul.

„Nescimus horam neque diem, carissime domine!"

Îşi puse jobenul pe cap, smuci uşa şi făcu un salt pînă la scară. Înfăţişarea acelui om care sîngera era diabolică. Sări vreo zece trepte şi se rostogoli, un ghem de carne însîngerată, prăvălindu-se la capătul scării. Scîndurile podelei duduiră şi casa veche de bîrne se cutremură din temelii. Pieri în întuneric. Filip se repezi după el, cu capul gol şi fără manta. În urma lui auzi uşile trîntindu-se, şi strigătele mamei lui şi ale Carolinei. În faţa lui o masă de noroi şi tropotul paşilor omului însîngerat care fugea prin noapte ca o fiară hăituită.

Filip gonea ca un ieşit din minţi prin ploaia deasă, dar fiara dispăruse şi nu se mai auzea nimic. Căzu în şanţ — se împiedicase de sîrma ghimpată din faţa rondurilor de pe alee, chiar lîngă cafenea. Oamenii începură să strige şi să alerge după el. Departe, deasupra cărămidăriei,

fereastra Bobei era luminată de strălucirea verzuie a perdelelor de mătase. Plin de sînge, frînt, stropit de noroi, ud ca un înecat, Filip se năpusti în cameră.

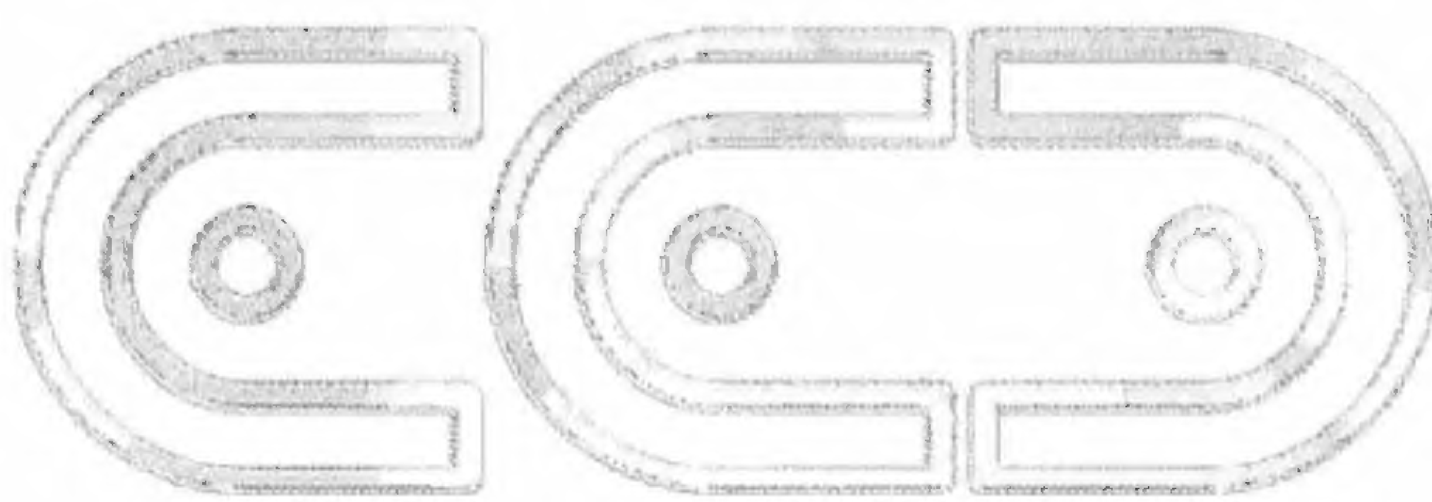
Pe masă pîlpîia, liniştit, lumînarea. Toate lucrurile erau împrăştiate, ca după o luptă grea: pernele, hainele, cărţile, pilotele, fustele. De-a lungul patului, cu picioarele atîrnate, zăcea Boba, scăldată în sînge: Ballocsanszky îi sfîşiase beregata cu dinţii. Şi toate erau pătate de sînge: cearceaful, pernele, bluza ei neagră de mătase. Ţinea ochii deschişi, parcă privea.

Redactor responsabil: NATALIA RADOVICI
Tehnoredactor: FR. BRETZ

Dat la cules 16.09.1967. Bun de tipar 11.03.1968. Apărut 1968. Tiraj 12.160 ex. broşate. Hîrtie tipar înalt tip B de 63 g/m². Format 700×900/32. Coli editoriale 12,21. Coli de tipar 9,75. A. nr. 13.711. C.Z. pentru bibliotecile mari şi mici 886.1—31=59.

Intreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918", Str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97, Bucureşti, Republica Socialistă România.
Comanda nr. 831.

Scanare și prelucrare digitală

de

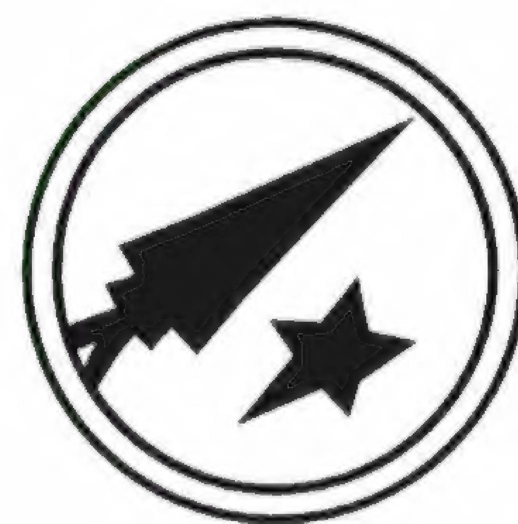

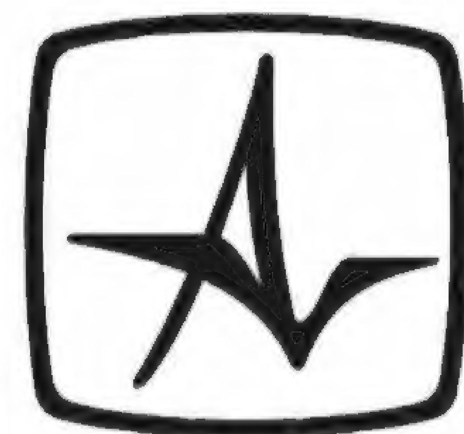
Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2023

